

René Jean-Paul Dewil

Het Geslacht Vincius

Vilna

1814- 1832

Auteursrechten Clausule

René Jean-Paul Dewil © is de enige auteur van dit werk. © 2018.

Alle rechten voorbehouden.

Geen deel van deze publicatie mag veranderd worden zonder de schriftelijke toelating van de auteur.

Dit e-boek mag slechts in elektronische vorm gekopieerd worden voor persoonlijk gebruik. Het mag niet gedrukt worden, in een elektronisch of ander ophaalsysteem geplaatst worden, gefotokopieerd, of op enige andere wijze vastgelegd worden zonder de schriftelijke toestemming van de auteur.

De enige plaats van waar dit e-boek mag opgehaald worden is de Internet-website www.theartofpainting.be, die de enige oorspronkelijke tekst bevat.

Deze publicatie valt onder de wetten op de auteursrechten, onder de copyright rechten.

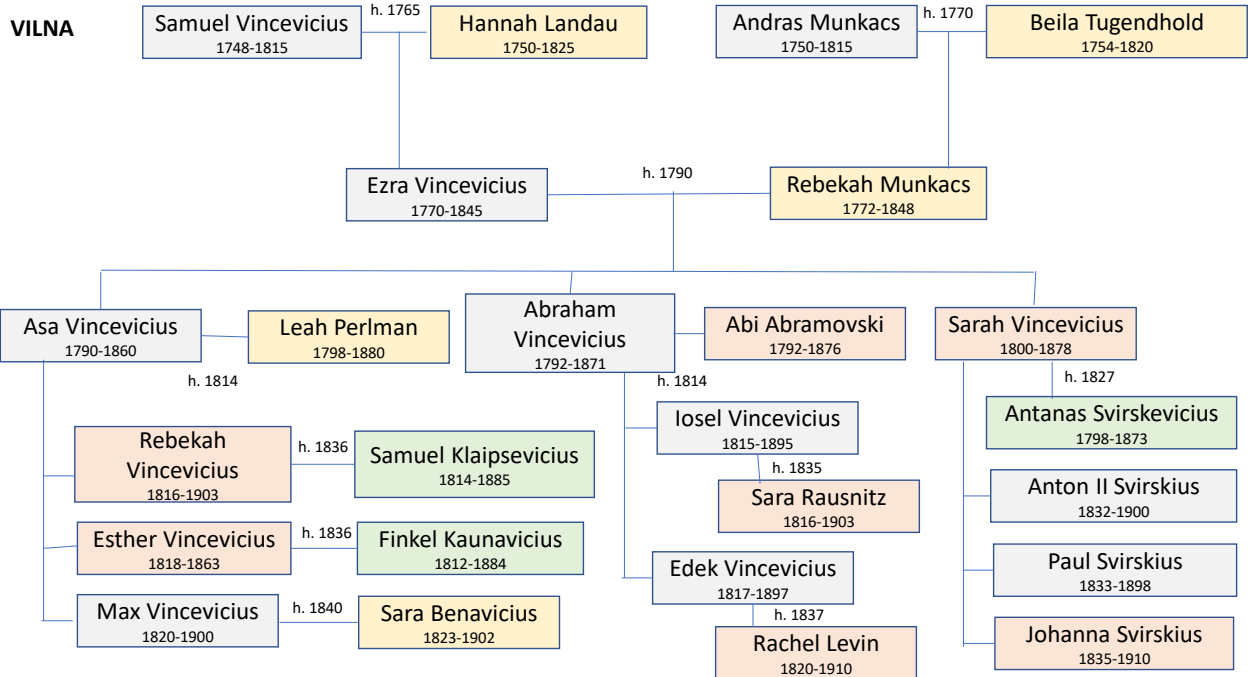
‘Het Geslacht Vincius - Vilna’ is een werk van fictie. De persoonsnamen die gebruikt werden en de figuren van de roman – behalve de werkelijke historische figuren - zijn enkel en alleen het resultaat van de verbeelding van de auteur. Enige gelijkenis met echte personen, dood of levend, is zuiver toevallig.

Inhoudstafel

Inhoudstafel.....	4
De Figuren	5
De Leiders van de Naties	8
Vilna	12
De Geboorte van Max Vincevicius. 1820.....	12
De Komst van Antanas Svirskevicius. 1823	33
Leah Perlman en Abi Abramovski. 1814	52
Abraham en Asa Vincevicius, God en de Joden. 1825	74
In de Joodse Taveernes. 1825	86
De Toekomst van de Vincevicius Familie. 1826.....	109
Conflicten. 1827	131
De Poolse Opstand. 1830.....	147
De Opstand in Litouwen. De Oorlog van Asa. 1831.....	159
Het Einde van de Hoop voor Polen. 1831.....	193
Nota's.....	201

De Figuren

Samuel Vincevicius	1748-1815	Getrouwd met Hannah Landau in 1765
Hannah Landau	1750-1825	Getrouwd met Samuel Vincevicius
Andras Munkacs	1750-1815	Getrouwd met Beila Tugendhold in 1770
Beila Tugendhold	1754-1820	Getrouwd met Andras Munkacs
Ezra Vincevicius	1770-1845	Getrouwd met Rebekah Munkacs in 1790
Rebekah Munkacs	1772-1848	Getrouwd met Ezra Vincevicius
Asa Vincevicius	1790-1860	Getrouwd met Leah Perlman in 1814, zoon van Ezra Vincevicius
Leah Perlman	1798-1880	Getrouwd met Asa Vincevicius in 1814
Rebekah Vincevicius	1816-1903	Getrouwd met Samuel Klaipevicius in 1836, Dochter van Asa Vincevicius
Esther Vincevicius	1818-1863	Getrouwd met Finkel Kaunavicius in 1836, Dochter van Asa Vincevicius
Max Vincevicius	1820-1900	Getrouwd met Sara Benavicius in 1840, Zoon van Asa Vincevicius
Abraham Vincevicius	1792-1871	Getrouwd met Abi Abramovski in 1814, Zoon van Ezra Vincevicius
Abi Abramovski	1792-1876	Getrouwd met Abraham Vincevicius in 1814
Iosel Vincevicius	1815-1895	Getrouwd met Sara Rausnitz in 1835, Zoon van Abraham Vincevicius
Sara Rausnitz	1816-1903	Getrouwd met Iosel Vincevicius in 1835
Edek Vincevicius	1817-1897	Getrouwd met Rachel Levin in 1837, Zoon van Abraham Vincevicius
Rachel Levin	1820-1910	Getrouwd met Edek Vincevicius in 1837
Sarah Vincevicius	1800-1878	Getrouwd met Antanas Svirskevicius in 1827, Dochter van Ezra Vincevicius
Antanas Svirskevicius	1798-1873	Getrouwd met Sarah Vincevicius in 1827
Anton Svirskius	1832-1900	Zoon van Sarah Vincius
Paul Svirskius	1833-1898	Zoon van Sarah Vincius
Johanna Svirskius	1835-1910	Dochter van Sarah Vincius

Aanwezigen op de geboorte van Max Vincevicius. 1820

		Leeftijd
Overgrootmoeders van Max:	Hannah Landau	70
	Beila Tugendhold	66
Grootouders van Max:	Ezra Vincevicius	50
	Rebekah Munkacs	48
Ouders van Max:	Asa Vincevicius	30
	Leah Perlman	28
Ooms en tantes van Max:	Abraham Vincevicius	28
	Abi Abramovski	28
	Sarah Vincevicius	20
De kinderen:	Rebekah Vincevicius	4
	Esther Vincevicius	2
	Iosel Vincevicius	5
	Edek Vincevicius	3

De Leiders van de Naties

Rusland en Polen

- Tsar Alexander I (1777-1825) R. 1801-1825 Tsar van Rusland, Koning van Polen-Litouwen, Grootprins van Finland, Dynastie van Holstein-Gottorp-Romanov, getrouwd in 1793 met Louise van Baden, Elizabeth Alexeievna. Zoon van Tsar Paul I en Sophie Dorothea van Württemberg
- Tsar Nicholaas I (1796-1855) R. 1825-1855 Tsar van Rusland, Koning van Polen-Litouwen, Grootprins van Finland, Dynastie van Holstein-Gottorp-Romanov, getrouwd in 1817 met Charlotte van Pruisen, Alexandra Feodorovna. Zoon van Tsar Paul I en Sophie Dorothea van Württemberg.
- Tsar Alexander II (1818-1881) R. 1855-1881 Tsar van Rusland, Koning van Polen-Litouwen, Grootprins van Finland, Dynastie van Holstein-Gottorp-Romanov, getrouwd in 1841 met Marie van Hessen (d. 1880, Maria Alexandrovna) en met Catherina Dolgorukova (morganatisch, Princes Yurievskaya). Zoon van Nicholaas I en Alexandra Feodorovna.

Het zogenaamde ‘Kongres Koninkrijk van Polen’ werd gevormd op het Kongres van Wenen (1815), na de val van Napoleon Bonaparte. Koningen van Polen tijdens deze regeringsperiode en nadien, tot 1917, waren de Russische tsaren.

Onderkoningen van Polen

- Jozef Zajaczek (1752-1826) R. 1815-1826. Poolse Generaal.
- Niemand 1826-1831: Polen werd geregeerd door een Administratieve Raad.
- Ivan Fyodorovich Paskevich (1782-1856) R. 1831-1855 Russische Generaal. van Ukraïense afkomst.
- Mikhail Dmitrievich Gorchakov (1793-1861) R. 1855-1861. Russische Artillerie Generaal en Russische prins.
- Nikolai Onufrievich Sukhozanet (1794-1871) R. Mei 1861 - Augustus 1861. Gaf zijn ontslag wegens slechte gezondheid.
- Karl Karlovich Lambert (1815-1865) R. Augustus 1861 – Oktober 1861. Russische Cavalerie generaal en graaf.

Alexander von Lüders (1790-1874) R. 1861-1862. Russische Infanterie
generaal en graaf.

Groothertog Konstantin Nikolayevich van Rusland (1827-1891) R. Juni 1862–1863. Tweede
zoon van Tsar Nicholaas I van Rusland en jongere broeder van Tsar
Alexander II.

Friedrich Wilhelm Rembert von Berg (1794-1874) R.1863-1874. Russische
Veldmaarschalk en graaf van Finland, waarvan hij Algemeen
Gouverneur was van 1855 tot 1861.

Van 1874 tot 1915 werd Polen geregeerd door de Russische tsaren en door gouverneur-
generaals aangeduid door Rusland.

Gouverneurs-Generaal van de Vilna Provincie in het Russisch Keizerrijk

Alexander Michailovič Rimsky-Korsakov	R. 1806-1830
Mikhail Nikolayevich Muravyov-Vilensky	R. 1863-1865
Konstantin Petrovich von Kaufman	R. 1865-1866
Aleksandr Potapov	R. 1868-1874
Eduard Totleben	R. 1880-1884
Pyotr Dmitrievich Sviatopolk-Mirskii	R. 1902-1904.

Pruisen

Koning Frederik Wilhelm III (1770-1840) R. 1797-1840 Koning van Brandenburg-Pruisen.
Dynastie van Hohenzollern, getrouwd in 1793 met Hertogin
Louise van Mecklenburg-Strelitz (d. 1810). Zoon van Frederik
Wilhelm II.

Koning Frederik Wilhelm IV (1796-1861) R. 1840-1861. Koning van Brandenburg-
Pruisen. President van de Unie van Erfurt (1849-1850).
Dynastie van Hohenzollern, getrouwd in 1823 met Elisabeth
Ludovika van Beieren (d. 1873). Zoon van Frederik Wilhelm
III.

Keizer Wilhelm I (1797-1888) R. 1861-1888. Koning van Brandenburg-Pruisen.
President van de Noordduitse Confederatie (1867-1871) en
Duitse Keizer vanaf 1871. Dynastie van Hohenzollern. Broeder
van Frederik Wilhelm IV. Getrouwd in 1829 met Prinses
Augusta van Saksen-Weimar-Eisenach (1811-1890).

Oostenrijk

- Frans I (1768-1835) R. 1804-1835. Keizer van Oostenrijk. Dynastie van Habsburg-Lorraine. Getrouwd in 1788 met Hertogin Elisabeth van Württemberg, in 1790 met Maria Teresa van Napels, in 1808 met Maria Ludovika van Oostenrijk-Este, en in 1816 met Prinses Caroline Augusta van Beieren. Zoon of Keizer Leopold II (1747–1792) en zijn echtgenote Maria Luisa van Spanje (1745–1792).
- Ferdinand I (1793-1875) R. 1835-1848. Agetreden. Keizer van Oostenrijk-Hongarije. Dynastie van Habsburg-Lorraine. Getrouwd in 1831 met Maria Anna van Savoie (1803-1884). Zoon van Frans I.
- Frans-Jozef I (1830-1916) R. 1848-1916. Keizer van Oostenrijk-Hongarije. Dynastie van Habsburg-Lorraine. Getrouwd in 1853 met Hertogin Elizabeth van Beieren (genaamd ‘Sissi’, 1837-1898). Zoon van Ferdinand I.

Frankrijk

- Koning Lodewijk XVIII (1755-1824) R. 1814-1824. Koning van Frankrijk en Navarra. Getrouwd in 1771 met Marie Joséphine van Savoie (d. 1810). Dynastie van Bourbon. Zoon van Lodewijk XVI.
- Keizer Napoleon I (1769-1821) R. 1815 Keizer van Frankrijk. Getrouwd met Joséphine de Beauharnais (t. 1796; sch. 1810) en met Marie Louise van Oostenrijk (t. 1810, d. 1847)
- Koning Karel X (1757-1836) R. 1815-1830. Afgetreden. Koning van Frankrijk. Dynastie van Bourbon. Getrouwd in 1773 met Marie Thérèse van Savoie (d. 1805).
- Koning Louis-Philippe I (1773-1859) R. 1830-1848. Afgetreden. Koning van Frankrijk. Dynastie van Orléans. Getrouwd met Maria Amalia van Napels en Sicilië (d. 1866).
- Keizer Lodewijk Napoleon III (1808-1873) R. 1848-1870. President van de 2de Republiek, Keizer van de Fransen vanaf 1852. Huis van Bonaparte. Getrouwd in 1853 met Eugénie de Montijo, Markiezin van Ardales (d. 1920).

Groot-Brittannië

- Koning George III (1738-1820) R. 1760-1820. Getrouwd in 1761 met Charlotte van Mecklenburg-Strelitz.
- Koning George IV (1762-1830) R. 1820-1830. Getrouwd (1) in 1785 met Maria Fitzherbert en (2) in 1795 met Caroline van Brunswick-Wolfenbüttel.
- Koning William IV (1765-1837) R. 1830-1837. Getrouwd in 1818 met Adelaide van Saksen-Meiningen. Zoon van George III.
- Koningin Victoria (1819-1901) R. 1837-1901. Getrouwd in 1840 met Albert van Saksen-Coburg en Gotha. Kleindochter van George III.

Vilna

De Geboorte van Max Vincevicius. 1820.

De vrouw schreeuwde zeer schrill. Haar lange, snerpende kreten van pijn en inspanning drongen door tot verder dan de gesloten deuren van het groot huis. Slechts enkele seconden geleden nog, had de woonplaats van de Vincevicius familie in stilte en in vrede gestaan, langs de nochtans zeer drukke Gaono straat van de stad Vilna. De enige geluiden die tot dan konden gehoord worden waren het ratelen van de vele koetsen en karren die in de straat reden, de meer gedempte oproepen van de ajuinverkoper, het geroezemoes van de tientallen mensen die buiten door elkaar heen liepen, en de schuifelende voeten in het huis zelf, van de vrouwen die de kamer verder voorbereidden waarin de nieuwe moeder binnenkort het leven zou schenken aan een kind.

Leah Perlman, wier tijd aangebroken was, lag in haar bed boven, bedekt met witte lakens. Het bed was groot en behaaglijk, de kamer ruim en goed verlicht. Een vuur brandde rustig in de kleine haard aan de andere kant van het bed. Al de haarden in het huis waren uren geleden al aangestoken, om de vrieskoude af te weren die Vilna in haar greep hield sinds toen al meerdere weken. De warmte moest Leah dienen in haar bed en eruit.

Het einde van de winter was wel dichtbij, maar in een niet zo zelden opflakking van de koude, vóór het sombere seizoen verjagen zou worden door de eerste, hogere zon van de lente, blies nog een vriezende wind uit het oosten om de daken van Vilna weer blank te verven. De mensen in het huis vreesden die kwade opwellingen van de woede van de stervende winter. Gaono lag er eveneens wit bij, de daken van de huizen droegen nog een dikke laag sneeuw. Ook in de straten lag nog sneeuw, bevuild door de wielen van de vele karren, wagens en koetsen, en door de laarzen van de voorbijgangers. De sneeuw smolt nog niet.

De sneeuw had zich opgehoogd in de straten van Vilna, vooral op die plaatsen waar de oostenwind rond dwarrelde en zich om onbeschermden hoeken wierp. In het platteland vulde de blanke sneeuw de diepere zandpaden, zodat men de dorpen moeilijk kon bereiken. Veel van die dropen en gehuchten lagen nu geïsoleerd van de steden. Het leek wel of alles wat door de mens gemaakt was kleiner werd in de winter, alsof de boerderijen en de *shtetls*, de gehuchten, plots ineengekrompen waren, weer verzonken in de aarde van waaruit ze opgedoken waren. De wereld van de mens keerde terug in de onderliggende zandgrond! Het uitgestrekt, wit sneeuwtafje vulde het land tot aan de horizon met haar enkele kleur. De mannen en de vrouwen verlieten hun huizen slechts uit nood of dringendheid. De natuur had zijn macht over de mensheid even weer opgeëist.

Asa Vincevicius hield van die vredelievendheid en rust van Litouwen in de wintermaanden. Hij wist wel hoe het leven sterk in elke boerderij, in elk dorp, in alle taveernes telkens weer zou opflakkeren. De Christenen zetten zich nog op weg om te bidden in hun kerken. De Joden wandelden nog steeds naar hun houten synagogen of naar hun *besmedreshes*, de bid-

en studiezalen. In de warmte van hun kamers openden ze hun Bijbels of één of ander volume van de Talmud om te lezen en te bestuderen. Het leven mocht dan wel langzamer verlopen in de winter, het bleef niet minder intens gebeuren. De mensen keerden natuurlijk meer terug in hun geest in de winter, meer dan in de andere seizoenen. De winter was een tijd van nadenken, van introspectie, van meditatie over de krachten van het universum en over de flikkerende sterren die aan de heldere hemel hingen. De steden ook leken kleiner geworden te zijn, maar hier schoten de spitsen van de Christelijke kerktorens nog steeds uit de grond, om trots naar de hemelen te reiken. De Joden mochten de Christenen dergelijke tekenen van geloof benijden.

Het centrum van de Litouwse stad beschermde het Vincevicius familiehuis van Asa, de vader, in een knusse omhelzing. Er was warmte in de grote stad, en blijdschap om samen te zijn. De samenhang van de familieleden die iets verder in dezelfde straat woonden, bleef sterk, evenals het genot van de sympathie en de solidariteit van de vele burens. Dit was een heel ander leven dan dat van de meer afgelegen, eenzame dorpen en de verre boerderijen in het platteland. Het Vincevicius huis van Gaono in Vilna voelde warm aan in alle kamers en gangen, ter ere van de zwangere vrouw Leah.

De mannen wachtten beneden. Ze wachtten geduldig in de mooi versierde grote woonzaal. Hier zat Ezra Vincevicius, de grootvader van het nieuw kindje, de patriarch van de familie. Hij zou voor niets ter wereld de eerste kreet van zijn nieuw kleinkind hebben willen missen. Ezra had nagedacht over welke soort van zegening hij aan deze kleine kon geven. Enkele liefdevolle woorden zou hij kunnen zeggen, en hem of haar het beste wensen. Misschien kon hij nog in leven zijn om het jongetje naar zijn *Bar Mitzvah* te leiden, als God hem dit mocht toelaten. Veel langer zou hij wel niet op aarde blijven vertoeven. Het kindje zou een jongen zijn. Daar twijfelde hij ondertussen niet meer aan.

Tegenover Ezra zat zijn oudste zoon Asa. Asa zat strak en zenuwachtig, rug zeer recht in de zetel. Hij wrong zijn handen af en toe ineen. Ezra had daarmee geglimlacht, want de onrust betekende dat Asa veel op zijn vrouw gaf. Het huwelijk van Asa met Leah was een echte, opvallende liefdesgeschiedenis geweest.

Rondom hen speelden vier kinderen, twee jongens en twee meisjes. Ze waren altijd aan het roepen en aan het kibbelen, zoals kinderen gewoonlijk deden. Iosel en Edek, de jongens, waren vijf en drie jaar oud. Ze waren de kinderen van Abraham, de zoon van Ezra. De kleine Rebekah en Esther waren vier en twee. Ze speelden in een hoek en hielden nu op met schreeuwen, onder de indruk van de atmosfeer van waardigheid en ontzag die plots over het huis was gevallen met de eerste kreten van echte pijn voor de schenking van leven door de vrouw. Dit waren de dochters van Asa, de andere zoon van Ezra.

Af en toe hoorden de mannen en de kinderen een vrouw door de gang lopen, van en naar de keuken. Dat was vooral Sarah Vincevicius, de jongere dochter van Ezra, de tante van de kinderen, de zuster van Asa en Abraham. Ook Abi Abramovski, de moeder van de jongens Iosel en Edek, zou daar lopen. Zij was de echtgenote van Abraham, de broer van Asa. Abraham was nog niet in de woonkamer van het huis aangekomen, hoewel hij beloofd had er aanwezig te zullen zijn. Hij zou waarschijnlijk wel iets later komen binnensterven, zoals zijn gewoonte was tijdens andere samenkomsten van de familie.

De oudere vrouwen bleven allen boven, om de vrouw van Asa, Leah Perlman, bij te staan in haar weeën van de geboorte. In de Vincevicius familie, of je nu geboren werd of stierf, was je nooit alleen. De twee vrouwen die de groep van vrouwelijke helpsters leidden om het kindje te verlossen, waren Hannah Landau, de oudste matriarche, 70 jaar oud, en Beila Tugendhold, die vier jaar jonger was dan Hannah. Hannah deelde de bevelen uit, zoals haar plicht en recht was als oudste.

De belangrijkste taak om het kindje tot leven te brengen, lag bij de *bobe*, de vroedvrouw, de andere grootmoeder! Iedereen respecteerde haar kennis. Beila zou het zwaarste werk moeten verrichten, het werk van de grootste verantwoordelijkheid, het werk dat ervaring eiste, kennis, en kunde van handen. Ze wist zeer goed ook, hoe haar hersenen te gebruiken, deze Beila. Ezra vroeg dikwijls haar raad in familie zaken, hoewel ze niet echt een Vincevicius was. Hannah beschermde Beila van afgeleid te worden. Ditmaal, en opnieuw, was zij de dienstvrouw van Beila. In dit cruciaal uur was zij ook de erkende, absolute baas in het huis van Asa. Wat zij zei, werd gedaan.

Beila Tugendhold was een welgekende *bobe* in Vilna. Ze was de jongere dochter geweest in een familie van vroedvrouwen. In haar had zich de kennis en de ervaring van vele jaren gekristalliseerd. Ze was nu een matrone, een vrouw van 66, en iemand van aanzienlijk gewicht in de gemeenschap van Vilna.

Ze wist van zichzelf hoe ziek ze was. Een pijn vrat aan haar borst. Ze had de pijnen aan niemand opgebiecht, geweigerd de niet-Joodse dokters te raadplegen, en ze wou zelfs niet praten over haar toestand met Hannah Landau. Hannah was nochtans haar oudste vriendin, de moeder van Ezra, haar schoonzoon.

Beila was nog wel bekwaam haar wil te concentreren op de vrouw die geboorte moest geven, op Leah Perlman. Ze kende de Perlman familie zeer goed. Ze had de godsvruchtige mannen gewaardeerd die de voorouders van Leah waren. Dit zou het laatste kind worden dat ze zou verlossen, meende ze. Ze wou een laatste maal die eer verlenen aan de Perlman familie, aan haar eigen familie, en aan haar geliefde schoonzoon.

Hannah Landau stond aan de voet van het bed waar Leah in lag. Het wit linnen was echter al afgeworpen. De waters van Leah waren gebroken. De jongere vrouwen waren aan het wassen en opruimen. Beila werkte volop aan het lichaamje van het kindje. Ze beval Leah te duwen met haar buikspieren, en nog te duwen.

Vanuit haar strategische positie beval Hannah iedereen rond haar. Ze verstelde slechts een bekken dat niet op de juiste plaats stond, trok met haar handen aan een doek dat te ver lag van waar Beila die nodig kon hebben en van waar Beila zat, naast de zwangere Leah. Beila was een zware vrouw met sterke armen en handen. Hannah daarentegen, was groot en licht. Zij had de sterkere wilskracht in de kamer. De twee vrouwen, Beila en Hannah, vormden een geweldig duo van aanvoersters, van wie de leiding door niemand betwist werd. Geen man had de kamer nu durven inlopen zonder hun uitdrukkelijke toestemming.

In de grote zaal van Asa Vincevicius zaten Asa en zijn vader Ezra tegenover elkaar in hun grote zetels. Een lage, houten tafel van mooi gesneden eik stond tussen hen in. Het voelde aangenaam aan de handen over het oude tafelblad te schuiven. Iedereen had vergeten hoe oud deze tafel wel was!

Bij elke schreeuw van boven dronken de mannen uit hun fonkelende kristallen glazen gevuld met sterke drank. Hun ogen verlieten de vodka nooit. De sterke drank was één van de beste brouwsels van Asa, uitsluitend gedistilleerd van granen in de herbergen van Asa. De vodka glinsterde wit en olieachtig doorheen de vele facetten van de gesneden glazen. De mannen draaiden en draaiden hun glazen in hun vingers.

Normalerwijze hadden ze beiden aan het werk moeten zijn, buitenshuis. Ezra woonde enige deuren verder in Gaono, dicht bij de rivier de Vilya. De mannen bleven wachten, gekleed in hun beste, moderne klederen, donkere broeken, witte hemden en vesten. Ze dachten in stilte na over de grootte van het universum en de onooglijkheid van de mensheid daarin.

Ezra Vincevicius was een sterke man van 50, een koninklijke eik in het woud van de Vincevicius familie. Hij was zwaar, maar nog lenig, een man met een borst zo breed als een ton, met krachtige benen en korte, maar zeer gespierde armen en schouders. Hij kon nog gewichten heffen die jongere mannen eerder eerst zouden gesplitst hebben. Ezra was werkelijk de onbetwiste patriarch van de familie. Meer dan eender wie onder zijn voorvaders had hij de rijkdom van de familie verzekerd, door naarstig verder te werken in de zin van wat zijn vader en schoonvader hem hadden nagelaten. Ezra was een handelaar, een pachter van taveernes en winkels in het platteland, een brouwer en een distilleerder, een man die meerdere kleine sigaarfabrieken bezat, en die een man van gewicht was in zijn gemeenschap. Hij dreef handel in alles wat met winst kon voortverkocht worden. Hij handelde in de streek van Vilna, waarin hij en zijn familie woonden sinds zo lang als hij zich kon herinneren en nog veel langer vóór hem. De regio waarin hij woonde was nu Russisch. Het hoofd van het land was de Russische keizer, de tsar, die in zijn hoofdsteden van St Petersburg en Moskou leefde, steden die noch Ezra noch zijn zonen ooit gezien hadden.

Het land van Ezra was ooit het Pools-Litouws Gemenebest geweest. Die staat was in de zestiende eeuw gevormd door het huwelijk van een Poolse koningin en een Litouwse koning van de Jagiellon lijn. Door die Unie van Lublin bleef Polen toen een koninkrijk, en Litouwen een groothertogdom met aan het hoofd een groothertog die trouw moest zweren aan de Poolse koning. Litouwen werd vroeger Lietuvin genoemd, het land van de Baltische Lietuva stam. Het land lag tussen de Nemunas rivier, de Niemen, en de Neris rivier. Litouwen werd toen nog geregeerd vanuit Kaunas, Kowno in het Pools, een stad ten noorden van Vilna.

Litouwen was zeer groot geweest, een land dat niet slechts uit haar kernstreek Litouwen bestond, maar eveneens Wit en Rood Ruthenië inhiel, Volhynië, Podolië en Kiev, de landen die soms Belarus en Oekraïne genoemd werden, alsmede nog andere, kleinere regio's. De groothertog van Litouwen had inderdaad geregeerd over landstroken van de kust van de Baltische Zee in het noorden, tot aan de Zwarte Zee in het zuiden, tot aan het Krim schiereiland en tot aan de stad Odessa. Thans was dit zeer groot koninkrijk van Polen en Litouwen, verzwakt door de eeuwen heen, veroverd door de machtige Russische keizers en keizerinnen.

Teneinde de afgunst van haar machtige buurlanden in het westen te lessen, had Rusland kleine delen van het groot koninkrijk van Polen-Litouwen afgestaan aan Pruisen en aan Oostenrijk. Oostenrijk-Hongarije had Galicië gekregen. Brandenburg-Pruisen had Silesië genomen en het Groothertogdom Posen, dat Poznan in het Pools heette. De opdeling van het Pools-Litouws Gemenebest had plaats gehad in drie bewegingen van 1772 tot 1795.

De Russische greep over Litouwen was gebeurd toen Ezra nog jong en klein was. Hij nam de Russische overheersing nu als gevestigd aan. Die sterke greep werd slechts verbroken tijdens de korte periode na de Franse bezetting door de troepen van de Franse keizer Napoleon Bonaparte. Verschrikkelijke veldslagen werden toen geleverd, tot de legers van Napoleon verslagen werden, wat voor een belangrijk deel ook in deze streken van het continent gebeurd was. Een eerste vrede tussen de Fransen en de Russen werd trouwens afgesloten te Tilsit, op de rivieroever van de Niemen, de rivier die eveneens langs Vilna liep. Die vrede had niet land geduurd. De stad waar Ezra in woonde werd Vilnius genoemd in de Litouws taal, Wilno in het Pools, en nu Vilna in het Russisch. Ezra noemde de stad bijgevolg ook Vilna, maar zijn taal was het Jiddisch, een dialect van het Duits waarin veel Hebreeuwse woorden ingeweven waren.

Het kon Ezra weinig schelen wie over het land regeerde. Hij kon zich schikken naar de bevelen van eender welk staatshoofd, met diens of dier regering, politie, leger en rechters. Zijn religieuze wet beval dit aan. Zijn wetten waren de wetten van de Joden, opgeschreven in de Torah en becommentarieerd in de Talmud. Geef aan God wat aan God toekomt en aan Caesar wat aan Caesar toekomt, was ook zijn motto. Thans was de Caesar de Russische Tsar Alexander I.

Ezra Vincevicius was een man van het Joods geloof, een Jood, een Yid, een vreemdeling in het land waarin hij geboren was. Hij was dat, zoals de vaders van zijn vaders al lang vóór hem geweest waren gedurende vele generaties. De Vincevicius konden zich zelfs niet meer herinneren waar ze vandaan kwamen. Van Israël en Jeruzalem voorzeker, maar daartussen?

De Joden die in deze Litouwse landen woonden, de landen waarin ze geboren waren, vormden deel van een gescheiden gemeenschap in het groot Russisch keizerrijk. Ze waren geen Polen, geen Litouwse burgers, en zeker geen Russische burgers. Ze gehoorzaamden de wetten van de staat waar ze in woonden, maar ze hadden hun eigen wetten volgens dewelke ze handelden en leefden, en die wetten werden erkend door de machten van het land. De Joden vormden gemeenschappen die ze zelf beheerden. Dit was de *Kahal*, de gemeenschap in het Hebreeuws, met een regering en organisatie van rabbijnen, geleerden en notabelen.

In Litouwen bestonden thans twee dergelijke gemeenschappen, waarvan de gemeenschap van Vilna er één was. De Joodse Gemeenschap inde haar eigen belastingen, die ze als één som overdroeg aan de regering van de tsar. De *Kahal* oefende ook haar eigen rechterlijk systeem uit. Het geheel van de dubbele wetten, van de *Kahal* en van het keizerrijk, was complex. De Joden konden een beroep doen op beide voor misdaden en voor kwesties betreffende de organisatie van hun gezamenlijk leven in gemeenschap. Gewoonlijk bleven ze bij de *Kahal*. De Joden betaalden speciale belastingen om dit systeem in voege te laten. Het systeem had voordelen. De Joden moesten bijvoorbeeld geen militaire dienst verrichten in het Russisch leger. Zelfs de Russen verwachtten niet dat vreemdelingen voor hun land zouden strijden.

Ezra Vincevicius was zich er goed van bewust dat het *Kahal* systeem tot op het breekpunt gebracht was. Het oude systeem was aan het afbrokkelen in deze, moderne tijden. Toch garandeerde het nog steeds een min of meer vreedzaam leven in de stad Vilna. De zorgen die het systeem in de hoofden van de mannen opwekte, werd niet tot in de geesten van de

kinderen gebracht, en ver van de vrouwen gehouden. Het was voor de mannen om over dergelijke zaken te broeden en om voor oplossingen te zoeken.

De Russische tsaren en hun Christen Grieks Orthodoxe kerk hielden niet van de Joden, want de Joden hadden lange tijd geleden hun God, belichaamd in Jezus Christus, doen kruisigen. De Joden werden dus al sinds lang geleden uit het Russisch keizerrijk verbannen door de tsaren. De tsaren hadden bijna alle Joden uit hun land verwezen.

Toen Rusland de meeste streken van Polen-Litouwen inlijfde, had het echter ook de grootste Joodse gemeenschap van het continent geërfd, honderdduizenden Joden! Meer dan twee derde van alle Joden in Europa leefden in het gastvrije Polen-Litouwen. De hoofdstad van het Litouwse Jodendom was Vilna. De helft van de bevolking van de stad was van Joodse afkomst!

Rusland had snel moeten verordenen dat al de Joden van haar keizerrijk zich moesten vestigen in een welbepaald aantal streken, die overeenkwamen met de landen van het traditionele, grotere Litouwen. En nergens anders. Die gebieden werden de Joodse Vestigingsgebieden genoemd. De Joden konden blijven wonen in bepaalde delen van Polen, die zich nog uitstrekten van de Baltische Zee tot aan de Zwarte zee. Zeer weinig of geen Joden werden toegelaten om te wonen in Rusland, al kregen wel enigen onder de rijkste handelaars van de gedefinieerde eerste klasse wel het recht om dat toch te doen. Geld opent alle poorten. Dergelijke rechten werden regelmatig herzien in meer restrictieve zin. Ook de Joden van Polen zelf werden meer en meer gericht naar de Joodse Vestigingsgebieden.

Ezra zuchtte. Een nieuwe reeks van luide kreten weerklonken door het huis. Hjn dronk een teugje van zijn vodka, en bemerkte met genoegen dat zijn zoon uit respect hetzelfde deed. Het gezicht van Asa was bleek geworden. Was de oorzaak daarvan de drank of de benauwdheid over de pijnen van zijn echtgenote?

Ezra, oud als hij was, droeg toch niet de lange baard, niet de zwarte *kaftan* mantel van de traditionele, zeer godsvruchtige Jood, en niet de platte, zwarte hoed die gedragen werd door de meest gelovige *Hasidische* Joden. Ezra was geen *Hasidische* Jood. Hij voelde zich gelukkig omdat zijn familie zich aangesloten had bij de Gaon van Vilna, die de ideeën van het *Hasidisme* verworpen had. Hij droeg de klederen van de gegoede stadshandelaar, of die nu Joods was of Niet-Joods.

Ezra was een eenvoudige, rabbijnse Jood, verbonden met zijn *Kahal* en gehoorzaam aan de Raad van de *Kahal*. Hij woonde regelmatig de ceremonies in de synagoge bij, waarin hij een respectabele plaats gekregen had aan de oostelijke muur, dicht bij de gekende notabelen. Hij droeg dan zijn *teffilin*, zijn witte-en-blauw-gestreepte gebedendoek of sjaal, en hij nam deel aan de plechtigheden in het gebedshuis. Hij deed dat gewoonlijk vergezeld van zijn echtgenote. Hij behield een laag profiel in de gemeenschap, om geen afgunst op te wekken. Met het dragen van de lange, gekrulde oorlokken was hij al lang geleden gestopt. Hij had bemerkt dat de rabbijnen daar niet erg van hielden. Ezra was echter steeds zeer vrijgevig gebleven met de verenigingen van de rabbijnen, zodat ze zich ervan weerhielden hem in het publiek terecht te wijzen.

Ezra had de gewoonte zijn oorlokken af te snijden, omdat dit hem meer discretie bezorgde op zijn reizen, zijn veiligheid bevorderde, en hem toeliet zich gemakkelijker te mengen met de lokale bevolking van de dorpen. Hij had zeer veel gereisd toen hij jonger was, om zijn

taveernes en zijn velden te bezoeken. Hij wou niet opgemerkt worden als de schatrijke Jood terwijl hij in zijn kleine koets op eenzame plattelandswegen reed.

Zijn zoon Asa had net hetzelfde gedaan, en Abraham ook. Wanneer ze buiten de Joodse kwartieren van Vilna reden, mengden Ezra en Asa zich met de menigte. Ze verdwenen als het ware in de hoop, gekleed als eender welke andere man van de stad die intelligent en goed opgevoed was, waardig tot respect, en bekend met een zekere faam. Wanneer ze echter hun taveernes bereikten, waar ze verondersteld werden als Joden te verschijnen, dan veranderden ze snel van uitzicht door een gebedssjaal over hun schouders te werpen en een lange, zwarte mantel die hun lichaam gans bedekte, aan te doen. Ze plaatsten dan ook hun zwarte, met bont afgezette hoed van de toegewijde, Joodse volgelingen op het hoofd.

Ezra hield er niet van zijn rijkdom in het openbaar te tonen. Zijn wagen was oud, zijn paard van gemengd bloed. Niettemin had hij koffers vol gouden munten verborgen in zijn opslagplaats van Gaono, zelfs naast zijn huis, en op plaatsen die hij alleen en zijn zoon Asa wisten liggen. Hij had daarin de belangrijke hoeveelheden van gouden en zilveren muntstukken verstopt, waarvan de waarde regelmatig steeg. Nog meer goud had hij gedeponereerd in de bank van Vilna.

Asa Vincevicius was een ernstig kijkende, hoewel nu bezorgde en zenuwachtige jongeman van dertig. Hij was getrouwd met de zeer mooie, elegante, wellicht meer Pruisisch dan Pools of Litouws aanvoelende zestienjarige Leah Perlman toen hij slechts vierentwintig was en nog steeds studeerde in de *besmedresh* van de Grote Synagoge van Vilna. Hij had uiteindelijk niet in een *yeshiva* gestudeerd, een Joodse religieuze hogeschool. Hij gaf er de voorkeur aan de Talmud op zijn eentje te bestuderen, enkel geholpen door de rabbijn van de synagoge, die in hem een wonderkind meende te herkennen. Hij had ook de hulp genoten van twee assistenten van de rabbijn, van geleerden of rebbes, en van andere studenten, heel wat ouder dan hij, die de Talmud samen beschouwden. Zij allen werden ontgoocheld toen hij zijn voorkeur geuit had voor een eenvoudig, werkend leven. Hij wou zijn vader helpen, en leren wat er omging in de reële wereld.

De vader van Leah Perlman was de eigenaar van een handelshuis. Toen zijn schoonvader stierf, had Asa de zaken van de Perlman verdergezet. Door de Perlman familie was hij eigenaar geworden van huizen nabij de Baltische Zee, in Pruisen, de zee die de Pruisen de *Ostsee* noemden. Hij dreef handel over de grenzen heen. Hij moest daarom ook dikwijls naar het noorden reizen, soms zelfs begeleid door Leah om een beroep te kunnen doen op de relaties van haar familie met andere, betrouwbare Joodse handelaars aan de Baltische kust. De naam Perlman opende nog steeds deuren in het noorden bij andere, voornamelijk families. Leah was een zeer belangrijke, waardevolle aanwinst voor Asa geworden. Leah had ook bewezen een liefdevolle, trouwe echtgenote te kunnen zijn. Asa en Leah hadden al twee kinderen, een dochter van vier die ze Rebekah noemden naar de moeder van Asa, en een andere dochter van twee, die Esther heette.

Asa had elke hoop op een directe mannelijke erfgenaam opgegeven, tot enkele maanden geleden. Leah had hem toen aangekondigd, met rode kaken en volle borsten, dat ze weer zwanger was. Asa had dit al wel verwacht, maar hij had niets gezegd. Niettemin beaamde Asa het gezegde uit de Babylonische Talmud, ‘gelukkig is de Jood van wie de kinderen zonen zijn, en wee aan de Jood van wie de kinderen enkel meisjes zijn’. De verwachte

geboorte van een jongetje vulde hem daarom met blijdschap en trots. Asa had al zijn broeder Abraham benijd. Abraham had twee jongens van Abi!

Asa en Leah hadden alles mogelijke gedaan, alles wat ze wisten uit de oude tradities, om mannelijke kinderen in de wereld te brengen. Asa wou nu dat het ogenblik van geboorte gemakkelijk zou blijven voor Leah. Hij zou het haten haar te moeten verliezen, want hij hield waarlijk erg van zijn vrouw. Asa en Leah hadden zelfs beroep gedaan op een *Hasidische* rebbe om special gebeden te bekomen, en ze hadden lang nagedacht over het probleem. Ze hadden overwogen een *Hasidische Tzaddik* te vragen voor hen te pleiten bij God. Maar dan hadden ze beslist aan de bijgelovigheid van een dergelijke daad toch beter te verzaken. Ze waren eerder rationele mensen dan bijgelovig. Leah vermeed wel om naar onzuivere dieren te kijken, naar gevogelte, naar lelijke en gehandicapte mensen, naar lelijke beelden. Ze had de beste gebeden uit haar gebedenboek voor Joodse vrouwen opgezegd, en ze had papiertjes met daarop geschreven welbepaalde gebeden dichtbij haar bed gelegd. Asa had soms opgemerkt dat ook dit manifestaties van bijgelovigheid waren, maar Leah had hem lachend terecht gewezen.

Leah ging meer dan dikwijls naar het badhuis. Ze dacht daarbij uitsluitend aan mooie dingen en fijne concepten op de weg naar en van haar baden. Wanneer ze gezuiverd uit de *mikveh* stapte, uit haar ritueel bad, dan zong ze kleine, godsvruchtige liedjes aan haar kindje. Ze ging niet op deurtredes zitten, ze vermeed wijn of vodka te drinken, ze at geen lever en geen ander voedsel waarvan ze gelezen had dat het geboortes kon bemoeilijken. Asa weigerde niets aan zijn vrouw, omdat hij dacht aan het kind in haar schoot. Hij wou Leah geen kwaad of verdriet aandoen. Leah wist alles best voor kinderen. Hij willigde haar meest buitensporige, vreemde wensen gretig in, de grillen waarover ze zelf moest lachen, en die ze belachelijk vond, maar waar ze niet aan kon weerstaan. Dit waren toch slechts de vreemde drangen die in zwangere vrouwen plots opwelden!

Tijdens de zwangerschap ook, paste Beila Tugendhold al de toverspreuken toe en de sterkste zegeningen die ze geleerd had in haar lange loopbaan van vroedvrouw. Beila had zo een lange dolk onder het hoofdkussen van Leah geplaatst om Lilith af te weren, de demone die kinderen stal. Asa had zwakjes tegen dat oud gebruik geprotesteerd en het weer bijgeloof genoemd, maar de vrouwen overschreeuwden hem. Uiteindelijk liet Asa de vrouwen dan maar begaan. Kwaad kon het niet doen.

In het begin van de zwangerschap had Beila aangedrongen bij Leah om goed en vredevol te slapen, om gelukkig te blijven, om het kindje te strelen en om te zingen aan hem of haar. Leah was al van nature uit een opgewekte en blijde vrouw, die ervan hield lustig te lachen. Ze klaagde nooit.

Beila Tugendhold had ook een andere merkwaardige vroedvrouw gekend, Malka Berlant, de meest befaamde en best gekende *bobe* ooit van Vilna. Malka had boeken geschreven over alles wat ze als vroedvrouw geleerd had, en Beila had alles gelezen wat Malka opgetekend had. Van deze Malka, nu, openbaarde Beila, dat wanneer een kindje zeer diep in de schoot zakte vóór de geboorte, het kindje wellicht een jongetje kon zijn. Leah sliep goed, weliswaar niet meer dan gewoonlijk, en het kindje trapte heel wat in haar buik. Dat bevestigde aan Leah het gezegde dat de engel van God het al bezocht had om een ziel in het klein lichaampje te bevelen. Beila had ook al een druppel melk uit de rechterborst van Leah geperst. Ze liet die

druppel op een steen vallen. De druppel melk spatte tot ver uiteen, wat voor Beila ook al een goed teken leek voor de geboorte van een jongen. Lag het kindje eveneens al niet met zijn gezichtje naar boven in de schoot, een verder teken voor een jongen? Zou dit niet wonderbaarlijk zijn?

Wanneer hij Leah hoorde praten over al die voortekens, was Asa naar de synagoge gelopen met een kaars in de hand. Hij had zijn gebeden gepreveld, en de kaars in de synagoge aangestoken vóór de ark. Hij was toen naar het gebedshuis gegaan met twee van zijn vrienden en met zijn zuster Sarah. Ze moesten daartoe niet ver lopen, want het huis van Asa stond aan het einde van Gaono. De Zydduk Straat, de straat van de Joden, waarin de Grote Synagoge stond, was slechts het verlengde van Gaono. Met hun vieren zorgden ze ervoor dat de kaars niet uitgeblazen werd op de weg terug, want dat zou een catastrofe betekend hebben. De kaars stond nu, met een zeer heldere, lange, rechte en mooie gele vlam op een kleine tafel naast het bed van Leah. Dat ook was een goed voorteken, verklaarde Beila. Ze maakte Asa zeer trots met haar woorden van lof. Asa was een goede echtgenoot, riep Beila. Veel lof was Asa niet gewoon te horen.

Terwijl hij nu met zijn vader in zijn grote woonkamer zat, dacht Asa na over wat een zoon en een mannelijke erfgenaam voor hem betekende. Een zoon zou zijn lijn verderzetten. Het kind zou van zijn eigen bloed zijn, en van het bloed van een goede, eerbiedwaardige moeder. Zonder een zoon, zou zijn eigen familie in naam stoppen, een feit waarvoor Asa wist dat hij zeer droevig zou moeten blijven gedurende de rest van zijn leven.

De andere zoon van Ezra, Abraham, had reeds twee flinke zonen, die hun vroege jaren probleemloos overleefd hadden. Die twee jongens, Iosel en Edek, speelden aan de voeten van Ezra. Zij zouden de naam van Vincevicius al wel voldoende doen voortduren. Ze leken sterke, verstandige, energierijke jongens.

Waar de naam van Vincevicius vandaan kwam, wisten Ezra en Asa niet. De naam was een mooie Litouwse naam, waarin het patroniem van 'evicius' prominent in troonde en direct als Litouws kon herkend worden door een Litouwer, een Jood en een niet-Jood. Kon het eerste deel, de 'vince' van Vincevicius, afkomstig zijn van 'Vincent'? Een verre herinnering liep in de familie. Het was helemaal geen Litouwse naam, hun afkomst was niet van Ashkenazische, Duitse origine, maar van een veel oudere, Sefardische, Spaanse of Portugese komaf! Was de familie van Asa ooit van Portugal naar Litouwen gevlucht? Of dit waar kon zijn, wist niemand in de Vincevicius familie. Volgens Ezra waren zulke beschouwingen niet betekenisvol, en boden ze weinig interesse. De Vincevicius familie was Litouws geweest, zover in het verleden als mensengeheugen duurde.

Hun taal was het Jiddisch, en hun oorsprong kon daarom meer dan waarschijnlijk toch wel in Duitsland liggen, in Ashkenaz, zoals de naam betekende in het Hebreeuws. De familie had waarschijnlijk in Duitsland gewoond, in één van de Joodse gemeenschappen die naar het Oosten gevlucht waren wanneer de kruisvaartlegers door de Duitse landen trokken op hun triomfantelijke weg naar Jeruzalem, en al de Joden op hun pad afslachtten. Hoe hun voorvadersen op tijd gevlucht waren, hoe ze in Litouwen beland waren en er een Litouwse naam aangenomen of gekregen hadden, met het zeer Litouws klinkend patroniem van Vincevicius, wist niemand nog.

Naast zijn moedertaal, het Jiddisch, sprak Asa nog meerdere andere talen. Hij sprak Hebreeuws, Duits, Pools en Litouws – wat het oude Ruski was, oud Rutheens – en wat Russisch.

Abraham ook sprak meerdere talen, Jiddisch, Hebreeuws, Duits en Russisch. Hij kon vlot een gesprek voeren in het Pools. Hij sprak geen Litouws of Ruski, maar dat deed wel zijn vrouw, Abi.

Polen-Litouwen bevond zich nu onder Russische administratie. Het was een land van vele culturen en vele talen. Ook meerdere godsdiensten bestonden naast elkaar, waaronder de Joodse religie.

Asa Vincevicius was niet zo groot en niet zo indrukwekkend gebouwd als zijn vader. Hij was een slanke man, doch knap van leden en aanzien. Hij leek meer op zijn moeder, een Munkacs. Asa was wel sterk en taai. Hij had goede benen, en kon lang lopen. Zijn armen waren noch te lang noch te kort. Overvloedig zwart haar krulde zijn hoofd. Hij droeg een korte, zwarte baard, die hij goed verzorgde en regelmatig knipte. Zijn huid was verweerd in zijn gezicht. Zijn ietwat donker uitzien kon zuidelijke origines verraden. De familie van zijn moeder was waarschijnlijk lang geleden van Galicië of Hongarije overgekomen. Asa had ook de laatste jaren veel gereisd. Daarom was hij blootgesteld aan te veel zon en te bijtende winden. De elementen hadden hun werk gedaan op zijn gezicht. Maar dat verraadde een energierijke, naarstige man. Asa was een ernstige, eerder trage persoon, gewoon om alleen te reizen, een man van weinig woorden en die alle zorgen alleen oploste. Hij ook ging meestal gekleed als een niet-Jood, niet in een lange, zwarte, kaftan mantel. Hij droeg een wit hemd, een modern uitziende broek, een vest, en geen gebedsjaal onder of boven die vest.

Asa was dus geen indrukwekkende persoon. Hij toonde weinig charisma of autoriteit. Niettemin blonken zijn ogen als staal. Heel wat mannen waren achteruitgedeinsd van zijn blik. Hij was een koude, rationele denker zoals zijn vader. Zijn logica was onverbiddeijk. Hij bleef een zeer godsvruchtige, observerende Jood, in bescheidenheid en nederigheid. Asa sprak niet veel over vrijgevigheid en over het beminnen van zijn burens, maar hij schonk veel geld aan verscheidene Joodse gemeenschapsverenigingen. Hij nam respectvol de Joodse feesten in acht. Asa nam deel aan de ceremonies in de Grote Synagoge van Vilna wanneer hij kon. De laatste jaren was hij echter zoveel op zakenreizen geweest, dat hij meer uit de synagoge van Vilna was gebleven dan erin. Hij feestte de Sabbath en kende wel goed de lokale, kleinere synagogen en gebedshuizen rond Vilna.

Asa dankte God hem een intelligente, vinnige en mooie vrouw geschonken te hebben. Zijn smaak voor vrouwen was verschillend van de meeste Joden die hij kende. Die gaven de voorkeur aan gewillige, mollige meiden. Asa kende de vrouwen niet. Hij kende slechts Leah. Leah was een eerder broos uitziende, slanke vrouw. Toch waren haar borsten vol, haar heupen breed, haar middel dun, haar lach warm en haar gelaatstreken regelmatig en fijn. Leah had liefde in hem opgeroepen zodra hij haar had ontmoet. Leah Perlman bleef zijn grootste aanwinst. Hij wist dat goed. Hij hield onvoorwaardelijk, eerlijk en eenvoudig maar hartstochtelijk van haar, met aardse gevoelens van verlangen en van tot haar te behoren. Vanaf zijn huwelijk had hij zich als onafscheidbaar van haar gevoeld.

In de geest van Asa kwam dan weer de gele vlam van de kaars uit de Grote Synagoge, de kaars die hij naast het bed van zijn vrouw had geplaatst. Die kaars stelde een dubbele hoop

voor. Eerst en vooral vroeg Asa aan God om Leah te laten leven. Dan vroeg hij om het kindje te laten leven, gezond te laten zijn, en een jongetje te wezen. Dat was zijn innerlijk gebed, waarvoor hij meer geld beloofde aan de Joodse liefdadigheid. Maar kon een Jood wel iets aan God vragen, en verwachten dat God naar hem luisterde?

De Joden moesten de bevelen van God gehoorzamen. De wet die God aan de Joden gegeven had, als teken van zijn speciale overeenkomst, of covenant, was hard. Had God ooit iets terug beloofd, zoals over zijn volk te waken? Zo ja, waarom dan hadden de Joden zelf geen land dat ze het hunne konden noemen? Was de overeenkomst niet eenzijdig? Tevens, dacht Asa, de Joden vereren niet echt God! God was zo machtig, een wezen zo overweldigend in het universum, dat niemand zelfs een keel klein beetje de natuur van God in zijn grootsheid kon begrijpen. Zo moest God zijn! Het was gemakkelijker zich te concentreren op de boodschap en die zo goed mogelijk proberen te begrijpen. De Joden aanbaden het woord van God daarom, de Torah, de boodschappen die geschreven stonden in de rollen die bewaard bleven in het altaar van de synagoge.

Terwijl Asa dit allemaal aan het overdenken was, hadden de schreeuwen boven zich herhaald en versterkt. Het laatste werk van Leah was volop bezig. Meer lopende stappen in de gangen konden gehoord worden. Asa en Ezra konden even de scherpe stem van Rebekah Munkacs onderscheiden, de zwaardere, langzamere stappen van Abi Abramovski, en de lichtere, snellere, lopende passen van Sarah Vincevicius. En dan, plots, zeer plots, verstomde het schreeuwen volledig. Een diepe zucht kon beneden in de woonkamer gehoord worden.

Beila Tugendhold hield het hoofd van het kind in haar handen. De rest van het lichaampje verborg zich nog in Leah. Haar eerste verrassing kwam toen ze het hoofdje draaide en ze de trekken van het gezichtje kon onderscheiden. Dit kindje was knap! Het had niet geleden van de geboorte.

Beila riep uit, 'oh, zie hoe mooi ze is! Dit moet een meisje zijn. Ze lijkt op jou, Leah! Hoe ga je haar noemen?'

Een zwakke stem kwam uit de andere zijde van het bed, 'Micol! Micol is de naam. Is het een meisje?'

De tweede verrassing van Beila was om de teleurstelling te horen in de woorden van Leah. Ze keek op, en begreep dan. Ze was weer eens een domoor geweest. Kon ze haar mond niet gehouden hebben tot ze zeker was van haar stuk? Natuurlijk had Leah een jongetje verwacht! Had Beila nu een seconde nagedacht, dan had ze dat wel geweten. Wel, het kwade was geschied.

Haar derde verrassing kwam, omdat het kindje zich draaide, net zoals Beila het had gewild te doen, in haar eigen handen. Het kindje bewoog zich zachtjes en langzaam. Het was alsof de baby instinctief wist wat Beila wou doen, en dat was zeer zeldzaam. Beila moest het slechts helpen. Beila trok zachtjes, en het kindje volgde. Beila greep het licht bij de schouderjes.

Leah duwde met haar lenden, en het kindje gleed moeiteloos in de handen van Beila.

Beila keek meer aandachtig, en dan kreeg ze haar vierde verrassing, toen ze zag wat ze voor bijna onmogelijk had gehouden met dergelijk harmonisch hoofd en gezichtje.

'Leah, wees blij! God heeft je gezegend! Het is toch een jongetje. Ik zag nooit een zo mooie jongen! Hij is fijn van leden en lichaam. Hij is volledig in orde. Hij opent de oogjes al! Leah, hoe zeldzaam is dit, voor iemand die zo nieuw is? Welke naam geef je dan aan een jongen, Leah?'

Leah was aan het lachen en wenen tezelfdertijd. Ze had ditmaal Asa niet willen teleurstellen. Ze riep bijna heel hard uit, terwijl ze neerzonk in de kussens achter haar, ‘Max! Hij zal Max heten! Oh, dank u, God! Max!’

De jongen schreeuwde voor haar.

Ezra Vincevicius schraapte zijn keel. Hij keek snel naar zijn zoon, maar zei niets. Asa keek naar het plafond, alsof hij met zijn ogen de houten balken kon doorpriemen. Ezra nam de kleine Esther op van de vloer. De andere kinderen vergaten haar een tijdje. Ze waren aan het kibbelen over een pop. Zij ook hielden op en keken verbaasd om zich heen. Plots werden ze de stilte boven hen gewaar.

De kleine Esther klom omhoog om op de schoot van haar grootvader te kunnen zitten. Ze plaatste haar hoofdje tegen zijn borst, alsof ze wat wou slapen. Ze zocht slechts genegenheid en veiligheid. Voelde ze de gewichtigheid, het belang van wat er boven gebeurd was?

De stilte werd niet verbroken door één van de vrouwen die van boven de woonkamer binnen stormde met het heuglijk nieuws. De voorste deur van de gang werd bruusk opengegoid, en binnen sprong een beer in zwaar bont. Abraham Vincevicius was aangekomen! Zoals steeds was hij laat, doch net op tijd. Ezra en Asa zagen een hoop pelzen de kamer binnenvliegen, gepaard met veel lawaai. Abraham wierp zijn erg zware mantel af in een stoel. Hij stond groot, immens in de woonkamer. Hij leek de archetypische Jood, gekleed in een lange, zwarte mantel onder zijn bont. Hij droeg de witte *teffilin*, de gebedsjaal van de godsvruchtige man van het Boek. Hij wierp zijn hoed feilloos onder de stoel met zijn pelzen. Hij vulde de grote kamer met zijn aanwezigheid. Hij bracht een windvlaag mee van vrieskoude, die moest verjaagd worden door het vuur in de haard.

Het gezicht van Abraham was harder dan dat van Asa, breder en voller. Zijn baard stond dikker en nog zwarter, en meer kroezelig, alsof ongekamd sinds dagen. Zijn adem rook naar alcohol. Hij strekte zich uit zoals een beer, klapte in de handen en maakte wijde gebaren met zijn armen, alsof die strak bevroren waren en weer lenig moesten gemaakt worden in de warmte. Hij liet zijn indrukwekkende schouders rollen.

Abraham sprong naar de haard, grommend, ‘God, wat is het koud daarbuiten! De echte lente komt laat dit jaar. Is alles in orde?’

Abraham duwde zijn handen dicht bij het vuur, vooraleer een groet te geven. Slechts nadien werd hij zijn vader en broeder echt gewaar. Hij knikte naar hen, uitte een groet die niet meer klonk dan een kort gegrom, en hij zond een hoge, parelende lach de woonkamer in wanneer hij de kinderen bemerkte. Hij wierp de kleine Rebekah en Esther hoog op in de lucht, ving hen netjes op, en plaatste hen weer in hun hoek. De kinderen schaterden het uit van plezier en trokken blij naar hem toe. Het lawaai in het huis zou voortaan weer uit de woonkamer komen!

Abraham was aangekomen! Het leven was weergekeerd! Abraham had alle spanning verbroken. Zowel Ezra als Asa vonden zich nu verplicht te glimlachen, hoewel Ezra niet bepaald waardeerde hoe zijn tweede, wilde zoon binnen gelopen was.

‘Ik bemerk dat ik nog goed op tijd ben,’ riep Abraham met zijn diepe stem. ‘Ik ontmoette onze kleine Sarah in de gang. Het kind is goed en wel geboren. Ze wassen de kamer en ruimen de boel op. Jullie zullen nog wat geduld moeten uitoefenen tot de vrouwen hun werk gedaan hebben en ons zullen toelaten binnen te gaan in de kamer. De vrouwen zeggen altijd

wat de mannen kunnen doen en laten, niet? Moeder en kind schijnen het goed te doen. Is dat niet veruit het belangrijkste nieuws? Mijn gelukwensen, broeder!’

Asa voelde zich licht verveeld omdat zijn broeder opnieuw de eer van de dag gestolen had. Hij had er de voorkeur aan gegeven de aankondiging van de geboorte met wat meer waardigheid gekregen te hebben! Hij had gewild dat Beila Tugendhold hem het kindje plechtig gebracht zou hebben, het kindje gewikkeld in proper linnen. Ze had de bundel in zijn armen moeten plaatsen en daarna in die van Ezra. Asa had graag zijn vader dan de eerste gebeden horen zeggen. Nu moest hij wachten, maar de plechtigheid was uit het huis verdwenen. Hij zou zich de geboorte van zijn kindje moeten herinneren op deze abrupte wijze. Maar hoe kon hij zijn broeder diens eerlijke vreugde weigeren? Was het trouwens niet steeds Abraham die de eerste rol opeiste en ook vlot kreeg op feesten? Abraham werd tot stilte genoopt. De andere mannen, begreep hij plots, keurden zijn luid enthousiasme niet te zeer goed. Hij bleef dan maar zijn handen warmen.

Dan, in die nieuwe stilte, hoorden de mannen en de kinderen duidelijk een baby luid schreeuwen in een hoge en schrille toon.

Dat verraste Edek, die een ‘ho, ho!’ uitbracht ondanks zichzelf. Zijn hand wees naar boven. Hij keek naar zijn grootvader, maar die zei niets, knikte slechts, een gelukkig glimlachje op de lippen. De jongen ging dan maar door met spelen.

Abraham draaide zich naar zijn broeder. De mannen glimlachten samenzwerend naar elkaar. ‘Mijn waarachtige gelukwensen, broer,’ zei Abraham kalm, een statige rijns op zijn gelaat. ‘Dat lijkt me de kreet van een mannelijk kindje te zijn!’

Abraham lachte openlijk, ‘je hebt goed werk afgeleverd, broeder, daar lijkt het op. Je zult niet steeds opnieuw moeten proberen een erfgenaam te maken, jij schurk. Leah zal je lusten nu wel doen afkoelen.’

Abraham aarzelde, maar dan stapte hij toch weg van de haard om de handen van zijn broeder te schudden. Asa stond op uit zijn zetel en omhelsde Abraham. Ezra keek verbaasd naar dit tafereel. De broeders hadden zich op deze wijze verzoend.

Asa zei, ‘ik weet wel dat je het allemaal goed bedoelt, Abraham. Dank je. Ik hoop op de geboorte van een zoon.’

‘Natuurlijk is het een zoon, broer. Ik weet zelfs zeker dat het een zoon is! Sarah verklapte het me, hoewel ze zei dat ik het nog niet mocht aankondigen. Hoe zul je hem noemen?’

‘Max Ezra Moshe,’ antwoordde Asa trots. ‘Officieel zullen we hem Max noemen. Was het een meisje geweest, dan hadden we haar Micol genoemd.’

‘Aha,’ knikte Abraham waarderend. ‘Je koos een naam die zowel Joods als niet-Joods is. En je voegde de twee beste namen van het Jodendom toe. Je houdt al je kansen samen, broer.’ Abraham merkte op, ‘wil je een niet-Jood maken van de jongen?’

Asa werd rood. Iets dergelijks was wel al in zijn hoofd geschoten. Hij antwoordde niet. Leah Perlman had die naam gewenst, maar Asa had zijn akkoord gegevens, en dat te meer omdat de naam van zijn vader toegevoegd zou worden, samen met de grootste naam uit het Jodendom.

Ezra hield van zijn zonen, met een genegenheid die de grootste zwakheid in zijn karakter was. Hij hield van Asa, zijn eerste zoon, maar hij had nooit enige voorkeur toegegeven, zelfs

niet tot zichzelf. Abraham had te weinig van zijn eigen karakter. Abraham was een moederskindje geweest, verwend tot op het been, omdat Rebekah gevoeld had dat het haar laatste kind zou worden. Zowel in de Vincevicius familie als in de Munkacs familie hadden de vrouwen niet veel kinderen.

‘Wij gaan voor de kwaliteit, niet voor de kwantiteit,’ glimlachte Ezra telkens wanneer dit onderwerp opgeworpen werd in gesprekken.

Twee of drie kinderen ten hoogste moesten het geslacht Vincevicius verderzetten in de familie. Ezra en Rebekah hadden heel verrast naar elkaar gekeken toen Sarah, hun jongste dochter, zich had aangekondigd. Rebekah was toen ouder dan 28, en Ezra over de 30. Sarah was nu hun beider vreugde.

Abraham was een moeilijk kind geweest, en nog moeilijker verliep zijn puberteit. Hij was onstuimig en luidruchtig, levendig tot te zeer dynamisch. Hij rende en schreeuwde al de tijd in het ronde. Later was hij de leider van de meeste ruziezoekende en worstelende jongens in Gaono, en later nog het hoofd van enige van de ergste, jonge vandalen van de straat. Abraham was een schreeuwende, koppige, veeleisende jongen gebleven, aan wie niets mocht geweigerd worden. Hij verviel in crisissen van kreten en brede, woeste gebaren, wanneer hij zijn zin niet kreeg. Abraham was nu wel kalmer geworden. Hij was getrouwd, maar zijn wilde jaren hadden hem niet helemaal verlaten. Hij was gegroeid tot een volwassen man, doch enige van zijn zakenschema's bleven nog steeds buitensporig. Hij beheerde de sigarenfabrieken van Ezra. Hij had ook met de bruidsschat van Abi Abramovski heel wat pachten op graanvelden gekregen, en nog veel meer toen zijn schoonvader stierf. Lew Ezekiel Abramovski was een handelaar in granen geweest. Abraham had die zaken ook overgenomen, net zoals Asa op een mindere wijze een deel van het familiefortuin van Leah beheerde.

Abraham had zo snel een aanzienlijk fortuin vergaard. Hij beheerde zijn bezittingen zeer goed. Hij toonde zich een zeer sluwe handelaar. Hij was echter niet steeds eerlijk. Hij was geen dief, maar hij wist hoe een overeenkomst naar zijn eigen hand te draaien. Hij had veel partners onder de handelaars van Vilna. Hij rijfde grote winsten in. Hij behield zijn zeer sterk charisma, zodat de andere Joodse en niet-Joodse handelaars van Vilna hem bleven waarderen, ondanks geruchten die beweerden dat men hem niet steeds kon vertrouwen. Zijn plannen waren dikwijls wild, gevaarlijk en risicovol, maar de winsten die hij meebracht meestal groot. De handelaars hadden wel geleerd zijn daden dicht te volgen en nauwkeurig toe te kijken. Natuurlijk, met de jaren, kalmeerde Abraham zich wel enigszins. Hij nam nu minder risico's, ten minste in zijn eigen ogen. Zijn fortuin bleef sneller stijgen dan dat van Asa. Abraham was eveneens een godsvruchtige Jood, hoewel geen *Hasidische* man van het geloof. Hij ook hing om de rabbijnen van de Grote Synagoge heen.

Asa was een beetje verrast geweest zijn broeder vandaag gekleed te zien als een traditionele Jood. Hij verwachtte anders wel van Abraham gekleed te gaan zoals de mannen met wie hij vergaderde en overeenkomsten mee afsloot. Had Abraham deze morgen onderhandeld met *Hasidische* Joden? Met *Hasidische* handelaars toonde je best dat je zelf ook een beetje *Hasidisch* waart. Asa glimlachte opnieuw. Het was een dag van vrede. In zijn grote vreugde over de geboorte van een jongetje had hij zich tenminste een beetje met zijn broeder verzoend. Hij was er dankbaar voor om dit te hebben kunnen doen.

Abraham vroeg een nieuw drankje. Hij ging niet zelf naar de kast, al wist hij waar de flessen stonden; Hij opende de deur van de gang en riep naar de vrouwen om vodka en koekjes in de zaak op te dienen. Men moest toch wat feesten!

Abi Abramovski kwam de woonkamer in. Ze wist waar Asa zijn beste flessen bewaarde. Ze keek naar Asa, en Asa knikte. Abi had al glazen uit de keuken meegebracht.

Van achter Abi door sloop Sarah naar binnen, roepend, 'het is een jongen! Leah is wel en sterk. De verlossing van het kindje verliep vlot. Beila vroeg me jullie dit aan te kondigen. De kleine Max roept al en slaat met zijn voetjes uit. Hij wou ook al aan de borst van zijn moeder. We hebben nog wat tijd nodig om alles op te kuisen. Leah verloor wat bloed, maar Beila verzekerde ons dat de geboorte naar wens verliep. Ze kon de baby draaien net zoals een vroedvrouw het zou moeten doen. Alles is dus in orde. Leah weent van vreugde. Beila bevestigt dat alles goed verlopen is. We wensen de vader veel geluk. Beila zal binnenkort naar beneden komen om het kindje te tonen. We vragen nog wat geduld.'

'Wel, is dat niet het beste nieuws van de dag?' riep Abraham uit. 'Daar moeten we op drinken!'

Abraham vulde de drie grote glazen met vodka. Hij overhandigde een glas aan zijn vader, negeerde een gebaar van Ezra dat naar Asa wees, naar het nog halfgevulde glas op de tafel vóór zich, en vulde weer zijn eigen glas. De drie mannen juichten, het glas in de hand. Abi bracht koekjes op een schaal. De kinderen liepen naar haar toe. Ze begonnen te dansen en rond te huppelen in de woonkamer, en ze aten de koekjes. Een nieuw broertje en neefje was geboren! Zoveel begrepen ze wel. Abraham wierp zich in een lange zetel en dekte die met zijn groot lichaam en uitgestrekte armen.

Asa keek naar Abraham. Hij benijdde de kracht van de man. In eender welke zaal, zagen de mensen steeds slechts Abraham. Hij was de verpersoonlijking van de vreugde en de macht van een mens. Eender welk feest waar Abraham op aanwezig was, werd een succes. Asa was niet jaloers op Abraham voor diens charisma. Hij probeerde de andere, wijzere, rustigere broeder te blijven. Dat was hij ook.

Asa had opgevist dat zijn broeder er een minnares op na hield die Elzbieta Dobrovolski heette. Hij wist zelfs op welk adres die Elzbieta woonde. Haar appartement lag in de Pylimo Gatve, niet ver van het theater van Vilna. Ze was actrice geweest, maar ze had al sinds jaren geen voet meer in een theater gezet. Elzbieta was een Poolse, en niet Joods.

Abi, de echtgenote van Abraham, was de enige dochter in een rijk handelshuis. Abi, naar de smaak van veel Joden, was een mooie vrouw. Ze was een toegewijde huisvrouw en een merkwaardige moeder. Maar Abi was rozig van gelaat, en mollig van lichaam. Ze had een ietwat ruwe huid, ronde trekken in haar gezicht, en ze kreeg snel een zwaar lichaam.

Abraham hield waarschijnlijk wel voldoende van Abi, vooral omdat ze hem veel geld gebracht had, en hem diende als een slavine. Abraham had in zijn jeugd iemand anders gewenst als echtgenote, maar die vrouw kon hij niet krijgen. Ezra vergaf daarom nu aan Abraham meer dan hij had moeten doen.

Door met Abi te trouwen had Abraham de faam en het fortuin van één van de meest aanzienlijke geslachten van Vilna in zijn huishouden en in de familie Vincevicius gebracht.

De mannen in de woonkamer bleven daar zitten. Ze praatten. Binnenkort zou er wel een soort van laat middagmaal opgediend moeten worden in het huis, maar Ezra vroeg hoe de zaken van zijn twee zonen verliepen.

Asa begon eerst, ‘onze pachten leveren ons mooie winsten op. De laatste maanden nam ik twee nieuwe pachten op taveernes in onze meest zuidelijk gelegen dorpen. We breiden uit. Het totaal aantal taveernes is gegroeid tot meer dan een dozijn. Ik heb in de meeste taveernes winkels en pensions ingericht. Onze grootste winst komt van onze distillerijen, en van de verkoop van sterke drank. We hebben de taveernes nodig voor onze verkoop van de goedkopere vodka. In al onze taveernes kunnen de gasten nu overnachten en zelfs meerdere dagen en nachten verblijven. De herbergiers kunnen reizende families onderdak geven. Al onze herbergen bieden bijkomende diensten aan, zoals bedekte plaatsen om paarden te stallen. We verkopen voeder voor de dieren. Aan die bijkomende diensten gaf ik speciale aandacht, want ze verhogen onze winst aanzienlijk. We brengen ook allerlei dingen aan de man die nuttig kunnen zijn op reis. Veel van onze taveernes liggen op een dag rijden van Vilna, niet dichtbij. Het is op hun eerste avond buiten de stad, dat de mensen zich realiseren wat ze vergeten hebben of waar ze niet aan gedacht hadden vóór ze hun reis begonnen. Ze vinden die dingen in onze winkels. De winter is hard geweest, wat echter zeer interessant was voor onze winst. We verkopen dekens, bont, kussens en linnen, en zo verder.’

Asa zei verder, ‘Christenen dienen in al onze taveernes. De meeste eigenaars lijken Christenen te zijn. Die houden slechts de taveernes in onze naam! Maar ik plaatste telkens een Jood naast hen. Eén Jood voor twee of drie taveernes volstaat. De Joden kijken uit, tellen hoeveel er gedronken wordt, en ze vergelijken dat met wat opgeschreven wordt in de boeken. Ze verwittigen mij wanneer de rekeningen niet kloppen. Dan word ik onvermurwbaar en vervang de uitbaters. Ikzelf, zorg voor de controle over de Joodse stewards. Dit schema brengt ons verhoogde veiligheid, en wij, Joden, behouden er een laag profiel mee. Officieel zijn we niet verbonden in de meeste pachten van de taveernes en de distillerijen van sterke drank. De mannen die bemerkt worden, zijn Christenen. Het lijkt alsof de taveernes de Poolse en Russische wetten nauwgezet volgen. Het schema vermindert natuurlijk onze winst, maar we verdienen voldoende om die tussenpersonen en de opzichters te betalen. Het systeem is niet volledig zonder risico’s, omdat allerlei soorten van donkere plannen door de Christenen en door de Joodse stewards kunnen bedacht worden. Het gebeurt dat die samenspannen, tegen ons. Tot nog toe en in het algemeen, kan ik het redden. Onze winst is sterk gegroeid.

Ik handel ook in granen. En ik koop en verkoop alles wat ik hoor dat ergens nodig is en wij gemakkelijk kunnen bezorgen, en wat kan verkocht worden aan hogere prijzen dan op de plaats waar ik kon kopen.

Ik praatte met andere handelaars van Vilna. Ik weet min of meer wat iedereen doet, en hoe ze over mij denken. Ik weet wat de Joden en de niet-Joden in hun voorraden liggen hebben. Mijn opbrengst van de handel is bescheiden, niet zo hoog als in de verkoop van sterke drank. Ik klaag niet. Ik hoop dat het geld dat ik u breng, vader, voldoende is. Ik was eerder tevreden met de winst.’

Ezra prees, ‘ik hoop, en ik bid God opdat we zo verder zouden kunnen doen, Asa. Je deed alles naar wens. Ik had niets beters kunnen verwezenlijken. Hoe gaat het met jouw zaken, Abraham?’

‘U zult niet klagen van mijn zaken, vader, meen ik toch,’ meldde Abraham. ‘Ik breng ook heel wat geld naar de familie. We gokten wat in belangrijke handelsovereenkomsten en mikten op de opportuniteiten. Onze sigaarfabrieken doen het goed. Ik haalde echter meer winst uit de handel dan uit de productie van tabak. De kleinere fabrieken zijn slechts een dekmantel. We produceren sigaren van hoge kwaliteit. We bezitten nu drie grote fabrieken die veel geld opbrengen. Twee van die drie zijn verborgen, de derde is een dekmantel. Ik praatte met de andere Joodse handelaars, en met enige Christelijke Evangelische kooplui. Ik zocht mannen uit die ik kon vertrouwen. Ik vergader dikwijls met hen. Ik eet en drink met hen. We vormen een beperkte, niet officiële gilde, als u wilt. We bepraten welke handel we kunnen organiseren en hoe. Er is altijd wel iemand met een nieuw idee, of iemand die een opportuniteit gehoord heeft. We plaatsen ons geld samen. Wanneer we een mooie gelegenheid ontdekken, dan spreken we af wie de goederen van waar kan leveren, wie de fondsen kan opbrengen om nog meer te kopen, en wie de goederen kan verpakken en transporteren. Iemand anders komt op met namen van potentiële kopers. We brengen zo grote hoeveelheden van goederen tot aan de Baltische zee in schepen die onze eigendom zijn. We hebben drie grotere schepen en vijf kleinere boten om op de Nemunas te varen. We kunnen slechts in de zomer vervoeren over het water, maar we stockeren veel goederen in voorraadkamers in de haven van Memel, de haven die de Polen Klaipeda noemen. Memel, zoals u weet, is een haven in Pruisen, maar ze is voor ons de meest dichtbijgelegen haven naar waar we goederen kunnen vervoeren via de Nemunas. De haven is eveneens gesloten in de winter. We hebben veel papieren nodig om over de grens te geraken. We kunnen ons vervoer slechts echt organiseren in de late lente of in de zomer en de vroege herfst. In die tijd echter, verkopen we grote hoeveelheden aan Riga, Königsberg en Danzig, Hamburg en Lübeck. Waar onze goederen finaal naartoe gaan weten we niet steeds. We handelen ook in amber. Nergens ben ik de enige toeleverancier, nergens werk ik alleen. Ik heb steeds partners. We delen de risico’s. Onze naam is goed gevestigd. Discretie is onze lijfspreuk, vader, zoals u steeds vroeg. De handel brengt ons grotere winsten op dan de sterke drank, taveernes en sigaarfabrieken. De risico’s zijn ook lager. We doen niets dat indruist tegen de Russische wetten.’

Ezra zei ook enige woorden van lof over de initiatieven van Abraham.

Asa trok zijn schouders op. Hij hield niet erg van wat hij hoorde. Misschien was hij voorzichtiger dan zijn broeder. Hij handelde in veel kleinere hoeveelheden, en steeds alleen. Hogere risico’s in de handel brachten hogere winsten op. Asa ontweek niet steeds de risico’s. Hij werkte echter bijna nooit samen met anderen. Hij vertrouwde partners niet. Misschien was hij te zeer een traditionele Joodse handelaar, die bleef bij wat zijn vader vóór hem had gedaan. Hij zou echter zijn werkwijzen niet veranderen, en meer risico nemen, zelfs met partners. Hij wou ’s nachts rustig kunnen slapen en zijn handen volledig vrij kunnen houden.

Sarah Vincevicius onderbrak hen allen. Ze kwam de grote kamer binnen met rode kaken van opwinding, en kondigde plechtig aan Asa aan, ‘broeder, een jongen, een *ben zakhar*, is je geboren!’

Dat waren de magische woorden die Asa al zo vele jaren had verwacht. Zijn jongere zuster ontroerde hem. Ze sprak de juiste woorden en ze stond zo plechtig vóór hem! Hij omhelsde

haar opdat ze zijn tranen niet zou zien. Daarna omhelsde Ezra ook Asa, en weer Sarah en Abraham ook, en al de spanning van de laatste weken vlogen van het huis weg.

‘En Leah?’ fluisterde Asa vragend aan Sarah.

‘Leah Perlman, de moeder, is in goede gezondheid,’ erkende Sarah plechtig als de officiële brengster van de goede boodschap. ‘Ze is zwak, ze heeft geleden, want de jongen was groot en sterk, maar ze is gelukkig. Ze zendt je haar liefste groeten. Beila zal het kind in weinige ogenblikken naar beneden brengen. Daarna kun je naar boven gaan. Even.’

De mannen juichten opnieuw. Ze schonken weer vodka uit, en Abraham duwde ook een glas in de handen van Sarah. Ze lachte, protesteerde wat voor de vorm, maar dronk dan een beetje, en ze was blij met de dronk. De mannen wensten Asa weer geluk, tot de deur zich weer opende en Beila Tugendhold binnen kwam. Hannah Landau volgde. Beila hield een klein kind gewikkeld in wit linnen in haar knokige handen. De jongen was nog niet ingebakerd. Beila toonde de jonge Max trots aan de mannen en aan de andere kinderen. Ze liet niet toe aan de mannen de nieuwgeborene zelfs maar even aan te raken.

‘Waarom roepen jullie, mannen, zo luid?’ vloog ze uit. ‘Leah deed al het werk, en jullie roepen maar alsof jullie alles gedaan hebben. Wel, jullie kunnen al beginnen na te denken over een *Sholem zokher*, het welkomst feest voor een mannelijke geborene. Kijk toch naar hem! Is het niet een mooie jongen? Ik heb zelden zulk een knap hoofdje gezien na een geboorte. Hij leed helemaal niet, deze! Hij is zo mooi als zijn moeder. Je hebt ook goed werk verricht, Asa. Gezegend zij je geslacht!’

De twee vrouwen, de twee matriarchen, stonden in het midden van de woonkamer. Ze toonden het kindje, dansten ermee rond. Ze prezen zijn mooi gevormde leden en gezichtje, maar ze wilden hem niet uit de handen geven.

‘Blijf weg met die vuile klauwen, jullie schurken,’ schreeuwde Hannah Landau. ‘Raak het kind niet aan! Allen Beila mag het nu houden!’

Toch pookte iedereen een vinger onder het linnen om de kleine vingertjes van Max te houden. Beila en Hannah sloegen naar ruige handen. Daarna lieten ze Asa toe, en enkel Asa, naar de kamer van Leah te gaan. Asa Vincevicius zou zich dit tafereel met de twee oude vrouwen gans zijn verder leven herinneren.

Asa ging de trappen op in de gang. Hij had willen lopen, maar hij moest zijn waardigheid behouden. Hij ontmoette zijn moeder halverwege. Ze glimlachte, en wenste hem ook geluk. ‘Blijf niet te lang,’ waarschuwde ze Asa. ‘Leah is nog zwak. Ze is gezond. Niets is binnen haar gescheurd.’

Rebekah omhelsde eveneens haar zoon, en ze sloeg hem op de schouders om hem meer moed te geven.

Asa ging verder. Hij opende de deur naar de slaapkamer. Hij zag nog slechts een klein vuur in de haard branden. Hier kon hij tenminste wat bij helpen. Hij wierp enige houtblokken in het vuur. De vloer was schoongeveegd. Al het linnen dat tijdens de geboorte gebruikt werd, was reeds naar beneden gebracht om gewassen te worden. De kamer lag in stilte. Enig lawaai van de steeds drukke en dicht bevolkte Gaono drong door de halfopen vensters. Er was leven daarbuiten, en ook hier. Een koude wind drong binnen. Asa sloot de vensters tot op een kleine kier.

Asa ging dan dicht naar het bed toe. Hij kon Leah slechts zien wanneer hij zeer dicht bij haar stond. Ze verdween bijna helemaal onder de dekens. Leah bracht een arm en een hand van onder het linnen. Asa drukte de hand in de zijne. Hij boog zich verder. Haar gezicht was wit.

‘Een jongen, ten laatste,’ zei Leah zachtjes, maar met een gelukkige lach.

‘Ja,’ fluisterde Asa, een jongen! Kleine Max! Zeg maar niet teveel. Je moet nu rusten. Je was zeer moedig. Was het hard?’

‘Ik zal waarschijnlijk geen kinderen meer kunnen hebben, zei Beila me,’ verdonkerde het gemoed van Leah.

‘Dat is zeer goed mogelijk,’ beaamde Asa. ‘In de geslachten van mijn vader en van mijn moeder, en in de geslachten van jouw vader en moeder, zijn grotere families niet de gewoonte. Je hebt nu al drie zeer mooie kinderen, Leah. Ze zullen je eren en de naam verderzetten. Je kunt trots en gelukkig zijn. Ik ben dankbaar en blij. Wees nu niet verdrietig!’

‘Ik ben steeds een beetje verdrietig na een geboorte,’ fluisterde Leah. ‘Maar ditmaal, ja, is mijn vreugde veel sterker dan de sombere gedachten.’

‘En zo zou het moeten zijn,’ meende Asa, haar hand lichtjes drukkend.

‘Houd je werkelijk van mij?’ vroeg Leah zich af.

‘Het antwoord daarop ken je toch,’ repliceerde Asa. ‘Ik hield van je vanaf het eerste ogenblik dat ik je in het huis van mijn vader zag. Je weet dat. Alles wat nadien gebeurd is, al onze hoop, werd gerealiseerd. God heeft ons naar elkaar gezonden. Ik heb me zelfs verzoend met mijn broeder. We omhelsden elkaar beneden, in de woonkamer.’

‘Ik geloof je. Ik houd van je. Je moet de besnijdenis voorbereiden, en vóór die, moet je zorgen voor de *Sholem zokher*, het feest van de geboorte van een jongen. Maak er een groot feest van.’

‘Dat zal ik doen,’ lachte Asa, ‘maar als je denkt dat ik daar wat in te zeggen zal hebben, dan heb je het mis voor! Hannah, Beila en mijn moeder zijn het feest al aan het bepraten. Ze zweren steeds samen over die onderwerpen. Het gaat ons wat kosten!’

‘We zullen niets in te brengen hebben,’ glimlachte Leah zalig.

‘Nee, dat zullen we niet. Maar ik houd van je. We zullen een mooie familie hebben.’

‘Alstublieft, bescherm ons,’ fluisterde Leah plots op een ernstige toon. ‘Bid aan God, breng offers aan de synagoge, praat met de rabbijn. Verzeker een plaats in het Jodendom voor de kleine Max. Geef geld aan de armen. Max zal een nieuwe soort familie vormen. Daar ben ik zeker van. Het verscheen in mijn dromen.’

‘Dat zal hij doen, dat zal hij doen,’ knikte Asa. ‘En dat zullen ook zijn zusters doen, de kleine Rebekah en Esther. Families worden eveneens voortgezet in de meisjes, weet je.’

‘Ja, ja, ik vergeet de meisjes niet. Natuurlijk niet! Maar de familie van Max zal blijven voortduren. Hij zal de naam en het geslacht verderzetten, en voor de vader is dat belangrijk.’

‘Dat is waar,’ gaf Asa toe.

Asa kon nu niets aan Leah weigeren, hoewel hij ook voordien haar niets geweigerd had. Hij zei, ‘ik houd van de meisjes.’

‘Ik weet dat je dat doet,’ drukte Leah nu zijn hand. ‘Je hebt zoveel liefde in je.’

‘De liefde komt gemakkelijk met mij en jou. De meisjes gelijken op hun moeder.’

Ze fluisterden nog enige tedere woorden.

Beila Tugendhold kwam de kamer in. Ze duwde Asa naar buiten. Asa vervoegde zijn vader, zijn broeder en de vrouwen in de grote kamer.

Enkele dagen later werd in het huis van Asa Vincevicius het *Sholem zokher* feest gevierd voor de familie en hun vrienden. Het was een groot feest, met vele genodigden. Het huis was gevuld met lachen, veel handgeklap, en met niets dan gelukkige gezichten. Gelukwensen werden her en der geleverd. De kleine Max werd gevierd. Het beste voedsel stond op de tafels in schotels en kommen. Water, wijn en de beste sterke drank stonden klaar. Leah Perlman stond op uit haar bed en nam deel aan het feest gedurende een paar uur. Abraham hield natuurlijk het hoogste woord.

De nacht vóór de besnijdenis, hielden Beila Tugendhold en Hannah Landau de wacht op het kind om Lilith af te weren. Ze sliepen in de kamer naast die van Asa en Leah. Het kindje sliep in een wieg van hun kamer. Wanneer het kindje begon te schreeuwen, brachten Beila en Hannah het naar Leah om het te voeden. Wanneer Hannah sliep, waakte Beila, en vice versa. Het mes van de *moyel*, van de Jood die de besnijdenis zou uitvoeren, lag al op een kleine tafel naast het kind, zoals de gewoonte was.

Acht dagen na de geboorte, in de morgen, bracht de familie Vincevicius het nieuw kindje naar de synagoge in de Zydduk Straat. Het was nog winter, koud, maar de hardste vrieskoude was toch al weggejaagd door de eerste, warmere zon van de lente. De baby lag gewikkeld in linnen. Beila Tugendhold hield het in haar sterke armen. Geen kribbe was nodig. Naast haar stapte Hannah Landau. Leah had erop aangedrongen om aanwezig te zijn. Ze volgde. Asa was als eerste naar de synagoge gegaan, om de vele kaarsen aan te steken vóór de gebeden begonnen. Hij had de beste cantor van de stad gehoord om de zegeningen voor het kindje te zingen.

Wanneer de Vincevicius familie de synagoge binnen trad, stond de rabbijn van de Grote Synagoge in persoon al klaar in zijn wit, lang, ceremonieel kleed. De rabbijn hield van de godsvruchtige Vincevicius familie. Hij wou hen op zijn eigen manier eren. Geboortes en besnijdenissen waren zijn meest gelukkige ogenblikken. Hij begon dadelijk de zinnen van Nehemiah te zingen. Die stelden hoe God een covenant was overeengekomen met de patriarch Abraham. Daarna nam de cantor over, om nog meer gebeden en passages uit de Torah te zingen. Hij had een wondermooie, hoge stem.

De besnijdenis zou uitgevoerd worden vóór de ark. De rabbijn nam het kind uit de handen van Beila, maar hij gaf een teken aan Beila om naast hem te blijven staan. De peetmoeder zou Rebekah Munkacs zijn en de peetvader moest Ezra worden. De allereerste ereplaats bleef voor de *bobe*, voor Beila. De rabbijn zou de besnijdenis niet zelf uitvoeren. Zijn hand beefde met de jaren. De synagoge had een nieuwe, jongere *moyel* voorgesteld, die naar verluid de taak op de allerbeste wijze aankon.

Vóór de ark zat Ezra Vincevicius op een hoge stoel. Wit linnen lag in zijn schoot. De rabbijn plaatste het kindje daar. De *moyel*, ook mooi gekleed in de fijnste, oude gebedsjaal van de synagoge, nam zijn mes op. Hij onderzocht het. Het mes was scherp en proper. Hij trok het nog door een doek, en toonde het aan de aanwezigen. Hij wachtte niet lang! Hij nam de voorhuid van het kindje vast met twee vingers, bedekte het hoofdje, en sneed de huid zeer

snel weg. Druppels bloed vielen op het doek in de schoot van Ezra. Het linnen werd rood gekleurd rond de enkele druppels. Het kindje begon te wenen. De *moyel* bukte zich, zoog het bloed weg met zijn lippen, en samen met Beila omwond hij het kindje zeer handig. Beila maakte de laatste knoop. De jongeman glimlachte naar Beila en dankte haar, want ze was handiger dan hij in het bedekken van het kind. De *moyel* nam dan het linnen uit de schoot van Ezra weg, plaatste het klein stuk afgesneden huid erin, plooidde het doek meerdere malen, en plaatste het geheel in een mooie, gegraveerde houten doos. Die doos was voorzien door Asa. De doos had gestaan op de tafel naast de stoel van Ezra. De afgesneden voorhuid werd zo in de doos geplaatst.

De *moyel* draaide zich naar de aanwezigen, vragend, ‘wie is de vader van het kind?’

Asa stapte naar voren. De *moyel* gaf hem de doos.

De *moyel* fluisterde, ‘begraaf dit vlees van uw zoon in een plaats die onverstoord zal blijven.’

Asa knikte bevestigend, nam de doos, en hield ze voorzichtig in de handen. Hij zou ze begraven, ergens in de achterkoer van zijn huis.

De cantor begon dan zijn hoogste tonen van aanprijzen te zingen. De ceremonie kreeg haar einde. Opnieuw werden gelukwensen van *mazeltov* uitgewisseld. De familie en ook later de rabbijn, de *moyel* en de cantor, werden vriendelijk uitgenodigd op het feest in het huis van Asa. Voor dit feest hadden de vrouwen speciale koeken gebakken. De beste wijnen werden uitgeschonken. Ander gebakken voedsel, reepjes van *kosher* vlees en kikkererwten, op smaak gebracht met peper en zout, werden opgediend met stukjes van *gefillte* vis. Het feest duurde tot het einde van de dag.

Zo gebeurde het, dat Max Ezra Moshe Vincevicius geboren werd, en door de besnijdenis ingeleid werd in de gemeenschap van de Joden van Vilna. De tijden waren vredevol en gelukkig. Zijn ouders hielden van elkaar, en ze beminden hun kinderen. Het gelach en de gezangen op het feest konden in gans Gaono gehoord worden.

Enkele dagen nadien stierf Beila Tugendhold. Asa werd bijzonder getroffen door haar overlijden. Een nieuw leven was geboren. Was een ander leven nodig voor de ziel van dit kind? Indien ja, dan vond Asa de ziel van Beila bijzonder waardig. De jonge Max zou een interessant en fijn leven krijgen. Hij zou een goede jongen worden, een geleerde en een handelaar, zoals zijn vader. Asa dankte God.

De Komst van Antanas Svirskevicius. 1823

Vóór ze stierf, gaf Beila Tugendhold een geschenk aan Leah, een boek geschreven door de vriendin van Beila, Malka Berlant. Dit boek droeg de titel, 'Di gliklekhe Muter', of 'De gelukkige moeder'. Het was geschreven in het Jiddisch, en gemakkelijk leesbaar. Malka Berlant stelde aan de Joodse moeders voor hun kinderen zelf te voeden. Leah had dat al gedaan met haar twee dochters. Ze deed het nu ook met de kleine Max.

Het kind groeide. Iedereen bleef zich verbazen over wat een mooi kind hij was. Max was ook intelligent! Van nog zeer jong leerde hij te reageren op de gemoederen van de mensen rond hem. Hij hield van aandacht. Hij schreeuwde het uit, wanneer niemand zich om hem scheen te bekommeren, met hem niet speelde, en wanneer de mensen hem alleen lieten. Zijn doordringende oogjes namen alles in wat zich in de kamer waarin hij zich bevond afspeelde. Hij volgde elke beweging. Hij reageerde zeer vroeg op allerhande soorten van geluiden.

Na drie maanden al, schreeuwde hij zijn woede uit wanneer hij iets wou zeggen aan zijn moeder, of vader, maar zijn mond enkel nog niet de woorden konden herhalen die hij gehoord en begrepen had van de mannen en vrouwen rond hem. Hij sloeg dan uit met zijn kleine beentjes, en hij bewoog zijn armpjes wild. Na een jaar kon hij al enkele woorden uitspreken, en vroeg begon hij al rond te kruipen op voeten en handen. Hij wou absoluut alles zelf leren. Hij kon ganse woorden vroeger spreken dan andere kinderen van zijn ouderdom. Toen hij drie jaar oud was, begonnen Asa en Leah te praten over hoe de kleine Max naar de school van de synagoge te sturen. De tijd voor Max om naar de *heder*, de lagere school, te gaan was aangebroken! Asa en Leah twijfelden er niet aan dat Max van de school zou gaan houden, want nieuwsgierigheid was én van zijn eerste deugden.

In die tijd, zoals trouwens in elke week, naderde de Sabbath. De Sabbath was een dag van geluk, van rust en vreugde, en van devotie tot God voor de Joden. Asa Vincevicius en Leah Perlman hielden de Joodse traditie van een vredevolle Sabbath hoog. Asa was dikwijls op reis. Zoals iedere goede Jood echter, verlangde hij naar zijn huis ten laatste tegen vrijdagmiddag. Vrijdag werd de *Erev Shabbes* genoemd, de dag vóór de Sabbath. Asa hield van de dag van rust met zijn vrouw en zijn kinderen.

De *Erev Shabbes* was echter een zeer drukke dag voor de Joodse vrouwen. Leah stond dan zeer vroeg op uit haar bed. Ze waste zich snel, sprenkelde wat water uit het bekken in haar slaapkamer op haar gezicht. Daarna liep ze naar beneden, naar de keuken, om verder het deeg voor te bereiden dat ze al te rijzen had klaargezet gedurende de vorige nacht. Dat deeg was voor de *hallah*, het Sabbath brood. Leah waste de kip en een grote vis, en ze maakte die ook al klaar voor het koken. Leah moest zich spoeden, want na zonsondergang op vrijdag mocht er geen vuur nog aangestoken worden door een Jood, en geen werk was nog toegelaten. Er was altijd wel een weg rond die regels. Asa en Leah konden aan een Christelijke dienaar vragen om ervoor te zorgen dat de haarden in vuur bleven. De vuren moesten onderhouden worden in het huis! Viktor, hoewel een niet-Jood, was een beleefde vriend van de familie. Hij kon de Joodse familie helpen warm te blijven op een Sabbath. Voor enkele muntstukken kwam hij houtblokken in de haard gooien, viermaal per dag. Hij zorgde ervoor dat de vlammen de lucht bleven verwarmen.

Leah begon te koken voor de Sabbath vanaf de vrijdag. Ze had er ook een gewoonte van gemaakt die dag het huis proper te maken. Haar schoonvader en schoonmoeder zouden de Sabbath komen doorbrengen met Asa. Leah wou een goede indruk geven van haar huishouding aan Rebekah, haar schoonmoeder. Ze schrobde de vloeren, waste de keukentafel en de banken, en ze haalde met een doek het stof weg van de meubels in de grote woonkamer. Ze moest ook nog zorgen voor haar twee dochters en haar zoontje.

Leah moest haar werk onderbreken omdat er op de voordeur geklopt werd. Arme Joden kwamen, zoals de gewoonte was rond de Sabbath, wat geld en voedsel bedelen. De muntstukken voor de armen had Leah al klaarliggen in een tinnen pot. Dikwijls gaf ze ook wel een glaasje vodka, niet teveel, terwijl ze luisterde naar de roddels van de stad. Ze overhandigde hen enkele resten van het voedsel van de week, de overschotjes. Vandaag zond ze de Joodse leurders al vroeg terug de straat in.

Leah ging daarna zuchtend naar boven. Ze plaatste nieuwe kleren voor Asa klaar op het bed, en ook een bundeltje propere kleren voor de kleine Max. Om drie uur in de namiddag zou hij het huis verlaten met zijn vader.

Ondertussen was Asa, die vandaag thuisgebleven was, naar beneden gegaan om een stuk brood in de keuken naar zich toe te trekken. Hij dronk wat melk. Hij ging daarna naar zijn opslagplaats, en werkte daar wat. Hij hield zijn boeken in orde.

Asa kwam weer de keuken in, vroeg in de namiddag. Asa moest zich haasten. Hij moest naar het Joods badhuis gaan met zijn zoontje. Na een kus en een snelle omhelzing, verliet Asa zijn huis met de kleine Max aan zijn hand en twee bundels kleren onder de arm. Ze wandelden naar het badhuis van Gaono. Asa moest de kleine Max op zijn arm nemen en hem dragen. De jongen vond het natuurlijk minder vermoeiend om op de sterke arm van zijn vader te zitten, eerder dan te moeten lopen op zijn kleine beentjes om zijn vader bij te houden. Asa kon niet weerstaan aan de smekende oogjes van Max, wanneer die vóór hem sprong, zijn vader deed stoppen, en zijn twee armpjes de hoogte in duwde als teken dat hij gedragen wou worden. In het badhuis zuiverden Asa en Max zich door drie ceremoniële onderdompelingen in de *mikveh*, het ritueel bad. Ze bleven een beetje langer dan gebruikelijk in het warm water liggen, en keerden dan weer naar huis. Asa droeg nu een dikke, zwarte fluwelen mantel. De lente was laat gekomen dit jaar. De lucht van Vilna voelde nog zeer koud aan. De gevreesde, felle oostenwind blies door de straten. Asa was blij met de grote, met bont afgezette Sabbath hoed die Leah hem had meegegeven. Hij keek na of hij na het bad niet enkele muntstukjes in zijn zakken had vergeten, want geen geld mocht aangeraakt worden op een Sabbath! Ook de kleine Max droeg een lange, zwarte mantel, een korte broek met warme wollen sokken eronder. Opnieuw moest Asa de kleine Max op zijn arm en schouders dragen. Asa drukte Max tegen zich, opdat de jongen het niet koud zou krijgen.

Wanneer Asa en Max weer thuiskwamen, stonden de twee meisjes klaar in hun beste Sabbath klederen. Leah glunderde achter hen. Zij ook was in het zwart gekleed, maar dan in mooi, lichtend satijn zwart, bedekt met schitterende pareltjes. Leah droeg een zilveren halssnoer dat tot zeer laag over haar borst hing, haar mooiste ringen aan de vingers en nog een korter halssnoer met parels rond haar nek. Veel Joodse vrouwen schoren hun haar af na hun huwelijk. In de week droegen ze dan sjaals om het hoofd, en een pruik op de Sabbath. Asa

had niet gewild dat Leah haar mooi haar afsneed. Het bleef nu ook lang over haar borst hangen. Het haar van Leah was haar grote trots. Ze hield er niet alleen van aan andere mensen te laten zien hoe mooi ze wel kon zijn, hoe jong en fijn ze nog was. Ze pronkte ook met het haar, zorgde er speciaal voor, als om de wereld te laten weten, ‘zie hoe mijn Asa van mij houdt. Hij wou me mooi weten zijn, en mijn haar behouden!’ Niets minder was de waarheid.

Toen de magere zon begon te dalen, stak Leah de kaarsen aan in het huis. Het was de laatste maal dat ze vuur kon maken. In haar zaal, in de woonkamer, had ze vier zilveren kandelaars geplaatst, elk met zeven takken. Ze stak de kaarsen aan in twee van de kandelaars, en stak dan nog enkele kaarsen in de keuken aan. Leah zei de voorgeschreven gebeden in het Hebreeuws op, ter ere van God. Ze eindigde met haar eigen, zeer persoonlijke gebeden. Vanaf dat ogenblik was de Sabbath begonnen in het Vincevicius huis van Asa. Niemand mocht nog echt werken.

Het aansteken van de kaarsen was het teken voor Asa en Max om naar de synagoge te gaan. Soms voegde Leah zich bij hen, maar niet vandaag. Ze plaatste het eetgerief in de woonkamer, zodat wanneer de mannen terug thuiskwamen van de ceremonie, allen het avondmaal zouden kunnen nemen. Dit was de maaltijd waar Leah de voorkeur aan gaf, wanneer niemand in het huis aanwezig was behalve haar eigen familie, haar echtgenoot en haar kinderen. Ze kon een hele week hard werken met de rustige ogenblikken van deze maaltijd in haar geest.

Asa bracht geen gast mee naar huis. Hij hing zijn mantel op. Zonder gestoord te worden prevelde hij zij eigen gebeden in het huis. Hij zei *Kiddush* aan de tafel in de woonkamer, woorden van consecratie. Vooraleer te beginnen, waste iedereen de handen. Ze sprenkelden driemaal water over hen heen. Vader en moeder zeiden nog meer oude, Hebreeuwse gebeden op. Asa plaatste een lichter en kleiner keppeltje op het hoofdje van Max en een ander op zijn eigen schedel. Na de zegening van de *hallah*, de zegening van het Sabbath brood, kon hun maaltijd beginnen.

Asa sneed het brood. Hij gaf een stuk aan iedereen die rond de tafel zat. Men duwde het brood in een weinig zout en zei nog een ander gebed, een Hebreeuws gedicht tot lof van God. Aan tafel moest nu Hebreeuws gesproken worden. De kinderen, die nog geen Hebreeuws kenden, wezen naar wat ze wilden, of mochten het zelf nemen. Leah bracht eerst de gekruide vis. Ze had die warm gehouden nabij de oven. Een kippensoep volgde de vis. Max hield van de noedels in die soep. Na de maaltijd zou Leah de cakes en andere zoetigheden in de eetzaal opdienen.

Aan het einde van het maal moest men weer enige druppels water over de vingers sprenkelen. De messen lagen bedekt door de servetten. Leah zong dan twee of drie liedjes, gebeden uit haar boek. Ze zong mooi in haar hoge sopraanstem. Asa leunde achteruit en dacht na over hoe gezegend hij was met een echtgenote zoals Leah. Het werd tijd voor hem om Leah te bedanken en te prijzen voor alles wat ze opgediend had. De vis was uitstekend gekookt en smaakte lekker, de kip smolt in de mond. De soep was zeer smakelijk. De kinderen waren het met hem eens. Ze meldden in het Jiddisch wat ze het liefst gegeten hadden van de schotels. Asa vertelde nadien een paar verhalen uit de Joodse folklore voor de kinderen. Hij gaf ook een verhaal uit de Bijbel. De kinderen hielden daarvan, vooral wanneer hun vader in zijn

stem en in de trekken op zijn gezicht de belangrijkste personages imiteerde. Het was niet verboden te lachen op een Sabbath!

De duisternis viel. De vlammen van de kaarsen werden roder. Ze zouden binnenkort uitgaan. Niemand mocht de kaarsen uitblazen op een Sabbath! Alle Joden moesten elk contact met vuur vermijden. Asa wierp nog enkele bijkomende houtblokken in de brandende haard, waarvoor Leah hem terecht wees. De kinderen mochten toch geen verkoudheid opdoen op de vooravond van de Sabbath, protesteerde Asa.

De volgende morgen, de morgen tijdens de Sabbath, sprenkelde iedereen vroeg weer wat water over zijn of haar gezicht. Dan bereidden ze zich allen voor om naar de synagoge te gaan. Ditmaal zouden Leah en de meisjes Asa en Max vergezellen. Alle vijf deden ze nu hun beste klederen aan. Daarna wandelden ze samen Gaono af naar Zydduk, naar de Grote Synagoge van Vilna. Asa haatte dit eigenlijk! Hij hield er niet van dat zijn vrouw hem moest volgen. Hij had veel liever hand in hand of arm in arm met haar gewandeld, en de kinderen vóór hem zien dartelen. De gewoonte om Leah achter hem te doen gaan aanvaardde hij slechts al grommend. Asa keek dikwijls achter zich, om zich ervan te vergewissen dat Leah wel degelijk dicht na hem kwam. Asa en Max gingen dus vooraf. Ze droegen nu hun traditionele *teffilin*, hun gebedensjaal. Wanneer de familie de synagoge bereikte, splitste de groep zich. Asa en kleine Max gingen de hoofdzaal in. Leah en de meisjes gingen de trappen op naar de gangen van de vrouwen, bovenaan.

In de zaal van de synagoge, beneden, waren al de banken naar het Oosten gericht. In het centrum stond een platform dat afgezet was met houten omheiningen. Dit was de *bimah*, en op de *bimah* troonde een tafel waarop de rollen van de Torah lagen. De rabbijnen zouden uit deze rollen later voorlezen. Van achter de tafel zou de hoofd rabbijn ook straks zijn preek houden. De rabbijnen zouden hun aankondigingen tot de *Kahal*, tot de Joodse gemeenschap, van daar brengen.

Tegen de meest oostelijke muur stond de *mizrah*, de ark van de Torah. In een houten kabinet bewaarden de rabbijnen daar de Heilige Rollen. Die bevatten de vijf boeken van de Torah, de eerste boeken van de Bijbel, de Pentateuch. Vóór het meubel hing een geborduurd gordijn. De rollen werden bewaard in doeken die met gouddraad geborduurd waren. Boven het Torah kabinet hing de zilveren ster van David, en twee leeuwen van Judah bewaakten de ark, één aan elke zijde.

Leah en de meisjes gingen niet de grote binnenhal van de synagoge in. Die zaal was gereserveerd voor de mannen! De vrouwen moesten naar hogerop. Vandaar keken ze naar wat er beneden in de zaal gebeurde.

Asa had twee zetels in de Grote Synagoge gekocht, één voor zichzelf en één voor zijn zoon. Naast hem zat zijn vader, en dan Abraham en zijn twee zonen, zes plaatsen voor de Vincevicius familie in totaal. Ezra, Abraham en diens jongens, waren al in de synagoge aangekomen. Ze zaten het tafereel van de binnenkomende mannen te bewonderen. De Vincevicius familie had haar zetels niet in de eerste rijen staan. Ezra had steeds de nederigheid gezocht. Hij en zijn zonen zaten aan het einde van wat beschouwd kon worden

als het deel voorbehouden aan de notabelen, aan de goede mannen en aan de rijken van de gemeenschap.

Wanneer de rabbijn naar voren trad, bedekten de mannen het hoofd met hun witte gebedensjaal, waarop de traditionele blauwe strepen aan het einde geborduurd waren. Dit waren de kleuren van Israël. De rabbijnen begonnen de gebruikelijke zegeningen en andere gebeden op te zeggen. Ook de cantor zong enkele van die gebeden. Terwijl de mannen hun gebeden prevelden, zwaaiden ze langzaam met hun lichaam van voor naar achter. De cantor en de hoofdrabbijn lazen daarna luidop teksten uit de Torah en uit de boeken van de profeten.

De rabbijn riep een man uit de voorste rijen naar voren. Die man zou luid bijkomende gebeden moeten lezen. Men mocht niet de minste fout maken in het ook al niet zo gewone Hebreeuws, zodat de man die de eer toegewezen kreeg naar voor te komen de cantor had ingehuurd om de woorden voor hem te zingen. Dat was een toegelaten praktijk, die steeds de voorkeur van de rabbijn meedroeg.

Ezra, Asa en Abraham werden slechts zelden zo naar de *bimah* geroepen. Ze gaven daar trouwens de voorkeur aan. Wanneer ze grote sommen geld overmaakten aan de rabbijn, vergaten ze nooit te vermelden dat ze niet naar voren wilden geroepen worden. De rabbijnen prezen de nederigheid van de Vincevicius familie, hoewel ze ervan zouden gehouden hebben de familie openlijk te eren voor haar liefdadigheid, die een voorbeeld bleef voor de gemeenschap.

Aan het einde van de lezingen werden de rollen van de Torah plechtig teruggebracht naar het kabinet van de ark. De cantor zong nog meer gebeden, tot de rabbijn de verlossende woorden riep van 'Grote Shabbes' in het Hebreeuws, 'Hebt een fijne Sabbath!'

De families konden dan naar huis terugkeren. Ze hadden hun plicht vervuld.

Asa, zijn vrouw en kinderen, gingen langzaam weer naar huis, gevolgd door de familie van Abraham. Ezra en zijn echtgenote sloten de groep.

Asa had de Vincevicius familie uitgenodigd voor de maaltijd. In haar huis liep Leah direct naar boven om zich om te kleden in minder fijne gewaden. Ze haalde de *cholent* uit de oven, een stoofpot, waarin ze allerhande stukken en resten van de kippen van de vorige dag gemengd had met groenten en aardappelen.

Asa en zijn broeder en vader dronken al een glaasje vodka. Leah schonk een likeur in voor de vrouwen. Ze aten. Leah diende al haar gevulde vis op. Wanneer later Asa achteruit kon leunen met een gevulde maag, gelukkig en verzadigd, blij met dit speciaal uur van de dag, wachtten allen op de koekjes en de pudding. Leah had ditmaal een zeer gekruide pudding gemaakt.

Asa keek door de vensters van zijn woonkamer. Wanneer hij thuisgekomen was, had hij bemerkt hoe een man aan zijn huis draalde. De man stapte aan het Vincevicius huis voorbij, maar kwam wat later terug. Hij leek te ijsberen, op en neer Gaono.

Die man was geen Jood, meende Asa. Hij was ook geen leurder of bedelaar. De man ging gekleed in een modern uitziend, prachtig, niet-Joods vest en een zware, met pelsen afgezette mantel. Hij droeg een grote, ook met bont afgelijnde hoed op het hoofd. Hij wandelde met de handen op de rug. Soms trok de man zijn hoed af en opende hij zijn mantel, alsof hij het te

warm had. De lucht was inderdaad minder koud in de namiddag. Asa vroeg zich af wat de man hier deed. Was hij Gaono aan het onderzoeken?

Wanneer ongeveer de pudding ingebracht ging worden, stond Asa plots van zijn stoel op. Hij murmelde een verontschuldiging aan zijn vrouw en zijn zuster. Hij ging de gang door naar zijn opslagplaats. Hij opende wijd zijn poort op Gaono, duwde de panelen ver naar binnen, en wachtte. Hij keek voorzichtig de straat in. De man wandelde daar nog steeds, hoofd naar beneden gebogen, langzaam stappend met afwezige geest en blikken, blijkbaar in gedachten verzonken, komend in de richting naar waar Asa stond. Asa glimlachte, nam een stap terug naar binnen, bleef staan, en wachtte geduldig enkele ogenblikken tot de man zijn poort zou bereiken. Wanneer de man inderdaad nietsvermoedend voorbij stapte, bemerkte hij te laat dat de poort open stond. Hij zag Asa op wacht staan zoals een Cerberus, handen eveneens op de rug, benen een beetje gespreid. De man werd duidelijk verrast. Hij was nog jong, bemerkte Asa direct, in zijn midden twintig. Zijn klederen waren uitstekend gesneden, van dure wol en satijn en rijk bont. Dit was geen arme bedelaar die in Gaono ronddoelde, op zoek naar enkele muntstukken!

Asa schraapte de keel en wierp met luide stem een hoofse groet naar de man. Die knikte vooreerst terug, niet meer. Hij zag eruit als een onschuldige voorbijganger. Waarom dan echter, was die man heen en weer aan het wandelen rond het huis van Asa? De jongeman stopte. Ja, hij knikte weer terug naar Asa. Hij tipte met twee vingers aan zijn hoed en boog even. Een glimlachje verscheen op zijn gezicht.

Het was dan de beurt van de jongeman om Asa te verrassen, door te vragen, ‘een goede namiddag, geachte heer! Bent u toevallig de persoon die Asa Vincevicius heet?’

‘Ik ben Asa Vincevicius, ja,’ erkende Asa, zijn wantrouwen weer opgewekt.

Asa kende de jongeman niet. Hij was er redelijk zeker van dat hij hem nog nooit voorheen gezien had. Hoe dan, kon deze jonge burger zijn naam weten, en waar hij woonde?

De jongeman bleef onbeweeglijk vóór Asa staan, nog in gedachten verzonken, misschien zijn opties aan het afwegend. Hij keek een beetje beschaamd. Hij was bezig iets te overwegen, maar hij bleef enkel maar knikken.

‘Een mooi huis hebt u, Pan Vincevicius, in een mooie buurt. Ik wist niet dat Gaono zulk een levendige straat was. Mooie dag is het niet? Het kon wel iets warmer zijn, echter.’

‘Dat kon het,’ beaamde Asa, en hij zei weer niets meer.

De twee mannen stonden tegenover elkaar te wachten, zonder nog woorden voor een gesprekje te vinden. De jongeman keek naar de hemel.

‘Ik moet u vreemd lijken,’ zei de jongeman dan, en hij glimlachte innemend.

Hij plaatste een voet vooruit. ‘Het is Sabbath. Ik zou u niet mogen storen, werkelijk niet. Ik was een beetje rond aan het kijken in Vilna, de straat in me op aan het nemen. Ik ken deze stad niet zo goed. Gewoonlijk blijf ik meer op het land, weet u, dikwijls in Kevno. Ik wou eigenlijk slechts uitvissen waar juist uw huis stond. Ik kreeg uw adres van vrienden. Ik had graag even met u gesproken, als dat kan. Misschien kan ik morgen terugkomen? Kan ik misschien morgen rond tien uur in de morgen terugkomen? Op die manier stoor ik uw Sabbath niet. Ik stel me voor. Mijn naam is Antanas Svirskevicius. Ik ben een rentmeester van de Radziwill prinsen. Oh, ik ben niet zeer belangrijk! Ik ben slechts een verre verwant van de Radziwills. Prins Radziwill zond me naar de streek van Vilna om, in zijn eigen

woorden, ‘te leren wat soort van handel omgaat in deze delen van de wereld.’ Ik ben nog aan het leren, ziet u. U bent één van de grootste pachters van Radziwill landen in de omgeving van Vilna, hoorde ik. Kan ik naar u komen en wat praten? Zonder een bepaald doel, weet u.’

De jongeman verzamelde zijn moed, stapte dapper weer een beetje vooruit naar Asa, en stak zijn hand uit. De jongeman leek eigenlijk onschadelijk en argeloos, naar de plotse mening van Asa. Asa glimlachte dan ook snel, en schudde de hand. Hij voelde de greep gemakkelijk en vast. Het was de hand van een eerlijk iemand.

Asa hield dadelijk van de jongen. Hij vond zich wel niet zeer geschikt om wat dan ook te leren aan een rentmeester van de Radziwills. Asa zou eerder het gezelschap van eender welke rentmeester van een lid van de *szlachta*, de Poolse hoogste adel, vermeden hebben.

Dergelijke mannen konden meedogenloos optreden! Joden zoals Asa hadden zelden iets vriendelijks te verwachten van niet-Joodse grootgrondbezitters. De jongeman was waarschijnlijk uitgezonden om hem en andere Joden van Vilna te bespioneren, vooral de Joden die zaken voerden met de Radziwills. Maar Asa had niets te verbergen. De ogen van de jongeman keken schichtig en onschuldig naar hem, alsof hij zich van geen verkeerd iets of kwaad bewust was. Asa hield de greep om de hand van de jongeman enige ogenblikken aan, en hij onderzocht de jongeman met zijn ogen.

Antanas Svirskевичius voelde zich even meer ongemakkelijk worden. Hij werd zenuwachtig. Zijn glimlach verdween.

Hij zei verder, ‘ik ben niet hier om u te bespioneren of om u enig kwaad aan te doen. Ik wou werkelijk slechts leren wat het pachten van land en taveernes inhoudt. Vergeef alstublieft mijn domheid. Ik verontschuldig me.’

De man boog laag vóór Asa.

Asa glimlachte dan, ‘ja, het is vandaag onze Sabbath. Wij, Joden, werken niet op Sabbath dagen, maar praten kunnen we wel. We hebben ons middagmaal net beëindigd. We wachten op ons dessert. U moet het koud hebben van in de straat te wandelen. Waarom komt u niet binnen om een stuk cake mee te eten en wat pudding en thee. U bent welkom!’

‘Ik wil u werkelijk op geen enkele wijze storen,’ bevestigde de jongeman. ‘Ik realiseerde me te laat welke dag het was, toen ik in de straat de meeste Joodse huizen zo rustig zag, ondanks de menigte. Ik ben dom geweest. Ik kan morgen wel terugkeren.’

‘Ach, trek het u niet aan, en wees niet schuw,’ verzekerde Asa hem. ‘We kunnen nog altijd morgen verder praten. De gastvrijheid is een deugd bij ons, Joden, vooral op de Sabbath. We zijn eraan gewoon mensen die we toch niet zo goed kennen bij ons aan tafel te hebben op een Sabbath.’

‘Maar,’ fluisterde de jongeman dan, ‘ik ben een Katholieke Christen!’

‘Katholiek of Jood,’ drong Asa aan, ‘u bent welgekomen.’

Asa vond de beleefdheid van de jongeman nu een beetje overdreven.

Asa zei, ‘u bent een mens, niet? Kom alstublieft naar binnen. Onze vrouwen houden van roddel! U lijkt me een veel bereisde man. Alstublieft, kom binnen, en vertel ons interessante verhalen. U weet waarschijnlijk beter dan wij hoe de wereld draait. Kom maar mee!’

Asa lachte hartelijk de jongeman zo bedeesd te zien.

Antanas Svirskевичius knikte toestemmend. Hij kon niet meer weigeren. Hij stapte mee naar binnen. Asa opende de armen, en wees naar een deur in zijn opslagplaats die naar zijn gang

leidde. Hij sloot eerst de zware panelen van zijn poort, en duwde dan Svirskevicius zachtjes de gang in. Hij liep voorbij de jongeman, en opende de deur van zijn grote woonkamer, waar zijn andere gasten zaten. Hij ging naar binnen, nodigde Svirskevicius in. De zaal werd stil. ‘Ik breng u een gast,’ zei Asa luid aan zijn familie. ‘Ik stel u Pan Antanas Svirskevicius voor, een rentmeester van de Radziwill prinsen en landeigenaars. Ik en onze gast moeten wat bepraten. We zullen dat vooral morgen doen. Hij kan echter met u allen vandaag al kennis maken. We zullen dan toch nog een geëerde gast aan onze tafel hebben, deze namiddag.’ Asa duwde Svirskevicius weer naar voren, en wees naar een stoel aan de tafel, naast de deur. De jongeman bleef nog bedeesd staan, de hoed in de handen, verontschuldigen fluisterend. Sarah nam de hoed uit zijn handen en ook zijn mantel. Ze nodigde hem uit te gaan zitten. Ze moest hem lichtjes neerduwen! De jongeman moest gaan zitten tussen haar en haar broeder Asa.

Asa onderbrak de jongeman.

Hij wuifde de verontschuldigen van Antanas weg, ‘geen excuses meer, Pan Svirskevicius! Mag ik u voorstellen? Dit is mijn echtgenote Leah. Mijn kinderen, hier, heten Rebekah, Esther en Max, de jongste. Naast u zit mijn zuster Sarah. Vóór u zit mijn vader Ezra en mijn moeder, ook Rebekah. Naast haar zit mijn broeder, Abraham, en zijn vrouw Abi, met hun twee zonen Iosel en Edek. Daar, nu kent u ons allen.’

De ogen van Antanas Svirskevicius draaiden en volgden Asa van de ene naar de andere. Hij knikte telkens.

Sarah keerde weer de grote woonkamer in. De ogen van Antanas openden zich dan breed van verassing. Sarah zag er inderdaad prachtig uit, vandaag. Haar schoonheid glinsterde. Ze was nauwelijks wat jonger dan de Svirskevicius jongeman. Haar ogen bleven hangen op de rentmeester. Ze hield haar hoofd wat zijwaarts, alsof ze hem nu wou bestuderen. Hij gaf haar een hand, die ze kort schudde. Antanas keek haar daarna ook zeer aandachtig aan.

Asa werd plots perplex.

De jongeman bleef maar staren, recht naar Sarah, recht in haar aantrekkelijke, blauwe ogen. Hij zag hoe blond haar lokken hingen, in contrast met het donker haar van de meeste Joodse mensen. Haar lippen en mond waren klein, haar neus lang doch slechts een klein beetje hoekig en gebogen op de Joodse wijze, haar oren kort, goed gevormd en een beetje verstoken achter het lang haar. Dat haar, merkte hij op, was lichter bovenaan haar hoofd dan waar het in overvloedige gekrulde lokken, in brede bewegingen om haar borst daalde. Haar ogen flikkerden een weinig, nu. Haar wenkbrauwen waren eveneens lang, en zwart. Ze droeg een halsband van goud, en een grote steen uit amber lag op haar borst. Antanas keek daar meer nauwkeurig naar. Hij zag een libel gevangen in de amber.

Antanas dacht, ‘wie is die wondermooie libel? Ben ik de libel? Waarom is dit meisje nog niet getrouwd? Ze moet toch al heel wat ouder zijn dan zestien, wellicht wel twintig! Joodse meisjes trouwen jong. Of heb ik het mis. Ze is nog niet getrouwd. Misschien is ze verloofd?’ Hij kon zien hoe groot ze was, slank, niet plomp, en hij was er direct zeker van dat ze zeer intelligent moest zijn. Ze hield haar hoofd hoog, bewoog het praktisch niet meer. Haar ogen glansden naar hem toe. Een korte glimlach trok aan de hoeken van haar lippen. Ontdekte hij een vlagje sarcasme? Welke magie scheen er uit deze jonge vrouw?

‘Goede hemel,’ dacht Antanas dan, ‘een Joodse vrouw! Ik ben bezig een Joods meisje te bewonderen! Wat kan er komen van een relatie tussen mij en een Joodse schone?’

Antanas trok zijn ogen met moeite weg, zich realiserend waar hij zich bevond. Iedereen moest hem wel heel vreemd vinden. Maar ontgoocheling verscheen er op het gelaat van Sarah. Hij keek weer naar haar.

Misschien was dat een vergissing, want Antanas werd zich ervan bewust dat de ganse woonkamer in stilte naar hem zat te gluren. De hele zaal keek naar hem en naar Sarah, bemerkte Antanas, zelfs de kinderen. Hij werd rood. Hij keek naar Asa. Hij schraapte zijn keel.

Asa zat met groeiende verbazing te kijken naar de jongeman en naar Sarah. Hij zat als gefascineerd. Sarah keek en bleef maar kijken, en ze trok haar ogen niet weg van de jonge Svirskevicius. Ze leken hem nu wel uit te dagen! Een smal, sarcastisch trekje begon zich om haar lippen te vormen.

‘Alle hemelen,’ dacht Asa dan, ‘een niet-Jood en Sarah? Niet in mijn huis!’

Asa berouwde zich er al over deze Svirskevicius in zijn huis uitgenodigd te hebben.

Asa vroeg, ‘u zei dat uw naam Antanas Svirskevicius was. De volledige naam is Litouws, zoals onze naam, maar het eerste deel lijkt me eerder Pools te zijn. Bent u toevallig verwant met de illustere, edele, Poolse Svirsky familie?’

Antanas draaide zich naar Asa, ‘we menen van wel. De Svirskys erkennen echter geen verwantschap. Ik neem aan dat onze familie niet in rechte lijn verbonden is met de Svirskys. Ik mag de titel van vrijheer gebruiken, maar de Svirskys verkiezen zich eerder zo ver mogelijk van ons vandaan te houden. Ik heb wel een oom die me aanbeval aan de Svirskys en aan de Radziwills. Dat is hoe ik mijn plaats als rentmeester van de prinsen verkreeg. Zoals ik zei, kan ik de titel van vrijheer dragen, maar ik gebruik die nooit. Ik moet u verzekeren, u ziet geen zeer rijke persoon vóór u. Ik was slechts een arme student. Ik bezit geen groot fortuin. Fondsen voor mijn studies werden naar mijn ouders gezonden, misschien voorzien door de Svirskys, misschien ook niet. Ik ken niemand van de *szlachta*, van de Poolse hoogste adel, intiem. Mijn ouders zijn overleden. Ik ben goed en wel alleen op de wereld. Een oom betaalde voor mijn studies en voor mijn onderdak. Hij was mijn voogd. Hij betaalde mijn studies uit de kleine erfenis en uit het anoniem geld. Ik kan slechts vermoeden van hulp van de Svirskys. Ik ben niet intiem met de Radziwills. Ik wil mijn werk echter zo goed doen als ik kan.’

‘Wat is dan juist uw werk?’ vroeg Abraham scherp, het wantrouwen duidelijk voelbaar in zijn stem.

‘Prins Radziwill verlangt van mij een correcte lijst van al zijn pachten in de streek rond Vilna. Hij is er niet zeker van of al zijn gegevens nog juist zijn. Ik moet hem daarna inlichten aangaande toegevoegd inkomen uit opportuniteiten in deze landen. Hij wil weten welke bijkomende handel winstgevend kan worden vanuit de streken rond Vilna. Ik kan dit eenvoudig doen uit de inventaris van de Radziwill bezittingen, en zo wellicht een paar passende voorstellen formuleren. Ik wil niet komen met ingewikkelde, onbesuisde plannen. Ik weet thans helemaal niet wat de Radziwills bijvoorbeeld willen doen met hun graan, wouden, percelen land, of met hun pachten. Ik kwam vooral naar Vilna om verder te leren. Zoudt u me willen helpen?’

‘Hoe kwam u op de gedachte tot bij mijn broeder Asa hulp te zoeken?’ wou Sarah weten.

Een gesprek ontspoon zich nadien enkel tussen de Svirskevicius jongeman en Sarah. ‘Er is een wonder aan het gebeuren,’ dacht weer Asa. ‘Sarah praat anders nooit met jongemannen van haar ouderdom!’

Svirskevicius moest tegen zijn zin naar wat anders kijken dan naar Sarah. Leah bracht lange porseleinen schotels naar binnen met de cakes en een grote kom vol gele pudding. De kom was gegoten uit het fijnste, zwaar kristal. Een Joodse ster van David was aan de beide zijden van de kom gegraveerd. Sarah stond op uit haar stoel, zodat Antanas weer kon opmerken hoe groot ze was, en hoe smal haar middel. Sarah en Leah dienden op. Sarah diende zelfs eerst Antanas. Ze kwam tot zeer dicht bij hem staan. Hij kon een delicaat, licht parfum ruiken.

‘Hoe exact zou je de zaken willen leren?’ vroeg Sarah.

‘Kunt u me alstublieft bij mijn voornaam van Antanas noemen?’ stelde de jongeman voor. ‘Ik ben niet groter van aanzien dan u allen. U ziet niet een heel rijke man. Ik bezit geen groot fortuin. Ik ben een man zonder ouders en praktisch zonder familie. De Radziwills hadden al even graag nooit van mij gehoord, hoewel ze me inhuurden. Ik voel me klein in vergelijking met u. Ik kwam naar hier, gewoon om te vragen of Pan Asa Vincevicius me met hem wou meenemen om me enkele van zijn taveernes en distillerijen te tomen. Ik heb het niet nodig, verzeker ik u, om alle geheimen van uw boekhouding te kennen. Ik weet hoe naïef ik ben. Ik hoop slechts goed gezelschap te zijn op de wegen. Ik wil geen last zijn.’

‘Akkoord,’ zei Asa, die meegeluiserd had. ‘We zullen morgen bepraten hoe we kunnen doen zoals u wenst. Het kan me aangenaam worden een tijdje niet meer alleen te moeten reizen. In het platteland rijden, dagenlang, is een eerder zeer eenzame en vervelende zaak! Noem me alstublieft Asa. Nu, eet uw cake dan maar op, en laat Sarah u een beetje pudding uitsnijden. Tenminste, als u onze soort van pudding lust.’

‘Uw pudding zal uitstekend zijn, daar ben ik zeker van,’ gaf Antanas.

Hij werd weer een beetje rood.

Sarah plaatste een groot stuk cake op zijn schotel. Ze vermoedde wel dat Antanas nog niets gegeten had, vandaag. Ze keek hem met grote, ondervragende ogen aan, wijzend met een mes en een lepel naar de pudding. Antanas knikte begerig. Sarah sneed hem ook nog een stuk uit. Ze plaatste dat ook op zijn schotel.

Asa bemerkte de warme gloed op haar gezicht. Hij keek naar Leah. Leah trok haar wenkbrauwen hoger, wat zoiets betekende als, ‘problemen recht vooruit!’ Asa knikte onwaarneembaar naar haar.

Terwijl iedereen cake en pudding at, probeerde Asa nog wat dieper te voelen, ‘hebt u voordien al in de omgeving van Vilna gereisd, Antanas?’

‘Nee, dat heb ik niet,’ zei Antanas snel. ‘Ik ben geboren nabij Kaunas, Kevno als u dit verkiest. Ik ben geboren in een klein kasteel, een zeer klein kasteel, in een klein domein. Dat was mijn thuis. Ik zou er nu moeten verblijven, maar ik hield me meestal op in Königsberg, waar ik studeerde. Ik reisde slechts na het einde van mijn studies. Ik bezocht Warschau, Minsk, en zelfs Moskou. Ik bleef daar niet langer dan twee of drie maanden. Ik was gedurende langere periodes in Berlijn en Parijs. Ik keerde slechts verleden jaar naar Litouwen terug. Ik had een tijdje ander werk te Königsberg. Ik was een klerk. Mijn moedertaal is het Litouws, het dialect van de oude Rus taal. Ik voel me meer op mijn gemak in het Duits, de taal van mijn studies. Ik ken een beetje Latijn en Grieks en ben meer vloeiend in het Pools en

het Russisch. Ik ken geen Jiddisch, vrees ik, maar ik wil het wel leren. Jiddisch ligt dicht bij het Duits meen ik, zodat ik wellicht de taal snel kan opdoen. Ik begrijp geen Hebreeuws, en spreek die taal niet.

Sarah antwoorde dan in perfect Litouws, ‘ik ken die talen ook, maar geen Latijn en Grieks.’

Dat deed Antanas weer zeer recht in zijn stoel gaan zitten. Sarah zei nog enkele vriendelijke zinnen in het Litouws. Asa had wat moeite haar te volgen, want Sarah ratelde haar Litouws af alsof ze ermee geboren was. Antanas antwoordde haar al even snel. Tot op dat ogenblik hadden Antanas, Asa en Sarah Pools gesproken, bijna zonder te bemerken in welke taal ze spraken. De familie had geluisterd. Iedereen in de familie, blijkbaar ook de kinderen, begrepen blijkbaar wat hij gezegd had. Waarschijnlijk spraken ze allen ook meerdere talen. Hij was niet een beetje verrast.

Antanas bleef even stil. Hij keek naar de mensen rond de tafel. Hij gaf geen commentaar. Hij voelde zich opnieuw wat getuchtigd. Meer nog dan vroeger realiseerde hij zijn eigen onbeduidendheid tegenover deze Joodse familie. Hij begon zich bedroefd te voelen.

‘Wat ben ik?’ vroeg Antanas van zichzelf af. ‘Ik ben arm. Deze familie is rijk. Ik heb gestudeerd, doch slechts een weinig. Deze mensen weten meer dan ik, wed ik. De mannen moeten langer gestudeerd hebben. Ze moeten zeer verstandig zijn. De Joden zijn een zeer intelligent ne rationeel volk. Ze kennen vele talen. Generaties van hen hebben gestudeerd. Ik ben slechts een worm, hier. Ik kan geen goede partij zijn voor een vrouw zoals deze Sarah. Ik beteken veel meer een rampspoed voor haar!’

Hij zuchtte en dacht in dezelfde lijn verder, ‘deze Joden hebben zoveel logica en beschouwingen gewijd aan hun Torah en Talmud! Hun geesten zijn getraind in het oplossen van moeilijke problemen. Ze zullen eender welke zaak van alle zijden en in alle opzichten beschouwen. Ze kunnen dieper denken dan eender welke man of vrouw in Polen en in Rusland. Geen wonder, dan, dat de Poolse edellieden van de *szlachta* hen als pachters gebruiken, eerder dan Polen of Litouwers. Ze blijven steeds meer betrouwbaar, meer verstandig en waarschijnlijk meer eerlijk. De Joden hebben geleerd te overleven onder constante spanning. De Joden hebben geleerd dat het beter is mee te werken met de machtigen van het land en van het ogenblik, dan weerstand aan hen te bieden. Ze kennen ook vele talen, een duidelijk bewijs van hoe gemakkelijk ze zich aanpassen aan hun omgeving.’

Enige tijd later beschouwde hij nog, ‘de meeste volkeren, de Pruisen, de Polen, de Russen, de Duitsers en de Oostenrijkers misprijzen de Joden. Maar is het niet meer hun afgunst die ze zo uitdrukken? Wat moet ik aan deze Vincevicius familie vertellen? De volledige waarheid? De Radziwills zonden me niet echt naar hier. Ze betalen me gewoon opdat ik me niet meer zou ophouden rond hun paleizen. Ze betalen me omdat ze een slecht geweten hebben tegenover mij. Ze zitten verlegen met mij. Niemand zei me wat, maar ik moet een bastaardzoon of een bastaard kleinkind zijn van de ene of andere Svirsky of Radziwill edelman. Ik moet hen helemaal geen verslagen sturen. Het kan hen niets schelen wat ik doe!

Ik kan deze Vincevicius mensen toch niet vertellen waarom ik hier praktisch enkel op mijn eigen initiatief ben! Ik kan wel nuttig zijn voor de Radziwills, maar niet op deze manier! Ik zal dus hier slechts voor mijn eigen rekening werken. Misschien kan ik inderdaad wat leren in Vilna en in de rest van Litouwen. Hoe verrichten de Joden hun handel? In welke producten voeren ze handel? Wie zijn hun tussenpersonen, in welke steden, in welke havens? Aan wie

verkopen ze, hoe vervoeren ze hun goederen in elk seizoen, in welke tijd van het jaar? Ik ben hier slechts een indringer. Toch hebben deze mensen me in hun midden opgenomen, me uitgenodigd aan hun tafel. Ik drink hun thee en hun vodka. Het zal wellicht wel de gewoonte zijn om gasten binnen te halen op de Sabbath. Een aalmoes! Ze houden van een goed verhaal. Wel, verhalen ken ik bij bundels, en ik kan er nog veel meer zelf uitvinden. Hoe kan ik hen terugbetalen? Ik ben geen schooier! Welke invloed heb ik nog op sommige mannen onder de edellieden van dit land? Het land is Russisch nu, en dat zal het nog wel zeer, zeer lang blijven, waarschijnlijk al de tijd dat ik kan leven. Ik ken wel enkele mannen in Rusland, en kooplui te Königsberg, en militaire officieren uit de Russische adel, met wie ik studeerde. Ik heb vrienden. Ik reisde naar Berlijn en Parijs met jongemannen die toch wat invloed kunnen uitoefenen in Moskou en in Warschau en in Königsberg. Die namen kunnen handig worden. En dan is er dat meisje hier, naast me. Ze is een Joodse. Ik heb nog nooit zo'n schoonheid ontmoet. Haar schoonheid ligt niet slechts aan de buitenkant. Haar geest en haar karakter zijn mooi, ze is lief en warm. Ze toont niet het minste teken van geflirt. Ze houdt van juwelen, maar ze zegt waaraan ze denkt. Ze is eerlijk, open en uitgesproken onvervalst. Ben ik nu weer aan het overdrijven, te enthousiast met haar om haar gebreken niet te zien, haar tekortkomingen, haar lelijke zijden? Ze zal natuurlijk koppig zijn, en een verdomd humeur hebben. Ik voel wel aan hoe hardhoofdig ze kan zijn. Maar liefde, blijdschap, interesse voor de anderen, stralen uit haar zoals de stralen van de zon!

Hoe zou het aanvoelen door een dergelijke formidabele vrouw geliefd te worden? Hemel op aarde! Je bent zo eenzaam geweest, Antanas, deze laatste jaren. En voordien ook. Je hebt geen familie. De mooiste, dure prostituees in de beste bordelen van Königsberg en Berlijn vervelen je. Je verlangt erg naar een thuis met een vrouw en kinderen. Je wil slapen in zachte armen. Hoe zou het aanvoelen om kinderen te hebben, samen met die wondermooie vrouw die naast je zit? Je kunt bijna haar schouder voelen. Stop! Je mag dat niet doen, hier, in deze woonkamer. Ze is een Joodse! Joodse vrouwen mogen geen niet-Joodse mannen trouwen. Je werd uitgenodigd in dit huis, Antanas. Deze mensen hebben je hun vriendelijkheid getoond. Vernietig de harmonie van dit huis niet! Blijf weg van dat meisje. Ja, maar kan ik dat wel?'

'Je lijkt me plots terneergeslagen, Antanas,' merkte Asa op.

Hij had al een tijdje naar Antanas zitten kijken.

'De Sabbath is een dag van vreugde en rust voor ons. Vertel ons een verhaal over Königsberg! Welk soort stad is dat?'

En zo kwam het, dat Antanas Svirskevicus begon te vertellen over de stad gesticht door de Teutoonse Orde. Ze was nu de hoofdstad van Oost-Pruisen, de meest belangrijke stad en haven van het hertogdom Pruisen. Het was een strenge stad van het oud Lutheraans Christelijk geloof. De godsdienst werd streng beoefend in Königsberg. Het geloof nam een grote plaats in, in het openbaar en privaat leven van de bewoners. Pruisen was nu een deel van het Koninkrijk Brandenburg-Pruisen, sinds de Hohenzollern heersers van Brandenburg en Berlijn ook het Hohenzollernse Pruisen hadden geërfd, of misschien beter: hadden opgeëist.

De Teutoonse Orde van ridders en de koningen van Polen en van Litouwen hadden oorlogen uitgevochten tegen elkaar voor de overheersing van deze landen. Bij de Tweede Vrede van Thorn in 1466, deden de verslagen Teutoonse Ridders definitief afstand van hun aanspraken op hun westelijke provincies. Die landen bleven dienen als Koninklijk Pruisen, een kroonregio van het koninkrijk Polen tot de eerste en tweede verdelingen van Polen in 1772 en

1793. Tijdens die verdelingen werden grote delen van Polen-Litouwen afgestaan aan de grootmachten rond Polen. De overdracht werd gedaan aan het keizerrijk van Rusland, aan het keizerrijk van Oostenrijk-Hongarije en aan het koninkrijk van Brandenburg-Pruisen. Antanas vertelde lang over de wonderen van Königsberg, want dat was werkelijk een prachtige stad, die rijk was en aangenaam om in te leven.

De namiddag van de Sabbath liep stilaan ten einde. Leah schonk nog meer vodka aan de mannen. Terwijl Antanas de mooie verhalen over het verleden afsloot, bleven de kinderen zitten en luisteren. Ze glimlachten. De mannen rookten sigaren. Dit was de echte vrede van de Sabbath. Wanneer Antanas enige uren geleden de woonkamer was binnen gekomen, hadden Ezra en Abraham Vincevicius de wenkbrauwen opgetrokken. De intimiteit onder de mannen en vrouwen was nu hersteld. Zoete thee en nog meer koeken werden opgediend, en dan nog meer wijn en vodka. De stemmen klonken luider. Verhaal werd gevolgd door ander verhaal. Ezra Vincevicius voegde ook verhalen toe over hoe Vilna geweest was, lang geleden. Hij sprak over de oude koningen van Litouwen. De vrouwen brachten de roddelpraatjes van de week. De woonkamer daverde soms van het lachen.

Op een bepaald ogenblik vroeg Ezra, ‘je bent dus de ganse weg van Kaunas gekomen, Antanas? Kwam je te paard of per boot? Is de Nemunas al open?’
‘Inderdaad, ik kwam per boot aan,’ antwoordde Antanas. ‘De Niemen is open voor de scheepvaart, toch tussen Kaunas en Vilna. Ik heb de bedoeling nog een tijdje in Vilna te blijven.’
‘Waar in Vilna woon je, als ik mag vragen?’
‘Ik vond een kamer in een herberg naast de rivier de Vilya, en nabij het stadscentrum,’ vervolgde Antanas. ‘De kamer is klein, maar ze voldoet me.’

Asa en Ezra kenden de herbergen en de hotels nabij de rivier. De buurt was ongezond. De vochtigheid hing er al de tijd in de lucht. De kamers waren er niet proper, het eten slecht. ‘Het huis van Asa is vol. Hij en Leah hebben de kinderen. Ook het huis van Abraham is lawaaierig. Ik heb een groot huis, een beetje verder in Gaono. Verscheidene kamers staan leeg in mijn huis, omdat Asa en Abraham met hun familie naar hun eigen huizen verhuisden. Rebekah zal er niets op tegen hebben een jongeman in huis te hebben die zulke interessante verhalen kan vertellen. Wij zijn Joden. Als je dat echter niet veel kan deren, dan kan ik je een kamer aanbieden die naar onze voorraadplaats leidt. Je kunt komen en gaan zoals je wenst. Er is voldoende plaats voor een paard meer in onze stallen. Je kunt je maaltijden met ons nemen. De kamer zal rustig en proper zijn. Je bent welkom om bij ons te blijven, Antanas.’

Antanas Svirskевичius werd door het voorstel verrast. De verbazing toonde zich op zijn gezicht. In een Joodse familie leven? Hij begreep direct dat hij ook nog kon leren van deze opvallende mensen. Hij zou meer dikwijls het gezelschap krijgen van de wondermooie vrouw die naast hem zat! Maar toch, samen met Joden leven voor een Katholiek, was gelijkaardig aan zoiets als een tijdje met de duivel slapen. En wat dan nog? Waren deze mensen niet gewone mannen en vrouwen, vriendelijke mensen, zelfs van de liefste, gastvrije, joviale mannen en vrouwen die hij ooit ontmoet had? Waarom dan niet? Waar lag het gevaar? Hij hield helemaal niet van de herberg waarin hij een kamer had genomen. Hij had niets beters gevonden voor het geld dat hij kon uitgeven. Zijn kamer was klein en vuil. De maaltijden in

de taveerne waren ronduit slecht. Zovele redenen om dit aanbod gretig te aanvaarden! Antanas toonde zijn begerigheid niet te open. Hij keek naar Asa. Asa knikte van ja, je kunt dit zonder scrupules aannemen. Sarah keek de andere kant op.

‘Ik aanvaard met veel plezier en dankbaarheid, ja,’ antwoordde Antanas. ‘Als ik u niet teveel stoort! Ik zou wel graag bij u wonen. Ja, dank u.’

‘Goed dan,’ besloot Ezra. ‘Dat is dan beslist. Wel, wij moeten naar de synagoge teruggaan, al zal het slechts kort duren. De dienst van de namiddag gebeden zal niet lang duren. Waarom rijd je niet naar je herberg met Sarah om je spullen te halen en ze naar hier te brengen? Sarah kan je onze kamer tonen. De kamer die ik bedoelde, Sarah, is diegene die naast de voorraadkamer ligt, links aan het einde van de gang daar. Sarah kan de wagen van Asa sturen. Ze kan je wegwijs maken in ons huis. Na de synagoge vinden we ons allen hier terug,’ lachte Ezra. ‘Asa voedt ons vandaag!’

Antanas zag hoe natuurlijkerwijze Ezra het initiatief had genomen. Niemand voegde iets toe of uitte enig bezwaar. De autoriteit van Ezra in de familie was finaal en kwam als vanzelfsprekend.

De Vincevicius familie keerde terug naar de Grote Synagoge. Antanas en Sarah reden naar de herberg van Antanas om zijn koffers te halen. Antanas weigerde het voorstel van Sarah hem in de herberg te vergezellen. Hij vroeg haar bij de koets te blijven. Hij kwam snel naar haar terug. Daarna toonde Sarah het huis van Ezra aan Antanas. Sarah duidde haar eigen kamer aan, de gang, en de kamer van Antanas. Antanas plaatste zijn twee koffers naast het bed. De opslagplaats van Ezra was gevuld met alle soorten van goederen. Veel zakken graan lagen hoog opgestapeld. Grote kisten sigaren stonden tegen de muur. Antanas bemerkte vele balen wol.

Er was een ietwat moeilijk ogenblik, toen Sarah de kamer aan Antanas toonde. Ze was alleen met een vreemde man in een slaapkamer, alleen met een man die geen Jood was! Antanas gaf een grapje om de spanning die beiden voelden even te breken. Sarah lachte. Terwijl ze weer naar beneden gingen, kon Antanas zich niet meer weerhouden van wat te vragen. Hij moest weten, heel eenvoudig.

‘Bent u tot een huwelijk verloofd, Juffrouw Sarah? Hebt u een vriend aan wie u beloofd bent?’ vroeg hij botweg.

De vraag kon zeer verrassend, indringend, onbeleefd, vrijpostig, brutaal en voor beiden beschamend en verwarrend klinken.

De vraag klonk eerder zoals, ‘je bent geen jong meisje meer Je bent ouder dan de ouderdom waarop Joodse meisjes verloofd geraken. Maar je bent niet getrouwd. Waarom is dat? En ben je vrij om mee te tollen?’

Sarah keek recht naar Antanas. Hij was al op zijn tong aan het bijten, werd weer rood, zag er schaapachtig uit, en zeker heel dom. Sarah lachte opnieuw, een schaterende, parelende lach. Vond ze de vraag belachelijk?

Ze zei, ‘ik heb nog niet de man ontmoet met wie ik zou kunnen leven. Ik werd al meerdere malen gevraagd, weet je. Tweemaal al zorgde mijn vader voor een overeenkomst om me te doen trouwen met een rijke, Joodse jongeman. Ik vrees dat ik een sterk karakter heb, en een vurig temperament, Pan Antanas. Ik weigerde op de traditionele wijze te trouwen. Ik schreeuwde, pleitte, vleide en overhaalde tenslotte mijn vader om mijn eigen weg te kunnen gaan. Wat die weg juist is, weet ik ook niet. Dat geef ik toe. Ik neem aan dat mijn vader en

mijn broers het nu opgegeven hebben hun wil te kunnen opdringen. Ik zal als een oude vrijster eindigen, denken ze. Tot daartoe kan het trouwens inderdaad komen. Maar ik wil niet trouwen zonder liefde en wederzijds respect.’

Sarah zei die laatste zin niet meer zo doordacht, doch langzaam en krachtig.

Toen Antanas en Sarah aan het einde van de trappen kwamen, beneden, gingen ze samen door de deur van de opslagplaats, terug naar de kleine koets. Hun schouders raakten elkaar. Ze trokken zich dadelijk weg, maar ze keken ook in elkaars ogen. De ogen van Sarah flitsten opnieuw. Antanas voelde een plotse opwelling van intimiteit en een vleugje van aards verlangen, alsof de vrouw reeds deel van hem uitmaakte. Hij weerstond met moeite de drang om Sarah in zijn armen te nemen.

‘Oh, oh, oh,’ dacht hij, ‘wat gebeurt er nu met mij?’

Sarah giechelde, gelukkig. De blijdschap gloeide in haar stem. Ze sprong de wagen weer op. Antanas opende de poort. Hij ook lachte nu. Beiden wisten duidelijk, dan, wat er gebeurd was. Boven alle twijfel had Antanas de vrouw gevonden met wie hij wou trouwen, de vrouw naar wie hij verlangde, met wie hij wou leven. Sarah voelde net hetzelfde, daar was hij van overtuigd. Ze behoorden tot mekaar, durfde Antanas te denken. Sarah bleef slechts naar hem kijken en denken aan het wonder dat zo plots geschied was.

Antanas opende de poort. Sarah trok aan de teugels. Het paard sprong voorwaarts, en trad door de poort. Antanas sloot de panelen achter Sarah. Ze hield het paard stil en wachtte op hem. Hij sprong op om naast haar te gaan zitten. Hun lichamen raakten zich ditmaal aan, maar geen van beiden gingen verder uiteen zitten. Sarah lachte weer. Antanas kon Sarah daar en dan omhelsd hebben. Ze zou hem niet geweigerd hebben!

Toen Sarah en Antanas weer naar het huis van Asa kwamen, waren de Vincevicius mannen alweer van de synagoge teruggekeerd. Een licht avondmaal zou in de woonkamer van Asa opgediend worden. Antanas vertelde nog meer verhalen over Pruisen en Rusland aan de tafel. De avond viel. Het was tijd om de Sabbath te beëindigen met het *havdolah* gebed, het ritueel van het afscheid van de Sabbath. Witte wijn werd in kristallen glazen uitgeschonken. Sarah stak een speciale, mooi versierde en gedraaide kaars aan. Ze wierp enige van de kruiden in de kleine vlam. De familie dronk de laatste wijn. De wijn was zoet en olieachtig. Donkere, exotische aroma's vulden de lucht in de zaal. De lichtjes blauwe dampen betoverden de zinnen.

Een stilte viel weer in de zaal. De droefheid van het einde van een mooie, rustige dag woog zwaar op de mannen en de vrouwen. Sarah en Antanas zaten naast elkaar. Hun lichamen raakten elkaar lichtjes.

‘Het lijkt me alsof ze al een koppel vormen,’ merkte Leah in zichzelf op.

Leah zou over deze zaak met haar echtgenoot moeten praten, deze avond nog. Ze zou zeer ernstig met Asa moeten praten, voor wat ze als zeer reëel en zeer verschrikkelijk voor haar aanvoelde. Ze zuchtte. Problemen!

De zon ging volledig onder. De enkele kaars van de Sabbath flikkerde vreemde schaduwen de zaal in. De oostenwind brulde buiten nog steeds, nu met vernieuwde kracht. Dit was het ogenblik van de dag dat nog hing tussen het laatst, natuurlijk licht en de volledige duisternis, steeds een ogenblik van droefheid, wegens de bewustwording van de vlietende tijd.

Binnenkort zou iedereen afscheid moeten nemen en naar huis gaan. Het was een ogenblik van

intense gezamenlijke gewaarwording. Niemand sprak nog. Antanas koesterde deze laatste seconden van intimiteit. Welke illusies had hij zich weer in zijn geest gevormd?

Ezra brak de sfeer. Hij was de enige die dit mocht.

Ezra vroeg, ‘Antanas, jij die zo ver en zoveel hebt gereisd, zo dikwijls, zeg ons eens hoe de Joden in Pruisen leven. Hebben ze een zo goed leven als wij? Is hun leven slechter af dan het onze?’

Antanas werd een beetje rood, want hij moest plots opduiken uit zijn vervoering, uit zijn eigen gedachten. Hij kwam weer in het centrum van alle aandacht. Wat moest hij zeggen? Waar was deze familie in geïnteresseerd?

‘Oh, wel,’ begon hij aarzelend, ‘de steden van Pruisen zijn niet zo verschillend van de Litouwse steden zoals Vilna. Ik vond Vilna zeer mooi ook, en levendig. De straten van de binnenstad lopen over van het volk, zoals de straten van Königsberg. Het platteland van Pruisen is zeer vlak, wellicht nog meer open dan hier, en gespekt met moerassen en meren. Voor wat betreft het Joods volk? De Joden leven er op dezelfde manier als hier, met ongeveer dezelfde tradities. Het grootst verschil ligt waarschijnlijk hierin, dat de meeste Joodse mannen en vrouwen niet meer beschouwd worden als vreemdelingen met eigen, gescheiden gemeenschappen, zoals nog tot op bepaalde hoogte het geval is met de Litouwse Joodse gemeenschappen.’

Ezra, Asa en Abraham hadden al zoiets vroeger gehoord, maar ze hadden die praatjes niet echt geloofd. De vrouwen waren verbaasd. Antanas bleef even verrast met hoe fel ze reageerden. Hij moest meer uitleg geven.

‘Het begon allemaal met een Emancipatie Edict gepubliceerd op de 11de maart van 1812,’ ging Antanas verder. ‘De toenmalige koning van Pruisen, Frederik Wilhelm III, liet een edict afkondigen. Dit verklaarde dat de Joden van Pruisen voortaan volledig als staatsburgers van Pruisen zouden beschouwd worden. Ze waren geen vreemdelingen meer. De Joden van Pruisen kregen dezelfde civiele rechten en vrijheden als de Christenen, stelde het artikel 7 van het edict. De Joden moesten allen een vaste familienaam kiezen en de Duitse taal gebruiken in hun officiële relaties. Alle Joden kregen dan een certificaat van staatsburgerschap van Pruisen. Diegenen die het staatsburgerschap weigerden, zouden beschouwd worden als zijnde ware vreemdelingen. Zeer weinig Joden deden dat! Het edict werd zelfs aangenomen met groot enthousiasme door de Pruisische Joden. Is het al niet een buitengewone zaak te spreken van Pruisische Joden in plaats van gewoon de Joden? De Joden kregen gelijke rechten in Pruisen, zoals enige andere staatsburger van het land, ook zoals de Christenen.’

Het edict was het logisch resultaat van een evolutie van ideeën, gepromoveerd door de geleerden van de Verlichting. U kent wel die beweging, die u de *Haskalah* noemt. De Joodse filosoof en schrijver Moses Mendelssohn, die in Berlijn woonde, was één van de voornaamste geleerden van die trend, van de Joodse *Haskalah*. De scheiding van de staat en de religie stelde hij voor. Iedereen in het land was een staatsburger, ongeacht zijn of haar godsdienst. Dat was natuurlijk slechts nadat hij of zij officieel erkend werd als staatsburger. Zijn of haar religie was een privéaangelegenheid. De staat en de godsdienst waren twee verschillende dingen. Het eerste concept regeerde over het publiek domein, het tweede over

het privédoem. In een moderne staat zouden alle burgers samen moeten kunnen leven in vrede, en samen de staat moeten dienen, en werken voor de verbetering van de volledige gemeenschap. De godsdienst werd gedelegeerd naar de private sfeer. Elke burger was een lid van de staat, had daarom dezelfde rechten en plichten. Iedereen moest de staat verdedigen. Iedereen kon handelen naargelang zijn of haar eigen godsdienst en toch op dezelfde wijze gerespecteerd worden.

De implicatie van dit is, dat in Pruisen de Joden volledig vrij een school kunnen kiezen voor hun kinderen. Ze kunnen wonen en leven waar ze maar willen in Pruisen. De Joden moeten niet in welbepaalde kwartieren in de steden wonen. Ze kunnen eigenaar zijn van eender welk huis in eender welke straat van de steden. Natuurlijk, gewoonlijk blijven ze onder elkaar wonen. De Joden kunnen eveneens wonen waar ze willen op het platteland. Ze kunnen vrij handel drijven, of ze nu wonen in een stad, in een dorp of op het platteland. Ze hebben exact dezelfde plichten als de Christenen. Ze betalen dezelfde belastingen. Ze hebben dezelfde plichten van militaire dienstplicht door conscriptie.'

Antanas keek rond en merkte hoe iedereen in het schemerdonker toch aan zijn lippen hing. Hij vervolgde.

'De Joden kunnen vrij rondreizen in Pruisen. Ze kunnen vrij trouwen zoals ze willen. Pruisische Joden kunnen ook Joodse vrouwen van buiten het land trouwen. De huwelijksceremonies in de synagoge worden officieel erkend door de Pruisische wet. Buitenlandse Joden moeten vragen om staatsburgers van Pruisen te worden, maar ik hoorde dat die procedure niet te ingewikkeld is, vooral wanneer men wat geld op de tafel zet. De Joodse buitenlandse mannen kunnen Pruisische Joodse vrouwen trouwen. De man kan dat doen, maar hij krijgt daarom nog niet automatisch het Pruisisch staatsburgerschap! Hij moet de toestemming vragen om een Pruisische burger te worden. De Pruisische kanselier, Karl August von Hardenberg, kwam met het voorstel voor dat edict. Hij stierf verleden jaar. De wet kent wel een aantal uitzonderingen, zoals er steeds zijn. De Joden van Posen en van het Kulmerland in West-Pruisen, werden nog niet automatisch in de wet ingevoegd. Dat verandert echter snel. Die landen hebben trouwens reeds integratiewetten, gebaseerd op het Frans revolutionair model. Het is waar, Joodse mannen kunnen nog niet officier worden in het leger. Ze kunnen nog niet officiële ambten invullen. Ze kunnen nog geen vertegenwoordigers zijn in regeringsinstituten zoals het Pruisisch Parlement en in de regeringen van de gemeenten. Ze kunnen niet dienen in de gerechtshoven. In mijn opinie, zal het niet meer lang duren tot al die beperkingen uitgefaseerd zullen worden. Sommige Joden worden al toegelaten als officier in het leger, hoorde ik! Het Emancipatie Edict elimineerde nog niet alle vormen van discriminatie van de Joden, maar verminderde de gevallen toch al heel sterk.

Het edict betekende een grote stap vooruit om in de praktijk de volledige gelijkheid van de Joden in Pruisen te creëren en te promoveren. Joden zijn burgers die zoals alle anderen zich vrij kunnen bewegen in het land! Ze kunnen grond kopen, zonder speciale controle. Natuurlijk werd de autoriteit van de Joodse organisaties van de gemeenschappen, het *Kahal* systeem, afgeschaft door het edict. Geen gescheiden, speciale gerechtshoven meer voor de Joden, geen verschillende en soms exorbitant hoge belastingen op de Joden, geen beschermingsbrieven meer van de koning die met grote sommen geld konden afgekocht worden. Dit principe van de *Schutzjuden* werd overbodig. In de scholen kunnen slechts

leraars toegelaten door de staat onderricht verstrekken. De taal die in de Joodse scholen moet gebruikt worden is het Duits. Dat geldt ook voor de cursussen over de religie. De vrijwillige militaire dienst is toegelaten door de Joden, en wordt zelfs aangemoedigd. De Joden namen in grote aantallen deel aan de Napoleontische Vrijheidsoorlogen, in dienst van Pruisen en tegen de Franse legers.

Vreemdelingen kunnen vragen zich in Pruisen te mogen vestigen. Ze kunnen dat doen als ze een minimum fortuin kunnen meebrengen, of een interessant beroep uitoefenen, of een handel drijven en wanneer ze Duits spreken. De wet stelt enige voorwaarden: geen criminele voorgeschiedenis hebben, voldoende eigen geld hebben om mee te kunnen leven, zich patriottisch te gedragen, een vaste familienaam aannemen, en kunnen zeggen waar men in de naaste toekomst wil wonen. De namen mogen vrij gekozen worden. Christelijke namen worden slechts zelden aanvaard. Een Jood kan een buitenlandse Jodin trouwen, als ze met haar een fortuin meebrengt van minstens vijfhonderd talers.'

Gedurende nog een tijdje bleven de mannen, Ezra, Abraham en Asa, stil. Ze strekten dan hun leden uit, en zuchtten.

Abraham was de eerste om te reageren, 'waarom zouden wij, Joden, staatsburgers willen worden van een land? Zijn we geen vreemdelingen overal, met heel speciale gewoontes en tradities? Waarom verzaken aan onze eigen gerechtshoven, onze eigen gerechtsprocedures, onze tradities van zelfbeheer, onze scholen en eigen leraars? Wij, Joden, zijn inderdaad vreemdelingen overal en staatsburgers nergens, staatsburgers van geen enkel land. Waarom zouden we plots staatsburgers willen worden van een bepaald land? Niet ik! In dit land, waarom zouden we Russische burgers moeten worden? We zijn geen Russen! We zijn eerst Litouwers, en dan Polen. We zijn zeker geen Russen. Ik voel me een Jood, dan een Litouwer. Litouwen en Polen deelden samen hun geschiedenis. De Polen en de Litouwers zijn geen oorlogszuchtige mensen. Dat zijn de Joden ook niet. We hebben nooit aan enig leger weerstand geboden. Ik zeg dat dergelijke wetten zoals die in Pruisen afgekondigd werden, mij niet direct welkom zouden zijn! Ik houd aan de *Kahals!*'

Ezra protesteerde niet. Hij boog zijn hoofd.

Asa echter, moest akkoord gaan met de uitleg van Antanas over het Pruisisch Emancipatie Edict. Hij richtte zich rechtstreeks tot Abraham.

'De Russen beschouwen ons als vreemdelingen in hun land. De Russische administratie beschouwt ook grotendeels als een soort vreemdelingen de Polen en de Litouwers! Wij hebben zo genoten van enige weldoende objectieve onverschilligheid in de rechtspraak van de Russische rechters wanneer we het hoofd moesten bieden aan andere inwoners in dit land. We staan nu op bijna gelijke voet met de Litouwers en de Polen in onze onderlinge conflicten. Die situatie verleent ons, verrassend genoeg, een simulacrum van gelijkheid. Maar, zoals je maar al te goed weet, worden we niet beschouwd als de gelijken van de Russen. Toch worden we min of meer behandeld als de gelijken van de Polen en de Litouwers. Dat, voor mij, alleen al, is een vooruitgang, een positieve evolutie. Onze religieuze boeken zeggen ons te leven volgens de wetten van de koning van het land, volgens de wetten van de Russische tsar, en niet volgens de ene of andere vroegere Poolse of Litouwse wet. Ik zag dat we uiteindelijk beter behandeld worden door de Russen dan door de Polen en de Litouwers. Nu, tot hoever kunnen we ons lot verbinden met de Polen, de Litouwers of de Russen? Vreemdelingen zijn we, en vreemdelingen blijven we voor hen

allen. Mij zou het wel bevallen om me een staatsburger te kunnen noemen van één of ander land, en de vrijheden van alle andere staatsburgers van dat land te kunnen opeisen. We zouden werkelijk tot ergens behoren. Onze kinderen zouden zich vrijer en veiliger kunnen voelen. We zouden beschermd worden door de wetten van het land en door het leger van het land, want we zouden gewone staatsburgers zijn. Ik zou met blijdschap dezelfde plichten willen aanvaarden met dezelfde vrijheden!’

Abraham keek naar Asa met woedende ogen. Antanas vreesde een dispuut in de familie.

Ezra onderbrak zijn zonen.

‘Wat dan ook, we zijn Joden en Joden zullen we steeds blijven. Wel, allen, we moeten afscheid nemen van een mooie dag! De kaars is uit!’

Ezra dronk zijn glas wijn volledig uit. Hij gebruikte de laatste druppels om de *havdolah* kaars volledig te smoren. Met de druppels raakte hij ook zijn ogen aan en voelde ook kort achter zijn oren.

Hij zei de finale woorden, ‘*a gute vokh,*’ voor een goede week aan u allen.

Aldus eindigde de Sabbath.

Ezra en Rebekah stonden op uit hun stoelen. Abraham en Abi kwamen ook recht, Abi duidelijk opgelucht dat een dispuut op het nippertje vermeden werd. Antanas en Sarah stonden dan recht. Ze wensten iedereen een goede avond. De huizen van Ezra en Rebekah en van Abraham en Abi stonden een beetje verder in Gaono, naar het centrum toe. Ze verlieten het huis van Asa te voet, voorafgegaan door de kinderen.

Antanas zou de volgende morgen weerkeren naar het huis van Asa, tegen de middag. Antanas ging in de straat naast Sarah.

Asa merkte aan Leah op, ‘die twee zijn reeds een paar! Welke magie heeft dat bewerkstelligd?’

Leah deed hem snel verstommen, vrezend dat Antanas en Sarah hem nog konden horen.

Ze antwoordde, ‘dezelfde magie als die gebeurde tussen jou en mij. God beware ons!’

Asa glimlachte.

Leah Perlman en Abi Abramovski. 1814

Leah Perlman was de verfijnde, elegante witte zwaan van de Vincevicius familie. Iedereen in Vilna zou het met die bewering eens geweest zijn. Haar vader was gevestigd als handelaar in amber in de achtenswaardige stad van Kevno. Kevno stond in de vergane glorie van haar status als de oorspronkelijke hoofdstad van Litouwen, vroeger genaamd Kaunas in de oude Rus, Litouwse taal, en Kevno in het Pools. Kaunas lag nabij de rivier de Nemunas, niet zo ver ten noordwesten van Vilna. De vader van Leah dreef ook handel in andere edelstenen.

De eeuwenoude druppels van versteend hars dat amber genoemd werd, was de uitverkoren edelsteen van de Perlman familie. Amber gloeide diep van donkerbruin of donkergeel, tot soms bijna doorzichtige schakeringen. De steen weerkaatste warm de stralen van het kaarslicht 's avonds. Amber was ietwat een mysterie. De tijd en het leven van heel lang geleden was als het ware gevangen in het hars dat verhardde tot steen. Het vormde de basis van droomjuwelen, vooral gewaardeerd door de edelen en de rijken van overal ter wereld. Rond 1700 had de Pruisische koning zelfs een volledige, grote kamer laten afzetten met amber panelen in het paleis van Charlottenburg te Berlijn. De architecten en de beste werklui die gespecialiseerd waren in grote platen amber hadden zeven jaar nodig gehad om de muurdelen te assembleren. Later, in 1716, had de Pruisische Koning Frederik Wilhelm I de panelen aangeboden aan zijn toenmalige bondgenoot, Tsar Peter de Grote van het Russisch keizerrijk. Het bestond toen uit niet minder dan 13.000 pond van de zuiverste amber! De dochter van Peter de Grote, Keizerin Elisabeth, had de onschatbare rijkdom laten overbrengen naar het Catharina paleis van Tsarskoye Selo nabij Sint-Petersburg, waar de Russische keizerlijke familie haar zomers doorbracht. Amber was de schat van de Baltische zee!

De vader van Leah Perlman was een rijke en gerespecteerde handelaar. Hij handelde niet slechts in amber en in andere edelstenen. Hij kocht en verkocht ook granen, zoals de meeste Joodse handelaars. Hij handelde in pelzen en in hout. Hij sprak vloeiend Duits. Hij zond de meeste van zijn goederen naar Oost Pruisen. Hij verbleef gedurende lange weken, maanden zelfs, in de hoofdstad van Pruisen, in Königsberg. Zijn voorkeurshaven was echter Memel. De haven van Memel, Klaipeda in het Pools en in het Litouws, lag ten noorden van Königsberg. Perlman kon zijn goederen over de Niemen stroom van Kaunas tot in Klaipeda varen. De Niemen was de Duitse naam, waar Memel trouwens van afgeleid was. De Germaanse Teutoonse Ridders hadden de haven die naam gegeven.

De meeste steden en rivieren van Litouwen droegen trouwens vier verschillende namen, in het Duits, het Pools, het Litouws en het Russisch! De Perlman familie sprak vooreerst Jiddisch, en dan Duits. Leah was opgevoed in de Pruisisch-Joodse tradities. Haar moeder was een dochter van een geziene Oost Pruisische Joodse familie. De moeder van Leah had haar dochter opgevoed in de gestrengte wijze van een rijke Joodse burgerfamilie. Ze dacht aan de Poolse en Litouwse Joden als gepeupel van de laagste soort. Het was maar goed dat er zo weinig Joden in Rusland woonden, want de moeder van Leah beschouwde de Russische *muzhiks* als mensen die alle cultuur misten. De boeren van die landen waren inderdaad mensen van leed en hard labeur, twee redenen waarom ze trouwens zo geweldig grote hoeveelheden vodka dronken.

De vader van Leah had echter vele en vruchtbare contacten gelegd in Polen, in Litouwen en in Wit Ruthenië, en zelfs nog in de verder zuidelijk gelegen landen. Eén van zijn belangrijkste partners ten zuiden van Kaunas was Ezra Vincevicius geweest. De twee mannen hielden van elkaars gezelschap, en ze praatten ook over hun kinderen. Van één en één kwam twee.

Ben Perlman en Asa Vincevicius waren goede vrienden en partners die elkaar vertrouwden. Beide vermeden instinctief hun vrouwen te veel samen te brengen. Ezra begreep snel dat zijn vriend er de voorkeur gaf met hem alleen te spreken. Niettemin, toen Leah de trouwbare ouderdom van vijftien had bereikt, en Leah een zeer levendig meisje was geworden, was haar vader eraan beginnen te denken om haar uit te huwelijken aan een zoon van Ezra Vincevicius. Ben Perlman wou een jongeman die meer solide was en betrouwbaarder dan de Joodse jongens uit Pruisen. Hij vond die nu al te zacht, te zwak, te oppervlakkig, te gesofistikeerd van karakter zonder diepte. Hij wou geen schoonzoon die zou neerkijken op zijn vrouw en dochter. Hij zocht een schoonzoon met heldere ogen die schitterden van sluwheid en hebzucht voor goede zakeninitiatieven die veel geld opbrachten, een jongeman met brede schouders, niet schuw van werk, behept met een groot gevoel voor nieuwe projecten en een klaar inzicht in opportuniteiten voor zaken. Hij had vertrouwen in Ezra. Dus richtte hij zich naar hem voor een echtgenoot voor zijn dochter. Ezra had naar het scheen twee uitstekende zonen.

Ezra en Ben schudden de handen, beiden even tevreden. Boven een beetje wijn, besloten de vader van Leah en Ezra Vincevicius om Leah, dan al zestien, te doen trouwen met de jongste zoon van Ezra, Abraham. Deze leek hen het meest geschikt om te voldoen aan de criteria van Ben Perlman.

Ben Perlman had Abraham reeds ontmoet. Het charisma van de jongeman had indruk op hem gemaakt. Hij hield van de kracht die de jongen uitstraalde. Hij hield van de macht van Abraham en van zijn durf in zaken, van zijn hersenen die alle hoeken van winst konden berekenen, en van zijn vastberadenheid. Abraham was een jongeman met ambitie in het leven! Ben zuchtte dan. Hoezeer hadden hij en zijn vrouw niet gehoopt op een zoon en erfgenaam, een mannelijk kind met de geest en de levendigheid van Leah! Het mocht niet zijn. God had aan de Perlmans slechts één dochter gegund, hun geliefde Leah.

Leah Perlman aanhoorde haar vader met enige bezorgdheid toen hij zei dat ze verloofd zou worden om te trouwen. Haar gelukkige echtgenoot zou Abraham Vincevicius van Vilna worden. Ben Perlman en zijn vrouw namen Leah mee op bezoek naar Vilna. Haar vader zou haar laten kennis maken met Abraham, met zijn vader Ezra, en met de moeder van de jongen, Rebekah Munkacs.

Op een avond in de zomer had Ezra Vincevicius het onderwerp ook aangesneden bij zijn echtgenote Rebekah. Rebekah bleef direct sceptisch. Maar dan, Rebekah bleef steeds sceptisch betreffende alles wat Ezra voorstelde, en met alles wat Ezra wou organiseren zonder haar. Ze vuurde honderd vragen af, zodat Ezra al bijna spijt kreeg een akkoord te hebben afgesloten met Ben Perlman.

Rebekah vroeg wie Leah was, hoe het meisje er uitzag, over wat soort van familie de Perlmans waren, of die Perlmans werkelijk zo rijk waren als Ezra liet uitschijnen. Ze hield

wel uiteindelijk van wat ze te horen kreeg, hoewel de Perlmans minder observante Joden leken dan de Vincevicius.

Ezra beschreef de delicate, zeldzame schoonheid van het meisje, de wijze waarop ze haar hoofdje fier hield, en haar ouders respecteerde. Rebekah besloot dat Ezra ditmaal misschien wel goed gekozen had. Ze werd toeschikkelijker naarmate Ezra meer kwaliteiten in het meisje voorschotelde.

Abraham had de laatste jaren tekenen gegeven een redelijk wilde jongen te kunnen worden. Hij hield van gokken, van wijn en vrouwen, twee zwakheden die tragedie konden brengen als ze verder ontwikkeld werden. Rebekah schreef dit toe aan de onvervulde sensuele passies van haar zoon. Ze vreesde dat Abraham één dezer dagen een lustig meisje met een zware buik gevuld met een nieuwe Vincevicius afstammeling kon binnen brengen, een uitdagend, wild wicht, uit op het Vincevicius geld. Zulk iets was tot nog toe gelukkig niet gebeurd.

Was Abraham voldoende slim om dergelijke valstrikken te vermijden? Geen enkele man was dat! Mannen lieten zich leiden door wat er tussen hun benen hing. Rebekah was daarom akkoord gegaan met Ezra. Het was tijd voor Abraham om zich te vestigen en te trouwen met een goed opgevoed meisje, die zijn begeertes kon verzadigen en haar zoon in huis en in toom kon houden met een resem eigen kinderen!

Ezra vertelde aan Rebekah hoe hij een groot huis in Gaono had kunnen kopen voor het nieuw paar. Er was veel werk te doen in dat huis om het te hernieuwen. Dat ook zou Abraham bezighouden. Hij stelde voor aan de nieuw getrouwde jongeman dat huis te laten versieren, zoals Leah ervan hield. Ezra kon betalen. Hij gaf er echter de voorkeur aan om Abraham nog wat harder dan gewoonlijk te laten werken, en hem te doen betalen voor waar zijn toekomstige vrouw van hield.

‘Goed,’ riep Rebekah uit. ‘Geef hem vooral niet te veel geld tegelijk en te vroeg. Laat hem maar ernstig vechten voor zijn eigen muntstukken en voor zijn huis. Dat zal hen wel nog meer naar elkaar trekken. Maak de jongen de dingen niet te gemakkelijk!’

‘Ik zei net hetzelfde al aan Ben,’ besloot Ezra al knikkend.

Ezra was zeer blij. Rebekah had zijn initiatief gretig en redelijk snel aanvaard. Hij kon een zorg meer van zich afschuiven.

Leah en haar ouders reisden samen naar Vilna. Ben Perlman was op zakenreis naar Minsk, en kon met zijn familie langs Vilna rijden. Ze wilden de Grote Synagoge van Vilna bezoeken, de stralende tempel van het Jeruzalem van het Noorden. Dat was de officiële uitleg, gegeven door Ezra en Rebekah aan Abraham. Ze meldden wel de ware reden een tijdje later. Leah zou voorgesteld worden aan de Vincevicius, en Abraham aan de Perlmans, met als doel Leah te verlossen met Abraham. Abraham trok eerst zoals zijn moeder een sceptisch gezicht, wanneer zijn ouders met zeer plechtige en strenge gezichten hem dat meldden. Hij werd slechts toeschikkelijker wanneer Ezra hem ook vertelde hoe rijk de Perlmans in feite waren, en Leah hun enige dochter en erfgename.

De Perlman familie zou zich aankondigen bij de Vincevicius familie. Rebekah, geholpen door twee Joodse dienstmeisjes, schrobde de vloeren harder dan ze ooit tevoren had gedaan, drie dagen vroeger dan de dag van afspraak. Ze polijste het zilver, ontstofte de muren en het plafond, haalde haar fijnste porselein boven, haar witste tafelkleedjes in kant, en deed Ezra de meubelen herstellen waar stukjes en beetjes afgesneden waren door er te veel langs te glijden.

Ze maakte haar meubelen blinken met bijenwas, stofte haar koffers, stoelen, zetels en sofa's af, en deed al het hout blinken als spiegels. Ze vond haar mooiste porseleinen figuurtjes en haar vazen weer, en plaatste die tentoon op strategische plaatsen waar ze bewonderd konden worden. Ezra reinigde zijn opslagplaats, bracht orde in zijn balen en dozen tot een regelmatige, logische plaatsing. Hij waste zijn twee koetsen proper en deed zelfs zijn paarden in de stallen glimmen. De oude muren bedekte hij met nieuwe, witte kalk, tot ze perfect proper en nieuw leken. Ezra reorganiseerde zijn koer en tuin met de hulp van een professionele tuinier. Rebekah koos zeer nauwkeurig de klederen die de mannen moesten dragen, twee dagen vóór het verwachte bezoek.

Haar zonen, Asa en Abraham, zagen de ganse opwinding met groeiende verbazing aan.

Kwam de tsar van Rusland misschien in eigen persoon op bezoek?

Ezra had de familie Perlman uitgenodigd op een avondmaal bij kaarslicht, zodat Rebekah ook lang moest nadenken over welke schotels gerechten ze moest voorbereiden. Ze haalde er de experte raad van Hannah Landau bij. De oudere vrouw werd ook uitgenodigd op het avondmaal, met de opzettelijke missie om alles nauwkeurig te observeren en later nog meer raad te geven aan Rebekah.

In de namiddag van de dag waarop de Perlmans op de deur in Gaono zouden kloppen, bezwoer Rebekah haar zonen hun beste klederen aan te trekken. Ze streek nog hun witte hemden, hun vesten en broeken. Abraham toonde dadelijk zijn zeldzaam talent om een wanorde te maken van de kleren die hij moest dragen.

De beste klederen van Asa pasten hem als gegoten. Hij bekeek de ganse saga van het dragen van de mooiste klederen met een sarcastisch lachje, wat zijn broeder kwaad bloed zette. Toch deed hij zoals zijn moeder bevolen had. Asa was de zoon die er steeds netjes en proper uitzag, maar dan zo stijf als een plank. Hij wou niet koekeloeren die namiddag en zitten niets te doen, de hele tijd wachtend op de ouders van de toekomstige bruid van Abraham, die hun wellicht toekomstige schoonzoon en zijn familie kwamen keuren als prijsvarkens. Asa was al aan het denken en zich aan het inbeelden hoe de bruid die zijn ouders voor hem zouden uitkiezen, binnenkort ook zou komen opdagen. Hij trok zich daar niet veel van aan. Hij had de laatste tijd niet veel aan meisjes gedacht. Hij had al te veel aan zijn hoofd met zijn taverne die hij moest beheren en uitbreiden. Over zoveel verschillende zaken op dat ogenblik nadenken, was hem ook eigenlijk te veel. Hij had ernstiger dingen aan zijn hoofd! Hij verklaarde een afspraak te hebben met een rebbe in de synagoge en daarna met een andere handelaar die hij absoluut moest opzoeken. Hij sloeg zijn zwarte mantel om en vluchtte gehaast weg. Asa verraste Ezra daarmee, maar hij was de deur uit, al lopend, zodat Ezra niet meer kon protesteren en zijn zoon kon terugroepen. Rebekah zag niets van dat tafereel. Ze was bezig aan haar laatste kooksel in de keuken. Ze hoorde slechts de voordeur toeslaan achter haar oudste zoon.

De Perlmans kwamen laat aan. Ezra stond al die tijd naast het venster te kijken naar wat er gebeurde in de straat. Hij ijsbeerde zenuwachtig. Hij zag als eerste de koets van de Perlmans aankomen. Hij liep naar de open poort van zijn opslagplaats voor hen, en maakte gebaren aan Ben om hier binnen te rijden. De Perlmans reden in een lichte koets getrokken door één paard. Ben Perlman was al van zijn koets gesprongen in de straat, net vóór het Vincevicius huis. Ezra toonde zich snel en had hem toegeroepen om direct binnen te rijden. Ben was een goede menner. Hij sprong weer op de koets en bracht het paard en de wagen netjes en

volledig in de opslagplaats. Een dienaar van Ezra zou zich om het paard bekommeren en het naar de stallen brengen, waar het zich kon voeden aan rijk hooi.

Het regende lichtjes en het begon buiten te sneeuwen. Ezra wou de vrouwen niet in dat soort van koud, vochtig weder laten komen om zijn huis binnen te gaan. Ezra deed dus teken aan Ben om de koets vóór de deur van zijn gang te laten staan. Myriam Perlman, de moeder van Leah, stapte eerst uit, gevolgd door haar dochter. Myriam was een statige matrone. Ze toonde dat ze niet zo gauw zou toestemmen in het huwelijk van haar dochter met wat een lage Litouwse boerenjongen kon zijn. Ze gingen allen door de gang naar de grote woonkamer van Ezra, waar ze verwelkomd werden door Rebekah. Rebekah had haar voorschot snel in de keuken afgegooid. Haar handen waren nog warm en rozig, want ze was bezig geweest met heet water.

Abraham strekte zijn nek van achter zijn ouders. De voorstellingen werden pas echt gedaan in de grote zaal, rechtstreeks achter de deur. Dit bleek een beetje moeilijk, want de gang was een sombere, lange en smalle plaats. Abraham en Ezra hielpen de Perlman vrouwen uit hun mantels. Rebekah leidde hen daarna verder, naar binnen, naar haar trots, in de grote zaal van de Vincevicius. Myriam Perlman kon de lange, eiken tafel waarderen, het glimmend zilver en kostbaar porselein, het kant op de tafel. Groot was deze kamer inderdaad, en zeer lang ook, de lengte van de opslagplaats en van de gang ernaast. Myriam keek rond naar de waardigheid van de woonkamer. Ze leek verrast en tevreden. Rebekah bad de vrouwen plaats te nemen op de sofa's.

Toen iedereen zat, begon Ezra een gesprek met Ben Perlman. Hij vroeg hoe hun reis verlopen was. Hij verwelkomde de familie met enige vriendelijke woorden. Rebekah schonk wat sterke drank in. De woorden kwamen daarna gemakkelijker. Er waren zovele onderwerpen om over te praten, zowel over Vilna als over Kaunas. De mannen praatten over het weder, over het zaken doen in Litouwen, de handel met de Poolse steden, met Pruisen, en zelfs met Rusland. Hoe verliep de gezondheid van de jonge mensen, van de ouderen? Hoe goed hadden de jongeren gestudeerd, wat deden ze thans in het leven?

Abraham begon een lang gesprek met Ben Perlman over hoe hij de kwaliteit van de sigaren in de kleinere fabrieken fel verbeterd had. Perlman lichtte hem in over de handel in tabak met Pruisen. Perlman voerde zijn sigaren uit tot zo ver als Berlijn! De twee werden verwickeld in lange, voor hen blijkbaar interessante beschouwingen, die Ezra en Rebekah vooralsnog niet onderbroken. Abraham gaf een goede indruk aan Ben Perlman, en ook aan Myriam, die glimlachend in stilte luisterde. De twee mannen leken allebei duidelijk geïnteresseerd in die onderwerpen, wat erg beviel aan Ben Perlman. Hij wond zich wat op tijdens de discussie, Abraham knikte wel wetend, en aan het einde sloeg Ben Abraham gemoedelijk op de schouders, en lachten ze luid. Dit was een schoonzoon naar zijn zin!

De vrouwen waren eerst te bedeesd om met elkaar op hun gemak te voelen. Ze wisselden slechts af en toe een zinnetje uit, tot Hannah Landau inviel en de sfeer verwarmde door te vertellen over de handel van haar vroegere echtgenoot.

Terwijl Abraham praatte en bleef praten met Ben, keek hij toch af en toe zijdelings naar Leah. Leah voelde de donkere ogen van Abraham op haar. Ze begreep hoe hij haar indirect wou beïnvloeden en indruk op haar wilde maken.

Abraham hield van wat hij zag. Dit meisje Leah was groter dan hij verwachtte. Ze was dunner van middel en toch boezemig. Hij meende dat haar benen lang en slank moesten zijn. Ze toonde een mooi, vriendelijk gezichtje.

Abraham vond Leah toen niet behept met een scherpe geest of met een sterke wilskracht. In de oppervlakkige gesprekken die hij met haar ouders voerde, kwam ze nauwelijks tussen, behalve wanneer ze een directe vraag moest beantwoorden. Abraham kon zo haar karakter niet goed inschatten. Hij moest haar beoordelen, louter op externe eigenschappen. Verstand, meende Abraham, was ook niet echt nodig in een vrouw. Leah had al de juiste kenmerken, de verbazingwekkend mooie blikken, de elegantie en gewoonlijke gratie van een burgervrouw en gastvrouw, die zijn huis kon nodig hebben. Ze zou een waardige meesteres van zijn woning kunnen worden, mooi en zachtmoedig. Abraham bemerkte wel met genoeg de fijnheid van haar gezicht, de regelmaat van haar trekken, de blankheid van haar onbevleete huid, en hoe trots ze haar hoofd kon houden. Ze kon een betoverende gastvrouw worden om zijn zakenpartners te ontvangen en te onderhouden. Abraham warmde op naar haar.

Geleidelijk aan werd hij meer expansief naar haar toe. Hij trok Ben Perlman in dezelfde open sfeer, en ook Ezra werd snel meegetrokken in de charme.

Het schitterend charisma van Abraham veroverde zijn toekomstige schoonouders snel. Zelfs de moeder van Leah giechelde op een bepaald ogenblik, op een complimentje van Abraham over haar waardigheid en plechtige schoonheid, handig door hem in de conversatie gebracht. Ze glimlachte aanmoedigend naar hem en dronk beetje bij beetje wat meer van haar sterke drank.

Slechts het meisje Leah bleef stijf en wat pruilend zitten tussen haar ouders in. Leah hield haar lippen tegen haar tanden geplakt de meeste tijd. Ze leek wat te bijten op haar onderste lip. Ze lachte niet, glimlachte zelfs niet, en ze opende haar geest niet zo gemakkelijk naar de leden van de Vincevicius familie. Zij moedigde ook niet direct Abraham aan om met haar te praten.

Rebekah wou het avondmaal nu opdienen. Ze wachtte nog popelend op haar andere zoon, Asa. Ze treuzelde en ze duwde het ogenblik van aankondiging van de maaltijd alsmaar achteruit.

Asa koos dit ogenblik van gespannen verwachting door zijn moeder uit, om de voordeur open te gooien. Hij had al de meeste sneeuw buiten van zich afgeschud, maar witte vlokken hingen nog op hem en op zijn haar. Hij duwde dan ook de deur van de zaal nogal bruusk open, nog steeds gekleed in zijn bontmantel. De winter onderbrak de gesprekken.

Asa bemerkte dadelijk de glazen sterke drank in ieders handen, behalve in die van het meisje. Leah keek naar hem met wijd open ogen, want het was alsof plots een groot dier in de zaal kwam binnenstuiven.

Asa stapte naar binnen, dik en zwaar, bruin en reusachtig in zijn mantel. Hij aarzelde echter niet. Hij schudde eerst de handen van moeder en vader Perlman, en stelde zich dan voor met zijn lage, doch duidelijk klinkende stem. Leah raakte zijn hand slechts met de toppen van de vingers aan. Asa verontschuldigde zich, en verliet de woonkamer weer om zich te ontdoen van zijn mantel en laarzen. Hij had daarmee moeten beginnen, zeiden de kwade ogen van zijn

moeder hem. Asa kwam enige seconden later weer de kamer in, terwijl de gasten al naar de tafel gingen. De vader van Asa duwde zijn zoon op een stoel vóór Leah Perlman.

Abraham zat naast het meisje. Ze was reeds verkocht, dacht Asa. Abraham was met haar aan het praten. Hij legde zijn handel met Pruisen uit. In tegenstelling tot zijn toekomstige schoonvader, bracht hij wel zijn goederen naar Königsberg, en dat nu vooral per trein. ‘Treinen stomen veel regelmatig en zij zijn betrouwbaar,’ zei Abraham aan Leah. ‘De treinen vervoeren met ongeveer dezelfde snelheid in de winter als in de zomer. Ik moet dus geen verschillende tijdschema’s opstellen in de winter, wanneer de boten niet op de Niemen kunnen varen omdat het water bevroren is.’

Leah knikte, maar ze keek met haar grote ogen nog steeds naar Asa. Asa ook had slechts ogen voor Leah sinds hij de zaal betreden had. Hij vond haar de mooiste jonge vrouw die hij ooit gezien had. Ze zei niet veel, kwam slechts zelden tussen in de levendige conversatie die zich anders ontwikkelde aan tafel. Hij bleef kijken naar haar, naar haar ogen, neus, lippen, oren, naar de kleur van haar haartros.

Leah zag een ernstige jongeman vóór haar. Ze zag een knappe man. Asa zag er aangenaam uit, onschuldig en eerlijk, iets naïef misschien, doch warm. Enige droefheid verdonkerde zijn lichte ogen. Ze hield van de manier waarop hij zijn vingers door zijn zacht, gelijkliggend, dik zwart haar trok. Hij duwde ook zo de laatste druppels water uit zijn zeer kortgeschoren baard. Hij hield blijkbaar niet van lange haren op zijn gezicht.

Asa werd gewaar hoe zeer het meisje naar hem staarde. Hij trok snel zijn ogen van haar weg, maar moest ze onwillekeurig even later toch weer naar haar richten.

‘Ze is veel te jong om zo snel met mijn broeder te trouwen,’ dacht Asa. ‘Mijn broer zal haar karakter vernietigen, haar verpletteren, haar wil doen buigen, haar onderwerpen. Hij zal haar gebruiken. Dit is een zeer zeldzame kristallen bloem, een juweel dat niet mag in scherven geworpen worden, maar die als een zeldzame edelsteen moet bemind worden. Ze zendt meer stralen uit dan de edelstenen die ik ken.’

Asa zag hoe indringend het meisje hem ook bestudeerde, veel meer dan ze keek naar haar ouders en naar de andere aanwezigen. Ze draaide bijna nooit haar hoofd naar Abraham. Ze leek zelfs niet in het minst in Abraham geïnteresseerd te zijn. Ze beantwoordde de meest nadrukkelijke vragen van Abraham niet of met een afwezige blik. Abraham keek ook al naar Asa met enigszins kwade ogen. Leah zat daar stijf en mooi, een alabaster figuur aan de tafel, een standbeeld van amber dat gloeide in het kaarslicht.

Rebekah en een Joodse meid dienden het avondmaal op. Naar gewoonte in het Vincevicius huishouden, bracht Rebekah eerst een lichte soep, daarna haar prachtige *gefillte vis*. Ezra schonk witte wijnen van Litouwen uit. Nadien presenteerde Rebekah nog een reeks verschillende schotels vlees, lam- en kalfsvlees en stukjes kip en eend. De zilveren schotels werden samen op de tafel geplaatst, zodat het maal nog rijker scheen als voorheen. Rebekah was al haar pracht tentoon aan het stellen.

De meid plaatste kommen met gekookte aardappelen op tafel, andere kommetjes met kikkererwten, rode en gele wortelen, bonen, en een vroege soort spinazie. Haar kommen waren van wit, zonnig porselein, versierd met bloemen van meerdere, heldere kleuren. Ook sneetjes van het eigen gebakken brood, de faam van Rebekah, stonden naast de schotels met

sauzen, onder andere de vleessaus. Rebekah was natuurlijk trots te tonen wat ze nog kon opdienen in het midden van de winter. Ezra schonk nu zowel rode als witte wijn. Het werd langzamerhand donker. De avond bedekte Vilna met zijn sluier.

Aan het einde van het avondmaal, trok Asa zich terug in een sofa van de verste hoek van de woonkamer. De meeste anderen bleven napraten aan tafel. Asa had dorst. Hij schonk zich een groot glas water in. Met enige verbazing zag hij Leah Perlman van haar stoel opstaan en naar hem toekomen. Zij ook nam plaats op de sofa waar hij zat. Ze begon met Asa te praten en hij antwoordde in korte zinnen, maar zeer beleefd. Hun gesprek duurde. Het begon eerst een beetje hortend en stotend, maar rolde daarna warm en vloeiend verder. Ze vonden voldoende onderwerpen om over te spreken. Leah leek niet meer schuw.

‘Zijn de winters in Kaunas zo lang en zo hard als in Vilna?’ wou Asa weten.

‘Ze zijn waarschijnlijk nog kouder. En vochtiger. Ons huis staat naast de rivier. De oostenwind blaast van over de rivier en bijt door de muren. Toch is het zicht op en over de rivier zeer mooi. Je zou de kleuren in onze winter moeten zien, zo delicaat. De omgeving van Kaunas is prachtig, vooral in de herfst, wanneer al de bomen in verschillende tinten nog schitteren in de laatste, warme zonnestralen. We genieten werkelijk van een zeer mooi vergezicht over het water. Ik houd erg veel van de zon wanneer ze lijnen schildert in het water, zilverachtige lijnen in de winter, rode in de zomer. Dat zijn de hoogste delen van de golven die noordwaarts naar de zee stromen.’

‘Ja,’ ging Asa akkoord. ‘Ben je ooit al op zee geweest?’

‘Ik ging ooit naar Klaipeda met mijn vader. Slechts eenmaal. Ik bezocht Königsberg en voer kort in een boot op de lagune. We waren niet in de open zee. Die ligt veel verder. Ik reisde ook naar Polangen met mijn vader. We brachten onze zomers daar soms door. Daar ook sluit een grote lagune de baai die vóór de haven ligt. Het zandstrand is daar breed en mooi.’

‘Dat hoorde ik,’ knikte Asa. ‘Wel, je weet meer van de wereld dan ik. Ik ben bijna nooit buiten Vilna en omstreken geweest. Ik reis wel veel rond de stad, naar het zuiden toe, ook naar Minsk. Dat is ook een mooie stad.’

‘Vilna is anders een voldoende mooie stad ook,’ gaf Leah toe. ‘Kaunas is ouder, maar eveneens een prachtige stad. Je leeft daar in het verleden!’

‘Dat denk ik ook,’ nam Asa aan. ‘Je was een vrouw die geluk had om in Kaunas te kunnen wonen en opgroeien. De glorie van Litouwen werd bepaald in Kaunas.’

Ze spraken van dingen waar ze beiden in geïnteresseerd waren, warm en openlijk.

Abraham kwam naar hen toe. Hij droeg een grote, houten doos in zijn handen. De doos was gewikkeld in geel, satijnen doek. Het meisje werd rood. Ze keek zijdelings naar haar ouders, die knikten. Ze kon het geschenk aannemen.

Abraham had haar dure kant en mooi gekleurde linten gekocht. In de doos lag ook een zware, gouden ketting. Het geschenk betekende dat Abraham Leah zou aanvaarden als zijn bruid. Abraham keek naar haar. Hij hoopte op een dankbare blik. Leah hield de doos op haar schoot, open, het satijn, de kant en de lintjes naast de doos, tussen haar en Asa. Ze wist niet wat te doen met de doos en de geschenken. Ze deed de ketting niet om. Ze keek naar Asa. Ze keek niet op naar Abraham.

Leah werd dan gered door de Perlman en door de andere Vincevicius leden die op de sofa's kwamen zitten. De ogen van Leah werden weggetrokken van Asa. Ze praatte met Abraham en met Ezra en Rebekah.

'Ons meisje is zo schuw,' verontschuldigde de moeder van Leah haar. Ze verbrak daarmee de stilte die plots rond haar ontstond.

'Ze is nog jong,' aanvaardde Rebekah het excuus.

'Dank u voor de geschenken,' fluisterde Leah. 'Ze zijn zeer mooi.'

'Leah werd verrast,' voegde Myriam Perlman toe, 'ze is het niet gewoon geschenken te krijgen van jonge mannen.'

Leah was onmerkbaar dicht bij Asa geschoven. Asa had zich op zijn gemak gezet op de sofa. Hij leunde ver achterover en hij was uit zijn hoek wat terzijde geschoven, tussen kussens. Hij zat dicht bij Leah. Hun lichamen raakten elkaar bijna aan. Er was geen plaats meer voor Abraham tussen hen. Leah noch Asa openden een plaatsje. Asa keek naar Leah. Ze was zo jong en kwetsbaar. Zou ze klaar zijn voor een huwelijk met iemand die zo hartstochtelijk was als zijn broeder? Asa dacht eerder van niet! Leah was nog een kind. En zo mooi en broos. Asa verzonk even in gedachten.

Asa was ooit uitgenodigd op een vergadering met zeer rijke Christelijke handelaars van Vilna. Een meid vroeg hem te wachten in een kleine kamer. Op de tafel vóór hem lag een boek met beelden van kunst en monumenten uit het oude Rome. Eén van de zwart-en-witte afbeeldingen was een gravure van een schilderij, een fresco op het plafond van de Sixtijnse Kapel in het Vaticaan. De gravure toonde de mens en God die zich in de hemelen bevonden en die bijna, maar nog net niet elkaars vingers aanraakten. Asa begreep dat fresco op verschillende wijzen.

Het fresco toonde hem hoe de liefde kon ontstaan tussen God en de mens. Men moest niet iemand fysisch aanraken om de liefde op te kunnen wekken. De intimiteit van twee wezens dicht bij elkaar volstond al om liefde te creëren. In een andere uitleg kon God aldus de ziel in de mens gebracht hebben. God was zo groot, mysterieus en machtig, dat de mens God niet mocht aanraken; anders zou de mens vernietigd worden door de macht van God.

Terwijl hij nu zo dicht bij het meisje Leah zat, en zich zo goed voelde bij haar, was er in Asa een gevoel van samenhang ontstaan. Hij vond zich op zijn gemak en rustig en goed met Leah, en dat gevoel kon niet zo snel vergeten of ontkend of verloochend worden. Het aanraken van hun zielen zonder de samensmelting van hun lichamen vormde een sterkere band tussen hen dan enige andere verbinding tussen twee mensen, en zeker tussen een man en een vrouw. Was dit niet de meest waarachtige vorm van liefde, vroeg Asa zich af? Hij wist zeker dat Leah er ook zo over voelde.

Asa voelde de nood om dit meisje te beschermen. Hij oefende niet veel charisma uit op andere mensen. Hij was eerder een onbeduidende, weinig opvallende man van weinig of geen natuurlijke autoriteit. Maar wanneer hij in de ene of de andere taveerne van hem binnenstapte, in die harde en soms gewelddadige omgeving, dan had hij opgemerkt hoe de kinderen naar hem aangetrokken werden. Wanneer een driejarige jongen of meisje in een taveerne naast je komt zitten, met je begint te praten, op je schoot kruipt en daar blijft zitten, dan kon geen enkele kwade of verharde uitbater van een taveerne nog kwaad zijn en je vijand willen worden. Plots hoorde je bij wie er ook in de taveerne zat! De vrouw van de baas van

de herberg zou dan glimlachend naast je komen zitten. Asa had hetzelfde gevoel of iets dergelijks met Leah. Ja, hij trok mensen aan door onschuldig, argeloos, ongevaarlijk en naïef te zijn. Die kenmerken van zijn karakter ontwapenden de meest ruwe mannen. Tevens was het een kwaliteit waar Asa zich eerst niet van bewust was. Was het niet aldus met alle mannen, behalve bandieten en dieven?

Leah keek naar Asa, en haar ogen smeekten. Ze bracht haar hoofd wat naar links.

Haar ogen lonkten, ‘wil je mij? Ik voel me veilig bij jou.’

Asa bemerkte een steek van pijn in die ogen. Hij had graag de hand van Leah genomen, maar zulk een gebaar zou niet gepast zijn hier, op dit ogenblik. Hij kon de verloofde van zijn broeder niet aanraken.

Asa keek weer naar Leah. Slechts voor een ogenblik kruisten hun blikken elkaar.

Zijn zacht gemoed laaide dan op in protest.

Zijn ogen antwoordden in pijn, ‘ja, ik wil je. Ik zal je beschermen. Ik had je graag bij mij. Dit is zo droevig! We zijn te laat!’

Leah keek terug naar haar handen. Ze kon de doos wel in de kamer gegooid hebben, vreesde Asa. Leah plaatste de doos aan de andere zijde, tussen haar en Abraham. Ze bewoog zich nog even verder naar Asa toe. Hun lichamen raakten elkaar lichtjes aan.

Er viel ook een stilte in de gesprekken van de anderen.

‘We zouden nu maar moeten gaan,’ fluisterde Myriam Perlman aan haar echtgenoot. ‘Het wordt erg laat. Ik hoop dat je onze kamers kunt terugvinden.’

Perlman had een beetje te veel van de zeer goede sterke drank van Ezra op. Hij stond recht, moest even hulp zoeken bij zijn stoel.

‘Ik weet de weg nog wel,’ haastte Ben Perlman zich te antwoorden.

Hij ook wou nu terugkeren.

De Perlman familie verzamelde zich met Leah. Ze ging naar haar vader. Het was tijd om afscheid te nemen, wat ze snel deden.

Abraham bracht de familie naar de opslagplaats en naar hun koets. Hij haalde hun paard uit de stallen. Asa was verdwenen. Hij kwam al lopend terug, en ging naar de koets waarin de vrouwen reeds zaten. Hij droeg een kleine doos in zijn handen.

Hij duwde de doos door het venster naar Leah, en riep, ‘dit is mijn geschenk voor je, Leah!’ Vóór iemand nog wat kon zeggen, stapte Asa door de deur naar de gang, weer de woonkamer in.

Abraham bracht het paard en spande het vóór de koets. Ben Perlman plaatste de teugels op het dier. Met een formele beweging van zijn hand en arm naar Ezra, riep hij een laatste tot ziens. Hij klom op de voorste bank en trok aan de teugels. Hij zou de koets en het paard wel zelf leiden. Ezra opende de poort. Vlagen van koude wind en witte sneeuwvlokken stoven naar binnen. Ben Perlman klikte met zijn tong. Het paard bewoog zich naar voren. Het trok de koets voorwaarts, de opslagplaats uit. De koets reed Gaono in.

Gedurende een volle week na het bezoek van de Perlmans gebeurde er niets. Niets bijkomends was ook afgesproken tussen Ben Perlman en Ezra Vincevicius betreffende de volgende stappen in de huwelijksovereenkomst.

Op de Sabbath na het bezoek moest Ezra zich toch beginnen af te vragen of hij enig initiatief moest nemen en een nieuwe familievergadering moest aanvragen.

Twee dagen na die Sabbath, kondigde Ben Perlman zich onverwachts aan bij het huis van de Vincevicius. Hij en Ezra bleven een hele tijd praten. Ze spraken, slechts zij twee, gezeten aan de tegenoverliggende zijden van de grote tafel in de woonkamer van Ezra. Perlman wou echter niet blijven voor het avondeten. Toch verliet hij het huis slechts laat in de namiddag.

Rebekah vreesde voor een catastrofe. Ezra sloot de deur achter Ben. Hij ging terug naar de woonkamer, de handen op de rug, verzonken in gedachten. Rebekah wachtte op hem, de vuisten in de heupen. Ze had haar schort nog aan, bovenop haar zwart kleed. Ze bracht een hand naar haar hart.

‘Wat is er aan het gebeuren?’ vroeg ze dadelijk.

Ezra antwoordde vooreerst niet. Hij trok een bedenkelijk gezicht en ging weer zitten. Hij wees naar een stoel voor zijn vrouw, en schonk haar een glas sterke drank uit. Ja, er waren problemen op komst.

‘Het meisje wil niet trouwen met Abraham,’ raadde Rebekah, en tranen welden op in haar ogen.

‘Dat is zo. Het meisje wil Abraham niet,’ vervolgde Ezra. ‘Ze wil Asa!’

‘Wat?’ riep Rebekah uit. ‘Ik dacht dat alles al geregeld was.’

‘Dat dacht ik ook. De Perlman dachten dat ook. Niemand heeft er echter aan gedacht het meisje in de beslissing te betrekken. Zij lijkt een sterke, eigen wil te bezitten. En ze wil Abraham niet. Ze wil trouwen met Asa!’

Ezra legde aan zijn vrouw uit wat Ben Perlman verteld had.

Het meisje had zich opgesloten in haar kamer van de herberg gedurende drie volle dagen. Niemand en niets kon haar uit haar opsluiting naar buiten lokken. Ben Perlman had ermee gedreigd de deur open te breken. Uiteindelijk draaide het meisje de sleutel om. Ze had haar vader binnen gelaten, maar zelfs niet haar moeder. Ze stond dan vóór haar vader, klein, zo jong, maar vastberaden. Een mooie, wonderbaarlijk vervaardigde gouden ketting hing rond haar hals, aan het einde waarvan een groot stuk amber in goud gezet was. In het bijna doorzichtige, lichte amber, was een vreemde, kleine bloem gevat.

‘Ik ben die bloem, vader,’ had het meisje uitgeroepen. ‘Dit is het geschenk van Asa. Ik zal met Asa trouwen, met niemand anders. Kunt u dat huwelijk regelen? Ik ben de bloem van Asa. We horen tot elkaar. Ik kan slechts gelukkig worden met Asa!’

Zijn dochter had niet meer dan enkele woorden uitgewisseld, korte zinnestelsels, met Asa Vincevicius. Daar was Ben Perlman van overtuigd. Hoe kon Leah dan weten of Asa Vincevicius haar wel wou, nadat ze zijn broeder had geweigerd?

‘Vraag het hem dan, vader. Ik weet dat hij me zal willen hebben. Ga maar, en vraag het hem. Al je overeenkomsten met de Vincevicius familie kunnen overeind blijven. Ik wil alleen met de andere broeder trouwen.’

‘Liefste, het is niet aan mij een man voor mijn dochter te vragen! De mannen komen, of hun vader. Ezra Vincevicius vroeg je voor zijn zoon Abraham!’

‘Een onbeduidend detail, vader. Ik zal met plezier trouwen met een Vincevicius, maar niet met Abraham. Ik wil de oudste zoon. Als jij niet wilt praten met de vader van Asa, dan zal ik zelf moeten gaan. Asa behoort tot mij, en ik behoor tot Asa. Kijk naar het geschenk dat hij

me gaf. Het zegt alles wat er moet gezegd worden. Hij vroeg me wel degelijk! Denk je dat een man zoals Asa een dergelijk geschenk zou geven aan een vrouw die hij niet wou? Je kent de waarde van juwelen zeer goed. Deze ketting kostte een fortuin. Hij zal me willen, zeg ik u! En ik wil niemand anders!’

Het gesprek duurde, maar bleef eenzijdig. Ben Perlman praatte, pleitte en smeekte.

Zijn dochter zei slechts steeds koppig, ‘ga en vraag hem!’

De moeder van Leah werd binnen geroepen. Vader en moeder bewerkten de geest van Leah gedurende uren. Haar vastberadenheid verminderde niet. De Perlmans probeerden met alle middelen en argumenten hun dochter te overhalen. Ze dreigden en smeekten. Dikke tranen vielen op de houten vloer. Leah herhaalde standvastig haar beslissing. Ze stond zoals een rots vóór haar ouders.

Ben Perlman had dit allemaal aan Ezra verteld, en ook hoe hij uiteindelijk toegegeven had aan de wens van zijn dochter.

Rebekah wierp haar handen de hoogte in, ‘ik zag wel hoe dat meisje verdorven was tot op het bot! Wat heeft Asa gedaan om verdoemenis en conflict in ons huis te halen?’ schreeuwde ze. ‘Asa heeft niets speciaals gedaan, meen ik,’ verdedigde Ezra zijn oudste. ‘Ben Perlman stelde al dezelfde vraag aan zijn dochter. Leah schudde slechts haar hoofd. Er lag geen domme verliefdheid of een ander frivool gevoel tussen haar en Asa. We behoren tot elkaar, had Leah steeds maar herhaald.’

‘Neen,’ zei Ezra aan Rebekah. ‘Asa zou nooit zoiets doen als de verloofde van zijn broeder welbewust stelen. De kinderen hebben niet veel meer dan vijf woorden aan elkaar gezegd!’

‘Wat moeten we dan in godsnaam doen?’ weende Rebekah, zich aan het haar trekkend. ‘Dit is broeder tegen broeder opjagen!’

‘Ja, dat is het grootste gevaar,’ meende ook Ezra. ‘We zullen met Abraham moeten praten. Er zijn wel andere, even, zo niet nog rijkere dochters in de omgeving. Andere vaders zullen trots zijn om een Vincevicius jongen als schoonzoon te krijgen. We zullen Abraham op één of andere manier moeten wijs maken dat hij dit meisje, deze Leah Perlman, niet kan hebben.’

‘We moeten dan maar zeer snel een alternatief zoeken,’ waarschuwde Rebekah, ‘liefst eentje met nog meer geld en nog betere relaties en vooruitzichten dan de Perlmans. Ik ken mijn zoon. Hij kan slechts getroost worden met geld of macht. Als we niet slagen, zal Abraham zijn broeder beginnen haten. Dat kan het einde betekenen van de Vincevicius familie!’

‘Ik weet het,’ knikte Ezra. Hij voegde toe, ‘het lot is aan het werk in dit huwelijk. Waar zijn we in gelopen?’

De zaak werd nog dezelfde dag in het Vincevicius huis geregeld. Wanneer Asa ’s avonds binnenkwam om het avondmaal te nemen, vroeg Ezra hem of hij met Leah Perlman wou trouwen. Asa was zo verbaasd dat hij zijn vader de vraag deed herhalen. Daarna trok zijn gezicht open in een brede, gelukkige glimlach. Hij was de laatste dagen nogal somber gestemd en wanhopig gebleven. Hij begreep nu hoe hij ondanks alles nog gelukkig kon worden.

Asa zei, ‘natuurlijk, vader. Leah en ik, wij houden van elkaar!’

‘Hoe weet je dat?’ stootte de vader van Asa uit. ‘Je hebt Leah slechts eenmaal gezien, een week geleden. Je hebt niet meer dan vijfmaal met haar gesproken, die avond. Heb je dat meisje nog tevoren ontmoet, zonder dat wij het wisten?’

‘Neen, neen, vader. Ik heb slechts eenmaal met haar gesproken, toen ze hier kwam voor het avondmaal. Ik had haar voordien nog nooit gezien. Maar ik weet dat we bij elkaar horen. Ze is niet een verschillende persoon van mij, zie je. Leah en ik, wel, Leah ben ik!’

Niets meer hoefde gezegd te worden. Ezra murmelde nog wel even over beslissingen die zinloos waren, over gevoelens die uit de bomen geplukt werden, over zekerheden die plots gecreëerd werden in losse geesten. Asa antwoordde niet.

Ezra liet Asa beschikken. Hij ging terug met Rebekah praten.

Een tijdje later kwam Abraham binnen. Ezra legde de situatie uit aan Abraham. Abraham reageerde zeer slecht. Hij raasde en vloekte en riep zijn vervloeking van Asa luid uit. Hij liep meerdere malen als een gek door de grote woonkamer, heftig uitvarend met schreeuwen tegen Asa. Asa had zijn verloofde gestolen!

‘Ik ook, ik wil Leah Perlman,’ riep Abraham heftig uit. ‘Een contract is een contract, en u hebt een geschreven contract, vader! U hebt een overeenkomst afgesloten met Ben Perlman en met diens vrouw. Mijn naam staat in dat contract! Mijn naam! Ik ben verloofd met Leah Perlman, ik, Abraham Vincevicius! Ik wil die vrouw! Een huwelijk is geen zaak van enkel maar geld. Dat meisje is mooi en voornaam. Ze is in mijn oog gevallen. Ik werd verliefd op haar, zodra ik haar zag. Het contract moet toegepast worden. Dwing de Perlman het contract toe te passen. Dwing de Perlman het contract te respecteren, of er zal met niemand een huwelijk geschieden.’

‘Zoon, dat kan ik niet doen,’ repliceerde Ezra. ‘Niet wanneer de bruid je zo afwijst. Wees redelijk! Een huwelijk is geen zakenovereenkomst. Het meisje dwingen, zou geen goed begin zijn voor een huwelijk. Als je haar nu zou nemen, zou dat het ekwivalent zijn van een verkrachting. Wees toch redelijk, zoon. Ik beloof je, we zullen dit goed maken aan je. Ik zal je wel een ander rijk, lustig en voornaam Joods meisje vinden, eentje die zelfs met meer geld zal komen dan deze Leah Perlman. Laat deze Leah aan haar keuze, aan je broeder Asa.’

‘Waar is Asa?’ brulde Abraham. ‘Ik ga hem vermoorden!’

‘Bij die kreten liep Rebekah de hal in. Ze wierp zich op Abraham in tranen. Ze herhaalde in andere woorden wat Ezra al gezegd had. Ezra en Rebekah spraken de ganse avond om Abraham te kalmeren. Abraham sprak nog meerdere malen over hoe hij zijn broeder naar de andere wereld zou helpen, zoals Cain Abel vermoord had. Hij schreeuwde al de argumenten van zijn ouders weg.

Asa had ondertussen vanuit de keuken het schreeuwen, het razen en het tieren van zijn broeder gehoord. Hij durfde nu de woonkamer niet in te gaan om de woede van zijn broeder te trotseren. Hij nam wat brood en vluchtte naar zijn kamer. Hij bleef daar. Hij trok een kussen over zijn hoofd om de schreeuwen niet meer te horen, en sliep. Hij hoorde niet hoe langzaam, zeer langzaam, Ezra en Rebekah de mening van Abraham naar hun hand zetten.

De volgende morgen stond Ezra vroeg op. Hij spoedde zich naar de herberg van de Perlman met goed nieuws. Hij kon met goed vertrouwen mededelen dat zijn zoon Abraham zich wel eventueel zou troosten over het verlies van Leah Perlman en over de vernedering die hem door zijn broeder aangedaan was. Zijn zoon Asa zou met plezier willen trouwen met Leah Perlman, kondigde Ezra aan.

Leah werd naar binnen geroepen. Haar vader vertelde haar welk mooi nieuws Ezra gebracht had. Ja, als ze het stellig wou, kon ze trouwen met Asa Vincevicius.

Leah weende van blijdschap. Ze omhelsde haar vader en moeder, en ook Ezra. Ze lachte en weende tuiten tezelfdertijd. Ze schudde de handen van Ezra alsof hij haar redder was. Ezra bemerkte dan slechts de gouden hanger en het stuk amber op Leah.

Asa had dit juweel jaren geleden al aan zijn vader getoond. Dit juweel zou hij behouden voor zijn verloofde, had Asa toen gezegd. Ezra stond daar, stomverbaasd. Hij kende de geest van Asa, zijn onverbiddelijke vastbeslotenheid. Ezra ook dan, liet de blijdschap hem overweldigen. Hij trok Leah aan zijn borst.

Hij noemde haar voor de eerste maal, ‘mijn dochter’.

Jazeker, meende Ezra toen, het lot had dit bewerkstelligd met zijn zoon Asa en met Leah Perlman. Een huwelijk gesmeed door God zelf, kon niet gebroken worden, nooit, door niemand!

‘Wanneer kunnen we trouwen?’ vroeg Leah plots. ‘We hoeven nu niet meer te dralen. Hoe snel kunnen we trouwen? Ik wil niet langer wachten.’

Haar blijdschap en wat ze zei deden Ezra, Ben en de moeder van Leah in een lach schieten. Ze knipten ook enige tranen weg.

‘Meisje, we zullen de trouw zo snel als mogelijk organiseren,’ glimlachte Ben Perlman. Ezra knikte.

De twee wijze vaders wisten dat met een zeldzame liefde en met de nog zeldzamer vastberadenheid van Leah en Asa, ze beter snel konden handelen. Ze wilden zeker niet Leah en Asa doen trouwen waarbij de bruid al een gevulde buik moest tonen. Een koppelaar was niet nodig. Het huwelijkscontract kon zo overgeschreven worden. Alleen moest de naam van Abraham Vincevicius vervangen worden door de naam van Asa. Daarna kon het oud contract verscheurd worden.

Om Abraham te troosten, die zich nog steeds verraden voelde, riep Ezra de hulp in van de beste Joodse koppelaar van Vilna. De man stelde snel drie andere jonge vrouwen voor, onder wie Ezra en Rebekah de jonge Abi Abramovski uitkozen.

De Abramovskis waren eveneens Joden van Kaunas, of Kevno, die zo mogelijk nog rijkere Joden waren dan de Perlmans. Abi was een levendig meisje, de enige dochter van de Abramovskis. Er waren geen zonen in de familie. Abi was mooi, maar wat mollig, zoals Joodse meisjes op huwbare leeftijd best moesten zijn, waarschuwde de koppelaar. Abraham kon direct beginnen helpen in de handelszaak van zijn schoonvader.

Abraham ging ermee akkoord het meisje te trouwen, zelfs vóór hij haar ontmoet had.

Vergeleken bij Leah Perlman had hij eender wie kunnen trouwen! Hij troostte zichzelf met wat domme actrices van het theater van Vilna. Hij wierp zijn minnaressen in het gezicht van de Joodse gemeenschap. Ezra moest hem intomen met strenge woorden, hem zeggen hoe zijn gedrag een open schandaal werd, dat in het openbaar kon berispt worden door de rabbijnen.

Een laatste zaak die nog opgelost moest worden, was waar Asa en Leah zouden wonen. Asa weigerde met zijn bruid te gaan wonen in het huis van zijn vader. Hij vond dat Leah haar eigen huis verdiende. Leah weigerde ook bij haar ouders in Kaunas te wonen.

Ezra en Ben samen kochten daarom twee aanpalende huizen in Gaono van Vilna, nog meer gelegen nabij de Grote Synagoge dan de woonst van Ezra en Rebekah. De huizen moesten opgeknapt worden, hernieuwd, en samengevoegd tot één comfortabele, grote woning. Met dat werk werd onmiddellijk aangevangen. Eén groot huis zou samengesteld worden uit de twee kleinere woningen. Het paar zou kunnen beschikken over een statig huis, met een grote opslagplaats en heel wat terrein achterin. Zo zouden de drie Vincevicius families in Gaono wonen: de families van Ezra, van Abraham en van Asa.

Het huis van Ezra zou te groot worden voor twee oudere mensen.

‘Dat is toch geen probleem,’ meende Ezra. ‘De Perlman kunnen dan dikwijls bij ons komen logeren. Ze zullen kamers bij ons hebben.’

Ezra was meer en meer Ben Perlman als een zeer goede vriend gaan beschouwen. Asa en ook Abraham, beloofden hun kinderen dikwijls naar hun grootouders te zenden.

De verloving van Asa Vincevicius en Leah Perlman had plaats in de residentie van de Perlman familie in Kaunas. De Perlman gaven een rijkelijk maal en feest voor de familieleden en hun vrienden. Na de voorstelling van Leah aan de Vincevicius familie was dit de eerste maal dat Asa en Leah elkaar weer ontmoetten. De twee waren helemaal niet bedeesd samen. Men kon ze slechts heel moeilijk scheiden tijdens het feest. Ze hielden elkaars hand vast, al de tijd. Ze zaten steeds samen. Ze hadden niet veel woorden nodig om gelukkig te zijn in elkaars gezelschap. Iedereen kon zien hoe blij Leah en Asa samen waren. Hin gezichten gloeiden.

‘Hoeveel jaren kennen die twee elkaar al?’ vroeg een vriend van Ezra zich af.

‘Twee dagen,’ gaf een grinnikende Ezra terug aan de verbijsterde man.

De verlovingsceremonie begon ’s morgens vroeg. De ouders van de bruid en van de bruidegom vulden de laatste voorwaarden tot het huwelijk in het Hebreeuws document. Die voorwaarden heetten de *tnoyim*. Ze werden neergeschreven en zo exact mogelijk geformuleerd door de *shames*, de koster van de Grote Synagoge van Kaunas. De namen van het paar stonden vermeld in het document, de bruidsschat, en de datum van de huwelijksplechtigheid. Asa en Leah moesten het perkament ondertekenen. Op het feest van de verloving, nadien, las één van de genodigden de *tnoyim* luid op, zodat iedereen getuige was.

Wanneer die officiële lezing beëindigd was, braken Ezra Vincevicius en Ben Perlman meerdere mooie porseleinen schotels ten teken van geluk. De aanwezigen in de grote zaal van de Perlman riepen, ‘Mazel tov! Mazel tov!’

Het feest begon. Muzikanten stroomden de zaal in. Ze dansten rond het paar heen en ze zongen liedjes. Ondertussen brachten de genodigden al geschenken in. Asa en Leah werden begraven onder waardevolle voorwerpen voor hun huishouden.

De huwelijksplechtigheid van Asa en Leah had plaats al kort na hun verlovingsfeest. De datum was bepaald op een vrijdag, zoals gepast voor Joodse maagden. De trouw zou gebeuren in de Grote Synagoge van Vilna. De Perlman betaalden voor het zeer mooi, wit bruidskleed van Leah.

Asa stond erop om zelf te betalen voor de *shertnikh* van Leah. Hij gaf er een klein fortuin voor uit, om plezier te doen aan Leah en aan haar ouders, en om zijn bruid te eren. Hoewel de Perlman protesteerden, wou hij van niets anders weten. De *shertnikh* van Leah bestond uit

twee banden van de meest witte kant, waarin witte parels en glimmende edelstenen genaaid werden. De banden werden om het hoofd van de bruid gebonden, en bevestigd boven haar voorhoofd. Het bovendeel zag eruit als een diadeem van zilver. Het lager deel omringde het gezicht van Leah en reikte tot achter haar oren. Dit deel had een gekruld einde, waaraan kleinere, edele parels hingen. De sterren schenen op het mooi gezichtje van Leah, zodat ze leek op een glinsterende prinses die van de hemelen naar Asa gezonden was. Ezra Vincevicius kocht voor Leah een zilveren horloge, die paste bij haar wit kleed en de wondermooie *binda*, zoals de *sherntikh* in Vilna genoemd werd.

Op de Sabbath vóór het huwelijk, de Sabbath in de zilveren week, de *oyfruf* week, moest Asa zich gaan zuiveren in de Grote Synagoge van Vilna. Hij werd als laatste spreker opgeroepen tot de *bimah*. De *oyfruf* kwam van deze oproep tot het citeren uit de *Haftarah*, uit de leer van de Profeten. Terwijl hij dit deed zonder zich te vergissen, gooiden de vrouwen die met zijn moeder meegekomen waren van boven noten en suikergoed naar hem. Dit bracht de ganse congregatie tot lachen. Het werpen van suikergoed werd gevolgd door de *Kiddush*, de zuiverheidsverklaring van Asa boven de wijn, na alle gebeden. De bruidegom had daarmee de traditie hooggehouden.

Nadien werden de armere kinderen van Gaono toegelaten tot de grote zaal van de synagoge om te grijpen wat ze konden van het suikergoed en de noten.

Iedereen ging daarna naar het huis van Asa om het huwelijksfeest te beginnen. De vrienden van Asa verzamelden zich voor de *minkah*, voor de namiddaggebeden, en dan om mee te feesten. Ze dronken wijn en aten fruit. Het feest ontwikkelde zich snel tot een lawaaijige, onbesuisde viering. Ezra moest tussenkomen om de jeugdvrienden van Asa tot enige orde te bewegen.

In de gouden week, de week van de huwelijksplechtigheid zelf, na de *oyfruf* tot de Torah, organiseerden Ezra Vincevicius en Rebekah Munkacs weer een grote maaltijd ter ere van het bruidspaar. De gouden week werd genoemd op die wijze, omdat het vastend paar slechts een soep kreeg waarin grote cirkels van kippenvet vloten. Asa en Leah zaten op de maaltijd aan het hoofd van de tafel. Hun ouders dienden het maal op in verscheidene fazen. Ezra en Ben deelden elk de helft van de kosten. Na het feest van het paar, duwden ze wat muntstukken in de handen van de gasten.

Op hun trouwdag moesten Asa en Leah vasten. In de morgen begeleidden meerdere bruidsmisjes Leah naar het badhuis voor een *mikveh* van rituele zuivering. De meisjes vormden een optocht die dansend en langzaam vooruitkwam in Gaono.

De eigenlijke huwelijksplechtigheid begon wanneer Asa meegenomen werd naar het huis van zijn ouders. Ben Perlman, die dan al te gast was in het huis van Ezra, nam hem bij de hand, en leidde hem naar de bruid. Aan de ingang van het huis ging Asa naar Leah, die in de gang op hem had staan wachten. Haar hoofd was bedekt met een witte, zijden sjaal. Asa mocht even haar gezicht zien. Hij alleen kon de sluier ditmaal een klein beetje omhoogtrekken, om een stralende, glimlachende Leah te zien. Daarna werden Leah en Asa weer gescheiden. Asa moest weer wat wachten in zijn eigen huis.

Op dat ogenblik, begon een *klezmer* groep, een groep van een dozijn Joodse muzikanten zachte, lichte en smachtende muziek te spelen. Ezra en Ben hadden die vioolspelers ingehuurd om het feest te begeleiden. Hier waren ze een verrassing voor de bruidegom. Een uur vóór middernacht nam Ben Perlman opnieuw zijn toekomstige schoonzoon bij de hand. Hij bracht hem naar de synagoge.

Asa droeg een witte *kittel*, een wit overkleed boven zijn andere klederen. Ter herdenking aan de vernietiging van de Tempel van Jeruzalem, werd wat as gestrooid op het hoofd van Asa. Asa kon dan, vergezeld van zijn vrienden en familie, naar de *khupa* gaan in de synagoge, naar het baldakijn, opgericht in de koer van het gebedshuis. De *khupa* was een bijzonder mooi geborduurd, groot doek, dat hooggehouden werd door vier palen. De muzikanten liepen vóór Asa uit. Ze speelden nu blijde deuntjes. Ondertussen kwamen alsmaar meer gasten aan die allerhande soorten van kaarsen droegen. Sommigen droegen zelfs de zware *Havdolah* kaarsen, de dikke, gedraaide kaarsen, die ook gebruikt werden om het einde van de Sabbath te bepalen.

Een tijdje later brachten de Perlman's de bruid naar de *khupa*, naar het huwelijksbaldakijn. De *khupa* stond onder de open hemel in de koer. Het regende niet. De rabbijn begon de zegeningen van de verloving te zingen. Hij deed dat boven een beker wijn. De getuigen van Leah en van Asa dronken uit de beker. De rabbijn wierp daarna de beker op de vloer en brak hem om geluk te brengen aan het paar. De bruid en de bruidsmeisjes gingen nu zevenmaal rond de bruidegom, waarbij ze gebeden opzegden. De bruid en de meisjes giechelden natuurlijk heel wat, dansten, en uiteindelijk wervelden ze zelfs snel rond Asa. Die periode symboliseerde de wachttijd tussen de verloving en het huwelijk.

Later stonden Leah en Asa dan weer naast elkaar onder de *khupa*. De hemel was helder en fris. Sterren glinsterden boven de *khupa*. Leah stond links van Asa. De rabbijn nodigde Asa uit de sluier van Leah op te lichten. Vanaf nu, bleef de sluier omhoog.

De rabbijn moest plechtig blijven, maar hij had slechts zelden een zo mooie bruid gezien. Hij fluisterde Asa toe, 'sterren staan in de hemel, en een ster staat onder de *khupa*, Asa. Zorg goed voor deze!'

Asa, verbaasd, knikte.

De rabbijn ratelde zijn gewoonlijke gebeden voor bruid en bruidegom af. Hij wou het paar niet te lang laten wachten.

Asa draaide zich naar Leah. Hij murmelde haar toe hoe mooi ze was in haar wit bruidskleed. De rabbijn deed hen teken stil te blijven. Hij maakte grote, toornige ogen, maar innerlijk glimlachte hij. Hij vervolgde zijn serie van duizend jaar oude, wijze gebeden.

De rabbijn bracht een krans van witte bloemen over de hoofden van Asa en Leah. Hij riep dan een vriend van Asa naar voren met de ringen. Asa moest een ring aan de vinger van Leah plaatsen.

Asa zei, 'je bent geconsacreerd aan mij, volgens de Wet van Moses en van Israël.'

Leah deed hetzelfde met de andere ring en zei dezelfde zin aan Asa.

De rabbijn zegende de ringen en het paar.

Een andere rabbijn bracht dan twee kristallen glazen die Asa geschonken had. Hij goot een beetje witte wijn in de glazen en nodigde Asa en Leah te drinken. Daarna wikkelde hij de glazen in een wit linnen doek. Hij plaatste het linnen aan de voeten van de bruid en

bruidegom. Asa en Leah stapten op de glazen en braken ze. Dit was weer een herdenking van de vernietiging van de Tempel van Jeruzalem.

Het laatste breken van de glazen betekende ook het einde van de plechtigheid. Asa en Leah waren getrouwd. Ze waren echtgenoot en echtgenote. Ze konden naar huis weerkeren. Een luid gejuich steeg op uit de gasten. Leah lachte.

Asa en Leah wandelden eerst langzaam naar het huis van Asa, arm in arm, gevolgd door al de mannen en vrouwen die getuigen geweest waren van de huwelijksplechtigheid, half Gaono. De bruidsmeisjes probeerden het huis van Asa in te geraken. Ze begonnen aan het kleed van Leah te trekken, en de knoopjes los te maken. Leah sloeg naar de indiscrete handen. Ze liep naar boven. Asa hield de meisjes tegen die hem en Leah probeerden te volgen. Hij lachte zeer en duwde de vrouwen vriendelijk terug. Dat ging niet zo gemakkelijk! De jonge vrouwen protesteerden, probeerden langs Asa te glijden, en ze duwden hun borsten naar hem om hem verlegen te maken en op te geven. Dit alles werd vergezeld van veel gegiechel en gelach en schunnige opmerkingen. Asa opende de armen, verwelkomde de meisjes in zijn huis, maar liet geen enkele door. Hij slaagde erin de deur vóór hem toe te slaan, zodat al de vrouwen buiten bleven. Daarna liep hij naar boven, waar Leah op hem wachtte.

Buiten in Gaono, speelden de muzikanten nu alsmaar luider. Ze zongen liedjes in de straat. De mensen zongen mee. Leah stak een vlam aan kaarsen in de slaapkamer, wat onthaald werd op luid geroep en meer schunnige opmerkingen van beneden. De muziek duurde lang, maar daarna werd geleidelijk aan alles weer stil in de straat.

In de morgen, al zeer vroeg, kwam een groep jonge vrouwen aan bij het huis van Asa. Ze klopten op de voordeur, schreeuwend dat ze gekomen waren om de haren van Leah af te scheren. Asa opende hen de deur niet. Hij opende een venster boven, onder veel gelach en gejuich, en nog meer kreten van, ‘geef ons de bruid!’

Asa riep, ‘ik wil niet dat iemand aan het haar van mijn echtgenote raakt!’

Zijn woorden werden onthaald op nog meer geroep. Wat, zou Asa deze mooie Joodse traditie weigeren? De vrouwen waren ontgoocheld. Ze toonden de zwarte, zijden sjaal die het geschoren hoofd van Leah had moeten bedekken. Leah toonde zich dan ook aan het venster, haar nachtjapon vóór zich houdend om haar naaktheid te verbergen. Ze trok ook haar zwart, satijnen kleed naar haar toe. Dit leidde tot meer schuine moppen vanuit de menigte.

Leah schreeuwde, ‘geen pruik voor mij, zusters! Mijn haar is enkel voor mijn echtgenoot, om elke dag van te genieten! Geen *galleibe* voor mij! Geen vrouw zal mijn haar aanraken!’

Leah wierp zelfs de dure pruik die haar moeder en schoonmoeder voor haar voorbereid hadden uit het venster! Asa trok haar terug de kamer in. Hij sloot het venster. De groep muzikanten dreef weer verder de straat in. Ze begonnen muziek te spelen. De vrouwen buiten plaatsten zich samen en zongen oude, Joodse liederen. Enige meisjes begonnen in de straat te dansen. Voorbijgangers dansten mee. Het was weer feest in Gaono!

De ouders van de bruid en bruidegom hadden een feest van zeven dagen voorzien ter ere van het net gehuwde paar. Het feest na het huwelijk, de *rumpel*, moest zo lang duren. In feite zou slechts het feest direct na de trouwplechtigheid door al de genodigden bijgewoond worden. Op het huwelijksmaal was opnieuw de soep die eerst opgediend werd de gouden kippensoep. In de vroege namiddag, na de eerste maaltijd en na een groot drinkgelag door de mannen,

moest Asa een grappige commentaar brengen op het verleden. Dit was de *droshe*, een zeer Talmudische toespraak. Ada had zijn *droshe*, hoogdravende rede, met grote zorg voorbereid. Hij had een beroep gedaan op zijn vrienden en op de rabbijn van de synagoge. De rabbijn was een man met een zeer opgewekt en blij humeur, tot wie Joodse grappen vanouds heel natuurlijk en gemakkelijk kwamen. Vermits al een grote drinkbeurt net de woorden van Asa voorafgegaan waren, schudde het huis van het lachen. Een fiedelaar vergezelde hem om de paragrafen en de grappen te omluisteren.

Na de *droshe* van Asa kwamen de mannen en vrouwen naar Asa en Leah om hen de *droshegeshanken* te overhandigen. Ook baar geld werd hun overgedragen. Asa bracht alle geschenken samen in een zijkamer, opdat iedereen ze zouden kunnen zien en waarderen. De namiddag eindigde met een danspartij. Leah danste tijdens de *kosher* dans met haar vader, haar schoonvader en vrienden. Ze hield steeds de lengte van een kanten zakdoek tussen haar en hen. Slechts Asa mocht haar dichterbij tegen zich aan houden voor een Kozakkendans. Leah wervelde en wervelde rond, haar lang haar zweefde rond haar hoofd.

Een gelijkaardige dans tussen moeder en schoonmoeder trok veel gelach. In deze dans ook, hielden de kibbelende moeders een open zakdoek tussen zich terwijl ze draaiden en rond wervelden.

De volgende dag werden de middagmalen en de avondmalen steeds minder groots opgediend. Toch bleven de ouders van Leah tot aan het einde in Vilna, in het huis van Ezra. Ze namen hun groot genot uit het geluk van hun kinderen.

Abraham Vincevicius daagde niet op tijdens het huwelijk van Asa. Hij nam ook niet deel aan het zevendaags feest. Iedereen meende dat hij Vilna voor zaken verlaten had. Dat was ook gedeeltelijk waar. Hij reisde die tijd naar Kaunas om zijn toekomstige schoonvader en zijn toekomstige bruid voor de eerste maal te ontmoeten. Nadien bleef hij nog een maand door Pruisen rijden, eerst te en rond Klaipeda, daarna verbleef hij een tijdje te Königsberg. Hij had willen doorrijden naar Berlijn om veel later via Warschau weer te keren, maar een aanval van wanhoop dreef hem naar Litouwen terug, eerder dan hij verwachtte, na zijn verblijf in Königsberg.

Het was niet helemaal waar ook, dat Abraham Vilna verlaten had op een lange reis vóór het huwelijk van Asa. Wanneer Asa zijn bruid naar zijn huis had gebracht na de huwelijksplechtigheid, stond Abraham verborgen in een donkere portiek van één van de huizen tegenover dat van Asa. Hij had zich gekleed in een sombere, onopvallende mantel. De kraag van die mantel had hij opgetrokken om zijn gezicht te verbergen, en zijn hoed viel diep over zijn voorhoofd. Asa en Leah gingen naar binnen, achtervolgd door de opdringerige bruidsmisjes. Abraham zag de bruidsmisjes weer naar buiten geduwd worden. Hij wandelde slechts daarna naar het stadscentrum, waar één van zijn dienaars zijn lichte koets en paard bewaakte. Hij verliet Vilna in de nacht voor Kaunas, geleid slechts door het licht van een halvemaan.

Twee maanden later had het huwelijk plaats van Abraham Vincevicius en Abi Abramovski. Dat gebeurde in Kaunas, in het huis van de Abramovski familie. Het huwelijk geleek in elk opzicht op dat van het huwelijk van Asa. Het was even grandioos en even goed georganiseerd als het huwelijk van Asa en Leah. In die tijd was Abraham vriendelijk gestemd gebleven

tegenover Abi, hoewel hij haar onbeduidend vond vergeleken bij Leah en bij sommige vrouwen die hij voordien ontmoet had.

Abi was niet lelijk, maar weinig aantrekkelijk. Abraham beschouwde haar als gewoon, ordinair, onopvallend, niet slechts in uitzicht, maar ook in geest en levendigheid. Abi zou nooit kunnen concurreren met het temperament van Abraham. Toch verwachtte de Joodse wet van hem haar te beschermen en te beminnen als zijn echtgenote. Abraham beloofde tot zichzelf en tot zijn vader Ezra om Abi te respecteren, wat hij nadien ook deed.

Abi Abramovski voelde wel de spanning in Abraham. Ze wist niet wat er gebeurd was tussen Abraham en zijn broeder. Ze had gehoord van zijn afwezigheid op de huwelijksplechtigheid van zijn broer. Ze durfde niet vragen wat de origine van de spanning was.

Abi was een goede, warme ziel, een waarlijk vriendelijke, beminnelijke vrouw met een goede inborst. Ze was niet dom. Ze vroeg niets meer van het leven dan een goede echtgenote voor Abraham te zijn, en een liefhebbende moeder voor haar kinderen. Abraham eiste veel, veel meer van een vrouw. Abi bewonderde Abraham. Ze was zeer trots op hem. Ze bemerkte zeer goed hoe gans Kaunas en gans Vilna haar echtgenoot bewonderde. Abraham belaadde wel Abi met meer geschenken en juwelen dan Leah ooit zou krijgen. Dat verleende hem enig soelaas.

Abi was erg tevreden met haar geluk om een man zoals Abraham getrouwd te hebben. Ze deed wat Abraham vroeg, en wierp zelden bezwaren op. Abi trok zelfs Abraham naar haar bed, nog vóór het huwelijk. Wie zou dat bemerken? Hun eerste daad van koppeling geelk op een verkrachting, maar Abi voelde zich vervuld. Abraham zou een gepassioneerde, sensuele echtgenoot worden, leerde ze. Ze nam haar genot ook daarin. Abi wou aan Abraham alles geven wat hij wou, haar lichaam, haar zelf, hoe hij haar wou.

Abi begon in een zeer energieke wijze haar huis en het huis van Abraham in Vilna opnieuw te decoreren. Abraham klaagde soms over haar overdreven zin voor properheid, maar mettertijd moest hij ook wel toegeven dat hij trots en blij was met hoe Abi zijn huishouding volbracht. Akkoord gaan met de wijze waarop Abi haar huishouden verzekerde, kwam gemakkelijk aan Abraham. En Abi ontving de gasten van Abraham met waardigheid en stijl. In de eerste jaren van haar huwelijk, wist Abi niet dat Abraham in Vilna ook samenwoonde met een actrice naast het theater. Ze was tevreden. Ze gaf alles, en verwachtte weinig. Haar twee zonen kwamen snel. De jongens vulden haar leven meer dan Abraham dat kon. Abraham gaf haar alles wat ze nodig had om haar huishouding te verzorgen zoals ze dat wou.

Wanneer Abraham en Abi hun optocht vormden om naar de synagoge van Kaunas te wandelen, vervoegden Asa en Leah discreet de groep van de bruidegom. Asa had niet echt naar het huwelijk willen komen. Zijn moeder, Rebekah, had hem gesmeekt zijn mening te herzien. Leah steunde haar schoonmoeder. Ten gevolge van hun aandringen, vergezelde Asa zijn ouders naar Kaunas. Hij en Leah namen deel aan de huwelijksplechtigheid in de koer van de synagoge. Asa en Leah stonden wel niet in de eerste rijen achter het paar. Abraham en Abi merkten hen niet op.

De Abramovskis hadden Asa en Leah uitgenodigd tot het huwelijksfeest. Vóór het eerste feest begon, in de vroege namiddag na het huwelijk, gingen Asa en Leah het mooi, groot Abramovski huis in. Ze droegen ook *droshegeshanken* mee in hun armen. Asa en Leah hadden enige van de mooiste zilveren voorwerpen uitgekozen die het paar konden ontvangen.

Hoe zouden ze verwelkomd worden door Abraham? Zou Abraham hen aanvaarden, of hen in schaamte wegzenden? Asa verwachtte dat Abraham wel geen lelijke scène zou maken in het huis van zijn schoonvader, maar hij hoopte niet op een warme ontvangst.

Wanneer Asa en Leah binnenkwamen, had Abraham vooreerst zijn hoofd afgewend en gevloekt. Daarna zuchtte hij, en stond met tegenzin op uit zijn stoel. Hij keek naar zijn vader en moeder. Hij ging naar Asa toe. Asa zag met enig ontzag zijn broeder op hem afkomen met gebalde vuisten.

Asa had geluk, zoals meestal in zijn leven. De dag vóór het huwelijk had Lew Ezekiel Abramovski in een lang en ernstig gesprek, waaraan ook Ezra deelnam, aan Abraham medegedeeld dat hij het beheer van bijna gans zijn zaken aan zijn schoonzoon zou overmaken. Tevens zou Lew Abramovski aan Abraham leren hoe handel te drijven op de internationale schaal waarop de Abramovskis hun zaken verricht hadden. Het grootste geheim, zei Lew Abramovski, was om betrouwbare partners te kiezen waarmee tijdelijke afspraken konden gevormd worden, zijn relaties, en hoe het blijvend vertrouwen te creëren die de partners zochten. Men moest goed vertrouwen kunnen creëren in dergelijke gezamenlijke projecten! Zonder vertrouwen in de eerlijkheid van de mannen met wie men zich verbond, kon er geen handel gebeuren. Vertrouwen moest men opbouwen in de eerlijkheid en oprechtheid met de jaren! Een nieuwkomer in dit milieu kon slechts slagen wanneer hij vergezeld was door een vertrouwenswaardige persoon, die al goed gekend was in de zakenwereld. Een nieuwkomer had dus vrienden nodig die zich voor hem garant stelden, en dat juist was wat Lew voorstelde met Abraham te doen, onder Abramovski begeleiding.

Abraham voelde zich erg opgelucht met het voorstel van Lew. Hij had geld. Hij had een groot huis gekregen in Gaono van Vilna. Dat huis hernieuwen en het waardig maken om er Abi Abramovski in te ontvangen, had hem veel geld gekost. Abi wou nog meer uitgeven. Tevens had Abraham een dure minnares te onderhouden. Hij was wel beginnen handel te drijven zoals zijn vader dat deed, en hij verwachtte grote winsten op zijn investeringen. De ondernemingen van zijn vader brachten hem hoge sommen op, maar in het begin hadden zijn investeringen het geld dat hij kreeg van zijn vader snel opgevreten.

Lew Abramovski bracht hem nu een prachtig voorstel om hem uit de financiële zorgen te halen, en hij bracht hem een vertrouweling naar waar hij zich kon wenden in tijden van nood, zichzelf. Lew, natuurlijk, dreef handel op een heel andere, veel grotere schaal dan Ezra Vincevicius. Dit was het groot leven, en het groot spel!

Abraham bevond zich zo in een zeer euforisch gemoed op zijn huwelijksfeest. Dat was nog meer het geval omdat Lew Abramovski hem recht in de ogen vermeld had, dat hij alles afwist van de minnares van Abraham in Vilna. Dit hoeft geen probleem tussen ons te worden, had Lew Abramovski tot Abraham gefluisterd, zolang die zaak privaat gehouden werd, buiten het publiek oog en oor, en zolang Abraham de affaire maar onder controle hield. Abraham zou de actrice hem niet mogen laten beheersen. Het zou de wijze omgekeerd moeten zijn! Dat is hoe ik me gedraag met mijn minnares, had Lew Abramovski zijn schoonzoon in vertrouwen genomen. Beide mannen hadden dan wetend en samenzwerend even fijntjes geglimlacht. Lew had de hand uitgestoken, en Abraham had de hand geschud. Het pact was aldus bezegeld tussen Abraham en zijn schoonvader, zoals zakenmensen zouden moeten doen. Ze zouden wel overeenkomen. Ze schatten elkaar in. Lew Abramovski wou zijn dochter niet zien lijden.

Abraham beloofde hem dat, en zwoer voor zichzelf zijn belofte ook strikt te houden. Hij begreep ook hoe gevaarlijk het kon zijn iemand als Lew Ezekiel Abramovski tot vijand te maken.

Het gemoed van Abraham was zo zeer licht tijdens zijn huwelijksplechtigheid. De wijn en de sterke drank hielpen. Toen Abraham dan Asa zag, en na slechts een korte aarzeling, ging hij naar zijn broeder toe, schudde de hand van Asa, omhelsde hem, en wenste hem welkom. Asa nam de hand aan en was waarlijk opgelucht.

Abi Abramovski glimlachte wanneer ze haar echtgenoot en diens broeder naar elkaar zag glimlachen. Niets stond nog in haar weg naar het geluk. Abi, op haar beurt, ging naar Leah Perlman toe. Ze omhelsde haar. Een mooie vriendschap ontwikkelde zich tussen de twee schoonzusters. Abi was een eenvoudige vrouw, maar ze was verre van dom. Ze had gestudeerd in de *heder* van Kaunas. Ze had nadien veel boeken gelezen. Ze sprak meerdere talen, die privéleraars haar geleerd hadden. Ze wou ook dat Leah haar nu enkele dingen zou leren, zoals hoe zich correct te gedragen tijdens vergaderingen van de rijkere wereld en op officiële maaltijden. Ze was ook op zoek naar een ware vertrouweling, en voelde instinctief dat haar echtgenoot zo iemand niet kon zijn. Leah en Abi werden goede vrienden. Hun vriendschap bleef ook duurzaam.

Abraham en Asa Vincevicius, God en de Joden. 1825

Abraham Vincevicius dacht aan zichzelf als aan een grote natuurkracht. Hij was onvernietigbaar! Alles wat hij deed in die tijd lukte hem, was succesvol, en niets kon hem weerhouden behalve de normale grenzen van de geldmiddelen die hij tot zijn beschikking had, en dan nog, die middelen kon men vermenigvuldigen. Hij kon wonderen verrichten met geld! Voor zijn projecten had hij dikwijls zeer grote fondsen nodig, maar het geld lag rond hem slechts om te graaien. Hij bracht winst met alles wat hij aanraakte. Geen man of vrouw kon aan zijn natuurlijke charme weerstaan. Wel, behalve één man, die dan nog zijn broeder was. Abraham was een opinielider in zijn gemeenschap, een man met autoriteit, een kracht waar mee rekening moest gehouden worden. Hij was iemand die iedereen en alles wat hem weerstond uit zijn weg duwde. Abraham was de macht waarrond iedereen zich verzamelde, de koning van de zakenwereld van Vilna. Iedereen volgde hem. Iedereen luisterde naar hem wanneer hij sprak.

Vergeleken bij Abraham verdween Asa Vincevicius in het niets. Asa was een niemendal, een muis, een minus, onbestaand. Asa behield zijn stilte en bleef discreet wanneer Abraham vrijuit pochte met alles wat hij bezat. Asa was bescheiden wanneer Abraham naar voren barstte. Leah Perlman koos echter voor Asa. Abraham ervoer dit als het groot trauma van zijn leven.

De rabbijnen van Vilna riepen hun groet al van verre naar Abraham. Wanneer daarentegen Asa aan zijn hoed knipte en boog om een goede dag te wensen aan een voorbijgaande rabbijn, een rabbijn die hij anders al dikwijls had ontmoet, dan zou die rabbijn slechts achteloos naar hem knikken. De rabbijn zou zoiets grommen als, ‘een goede morgen, een goede dag, eh, he...’ en snel verder vluchten. Niemand leek zich de naam van Asa te kunnen herinneren.

Voor de vrouwen van Vilna bewonderden Abraham zeer en trokken zich gemeenzaam naar hem toe. Ze bemerkten Asa niet eens. Abraham genoot van het beste voedsel in de stad, van de beste wijn, de beste sterke drank. Hij werd snel zwaar en dik. Van bij zijn geboorte had hij al een krachtige borst gehad. Naarmate hij opgroeide, breidde hij uit in belang, in spierkracht, in kracht van geest, en in gewichtigheid.

Asa daarentegen, was dun en mager geboren. Hij bleef lenig en snel, en kon zich doorheen menigtes doen glijden zonder opgemerkt te worden. Voor Abraham ging iedereen wel uit de weg. Niemand zou op een receptie tegen Abraham botsen! Asa moest uit de weg springen van de mensen.

Asa was onlangs gebogen beginnen te gaan. Hij had zich wel een beetje gestrekt na zijn huwelijk, maar hij bleef de wezel die uit de weg moest springen. Abraham stootte naar voren zoals een locomotief.

Iedereen in Vilna meende eveneens dat de seksuele noden van Abraham niet konden verzadigd worden. En dat kon wel de eenvoudige waarheid geweest zijn. Wilde verhalen van orgieën en gevallen vrouwen werden in Vilna over hem verspreid. Die waren grotendeels overdreven.

De actrices en danseressen van het theater kenden wel goed Abraham Vincevicius. Hij ook kende hen allen. Onder dezen, had een leidende actrice ooit meer zijn oog getrokken dan anderen. Ze was bijzonder mooi geweest, en had groot succes gekend bij de theaterdirecteurs. Haar kring van bewonderaars was uitgebreid, de mannen rijk en prestigieus. Ze was een grote vrouw, met volle boezem, dun middel en een aantrekkelijk achterste. Ze bewoog zich met ongewone gratie. Gedurende meerdere jaren was ze de steractrice geweest van het theater van Vilna. Een Poolse vrouw was ze, maar haar successen in Warschau en in Breslau had ze achter zich gelaten. Ze kon zich gelukkig achten nieuwe contracten te Vilna te krijgen. Haar doel was eigenlijk Minsk geweest, Königsberg en Sint-Petersburg, in die volgorde. Ze was echter nooit verder geraakt dan Vilna. Königsberg daverde niet voor haar aanzienlijke charme.

Toen Abraham Vincevicius haar ontmoette, had ze met enige pijn moeten erkennen dat haar dagen van grote glorie vervlogen waren. Ze meende dat ze nu slechts dieper en dieper kon vellen. Ze had dit al zoveel maal zien gebeuren met ouder wordende actrices. Ze vreesde erg dit troosteloos vooruitzicht. De actrice verbond zich daarom met Abraham Vincevicius. In hem meende ze de Joodse mecenas te herkennen die trouw aan haar kon blijven, zelfs tot in haar latere jaren. Daarin had ze gelijk. Abraham was een welvoeglijke man. Haar wapens om Abraham aan zich te binden waren haar vrouwelijkheid, haar lichaam, haar mooi uitzicht, haar bekwaamheden in de vrouwelijke verleidingskunst, en haar Poolse charme. Ze was geen slechte vrouw. Ze zorgde goed voor zichzelf en voor haar aantrekkelijkheden. Tot dusver had Abraham haar niet teleurgesteld. Ze had wel een moeilijke tijd moeten doormaken toen Abraham haar had aangekondigd dat hij verloofd was met een Joodse vrouw. Ze had met plezier haar minnaar in haar eigen, legale netten gevangen. Ze begreep de uitdaging echter. Een Jood die een niet-Joodse vrouw wou trouwen, was in haar en zijn milieu een onoverwinbare hindernis. Abraham had geld nodig van een zeer rijke weldoener, van een schoonvader die immens grote middelen bezat. Abraham kon zich met hem veel sneller voorwaarts werpen, dieper en hoger in de gemeenschap van zeer rijke handelaars in Vilna en in gans Litouwen. Abraham had gedaan wat hij moest doen. De actrice voelde zich eerst verlaten en in paniek. Abraham bleef haar echter komen opzoeken, bleef bij haar dagen na elkaar wonen, en verzekerde haar dat een echtgenote slechts diende om zijn geslacht verder te zetten. Ja, de verbinding met Abraham bleef sterk, en ze baatte die verbinding volledig uit. Abraham was getrouwd, maar hij veronachtzaamde haar niet. Hij verliet haar niet.

Het inkomen van Abraham kwam vroeger vooral uit zijn sigaarfabrieken. Hij zorgde voor de export van zijn sigaren naar West-Europa en naar Sint-Petersburg. De fabrieken die hij van zijn vader gekregen had garandeerden hem een stabiele winst.

Maar Abraham was veel meer ambitieus dan dit inkomen hem toeliet. Zijn vader had hem ook de basisprincipes van de handel geleerd. Abraham dreef nu handel in zowat alles wat hij ergens kon kopen en elders kon verkopen aan hogere prijzen. Hij bleef slechts beperkt in zijn handel door zijn gebrek aan reusachtige fondsen.

Abraham wou zijn fortuin echter snel zien groeien. Hij was kwaad, omdat hij niet snel genoeg werkelijk rijk kon worden, zo rijk als de enkele rijkste mannen van Vilna. Niettemin was hij goed op weg zich een plaats te verzekeren onder dit soort mannen. Zijn doel was zo rijk in geld te worden, dat hij geld en fondsen kon vergeten als economische beperkingen. Hij

had dat punt nog niet bereikt, maar hij was goed gevorderd! De maatregelen en voorzieningen die zijn schoonvader dan aan hem voorstelde, projecteerden hem recht op het juiste pad. Hij was daar zeer dankbaar voor. Hij dankte God voor de opportuniteit, voor zijn sluwheid en gezond verstand, en voor het goed geluk dat hem van succes naar succes getrokken had. Voor zijn partners was hun belangrijkste motivatie om met Abraham in zee te gaan, juist zijn goed geluk. Hij leek nooit te verliezen in alles wat hij ondernam. Behalve dan in het veroveren van Leah Perlman.

De minnares van Abraham heette Elzbieta Dobrovolski. Elzbieta was niet helemaal zonder middelen toen Abraham haar ontmoette. Ze was voordien getrouwd geweest met een veel oudere man. Ze had zich laten scheiden en had heel wat geld afgetrosgeld van haar voormalige echtgenoot. Tevens was hij enkele jaren later aan een ziekte overleden, niet vóór Elzbieta hem nog kon dwingen aan haar te denken in zijn laatste wil. Elzbieta was de eigenares van haar appartement in het centrum van Vilna. Abraham had slechts het appartement ernaast gekocht, zodat ze eigenlijk een volledige verdieping voor zichzelf alleen had. Abraham had mooie sommen uitgegeven aan de hernieuwing van haar kamers. Haar suite was nu prachtig en groots ingericht. Ze leefde zoals een prinses, zoals de vrouw van een goeude burger van de stad, zonder de meeste, eerder onbeduidende plichten. Een jong meisje van Vilna diende als haar meid. Dit meisje woonde in twee kleine kamers in de zolders van hetzelfde gebouw. Enkele andere, rijke, meestal oudere mensen woonden nog in het gebouw en hadden hun meiden op dezelfde zolder wonen.

Abraham Vincevicius kende ook die zolder goed. Wanneer hij kibbelde met de passievolle, cholerische Elzbieta, moest hij slechts enkele trappen hoger stappen om troost en soelaas te vinden in andere, zachtere armen.

Elzbieta Dobrovolski was behulpzaam aan Abraham in nog andere aspecten dan de liefde. Elzbieta was een Poolse. Ze had enige relaties verzekerd met leden van de mindere Poolse adel, onder wie vroegere minnaars en weldoeners. Abraham was niet haar enige aanwinst en verzekering geweest. Aan dat feit deed ze Abraham dikwijls herinneren.

Elzbieta bleef door en door een Poolse, vaderlandslievende vrouw. Ze haatte de Russen om eerst het Pools-Litouwse Gemenebest te hebben onderworpen, dan te hebben geannexeerd en uitgebuit. Wat was Litouwen meer dan een verlenging van Polen? Welk recht had Rusland gehad om te regeren over Polen en Litouwen, anders dan het verwerpelijke recht van de sterkste? Moest de wet van de wilde wouden dan toegepast worden op gesofistikeerde naties zoals Polen? Wat betreffende de sterke wil van een etnisch coherente bevolking om haar eigen lot te willen bepalen? Wat hadden de Polen en de Litouwers gemeen met de autocraten van Sint-Petersburg en Moskou?

In de stellige opinie van Elzbieta, vormden Polen en Litouwen een open natie met dezelfde ideeën. Eén land was de wens geweest van de Litouwse Koning Jagiello toen hij de erfgename en koningin van Polen had getrouwd! De andere landen die ooit Litouwen genoemd werden, de oude door Litouwen veroverde gebieden van Ruthenië, Volhynië, Podolië, Kiev en de Krim, maakten daar volgens Elzbieta ook deel van uit. Dit alles was Polen-Litouwen! Ondanks die opinies kwamen ook meerdere hooggeplaatste Russische administrators van de *gubernia*, van de provincie van Vilna, hun opwachting maken bij de mooie Elzbieta, en ze had toegang tot hen. Elzbieta was niet slechts de minnares van één man, van Abraham Vincevicius geweest! De Russische magistraten vonden haar ideeën nu

dom, passé, de ongevaarlijke, de holle bombast van een ouder wordende vrouw. Ze beantwoordden haar zelfs niet met doortastende argumenten. Ze klonken met haar hun glazen Duitse of Franse schuimwijn. Abraham wist zeer goed dat de vroegere minnaars van Elzbieta mettertijd afstand van haar hadden genomen. Maar hij kon met hen praten. Abraham was nu haar enige minnaar. Elzbieta werd ouder. Ze had de frisse charme van haar jeugd achter zich.

Voor Abraham Vincevicius was zijn relatie met Elzbieta er één van gerieflijkheid. Hij hield van haar lichaam. Zij hield niet op zijn sensuele driften op te wekken en zijn verlangens te verzadigen. Hij bood haar de troost van een aanwezigheid aan haar zijde, en de veiligheid van zijn fortuin. Hij was een minnaar, een beschermheer, een bron van financiële zekerheid, en gewoon een aanwezigheid in de eenzaamheid.

Abraham had nu een echtgenote, Abi Abramovski. Hij was voldoende Joods om een standvastig, getrouwd leven te waarderen. Zijn zonen met Abi hadden hem verzekerd van erfgenamen en de voortzetting van zijn naam, van zijn bloed en wezen. Zijn religieuze gemeenschap eiste van hem dat hij getrouwd was. De Joden waardeerden een stabiel leven met een familie in huis. Slechte door getrouwd te zijn kon Abraham een gerespecteerd lid worden van de verenigingen van de *Kahal*, de Joodse gemeenschap. Dat was dan weer nodig om toegang te verkrijgen tot de andere Joodse handelaars.

Abraham hield er een zeer mooie en elegante minnares op na. Daarmee verkreeg hij zelfs hoger status, meer prestige en onderscheiding, want slechts de zeer rijke mannen konden een minnares zoals Elzbieta onderhouden. De rijkste handelaars van Vilna onderhielden minnaressen, zodat ze zich op hun gemak konden voelen in de aanwezigheid van Abraham. Hij zou niet de hypocriete moraliseerder met hen worden. Hij was één van de hunnen! De rabbijnen waren bereid een oogje te sluiten, zolang Abraham vrijgevig fondsen overmaakte aan de synagoge. De rabbijnen en geleerden konden opmerkingen maken in bedekte termen aangaande de manier waarop hij leefde. Ze boden hem nooit openlijk en werkelijk het hoofd wegens het feit dat hij een minnares had. Enige vorm van verdraagzaamheid had zich met de tijd geïnstalleerd. Abraham sloeg zijn vrouw niet. Hij was een goede huisvader. Hij eerde Abi, was niet gewelddadig met haar, en toonde zonder schaam hoe hij hield van zijn kinderen. Abraham vond zich zo in vrede met de congregatie. Hij was niet een man zonder enige deugd.

Abraham hield eraan beschouwd te worden als een godsvruchtige Jood. Op een vreemde wijze kwam hij er ook toe om van Abi te houden. Hij bracht haar dikwijls ruikers bloemen, of een mooi juweel, evenveel tekens van respect en waardering. Abi aanvaardde die giften als bewijzen van liefde. Ze was tevreden en gelukkig in haar huis van Gaono.

Abraham toonde al de tekenen van de gelukkige echtgenoot. Hiervoor respecteerden ook vele anderen hem. Hoe kon men een man respect weigeren, die zo handig was in zijn zaken, in zijn handel drijven en in zijn wijze van leven? Abraham was een man met substantie! Hij was een reus van achting in de *Kahal*, de gemeenschap van de Joden van Vilna. Weinigen wisten. Abraham voelde zich tevreden bij wat hij gerealiseerd had en zocht nog meer. Hij kwam goed overeen met zijn schoonvader. Men kon deze twee mannen hun zaken zien bespreken in de mooiste kamers van de grootste hotels van Vilna, hun sterke drank drinken, en heel tevreden te zijn in elkaars gezelschap.

Asa Vincevicius, de broeder van Abraham, was een heel verschillende persoonlijkheid! Ezra, de vader van Asa, meende dat zijn zoon Abraham de karaktertrekken geërfd had van zijn grootmoeders, van Hannah Landau en van Beila Tugendhold, en vooral van zijn grootvader langs de kant van zijn moeder, van de grootvader van Hongaarse afkomst, van Andras Munkacs. De Munkacs waren gepassioneerde mannen geweest, levendige personen van grote stand, soms overgegeven aan vlagen van frivoliteiten, hoewel zeer goede zakenlui. Zij bezaten de durf om de grote risico's te nemen die ook buitengewone winsten opleverden. Ezra vond hen roekeloos.

Asa daarentegen, geleek op hem, op de Vincevicius, op hem en op zijn grootvader langs vaderszijde, Samuel.

In andere woorden, Abraham was een Munkacs en een Landau. Asa was een echte Vincevicius.

Een Vincevicius was door en door eerlijk, trouw en rechtschapen van karakter. Hij was een man met een hoge moraal, gerespecteerd in de gemeenschap voor zijn godsvruchtigheid en zijn kennis van de Talmud. Hij paste de wetten van de Torah toe, de wetten van Moses. Hij was een ernstige man, bewonderd voor de eenvormigheid van zijn karakter, voor de soberheid van de wijze waarop hij leefde en zorgde voor zijn familie en zijn gemeenschap. Hij was een nadenkende man, die nooit onbezonnen en overhaast handelde. In zijn zakeninitiatieven was de Vincevicius gekend om zeer rationeel te werken. Asa wist steeds exact en vastberaden waarom hij op deze of gene wijze handelde. Hij kon de redenen van zijn beslissingen gemakkelijk uitleggen.

Asa had het beheer van depachten op land van de Vincevicius familie in zijn handen gekregen, de taveernes en de distilleerderijen.

Asa beschouwde zich nog steeds als de steward, de rentmeester van de bezittingen van zijn vader. De Vincevicius hadden pachten gekocht op landerijen van de grootste Litouwse en Poolse grondbezitters. Hun heren waren de Radziwills in de eerste plaats, maar ook de Sanguszkos, de Chodkiewicz, de Ostrogski, de Gaztold en zelfs de Svirskis. Nog andere Poolse edellieden bezaten terreinen en ganse dorpen in Litouwen.

Het kon Asa niet veel schelen van wie hij land pachtte. De edelen van Polen-Litouwen pachtten heel gemakkelijk, gul zelfs, delen van hun domeinen aan de Joden uit. Op Joden kon men rekenen. Ze waren gewoonlijk eerlijk, trouw aan hun woord, en verstandig. Ze zouden gemeenschappelijke belangen niet op het spel zetten. Elk stuk land waar ze hun oog op lieten vallen, verbeterden de Joden. De Joden gebruikten Christen Orthodoxe landbouwers om graan te zaaien en te oogsten op de landerijen van de adel. De Joden betaalden de landarbeiders en ze verkochten het graan aan andere Joodse handelaars. Een deel van de inkomsten overhandigden ze aan de edelheren. Het was een schema waarbij de hogere adel en de Joden het grootst profijt deelden. De edellieden hadden geen zorgen met hun landerijen. De Joden brachten hen wel geld.

Soms werden de tijden hard. Oogsten faalden. Ziekten verspreidden zich. Graanhalmen werden verwoest door stormen en plagen, door droogte en door pesten. De graanprijzen konden plots diep vallen, wanneer de westerse naties meer graan op de markt wierpen. In het algemeen, echter, werkte het schema van de huurpacht voldoende goed. De Joden namen de verliezen op zich en delfden de verliezen met hun inkomsten van de volgende jaren. De edellieden behielden hun constante inkomsten.

De edellieden stelden ook pacht op taveernes voor. Taveernes bestonden op hun landerijen en in hun dorpen. Honderden kleinere steden en dorpen van Litouwen en Ruthenië tot beneden Kiev, waren eigendom van de adellijke families. Die waren Katholieken, Calvinisten of Lutheranen. De Joden kon het weinig schelen welke de godsdienst was van de mensen met wie ze werkten.

Asa Vincevicius beheerde vooral de pachten op taveernes van zijn vader. Van zijn deel in de winsten, had hij ook in zijn eigen naam pachten opgenomen. Hij bekwam dus geld naast zijn deel uit de zakenprojecten opgezet door zijn vader Ezra in dit domein.

Asa was zorgvuldig. Hij nam veel minder risico's in zaken dan zijn broeder Abraham. Hij had veel langzamer geld gewonnen dan Asa, maar hij verloor ook zelden grote sommen. Naarmate hij meer pachten op taveernes opnam, bracht hij meer geld binnen vanuit meerdere bronnen. Hij begon handel te drijven door zijn goederen naar de haven van Memel in Pruisen te sturen, de stad die de Polen Klaipeda noemden. Memel lag in het noorden, aan de Baltische Zee.

Asa beperkte zijn echte handel tot de late lente, de zomer en de herfst. Hij gebruikte bijna exclusief schepen op de Niemen rivier om zijn goederen te vervoeren. Zijn handelsondernemingen waren ver van zo belangrijk als die van zijn broeder Abraham. Zijn risico's waren lager, zijn winsten meer bescheiden. Hij klaagde echter niet. Hij kon 's nachts rustig slapen met Leah in zijn armen. Hij moest zich niet te veel zorgen maken over zijn winsten en risico's. Hij kocht slechts wanneer hij er stellig van overtuigd bleef dat hij zijn goederen ergens met winst kon verkopen. Hij kon niet en wilde ook niet de prijzen manipuleren. Hij lichtte niemand op, hij was geen bedrieger. Zijn handel had zich eerder ontwikkeld tot een routine. Zijn partners waren mannen die hij kon betrouwen, zijn opbrengsten waren verzekerd. Veel kleinere Joodse handelaars volgden zijn voorbeeld. Meer dan vele andere handelaars die hij kende, bereidde Asa zich steeds voor op het slechtste. Hij dreef handel op voorzichtige wijze. Hij dacht er steeds aan wat kon gebeuren met wat hij deed in de eventualiteit van een catastrofe. Hij bedacht dan wat hij zou kunnen en moeten doen in dergelijke gevallen. Asa was een niet zeer populaire man in zijn gesprekken en vergaderingen met niet-Joodse handelaars. Hij stelde te veel vragen. Hij toonde een neiging tot contradictie van opinie. Hij wou initiatieven van alle kanten bekijken en vanuit onverwachte gezichtspunten. Hij leek lange besprekingen de voorkeur te geven. Dit kon andere, snelle, ongeduldige handelaars irriteren, vooral diegenen die met durf en brio onstuimig over projecten beslisten.

Asa maakte soms zelf rabbijnen zenuwachtig, wanneer hij bewees hoe begrip en duidelijkheid in ideeën en uitingen niet zo eenvoudig waren als kon lijken. Hij verklaarde dat de onderwerpen klaar uit te denken een noodzakelijke voorwaarde was voor het Joods zijn. Enkele rabbijnen noemden hem spottend hun Socrates.

De meeste mensen stelden zich God voor als een man. Dat was zeer zeker het geval voor de Christenen. De God van de Christenen werd 'de Vader' genoemd, maar hij was meestal Jezus Christus. En Jezus Christus, omdat hij een man geweest was, had een gezicht. Schilders stelden hem als dusdanig voor. Iedereen wist hoe Christus er uitzag.

Asa kon zich niet inbeelden hoe zijn God er kon uitzien. Zijn God had geen gezicht en nauwelijks een naam. De schepper, het wezen dat hij God noemde, *Bog* in het Russisch en in het Pools, had zelfs niet echt een naam voor de Joden! De letters YHWH slechts, het

Tetragrammaton, werden toegeschreven aan de Schepper. De natuur van de Schepper moest zo vreemd, buitenaards zijn in zijn enorme macht, dat Asa geen gelijkenis kon toewijzen aan de Schepper van het universum. Hij aanvaardde dat de essentie van God voor altijd voor hem onkenbaar zou blijven.

YHWH, Yahweh, of beter Jehovah, had zelfs niet zijn ware natuur aan Moses willen tonen. Hij wou slechts zijn rug naar de leider van de Joden keren. Neen, de Schepper had geen gezicht. Hij werd Gott in het Duits genoemd, Bog in het Pools en het Russisch, Dieu in het Frans, wat een Latijnse naam was, en Allah door de Moslims. Hij was Jupiter voor de Romeinen, Zeus voor de Grieken, en Baal voor de Feniciërs. De Schepper had duizend namen. De Joden spraken zijn naam niet uit! De rabbijnen noemden hem Adonai, wat niet de waarlijke, goddelijke naam was, slechts een woord dat de rabbijnen gebruikten om er de Schepper mee aan te duiden, en niet de verboden naam van het Tetragrammaton. Daarom, meende Asa, hoezeer de geleerden ook probeerden het mysterie te doorbreken, had het geen zin voor de Joden om te speculeren aangaande de natuur en de verschijning van God. Was dat de reden waarom voor de Joden, het woord, de wet van God gegeven aan Moses, zo veel meer belang had dan te proberen te weten te komen hoe God er uitzag? Het woord was het enige concrete dat de Joden hadden van hun God! Proberen te begrijpen hoe God er uitzag, was een zeer typisch, dom Christelijk iets, niet in de Joodse traditie!

De Torah was ontzaglijk. Bevatte de Torah niet zoveel wetten en reglementen als de 613 zaadjes in een granaatappel? Asa kon wel heel rationeel nadenken over zijn God. Hij had zich echter voorgehouden te stoppen met veronderstellingen te maken wanneer zijn rationeel denken haar logisch einde had bereikt. De rede kon dan niet onderzoeken waaruit het volledig onbekende bestond. Hier moest de wijze man zich overwonnen verklaren. Maar geen Christen kon aanvaarden door de grenzen van de beredenering gestopt te worden, glimlachte Asa. Zoveel hoogmoed! Een oosterling kon dat wel aanvaarden, en ook een Jood. Slechts de mystici probeerden verder te geraken, doch dan met hun hart, door hun geest uit te schakelen en door God bezit te laten nemen van hun wezen. Asa geloofde niet in dit soort van proberen. Waar de Joden zich nogal vroeg overwonnen verklaarden in hun begrijpen van God en slechts aanbaden zonder voorstelling, dan bleven de Christenen en andere religies wel zeer gefrustreerd achter. Was dat één van de redenen waarom de Joden zo gehaat werden door zoveel volkeren? De Joden aanbaden zonder werkelijk te weten hoe hun God er kon uitzien, en toch leefden ze tevreden en gelukkig. Geen Christen kon zich zo gelukkig voelen. De Joden waren echt verschillend, meende Asa. De Joden werden besneden als teken van hun speciale overeenkomst met God. De Joden hielden zeer trouw aan hun zeer oude tradities. Ze wisten zich regelmatig tot zuiverheid. Ze hielden zich bij hun eigen gemeenschap. Ze aanbaden God zoals iedereen, maar evenzeer hun boeken, de rollen van de Torah. Ze rustten op de Sabbath.

Wij, Joden, dacht Asa, zijn geen volk om macht te hanteren. Het is goed op die wijze. Het weerhoudt ons ervan te doden en onrechtvaardigheden te begaan. Er ligt grote deugd in machteloos te zijn. Onze deugd ligt vooral in het feit dat we veel kunnen verwezenlijken. We zijn handelaars en ondernemers, hoewel we zwak zijn. Ondanks we weten dat dit onze deugden zijn, zoals alle andere mensen, streven we toch naar macht en naar welvarendheid zonder hard te moeten werken. De rabbijnen zeggen ons dat wanneer ons volk, bij oorsprong de Israëlieten, welvarendheid en macht bereikten, we ondervonden dat we onmogelijk onze

godsdienst zuiver konden houden, zonder ontarding van de geest. Wij, Joden, schijnen te moeten lijden om zuiver van hart te blijven.

De Joden waren verstandig. Meer dan andere volkeren bleven ze verdraagzaam tegenover andere godsdiensten. Ze probeerden niet anderen te bekeren, terwijl de Christenen anderen al de tijd probeerden over te halen zich te bekeren. De Joden waren geen gewelddadig volk. Ze namen praktisch nooit het zwaard op. Waren dat niet zeer gewenste kwaliteiten voor de menselijkheid, die geen andere religieuze gemeenschap dan de Joden konden opeisen? Waren dan niet alle vervolgingen van de Joden dom? De vrede was voor Asa een Joodse uitvinding! Waarom een volk vervolgen, waar iedereen van wist uit de geschiedenis dat ze geen schade berokkenden aan andere naties?

Werden de Joden zo weinig gewaardeerd omdat ze geld aan hoge interest uitleenden? Waarschijnlijk ja, meende Asa. Een Jood was door zijn wet verboden om geld te lenen, met betaling van interest, aan een andere Jood. Je kon wel als Jood geld geven aan een andere Jood tegen de belofte van een aandeel in de winst, maar je kon geen geld lenen tegen betaling van interest aan een andere Jood. Het lenen van geld aan niet-Joden was wel toegelaten! De Christelijke wetten verboden het lenen van geld aan woekerinteresten. Een Christen kon wel steeds geld lenen van een Jood, en dit aan hoge interesten voor een hoog risico. Die mogelijkheid had van heel wat Joden zeer rijke mannen gemaakt. Was het dan jaloersheid, dat andere mannen ertoe aanzette om Joden te haten en te misprijzen? Waarschijnlijk! Dat, en de verschillen in religieuze tradities, in de wijze van leven, en in de onweerstaanbare intelligentie van de Joden. Joden waren zo verstandig, zo gericht naar het rationeel denken, wist Asa zeker, omdat ze sinds vele generaties lang al naar school gingen van klein af aan. De scholen scherpten de kracht van redeneren bij de jongeren aan.

Een Joodse jongen van drie moest naar de *heder* gaan, de school voor de kleintjes. Aan twaalf jaar, bij zijn *Bar Mitzvah*, ging een Joodse jongen verder met het lezen en bestuderen van de Talmud. De Talmud was een reeks boeken die de interpretatie en de rationele bedenkingen en commentaren op de Torah wetten bevatte. Aldus, getraind in het rationele en in de logica, kon een waarlijk begaafde jongen zijn studies verderzetten tot ver in zijn volwassenheid in een *yeshivah*, in wat kon beschouwd worden als een Joodse universiteit. De middelen van het rationeel denken konden toegepast worden op alles wat de mensheid ondernam. De Joden waren eenvoudig beter opgeleid in het beschouwen van wat de mensheid ondernam. Het Jodendom was betreffende de Wet van Moses, aangaande het respecteren van die wet, over het ontdekken van nieuwe aspecten in de wet die aan Moses gegeven werd. De wet was daarom wel vastgelegd, maar ook relatief. Vermits men kon en zelfs moest nadenken over de wet, kon de toepassing van de wet zich bewegen, veranderd worden, en vervangen door nieuwe interpretaties.

In dit aspect ook, waren de Joden zeer verschillend van de Christenen.

De Christelijke Paus van de Katholieken publiceerde de canons, die dan ogenblikkelijk als evenveel dogma's moesten gevolgd en toegepast worden. In het Jodendom bestonden er geen dogma's. Alles lag open tot discussie, tot de rationele beschouwing en tot verklaring. Dat was de essentie van de Talmud als commentaar op de Wet van Israël, zoals medegedeeld door God. De westerse denkers en de Christenen konden niet leven met zulke onzekerheid, zo min

als ze konden leven met een God zonder gezicht. Dit was de fundamentele zwakheid van het Christendom, meende Asa.

De Christelijke geestelijkheid verwierp natuurlijk het Jodendom. Een Jood zijn was het werk van de duivel! Jezus Christus werd gekruisigd door zijn volk, door de Joden. Verstandig als ze waren, moesten de Joden toch de waarheid hebben geweten van de boodschap van Christus, en toch verwierpen ze die al de tijd! Dat was de opinie van de Christenen, en dat kon aan de Joden niet vergeven worden.

Asa werkte niettemin in enge samenwerking met de Christelijke Litouwers en met de Polen. Hij kleepte zich gewoonlijk zoals zij, behalve op de Sabbath dagen. Enige mannen en vrouwen onder de Christen Katholieke en Christen Orthodoxe handelaars noemden hem hun vriend. Anderen toonden hem gewoonlijk hun respect.

Wat Asa het meest zorgen baardde, was dat hij steeds op zijn hoede moest blijven in het land waarin hij leefde. De rabbijnen zeiden dat dit de prijs was die moest betaald worden om zich Jood te blijven voelen. Asa beschouwde het meer en meer als een onnodige belemmering. Hij was een vreemdeling in dit land! De wet beschouwde hem als dusdanig. De Joden waren een gemeenschap van vreemdelingen die in dit land mochten wonen, onder het speciaal statuut van het *Kahal* gemeenschapssysteem. Asa moest zich wel een vreemdeling voelen in dit land waarin hij geboren was; hij was het ook officieel!

De Russen hadden sinds alle tijden de Joden uit hun land vermeden en hun grenzen gesloten voor de families van het Joods geloof. Sommige steden van Polen hadden hetzelfde gedaan. Asa waardeerde ten minste de eerlijkheid van de maatregelen die Rusland afsloten voor de Joden. Het was beter duidelijk de lijn te trekken, dan hypocriet te doen over de zaak! Veel Polen hielden eveneens niet van de Joden, en toonden dat in hun gerechtshoven. De Russen behandelden de Polen en de Joden nu gelijk, met dezelfde laatzinnigheid.

Toen de Russen Polen-Litouwen konden veroveren en bezetten, vanaf 1772, hadden ze de grootste Joodse bevolking van Europa erbij gekregen. Inderdaad, Litouwen en vooral de landen van Belarus en Oekraïne, oude Litouwse gebieden, hadden de Joden fatsoenlijk behandeld, zodat drie vierden van de Europese Joden hier wortel geschoten hadden. Plots hadden de Russen in 1772 er een uitgestrekt land bijgekregen, waarin miljoenen Joden woonden! Zij, die altijd de Joden uit hun keizerrijk verwijderd en geweigerd hadden! De Russen konden niets anders doen dan met het land van groter Litouwen de Joden aanvaarden in hun nieuw veroverde gebieden. De Joden waren met te velen om uitgewezen te worden, en met te velen om met eenvoudige middelen uitgeroeid te worden. De Tsarina Katharina had de Joden aanvaard in haar vergroot keizerrijk, doch slechts beperkt tot de Vestigingsgebieden die grosso modo gedefinieerd werden als wat het vroegere, glorieus Litouwen was, de landen van de Baltische Zee tot de Zwarte zee tussen Rusland en Polen. De Joodse Vestigingsgebieden werden beperkt tot het echte Litouwen, Ruthenië of Belarus en de landen die Oekraïne konden genoemd worden, Volhynië, Podolië en Kiev.

De moedertaal van Asa en Abraham Vincevicius was het Jiddisch. De Joden voelden zich daarom aangetrokken tot de Duitssprekende volkeren. Jiddisch was een Duits dialect, vermengd met Hebreeuwse woorden en uitdrukkingen. De Joden waren ernstige mannen en

vrouwen. Ze waren gewoonlijk eerlijk en oprecht, creatief in hun ondernemingen, en uitstekende mensen om oplossingen voor problemen te vinden.

Asa en Abraham vonden de Duitssprekende handelaars over het algemeen intelligent, direct, energiek en allesbehalve achteloos of slordig. Dat waren kwaliteiten die Asa vooral waardeerde in het zakenleven. Misschien veronderstelde hij, was het ook dat wat hij gewaardeerd had in de familie van Leah Perlman en in haar zelf. De Perlmans waren duidelijk Ashkenazi Joden geweest! Ze moesten de naam van Perlman nog niet zo lang in hun geschiedenis aangenomen hebben, en zich oorspronkelijk nedergezet hebben in de Duitssprekende landen, vooraleer door te stoten naar Litouwen. Hij, Asa Vincevicius, had een eenvoudige Litouwse naam. Zijn familie kon in Litouwen al veel eerder gewoond hebben dan de Perlmans, de Landaus of de Munkacs.

Asa voelde trots betreffende de grote, oude Litouwse koningen zoals Mindaugas, Gediminas, Vytautis, Agecirdas, Kaustatis, Jagiello en zovele anderen. Hij had de geschiedenis van Litouwen bestudeerd. Niettemin bleef hij een vreemdeling in dit land! Niets kon dat feit veranderen. Asa voelde zich steeds wat onzeker en schuw, wanneer hij het Joods kwartier van Gaono in Vilna verliet. Slechts binnen de muren van zijn huis voelde hij zich echt thuis en zoals eender wie in deze wereld. Asa vervloekte zich dikwijls voor die pessimistische gedachten en gevoelens.

Abraham kon dit alles weinig schelen. Hij leefde zoals een vis in het water in elke gemeenschap, ondanks enige moeilijkheden. Abraham bezat de zeldzame gave om zich te kunnen mengen in eender welke gemeenschap, en te doen vergeten dat hij eigenlijk Joods was.

De woorden van Antanas Svirskевичius over Pruisen hadden Asa beroerd. Die ideeën kwamen nu regelmatig terug in zijn hoofd. Hoe geruststellend zou het zijn zich een ware burger van een land te kunnen noemen! Eender welke Jood bezat dan dezelfde rechten als eender welke staatsburger! Asa zou zo'n land waarlijk het zijne kunnen noemen. Hij kon zich thuis voelen, waar ook hij in dat land wou reizen, en voelen dat hij ergens toe behoorde. Zijn godsdienst zou waarschijnlijk wel exotisch lijken, maar hij zelf zou zich rustiger kunnen voelen en meer beschermd door de wet van het land.

Asa was verliefd geworden op Leah Perlman zodra hij haar voor het eerst zag. Hoe had het anders kunnen zijn? Leah was een fonkelende parel van schoonheid! Bij welke goddelijke ingeving of bij welk ingebouwd kenmerk van zijn geest, had hij zich dadelijk zo op zijn gemak gevoeld met haar? Het gevoel was extreem reëel geweest, en ogenblikkelijk in werking getreden. Leah had de aantrekking ook gevoeld, misschien zelfs nog sterker dan hij. Een echt mirakel was er gebeurd! Maar Leah was verloofd met zijn broeder, of toch bijna, en Asa had zich niet kunnen en durven uitspreken over wat hij voor Leah voelde toen hij haar voor het eerst ontmoette. Uiteindelijk was dat ook niet nodig geweest, want Leah had het initiatief genomen en gedaan wat nodig was om een monumentale fout recht te zetten. Ze kon niet met Abraham trouwen!

Asa glimlachte, want alles wat hij had moeten doen om Leah en hem bijeen te brengen was zeer weinig geweest. In al de grote ogenblikken van zijn leven had hij eigenlijk weinig moeten doen! Zijn vader had vroeger steeds beslist over de wijze waarop hij, Asa, moest leven. Zijn vader had hem geld en de pachten gegeven. Zijn vader had hem alles geleerd. Hij,

Asa, had niet moeten vechten voor zijn goed gesternte en voor zijn relatieve rijkdom. Leah, op haar eigen wijze, had hetzelfde gedaan voor hem. Was hij dan een zwakkeling, die anderen voor hem liet beslissen? Misschien ja! Wanneer hij nu verlangde om een ware burger te zijn van een land, was dat dan niet omdat hij, zoals zijn broeder, maar toch op andere wijzen, ook macht en faam zocht, achting en prestige, alle kwaliteiten die de rabbijnen zonden konden noemen en hoogmoed, het begin van alle ondergang? Asa joeg die nare gedachten uit zijn hoofd.

Asa Vincevicius kon inderdaad aan zichzelf gedacht hebben als aan een zwakke man. Zijn partners in de zakenwereld zouden verbaasd gebleven zijn bij die lage zelfinschatting. Ze zagen in Asa eerder de meedogenloze handelaar, wel oprecht en eerlijk, maar als aan een harde pachter en als aan een man die de minste oneerlijkheid in anderen absoluut niet duldde. Asa had een afkeer voor diefstal, woordbreuk, uitpattingen, lafheid en bedrog. Hij leek een pilaar van rechtschapenheid bij zijn partners. Ze bespraken heftig hun zaken en ondernemingen met hem. Het was moeilijk te discussiëren met een heilige, had ooit één van zijn Christelijke partners uitgeroepen. Voor Asa bestond de kleur grijs niet. Slechts zwart en wit, niets daartussenin kende Asa. En natuurlijk, zou Asa je steeds recht in je gezicht zeggen of wat je gedaan had zwart of wit was!

Mannen zoals Asa, die hoog en recht zoals eiken groeiden, bogen ook niet in zware wind. Ze braken af, maar ze gaven niet toe. Tot dusver, was Asa nog nooit gebroken. De wind wervelde slechts rond hem en faalde hem fundamenteel kwaad te berokkenen. Hij was zo erg sluw, zijn geest zo alomvattend, zijn visie over wat verkeerd kon lopen heel scherp bij elk project! Hij bezat steeds de middelen om gevaren te trotseren, de slechte verrassingen, de valstrikken te vermijden of op te lossen. Asa moest niet lang nadenken over hoe te reageren bij een probleem. Hij wist op voorhand al wat hij kon doen, en de reacties rolden uit zijn mouw met gemak en snelheid. Vermits niemand zich kon inbeelden dat Asa al de problemen al van lang tevoren had voorzien, bleven de mensen erg verbaasd met zijn snel verstand.

Asa en Abraham hadden zich nooit erg verbonden gevoeld. Ze woonden in hetzelfde huis toen ze jong waren, maar ze bleven mijlen ver verwijderd van elkaar in karakter en te verschillend in ouderdom om dezelfde vervoeringen te voelen, of aan dezelfde gevaren het hoofd te moeten bieden. Ze hadden verschillende vrienden als jongens, en ze bleven zelden verward in dezelfde spelen of uitdagingen. Ze beleefden niet dezelfde avonturen. Hun ervaringen waren zeer verschillend. Asa en Abraham twistten nu dikwijls over hun zakenondernemingen en over hun opinies. Ze meenden dat dit zeer gewoon was. Ten slotte durfden ze ook de beslissingen van hun vader in twijfel te trekken. Het was uit de contradicties, uit de tegenstellingen, dat wederzijds begrip en andere gezichtspunten gevormd werden. Geen aanstoot werd bedoeld of genomen hieraan.

Asa dankte God voor zijn grote liefde, voor Leah. Ze vulde zijn hart met teder geluk. Hij voelde geen noodzaak aan meer echte vrienden. Hij had weinig nagedacht over of Abraham iemand zoals Leah zou missen. Had niet Abraham nu ook zijn eigen echtgenote, Abi, en zelfs zijn minnares Elzbieta?

De Christenen, en nog meer de Christenen van de westelijke landen, van de Duitsers, beschouwden de liefde als de grootste gift van God tot de mensheid. Voor een man zoals Asa

was het leven met een vrouw die hem beminde de grootste blijdschap op aarde. Een leven zonder ware liefde was niet waard geleefd te worden. Zulk een liefdeloos bestaan betekende niets anders dan een leven dat nutteloos verliep, een tragedie! Hield Abraham echt van Elzbieta en zij van hem? Asa twijfelde daar plots aan. Wat met Abi?

Asa realiseerde zich dat zijn broeder een leeg leven kon leiden, een leven zonder waarlijk doel. Hield Abi van Abraham? Als Abraham niet bemind werd door een vrouw, en niet zelf verliefd was, dan was zijn leven slechts nutteloos, ellendig, en Abraham een leeg omhulsel, ondanks de kinderen die uit hem en Abi geboren waren.

Asa dankte God om Leah aan hem gegeven te hebben, zoals Esther aan Boaz. Hij was vervuld van het mooie op de wereld. Hij had een doel omdat hij liefhad en bemind werd. Abraham bleef onvolledig. Asa had dan medelijden met zijn broeder, ondanks al de successen, de grote rijkdom, de durf, de faam, de macht, het charisma en de rijkdom van zijn broeder.

In de Joodse Taveernes. 1825

Het was herfst, maar nog warm buiten. De uitgestrekte wouden van Litouwen stelden trots hun mooiste, veelvuldige kleuren tentoon. Asa Vincevicius hield zielsveel van deze tijd van het jaar die nog even talmde om de mensen gelukkig te stemmen, tot de overvloedige regenvlagen begonnen neer te striemen, gevolgd door de eerste sneeuw. Wanneer de zon zoals nu scheen, bleef de lucht zeer zuiver, nog warm, maar niet heet, en aangenaam om in te wandelen of in te rijden in een open koets.

De nachten leken wel al heel wat kouder dan in de vorige weken. Asa Vincevicius en Antanas Svirskevicius reden op één van hun grote inspectierondes in het platteland rond en ten zuiden van Vilna.

Antanas deed daarmee wat zijn meesters halvelings van hem verlangden. Hij voelde zich gelukkig en blij, rustig, tevreden met deze dagen die leken op een lange vakantie waarvoor hij nog betaald werd ook. Soms nam de ronde hen ver weg van enige stad, zoals ook nu, en dat in alle weer en wind.

Asa reed in een lichte koets. Er was nauwelijks plaats voor twee mannen op de hoge bok, omdat Asa deze koets gebruikte wanneer hij er alleen op uit reed. Ze kon geen lading dragen, slechts twee personen, en de huif was kort, zodat de menner en de medereiziger blootgesteld waren aan de regen, de sneeuw en de wind die van voren op hen neer zwiepte. De koets kon echter getrokken worden door slechts één paard. Ze was licht genoeg voor dat ene dier, wat het probleem om voeder te vinden heel wat gemakkelijker maakte. Wanneer de koets in modder of in sneeuw bleef steken, kon Asa de koets met de grote, lichte wielen, zonder al te veel moeite uit haar hachelijke situatie duwen of trekken.

Antanas zou Asa vergezellen op slechts enkele van zijn bezoeken, had Asa gedacht. Antanas bleef echter hem vergezellen gedurende meerdere weken, en daarna meerdere maanden.

Antanas vermaakte zich blijkbaar Litouwen zo te bezoeken en al de tijd nieuwe dingen bij te leren. Asa gaf daar niet om. Antanas was geen last. Hij bleef een aangename reisgenoot. Asa en Antanas leerden elkaar beter kennen en waarderen. Asa vertrouwde Antanas nu volledig. Hij ook voelde zich minder eenzaam op zijn inspectierondes. De twee mannen hielden niet op met praten onderweg. Ze vonden steeds onderwerpen om hun soms verrijkende gedachten uit te wisselen.

Asa toonde de Vincevicius stokerijen aan Antanas. Sommige van deze produceerden sterke drank op grote schaal. Ezra en Asa gaven de voorkeur aan meerdere kleine distilleerderijen boven één grotere, zodat hun stokerijen nogal verspreid lagen. Verschillende Poolse en Russische wetten verboden aan de Joden om sterke drank te distilleren. Kleinere distilleerderijen trokken minder de aandacht van de autoriteiten. De wetten werden trouwens ook weinig strikt toegepast. De leden van de hoogste Poolse adel verdedigden ook de Joden die door de politie gevat werden. Dit gebeurde slechts bij verklikkingen door concurrenten of door afgunstige boeren en priesters. Gelukkig pachtten de mensen die bij de gerechtshoven hoge functies bekleedden of die de gouverneurs van de provincies en van de districten adviseerden, eveneens stokerijen. Wanneer de Poolse of zelfs de Russische edellieden toevlucht zochten bij die mannen of bij de meer verlichte leiders van de politie, werden de gevallen in stilte en in der minne afgevoerd zonder processen. Moskou lag ver van Ruthenië, en nog verder van Litouwen. Asa kende goed de constante spanning rond dergelijke

problemen, de zorgen, de slapeloze nachten in afwachting van de mogelijkheid dergelijke processen te moeten verduren en gevangenisstraffen en hoge boetes te moeten verwerken. Hij had geleerd met die spanning te leven. Hij vertrouwde er nu op dat hij zich uit dergelijke moerassen kon pleiten of zich eruit kon betalen met smeergeld.

Antanas keek met verbazing naar Asa wanneer hij daarover hoorde.

‘Hoe dikwijls gebeurt dit,’ wou hij weten, ‘die verklikkingen? Smeergelden betalen moet je winst toch aanzienlijk verminderen!’

‘Dat is ook zo,’ antwoordde Asa onverstoort. ‘Die gevallen blijven gelukkig zeldzaam. Ik verlies tot vijftien percent van mijn winst aan steekpenningen. Soms verlies ik de hele opbrengst van een pacht op een taveerne, soms het recht tot distilleren op een bepaalde plaats. Wij, Joden, kunnen geen land bezitten. Dat is bij wet verboden. We kunnen geen taveernes bouwen zonder een pacht. We mogen geen taveernes uitbaten. Toch doen we dat. Gewoonlijk sluit iedereen de ogen voor wat we doen. Iedereen wint van ons werk. We kunnen nog steeds geen land in eigendom verwerven. Het meeste land hier, hoort toe aan leden van de adel. De adel is eigenaar van ganse dorpen! Toch bouwen we taveernes. We kunnen ook het beheer van bestaande taveernes pachten van de hogere adel. We herstellen en vernieuwen de meeste van die herbergen om volledig nieuwe taveernes in bezit te krijgen. Ik heb zelfs contracten van pachten op taveernes ondertekend met dezelfde mannen die vóór de restrictieve wetten in het Pools Parlement stemden! De wetten worden zelden volledig naar de letter uitgevoerd. Te vele, machtige mannen zouden te veel geld verliezen, moesten de Joden niet meer de taveernes in het platteland kunnen beheren! De Poolse adel, de leden van de *szlachta*, wonen in alle luxe in hun paleizen en in Warschau of in Sint-Petersburg. Zij zijn maar al te blij het beheer van hun Litouwse en Rucheense domeinen aan de Joden te kunnen overlaten, aan hun pachters of *arendars*. Arendar werd zelfs in bepaalde gebieden de ware naam waarmee de Joden aangeduid worden! In die landen, in de Joodse Vestigingsgebieden van Rusland, leven we vooral van de verkoop van sterke drank. We produceren en verkopen vodka. We hebben dan de taveernes in de dorpen en in de kleinere steden nodig om onze verkoop van alcohol te verhogen. We nodigen niet uit tot dronkenschap of tot allerlei soorten van uitspattingen. De *muzhiks*, de Russische kleine boeren en de boeren van groter Litouwen, zouden zonder ons ook drinken! Dat is een bewezen feit. In het algemeen, zijn we eigenaars van meer dan de helft van alle taveernes, maar veel herbergen worden toch ook gepacht door Christenen. De Christenen openen meestal taveernes in de grote steden.

Asa hield een korte stilte aan.

Daarna vervolgde hij, ‘af en toe verlies ik een taveerne, natuurlijk. Dat gebeurt wanneer een Russische of Poolse administrator plots een rekening met mij wil vereffenen, of jaloers en afgunstig wordt. Ik protesteer daar niet tegen. Wanneer de rentmeester van de edelman bij wie ik de pacht heb, of de edelman zelf, geen gepaste oplossing met smeergeld kan vinden, of niet die administrator duizenden mijlen ver naar het oosten kan zenden, dan verlies ik de herberg. Ik absorbeer dat verlies wel. Ik sluit de taveerne zonder morren. Wie verliest het meest? In de eerste plaats dat dorp en de administrator zelf! Ik ga gewoon wat verder! Ik open een nieuwe taveerne elders in de omgeving. De edellieden lenen me zelfs maar al te graag het geld voor de pacht. Daarbij, natuurlijk, ben ik niet echt in de meeste gevallen de eigenaar van de taveerne.’

‘Wat bedoel je?’ vroeg Antanas.

‘Ja, ik pacht de taveerne slechts, en dikwijls zo niet meestal, zijn de contracten met de uitbaters van de taveerne niet in mijn eigen naam opgesteld. Ik zorg er tevens voor dat de contracten met de adel bevestigen dat ik in dergelijke gevallen de pacht niet meer hoef te betalen na het incident.’

‘Hoe bedoel je dat?’ riep Antanas weer uit. ‘Ik heb toch enige registers van mijn meesters gezien, waarin staat dat jij de houder bent van de meeste van hun taveernes. Je naam staat duidelijk in de contracten.’

‘Je hebt slechts één laag van het algemeen schema gezien,’ glimlachte Asa. ‘Ik kan het je nu even goed uitleggen. Vroeg of laat vind je wel voor jezelf uit hoe de vork aan de steel zit. Ik heb drievoudige contracten en de edelen hebben dubbele boeken!

De edellieden verpachten aan mij. Dat is één contract.

Ik teken een tweede, een nepcontract, met een Christen. De Christen tekent nog een contract met een Jood die hij tewerkstelt. Dat is niet verboden. Twee meer contracten!

De Joden die in de taveernes werken, de uitbaters van de herbergen, de zogenaamde ‘eigenaars’ van de taveernes, worden wel door mij betaald, en ik kies hen uit. Ze bekomen natuurlijk een mooi percentage van de winst om niets te doen. Ik moet dus de Christen betalen die als tussenpersoon dienstdoet.

Wanneer nu een politieman een ravage uitlokt betreffende een taveerne, en vraagt naar de eigenaar, dan zal de Jood die de sterke drank opdient slechts beweren dat hij in dienst werkt van een Christen, van wie hij de naam met vergenoegen zal vermelden. De Christen, wanneer gevraagd, zal toegeven dat hij de wettelijke eigenaar is. Gewoonlijk stopt het onderzoek daar al wel. Zaak gesloten. Zijn geld komt echter van mij.’

Antanas keerde zich naar Asa, ‘wat gebeurt er wanneer het onderzoek daar niet stopt, of wanneer de Christen je toch verraadt? Vermits hij beschouwd wordt als de wettelijke eigenaar van de taveerne, kan hij die voor zich houden!’

‘Hij heeft slechts een kopie van een pachtcontract dat een vals contract is, met een reeks voorwaarden in geval van heikracht, herinner ik je. Hij is niet werkelijk de eigenaar. De edelman zal nooit een dergelijk contract erkennen. Nog meer gebruikelijk is de naam op het contract met de Christen een vervalste naam. De edellieden weten maar al te goed, dat de Christen onbekwaam is de taveerne correct te beheren. In echte gevallen van problemen, heeft de rentmeester van de edelman gewoon het recht de taveerne te sluiten en de contracten op te zeggen. We beginnen dan opnieuw, met een andere Christen als tussenpersoon. Ik heb zo al enige taveernes gerecupereerd na enige maanden van sluiting. Dat berokkende me geen grote schade!’

Antanas keek verbijsterd.

Hij zei, ‘ik begrijp waarom mijn meesters me naar jou gezonden hebben. Ik moest horen van dergelijke schema’s, maar niet van hem! Af en toe, toch, Asa, moeten al je schema’s falen. Sommige Christenen kunnen slim genoeg worden om zich uit je schema’s te graven en de taveernes voor zich te houden.’

‘Dat gebeurt ook. Misschien eenmaal elke twee of drie jaar. Een dergelijke man is natuurlijk voor eeuwig verbrand. Hij bezit dan één contract, maar enkel dat. Hij krijgt nooit nog ergens een ander contract. Ik waarschuw de edellieden. Voor wat mij betreft, ik neem het verlies op. Het verlies zit inbegrepen in de tien tot vijftien percent verlies op winst die ik telkenjare inreken. Ik maak me niet erg druk over dergelijke zaken. De politie wordt dan niet diep in de

zaak verwickeld. Ik leg de zaken koel uit aan de Christen. Dikwijls laat hij zijn plan dan wel vallen.

Ik ben vrijgevend, al zeg ik het zelf. Ik betaal de Christen tussenpersonen en de Joodse uitbaters beter dan mijn concurrenten. Ik betaal hen zelfs beter dan mijn vader deed. Ik betaal hen beter dan mijn broeder zou hebben willen doen. Mijn winst is wel lager dan die van mijn concurrenten, maar ik verlies minder herbergen dan zij! Ik raas en schreeuw niet wanneer ik een verlies lijd. Ik neem het verlies op, en ga verder. Ik probeer discreet te blijven. Dat, en mijn vrijgevigheid, beperkt de gevallen waarin ik echt een taveerne verlies. Ik neem de verliezen aan, als iets dat voor de hand ligt. Ik heb de verliezen al ingerekend in mijn globale winst van het jaar. Natuurlijk doet het pijn. Wel, het deed me pijn in het begin. Nu lach ik een dergelijk verlies weg. Mijn afstandelijkheid, het feit dat ik zoiets al lang niet meer als een catastrofe beschouw, brengt de oneerlijke Christelijke tussenpersoon van zijn stuk, zoals trouwens de eventuele oneerlijke Jood. Het brengt ook van stuk de Joden die de taveernes voor mij openhouden. Ze hebben op de harde manier geleerd hoe meedogenloos ik nadien kan handelen. Zoals ik al zei, die mannen zijn verbrand! Ze krijgen nergens anders nergens anders nog een contract. Zelfs niet bij hun leveranciers! Ze hebben een zeer slechte keuze gemaakt. Uiteindelijk verliezen zij veel meer dan ik. Ze hebben voor eeuwig en overal verloren, de stakkerds. Ze blijven gebrandmerkt als oneerlijke lieden, met wie het beter is geen overeenkomst af te sluiten. Iedereen houdt op met hen nog zaken te doen. Daar zorg ik wel voor! Het woord wordt verspreid. Iedereen weet thans wat van mij te verwachten. Oneerlijke mensen maken eenmaal wat geld. Ze krijgen nooit een tweede kans.'

Antanas lachte, 'wat als ik je nu aangaf bij de politie?'

Asa keek naar hem. Had hij zich vergist in het karakter van Antanas? Een bedreiging verscheen op zijn gezicht.

Hij zei, 'je zou nooit lang rentmeester blijven bij enige edelman van de *szlachta*. Tevens, ik denk dat ik je ken, Antanas. In je hart ben je een fatsoenlijke man. Je zou zoiets niet doen.' Antanas ontving de impliciete bedreiging. Hij werd direct ernstig, en had al spijt over zijn uitlating.

'Neen, dat zou ik niet doen,' gaf Antanas toe. 'Ik zie geen nut voor negatieve daden in de handel. Je bent wel de eerste man die ik ontmoet, Asa, die verliezen aanneemt en draagt, zonder grote spijt. Je neemt het verlies als een wijze van leven en handeldrijven. Dat is een nieuwe hoek voor mij om de zaken te bekijken. Een interessante hoek! Bereken je eventuele verliezen al direct in?'

'Het is slechts een eenvoudige, rationele berekening van risico's,' vervolgde Asa. 'Men kan oud en ziek worden door zich op te winden over al de risico's die men neemt. Ik zeg: reken de risico's in van bij het begin en zorg dat de verliezen steeds beperkt blijven. Leg al je eieren nooit in één mand, zei mijn grootmoeder altijd, en maak je dan veel minder kopzorgen. Zorgen en angst kunnen een man op termijn even gemakkelijk doden als een geweer!' Antanas veranderde dan snel van onderwerp.

'Laat het Joods geloof steeds toe alcohol te drinken, alcohol te distilleren en te verkopen? Alcohol kan toch tot dronkenschap leiden, en tot erger!' vroeg Antanas zich na een lange stilte af.

'De Islam verbiedt het drinken van alcohol. De Katholieke en de Calvinistische en Lutheraanse Kerken zijn er niet happig op. Wij Joden, mogen zowel wijn als sterke drank

drinken. Onze godsdienst is veel ouder dan de Islam en het Christendom. Zich onthouden van wijn, zeggen onze rabbijnen ons, zou betekenen dat we aan één van de mooiste geschenken van God aan de mensheid zouden verzaken. Onze godsdienst moedigt dus niet de onthouding van wijn aan. Net zoals ze niet de onthouding van seksuele relaties niet aanmoedigt, het celibaat, en het vegetarisme. We hebben geen ordes van monniken, geen militaire ordes van monniken, geen abdijen en geen vrouwenkloosters. Zelfmoord, in dezelfde zin, is een heiligschennis. We mogen geen slaven meer houden.

We menen dat wijze mannen en wijze vrouwen er niet van zouden moeten teruggehouden worden hun mening aan de gemeenschap te verkondigen. Daarom praten de Joden zoveel. Ik wijk nu af, maar ik ga even door. We zijn getraind om rationeel over een onderwerp van gedachten te wisselen, om te negotiëren, om te pleiten, zelfs om te smeken, en wellicht ook om tot het einde te blijven protesteren, nooit om te vechten of om geweld te gebruiken. Dikwijls vind ik zelfs dat we te veel praten en te veel discussiëren. We beschouwen de zaken vanuit alle hoeken. Die gave is de basis van onze tegenstellingen in spraak, in redevoeringen, de basis van onze kritische mentaliteit, en van onze rationaliteit. Het zijn onze betere kwaliteiten, zou ik durven beweren. De niet-Joden blijven afgunstig op ons rationeel denken. Het is echter in de tegenslag en in het protest dat de Joden gedijen, en hun grootste glorie vinden of winnen. We zijn natuurlijk ook taai. We geven nooit op.'

Asa dreef zijn paard verder. De avond viel. Zover hij kon zien bespeurde Antanas geen huizen. Waar bracht Asa hem nu naartoe? Tijdens de vele uren die ze die namiddag gereden hadden, hadden ze slechts steeds hetzelfde monotone landschap gezien. Dit was een zeer vlak land van zandgrond, waarop lage bomen en struiken groeiden, en grassen voor zover het oog kon reiken. Hier en daar openden zich uitgestrekte velden van tarwe, gerst en rogge in de bossen. Die velden waren zeer groot, tekenen van de aanwezigheid van mensen, boeren, niet ver van waar Asa en Antanas op de droge paden reden. De nauwe wegen slingerden zich lager nog dan de velden. Die wegen zouden waarschijnlijk in de winter ontoegankelijk worden, wanneer ze gevuld zouden liggen met tot twee man hoogtes van mulle sneeuw. Asa zou dan voorzeker sledes moeten gebruiken om tot hier te geraken in de koude maanden. Was dit een land van beren? Wellicht! Antanas keek wat angstig naar de zijden en naar achter zich.

Antanas zou naar voren hebben moeten kijken. Vier mannen te voet doken op vóór de koets van Asa en Antanas. Ze stapten als een hechte groep. Ze splitsten zich. Twee mannen gingen aan elke zijde van de weg, alsof ze de koets wilden vermijden en doorlaten. Hun ogen leken blank van uitdrukking, maar toch volgden ze begerig elke beweging van de mannen die op de bank van de koets zaten.

'Bandieten,' gromde Asa tussen zijn tanden. 'We worden mogelijk aangevallen. Neem je revolver en wapen je. Houd je zwaard klaar.'

Asa hield de teugels in één hand. Hij ook, zag Antanas, greep zijn revolver van onder zijn bank en wapende het uit het zicht van de mannen.

De veronderstelde bandieten gingen gekleed zoals gewone Rutheense *muzhiks*, boeren of landarbeiders. Ze droegen hoeden met brede randen die over hun voorhoofden hingen, en lange, eenvoudige overmantels van bruin, geolied linnen. Waarom zulke zware mantels op deze warme dag? Ze konden eender welk wapen verborgen houden onder die brede,

mouwloze mantels, dacht Antanas. De naar hen toe komende mannen konden de reizigers op hun pad niet verwacht hebben.

Eén blik op de voorste man die links ging was voldoende om te bemerken hoe ze in een hen gewone wijze van hinderlaag stapten. Antanas bleef heel stil. Zijn hartslag sloeg luider en luider in zijn oren. Eén hand hield hij op zijn revolver, verborgen onder zijn rechterbeen. Zijn linkerhand trok zijn militair zwaard dichterbij. Het heft lag nu dichterbij zijn rechterhand. Antanas kon schieten en zijn zwaard uit de schede trekken en ermee uitslaan in een oogwenk. Zo nodig kon hij zelfs eerder nog met de zilveren schede naar de andere zijde houwen. Zijn militaire opleiding zorgde ervoor zijn spieren al te spannen.

Asa klikte zijn paard verder met zijn tong, een scherp geluidje van lippen en mond. Het dier ook werd zenuwachtig. Het bleef de koets verder door trekken met dezelfde lome stap, langzaam, en met gebogen hoofd. Het paard was moe op dit einde van de dag. Het verlangde naar een stal en naar voeder.

Asa zat links op de bank, Antanas rechts. Wanneer de eerste man links Asa voorbij stapte, tikte hij even zijn hoed aan met één vinger, en hij keek indringend naar Asa. Hij hield daarbij zijn hoofd wat hoger dan voorheen. Asa zag een zwartbaardig gezicht waarin vurige, donkere ogen priemden. De ogen bespiedden kort maar gretig. Asa knikte terug. De man stapte hem voorbij.

Toen de man zich één stap achter Asa bevond, draaide hij zich zeer snel om en greep de rand vast van de koets. Hij plaatste één voet op het hout dat aan de menner van de koets toeliet om op de hoge bank te geraken. Asa had zoiets al verwacht. Hij was steeds blijven kijken naar de mannen links van hem. Hij plaatste vliegensvlug zijn handwapen, zijn revolver, tussen de ogen van de bandiet.

‘Eén beweging verder, man, en je bent dood,’ riep Asa in het Pools.

De tweede man aan de zijde van Asa had al de teugels van het paard beet. Hij hoorde wat Asa zei.

Ondertussen had Antanas ook al zijn revolver gericht op de eerste man aan de rechterzijde.

De tweede man links bevroor een ogenblik. Hij wist niet wat te doen.

‘Je kunt het proberen en dood zijn, of gaan lopen,’ maande Asa koel de man aan die hij onder schot hield. ‘Geef me maar een halve aanleiding om te schieten. Daar zal ik van houden!’

De man vloekte en aarzelde.

Asa bracht dan zijn korte zweep neer op het gezicht van de tweede man aan zijn zijde. Hij moest daartoe niet kijken. Hij hield zijn ogen verder op de eerste man. De tweede bandiet riep iets uit van de plotse pijn.

Een luid schot kon gehoord worden. Antanas had minder geduld gehad dan Asa. Aan de zijde van Antanas sloeg de voorste bandiet al naar de grond. Een gat in zijn schouder werd dadelijk rood. De tweede man aan die kant poogde een sprong. Antanas had zijn revolver echter al laten vallen. Hij sloeg die man hard in het gezicht met het heft van zijn ontbloot zwaard. De man schreeuwde het uit. Zijn gezicht brak uit in bloed. Antanas trok zijn zwaard volledig uit de koets. Hij duwde de punt naar de keel van de man.

Asa, aan zijn kant, herhaalde, ‘loop! Loop weg, zeg ik je! Anders schiet ik en dood ik. Ik heb geen medelijden voor jullie, ploerten!’

De bandieten verloren hun moed en energie. Hun truc had ditmaal niet gewerkt. De tweede man links hield nog steeds de teugels van het paard in de vuile handen.

‘Laat de teugels los,’ beval Asa luid.

Asa had zijn zweep in de koets laten vallen. Hij zwaaide nu een tweede revolver, een zwaar, oud, groot, lelijk wapen, direct naar de man. Asa hield die revolver kruiselings onder zijn rechterarm. Hij richtte de revolver naar de tweede man aan zijn kant. Onder bedreiging van dit dodelijk wapen liet de man toch de teugels los. Hij sprong echter naar Asa en viel hem aan, ondanks de dikke loop van de revolver recht in zijn richting wees.

Asa haalde de trekker over. De kogel sloeg in de borst van de man. De ontlading klonk als een kanonschot in de velden. De man viel neer. De voorste man gebruikte dan de beweging van Asa, een korte, tijdelijke verandering van aandacht, om verder de koets te grijpen en de revolver die nog steeds naar hem wees weg te duwen. Hij sloeg het wapen zijwaarts met een sterke slag van zijn arm en hand. Asa liet de revolver naar beneden gaan, bracht de revolver zelfs lager, maar haalde het wapen in die beweging weer naar de zijde van de bandiet. Hij haalde de trekker van zijn wapen ook over. Het schot wierp de man van de koets weg, op de grond. Asa had de bandiet in de zijde geschoten. De kogel was diep in de man verdwenen. Bloed gutste uit de wonde.

Asa nam de zweep weer op. Hij trok aan de teugels. De zweep kwam neer op de rug van het schichtig paard. De koets werd voorwaarts gerukt. Het paard steigerde in een galop door een ruk aan de teugels. Het dier werd plots uit zijn vroegere lethargie getrokken. Het hinnikte luid en liep snel in galop weg. In slechts enkele seconden was de koets al meerdere stappen verwijderd van de bandieten. Asa bracht weer zijn zweep omhoog en dan neer op het paard. Het dier liep sneller en sneller. De koets kreunde, draaide weg om een bocht in de weg. Het paard vluchtte.

Het pad liep een heel stuk rechtdoor achter de bocht. Asa keek naar achter. De vier bandieten waren nergens te bespeuren. De mannen moesten nu hun wonden aan het likken zijn, dacht Asa. Ze lagen waarschijnlijk in het stof van de weg en vervloekten de verloren gelegenheid om de ongekende reizigers te beroven. Asa keek weer naar voren. Hij stuurde lichtjes het paard vooruit aan dezelfde snelheid. Een beetje verder echter, trok hij weer aan de teugels. Hij liet het dier nog even, doch trager galopperen, en trok wat later de koets naar een nog lagere snelheid. Hij reed langzamer nog wat verder, tot stapvoets. Het paard kon niet lang zo hard lopen, wist Asa, en hij durfde niet volledig te stoppen. Hij liet het paard stapvoets vooruit komen. Slechts dan draaide hij zich naar Antanas.

Antanas was naar achter geworpen door de plotse sprong voorwaarts van het paard. Hij worstelde om terug recht te komen. Hij hield zich eerst vast aan de planken van zijn bank en dan aan de zijplanken. Hij had zijn zwaard laten vallen en was zijn revolver al aan het herladen. Wegens de snelheid van het paard had hij daar moeite mee.

Antanas grinnikte naar Asa, ‘die mannen zullen we niet zo snel wederzien, denk ik. Ik schoot er één in de schouder. Dat zal hem enkele weken verlammen aan één kant. De andere verloor enkele tanden. Het zal hem er niet knapper van doen uitzien!’

Asa glimlachte en knikte slechts. Hij hoopte dat de man die hij neergeschoten had slechts gewond was. Een dode man kon complicaties betekenen, en een lang onderzoek door de lokale politie, scherpe vragen en harde antwoorden die moesten geleverd worden. Asa en

Antanas zouden het hoofd moeten bieden aan een hoop leugens. Ze hadden de bandieten erg verwond. De mannen konden sterven aan de gevolgen van hun wonden, al zou dat niet zeer snel gebeuren. Ze zouden op een vuil bed blijven liggen, en waarschijnlijk gangreen ontwikkelen. Of ook niet. Het rot kon hen uiteindelijk doden, langzaam maar zeker. Asa stopte de koets nu.

‘We reinigen onze wapen en we herladen,’ riep Asa tot Antanas. ‘We kunnen beter niet onvoorbereid blijven.’

Zijn hand beefde.

Antanas knikte naar Asa. Hij begon verbrand poeder uit zijn revolver te blazen. Asa zag welk fijn, elegant en mooi gegraveerd stuk het was. Antanas liet een nieuwe kogel in de loop glijden.

‘Dat zal wel voldoende zijn, voorlopig,’ bevestigde Antanas. ‘Ik zal het later meer schoonmaken. Laat ons hier maar weggkomen!’

Asa had hetzelfde gedaan met zijn wapens. Hij trok aan de teugels van het paard en gaf het een korte tik van de zweep. Ze reden verder. De bandieten kwamen niet achter hen aan, als ze al nog bekwaam waren om dat te doen.

Asa glimlachte nu, ‘daar zijn we goed van afgekomen!’

Asa en Antanas voelden zich nu weer veilig. Ze reden nog ongeveer een uur langzaam door. De weg draaide meerdere malen. Asa kende deze weg en dit land.

De zon verdween achter hen. Dan zag Antanas plots de eerste, lage huisjes met strodaken van een dorp of van een kleine stad. Asa reed er naartoe. Ze hadden ook hun veiligheid bereikt!

Asa wees in de verte en riep opgelucht, ‘Kozinovo!’

Ze hadden hun bestemming van die dag bereikt. Antanas wist helemaal niet of ze zich nog in de provincie van Vilna bevonden of al in de provincie van Grodno, of in die van Minsk. Het kon hem ook niet veel deren. Een plotse opwelling van vreugde deed hem een kreet van victorie en opluchting uitroepen. Hij lachte met een zucht van verlichting. Hij schoof wat verder op de bank, duwde zijn zwaard weer in de schede, en plaatste zijn revolver weer onder de bank.

‘Gezegend zij God almachtig,’ zuchtte Antanas.

Asa glimlachte. Hij ook voelde de blijdschap van de verdwijning van de grote spanning in hem, in afwachting van het onderdak, de vreugde van de veiligheid, van rust en enig voedsel en drank. Zijn keel voelde zeer droog aan.

Antanas had er geen idee van waar Kozinovo, eigenlijk Oud Kozinovo, zich bevond. Hij veronderstelde ergens tussen Vilna en Minsk, eerder meer zuidwaarts.

Ze reden niet direct het dorp in. Hun pad verbreedde zich tot een weg, hoewel nog steeds een aarden weg tussen velden en weiden. Het bos opende zich breder. Asa richtte de koets naar een groot gebouw dat geïsoleerd stond, op een kleine afstand van een verzameling huizen. Antanas herkende het gebouw als een complex waarin zich ook een grote taveerne bevond. Het stond naast een kruispunt van meerdere wegen die naar Kozinovo leidden.

Asa reed met de koets iets sneller naar tot onder een open, reusachtige, houten schuur. De structuur van die stal zag er indrukwekkend uit. Meerdere koetsen en karren konden er

moeiteloos onder schuilen. De schuur had geen voorgevel van hout of steen aan hun zijde, zodat Asa rechtstreeks van de weg de schuur kon inrijden.

Onmiddellijk verscheen een jongeman uit het niets. Hij groette Asa respectvol, nam de teugels van het paard over, en leidde het een beetje verder naar binnen, naar de paardenstallen. De jongen had de lederen riemen die het dier aan de koets verbonden snel losgemaakt. Hij had het dier in een handomdraai bevrijd van de koets en het zachtjes naar de andere zijde geleid.

Antanas volgde even, en zag hoe de jongen hooi naar het dier wierp en het een emmer water bracht. Het paard begon te hinniken. Het leek tevreden aldus geholpen te worden. De jongen hield het dier rustig. Het paard snoof en at dan van het hooi. Meerdere paarden stonden daar nog, in een ruimte die afgesloten kon worden van de rest van de stallen. De jongen ging terug de schuur in. Asa overhandigde hem enige muntstukken, waarvoor de jongen overvloedig dankte en glimlachte. Hij leek Asa wel te kennen.

De jongen grijnsde.

Hij zei, ‘mijn vader is in de zaal. We verwachten heel wat gasten vanavond! We hebben wel nog kamers vrij.’

Asa glimlachte terug en knikte. Hij was de eigenaar van deze herberg. Hij pachtte de plaats, maar hij had ze gerestaureerd en ze vergroot. Hij pachtte eveneens het recht hier een distilleerderij te houden, samen met de taveerne. De edelen van wie hij pachtte waren de Podolski heren. De herbergier was een Jood, een zeer godsvruchtige en daarom ook een zeer betrouwbare Jood.

Asa en Antanas waren al uit de koets gestopt direct nadat ze binnenreden. Ze strekten verder hun leden en verzamelden de reiskoffers die ze op hun kamers zouden nodig hebben.

De ingang van de taveerne lag aan de andere zijde van een met ruwe stenen belegde koer, waarrond Antanas nog meerdere andere gebouwen bemerkte. De muren van de taveerne waren met kalk witgewassen, en proper. Twee Griekse kolommen stonden aan de zijden van de ingangspoort. Die ondersteunden een grote, bedekte portiek. Antanas had onderweg niets anders dan lage, half bouwvallige krotten bemerkt, bedekt met eenvoudige strodaken. Dit gebouw vond hij daarom een vreemd voorbeeld van sofistiekering in het platteland. De taveerne leek groter dan het Orthodox kerkgebouw hier kon zijn. Het paleis van een gouverneur van deze streken had niet meer indrukwekkend gebouwd kunnen zijn!

Aan de andere zijde van het gebouw liep een hoog, lang balkon. Dit, zonder twijfel, was de zijde waar de slaapkamers op de klanten wachtten. Een trap liep langs de muur naar het uiteinde van het balkon. Een ladder was ook geplaatst tegen het balkon. Twee mannen waren bezig nieuwe bussels riet op het dak te plaatsen. Asa duwde Antanas door de ingangspoort naar de zaal van de herberg. Antanas stapte naar binnen en bleef weer een ogenblik in verbazing staan.

Antanas stond stomverbaasd. Hij bevond zich aan het uiteinde van een grotere zaal dan hij zich kon ingebeeld hebben voor een gewone taveerne in een klein dorp. De zaal leek hem reusachtig, zeer breed en lang, veel groter dan eender welke zaal van een herberg die hij tot dusver bezocht had. Het plafond rees veel hoger dan hij voor mogelijk had gehouden. Zware houten balken ondersteunden het dak in een mooie structuur, een wirwar van andere houten balken van verschillende diktes en lengtes. Antanas telde meer dan een dozijn grote, ronde

tafels, en ook rechthoekige tafels stonden wat verder, dichterbij de deur waar hij stond dan aan de andere zijde. Stoelen en banken stonden rond de tafels. Aan het verre eind van de zaal liep een toog, bijna van het ene eind van de kortere muur naar het andere. Achter die toog, armen breed open en de handen met de palmen naar beneden, rustend op het oppervlak, stond een Joodse man.

Die man, de herbergier, droeg een grote *yarmulke*, het Joods laag hoofddeksel, op zijn zwart, gekroezeld haar. Daarmee wist iedereen wie en wat hij was! Zijn baard was vol en donker. Hij droeg lange oorlokken. Antanas had die al lang niet meer gezien. De man stond zoals een rots achter zijn toog, gekleed in zijn traditionele *kaftan*, een lichte mantel. De mantel lag open op zijn indrukwekkende dikke buik, zodat een lange witte gebedssjaal zich toonde, zijn *tallis*. Hij riep dadelijk een luid welkom naar Asa vanaf het andere eind van de zaal. Zijn stem rolde helder en krachtig door de grote ruimte.

De man lachte, ‘Asa Vincevicius! Welke goede wind blies je naar ons, mijn vriend? Je bent onze eerste gast vanavond!’

Asa ging naar voren, en riep al, ‘dien ons eerst maar een heel koud biertje op, Moshka. Daarna vodka! Onze kelen zijn zo droog als papier. Bereid ook al maar twee kamers voor. Mijn vriend Antanas en ik, zullen enkele dagen in je taveerne verblijven!’

Antanas merkte op hoe Asa hier veel meer in zijn eigen element leek dan in Vilna.

Moshka grijnsde, nam twee grote glazen van achter zijn toog en schonk schuimend bier uit een reusachtige beker.

Asa en Antanas wandelden langzaam naar de toog. Antanas bleef rondkijken met geheven hoofd, naar de grote, hoge vensters, naar de eigenaardige structuur van de ineengestregelde balken. Moshka vulde de glazen tot een dunne rand van wit schuim over hen hing. Met zijn drieën juichten ze, klonken ze, en ze dronken. Ze wisselden weinig beleefdere woorden uit. Ze dronken, spraken eerst niet. Moshka bemerkte hoe begerig de mannen aan de andere zijde van zijn toog hun bier binnen sloegen. Asa en Antanas hadden echt dorst!

Moshka glimlachte en zei, ‘ik neem aan dat jullie twee van onze beste kamers willen?’

‘Ja, alstublieft, Moshka,’ vervolgde Asa. ‘Je kent Antanas Svirskevicius nog niet. Hij is een rentmeester van de edelen. Hij vergezelt me. Ja, geef ons je properste kamers!’

Moshka keerde zich naar een meid die haar hoofd van achter een andere deur stak, een deur die naar de kamers achter en boven de toog leidde. Hij riep naar haar de twee kamers voor te bereiden waarvan hij haar de nummers en de sleutels overhandigde. Antanas was daar opnieuw verbaasd over. De kamers in deze taveerne hadden sloten op de deuren! Hij dronk verder, en bracht zijn ogen weer naar Moshka.

‘Welk is het nieuws uit de wereld van Vilnius?’ vroeg de Joodse herbergier.

Asa begon een lang gesprek over de situatie van Polen, Litouwen en Rusland. Moshka luisterde. Ondertussen gleden zijn ogen echter naar alle zijden.

Na een tijdje begon Asa ook het verhaal te doen van hun aanval door wegbandieten. Hij meende die mannen wel te kennen, merkte Moshka op. Dezelfde groep had een relletje uitgelokt onder zijn gasten twee avonden geleden. Met de hulp van enige dorpsbewoners had hij toen die mannen buiten kunnen wippen. Ze hadden bedreigingen naar hem en naar de dorpelingen geschreeuwd, maar ze waren verdwenen op de weg naar Minsk. Ze moesten teruggekomen zijn. Moshka vertelde hoe ze plots een vuurwapen tevoorschijn hadden

gehaald. Dat had slechts geresulteerd in dat die man snel buiten gelopen was met een gebroken pols! Asa had inderdaad gezien hoe de laatste man een vuil windsel rond zijn rechterhand droeg. Die man had zich ook niet zeer gemengd in het handgemeen.

‘Dezelfde bende,’ voegde Asa toe aan het verhaal van Moshka. ‘We zonden ze door met gaten in hun lichamen. Ze leefden nog toen we ze verlieten, maar twee van hen kunnen sterven aan verrotting van ledematen.’

Moshka knikte slechts. Hij vermeldde niets van enige politie, en dat deed ook Asa niet. Conflicten werden in deze afgelegen delen van Ruthenië behandeld zonder de inmenging van de Russische politie.

Asa vroeg dan om iets te eten. Moshka wees slechts naar één van de kleinere, ronde tafels dicht bij de toeg. Asa en Antanas gingen zitten.

Asa en Antanas hadden niet gevraagd wat Moshka hen kon aanbieden. Asa wist wel dat ze het beste zouden krijgen wat de herberg te bieden had. Een andere meid bracht hen al schotels, eetgerief en twee volgende, tot de top gevulde glazen bier. Moshka wees naar zijn borst. De bieren waren voor zijn rekening.

De zaal verduisterde. De zon ging onder. Moshka stak de kaarsen aan op twee zeer grote, zeventakkige kandelaars die aan het plafond hingen. Hij liet de kandelaars naar beneden aan een dik koord dat hij nadien aan een haak in de muur bevestigde. Andere gasten duwden dan de deuren open. Vodka werd direct uitgeschonken.

Een dienstmeisje bracht Asa en Antanas te eten. Ze kregen gestoofd kalfsvlees dat gekookt en her-gekookt was gedurende meerdere uren, met een brei van gerst, rijst en gierst. Het vlees vlotte in de zure brei, de *borsht*. Sneden zwart brood, dat even zuur smaakte als de *borsht*, werd op de tafel gezet. Met het brood bracht de meid hen opgezette komkommers, gefermenteerd in zout en op meer smaak gebracht met venkel en pepers. Zonder veel drukte werd een fles vodka op tafel geplaatst, naast twee kleine glazen.

Antanas at niet veel. Hij kon niet gewoon geraken aan het zwaar voedsel van het platteland. Hij verorberde niettemin het brood en wat van de ingelegde groenten. Hij diepte wat brokken vlees uit de stoofpot. Hij weigerde de *borsht* aan te raken. Antanas had al te veel van die verschrikkelijke soep de vorige dagen binnen gekregen, met of zonder de gestoofde groene kool. Hij diepte een paar lepels uit de gestoofde kikkererwten op, en nam wat wortelen uit het kalfsvet, dat later opgediend werd. Hij keek met verbazing naar Asa die at alsof hij nooit wat anders gekregen had.

Asa had met groeiende lach naar Antanas gekeken.

Hij glimlachte, ‘je kunt de Rutheense stoofpot uit de dorpen niet gewoon worden, is het niet, Antanas? Te zwaar gedoe voor je?’

Asa bemerkte dan hoe Antanas slechts een lelijk gezicht maakte naar de stoofpot, en zijn neus ophaalde. Antanas vermeed te antwoorden.

‘Ik heb meer en meer Joden gezien de laatste dagen, die gekleed gingen zoals de herbergier,’ zei hij aan Asa, zijn ogen op Moshka houdend. ‘Waarom zijn er zoveel meer erg godsvruchtige Joden op het platteland dan in Vilna? Hij lijkt me een heel andere soort van Jood, zelfs! Sommige families die net de taveerne binnen gekomen zijn, zien er eender uit, zeer streng in het zwart gekleed, zeer Joods. Zijn dit Joden van een andere soort dan jullie van Vilna, of slechts Joden van een oudere generatie?’

‘Ze zijn wel degelijk verschillend,’ antwoordde Asa aarzelend. ‘Dit is diep Hasidim land. De Hasidim zijn zeer de Joodse wet strikt nalevende Joden, strikt godsdienstige Joden ook. De Hasidim vormen een soort Joodse sekte, mannen van een Joodse spirituele heropleving, een beweging die in sommige streken van dit land gesticht is geworden, hoewel de beweging nog meer overheerst naar het zuiden toe. Ze houden zich bij elkaar. Ze zijn betrouwbare mannen en vrouwen, hoewel een beetje vreemd en erg conservatief.

De Hasidische beweging werd gesticht door Israël ben Eliezer in de vroege 1700 jaren. Hasidisme betekent godsvruchtigheid. Wij, traditionele rabbijnse Joden, denken niet zoveel na over de ware natuur van God, van Adonai, omdat de essentie van God toch niet kan worden gevat enkel met onze hersenen, niet kan begrepen worden door de menselijke geest. De Hasidische Joden hebben veel nagedacht over de natuur van God. Ze geloven dat ze iets van de godheid kunnen vatten in het mysticisme, en ze geloven in de immanentie van God in het universum. Ze leven volgens de letter van de Joodse wet. Ze passen een nogal ascetisch Jodendom toe. Ze verwerpen de leer van de rabbijnse geleerden die de Talmud bestuderen en steeds nieuwe gezichtspunten en interpretaties ontdekken in de wetten. Wat de rabbijnen doen is te geleerd voor de Hasidim. Ik meen dat hun geloof in de immanentie van God afgeleid is van het Joodse mysticisme en van de Kaballah teksten van Luria. Misschien, onwetend wellicht, kunnen ze beïnvloed worden zijn door de teksten van Baruch de Spinoza, hoewel die referentie ver gezocht is.

Nu, vermits volgens de Hasidim God immanent is in de schepping, zoeken de Hasidim contact of communicatie met God! Men kan die toestand bereiken, beweren ze, door alle wereldlijke zorgen van zich af te schudden, wat al zeer moeilijk te verwezenlijken is. De staat van communie met de Schepper is zo moeilijk te bereiken. Slechts zeer heilige mannen kunnen die toestand bereiken, geloven de Hasidim. Die mannen noemen ze de *Tzaddiks*, de rechtschapen mannen. De Hasidische Joden organiseren zich daarom rond dergelijke *Tzaddiks*, en ze vormen zijn hof. De *Tzaddiks*, de leiders van het Hasidisme, bereiken de extase en de spirituele gemeenschap met God. Dit geloven de Hasidim ten minste! De *Tzaddik* kan bijgevolg tussenkomen bij God voor de gewone Hasidim.

Met de tijd, kon slechts de zoon van een *Tzaddik* een andere *Tzaddik* worden. De geërfde hoven ontwikkelden zich zo. De *Tzaddik* geslachten werden zeer rijk van de giften die tot hen kwamen, gegeven door de mensen die hen kwamen raadplegen voor allerhande zaken, van liefdesgeschiedenissen tot zakenondernemingen. De hoven groeiden uit tot grootse, bijna prinselijke hoven! De aanhangers van het Hasidisme overhandigen een klein papier, een nota aan de *Tzaddik*. Op die papiertjes schrijven ze hun bede. De nota wordt een *kvitel* genoemd in het Jiddisch. Ze voegen natuurlijk een som geld toe opdat de *Tzaddik* hen zou antwoorden.

Er zijn inderdaad verschillen in kleding voor de Hasidische Joden vergeleken met ons, de rabbijnse Joden. Buiten dragen ze meestal de *shtreimel*, de platte, zwarte, met bont afgezette hoed, die zo typisch is voor hen. De Hasidim knopen hun klederen toe van rechts over links. Ze dragen zeer lange oorlokken, genaamd de *peyes*, en lange baarden. Op een bepaald ogenblik besloten ze uitsluitend zich te kleden zoals de dracht van de Rutheense, vroegere plattelandsbewoners, zoals vooral in de lange, zwarte mantels. Natuurlijk dragen de meeste Joden thans wel die mantels. De meeste Hasidische groeperingen ontmoedigen hun gelovigen de baard af te scheren. Gehuwde vrouwen moeten echter pruiken dragen of sjaals om hun

eigen haar te verbergen. In feite, heeft elk Hasidisch hof zijn eigen gewoontes, zijn eigen stijl van gebeden, en ook van kleding.’

Asa pauzeerde even, dronk, at, en ging dan verder.

‘Een van de oudste Hasidische sekten is de groep van Chabad-Lubavitch. De herbergier, de beheerder van deze taveerne, is een Lubavitcher Hasidische Jood. Hij is een vriendelijke, strikte, vredelievende man, maar met zijn inherente mystieke kant en vreemde ideeën aangaande de natuur van God, staat hij haaks tegenover het traditionele rabbijnse geloof. Ik vermijd het met Moshka die onderwerpen aan te snijden.

De stichter van het Hasidisme, Israël ben Eliezer, werd de ‘Baal Shem Tov’ genoemd, de ‘Meester van de Goede Naam’. Afgekort geeft dat de Besht. Hij werd geboren in Moldavië, maar in zijn latere jaren verhuisde hij naar Podolië, naar Medzhybrizh. De Besht was ooit eveneens herbergier! Sommigen beweren dat hij mirakels kon teweegbrengen, zodat zijn reputatie alsmaar vergrootte. Velen geloven wat hij voorstelde betreffende de natuur van God.

Zijn meest prominente opvolger was de Rabbi Dov Ber de *Maggid*, of de prediker. Meer nog dan de Besht, boemde Dov Ber verder op de eerder vage ideeën en verklaringen van de Besht. Hij vooral, vormde de huidige beweging tot een organisatie die zich uitbreidde. Het geloof bewoog zich noordwaarts naar de kern van Litouwen. Dat gebeurde vooral door het werk van een man genaamd Shneur Zalman van Liadi. Liadi ligt niet ver van hier!

De Hasidische beweging, met haar inherent mysticisme, en met de vreemde ideeën over de natuur van God, botste recht tegen het rationele, traditionele rabbijns Jodendom. De tegenstanders van het Hasidisme werden genoemd als de *Misnagdim*. Ik ben een *Misnagdim*. In mijn mening duwt het Hasidisme de Joden achteruit in de tijd, naar het duister verleden, in het blind geloof, in de mystieke contemplatie, in het irrationeel denken van de *Kabbalah*, en in de aanbidding van de heilige mannen die de *Tzaddiks* genoemd worden. Volgens mij zou de aanbidding beperkt moeten blijven tot God. Het Hasidisme riep ook een halte toe aan sociale hervormingen.

De rabbijnen van Litouwen verzamelden zich op een markt te Zelva. Ze eisten maatregelen tegen de Hasidim. Vooral de rabbijn Elijah ben Solomon Zalman van Vilnius sprak zich uit tegen het mysticisme als zijnde in tegenspraak met de rationele studie van het Judaïsme. In 1772, lanceerden hij en de Joodse Gemeenschap van Vilnius een campagne gericht tegen de sekte. In 1777 werd een anathema uitgesproken tegen de Hasidim van Vilna, een *herem*. Rabbijn Elijah excommuniceerde de Hasidim opnieuw in 1781. In 1796 verklaarde hij dat de Hasidim ketters waren van het Joods geloof. Hij klaagde de complexe constructies van het geloof van de Hasidim aan, en verwierp ze volledig. Ondertussen werd de Rabbijn Elijah de *Gaon* of Heilige Rabbijn van Vilna genoemd, in het Hebreeuws is dat de ‘ha-gaon he chasid mi-Vilna’, het godsvruchtige genie van Vilna. Vilnius werd het centrum van het traditioneel rabbinisme. Vilna werd het ‘Jeruzalem van het Noorden’ genoemd. De straat waar onze familie in woont werd ‘Gaono’ in zijn naam genoemd.

Je zult weinig Hasidische Joden in Vilna vinden. De Hasidische hoven en dynasties werden verbannen uit onze gemeenschap. In september van 1796, verklaarde de *Gaon*, Rabbijn Elijah, weer dat de Hasidim de Joodse wet overtraden met hun leer van het zogenaamde ware

Judaïsme. Hij vroeg de Joden te reageren tegen het Hasidisme. De *Gaon* keerde zijn woede tegen Shneur Zalman.

De *Gaon* van Vilna stierf in 1797.

De Hasidische gemeenschap richtte een drinkgelag in tijdens zijn begrafenis! De rabbijnse gemeenschap, de *Kahal* van Vilna, protesteerde tegen het Hasidisme bij de Procureur-Generaal van Sint-Petersburg. Shneur Zalman, het toenmalig hoofd van de sekte, werd in de gevangenis van Vilna geworpen met 22 van zijn medeplichtigen. Aan het einde van 1798 echter, zonden de Russen Zalman weer naar huis, en ze lieten al hun gevangenen vrijuit gaan. De ouderlingen van de *Kahal*, de leiders van de Joodse gemeenschap, kwamen dan natuurlijk onder de aanval van de Hasidim te liggen. Beschuldigingen en aanklachten werden van beide zijden heen en weer geworpen. Toen Tsar Alexander I op de troon steeg, eindigden de processen abrupt en een ongemakkelijke vrede werd ingeleid tussen de Hasidim en de rabbijnse Joden. Toch kwam er iets zeer goeds uit de strijd.

De student van de Gaon genaamd Rabbijn Chaim Volozhin, stichtte de eerste, echte *yeshivah* in zijn geboortestad, Volozhin, in Wit-Rusland, in Belarus. Deze *yeshivah* revolutioneerde de studie van de Torah.

De Hasidische sekten of hoven groeiden en ontwikkelden zich niettemin. De hoven worden nu meer en meer erfelijk, en ware dynasties werden gevormd.

De Joodse Verlichting, met als exponent de geschriften van Moses Mendelssohn, hielden niet van het Hasidisme, een mystiek, anti-rationeel fenomeen. Sommige van de Hasidische hoven moedigen toch de studie van de Torah en van de Talmud aan. Als je een naam zou willen plakken op het soort van Joden die ik en mijn familie zijn, dan zou je ons *Maskilim* moeten noemen, verlichte Joden, en zij zijn dan ook de *Misnagdim*, hoewel ik de ware Hasidim niet misprijs. Ik geloof alleen niet in hun ideeën betreffende God en in hun mirakels. Ik kom echter wel goed overeen met Moshka hier, en hij met mij.'

'Is de sekte nog steeds welvarend?' wou Antanas weten.

'Oh ja, voldoende goed,' antwoordde Asa. 'Er moeten thans meer dan honderd hoven in Polen, Litouwen en Ruthenië bestaan. Maar de *Haskalah*, de beweging van de Joodse verlichting, trekt me veel meer aan, zoals voor alle Vincevicius het geval is.'

'Ik las teksten van Moses Mendelssohn,' erkende Antanas. 'Ik hield wel van wat hij schreef. Zijn Duits aanvoelen van het Jodendom is zeer verschillend van de oosterse wijzen van denken.'

'Dat is zo,' gaf Asa als commentaar. 'En niet zo verschillend van de manier waarop Ashkenazi Joden denken.'

Asa eindigde met te zeggen, 'de Hasidische Joden zijn zeer observante Joden. Ze blijven Joden, ondanks alles. Net zoals de Protestanten, de Lutheranen en de Calvinisten Christenen zijn. Er zijn natuurlijk grote verschillen tussen de Hasidim en de rabbijnse Joden. Ligt er ook niet een mystieke trek in sommige Katholieke ordes van monniken?'

Antanas antwoordde niet. Hij voelde zich niet op zijn gemak bij deze discussies over godsdienstige onderwerpen. Zijn eigen gevoel lag ver weg van enige formele godsdienst. Hij was het eerder eens met Asa. Hij herinnerde zich al te goed hoe, in zijn ervaring, praten over religies, of over de politiek, snel kon leiden tot oververhitte discussies, tot haat en vijandschap. Hij wenste geen controverses te zaaien tussen hem en zijn vriend Asa Vincevicius, die hij respecteerde en van wie hij hield.

‘Dit brood smaakt lekker,’ merkte Antanas op, de aandacht van Asa iets wegtrekkend naar een ander onderwerp. ‘Waaruit is het gebakken?’

‘Ach, wie weet?’ haalde Asa de schouders op. ‘Rogge waarschijnlijk, aardappelen misschien. Ik ben er ook niet zeker van of Moshka mijn vodka de hele dag door opdient. Mijn vodka behoort tot de betere soort! Morgen bezoeken we de distilleerderij. Het is een grote productie, hier. Ik zend vodka van hieruit naar het noorden en naar het zuiden. De herbergier, Moshka helpt me daarbij. Hij vindt nieuwe klanten.’

‘Hij is dan zowel een herbergier als een handelaar,’ glimlachte Antanas. ‘Welke Jood heeft niet meer dan één beroep?’

‘Niet slechts dat,’ antwoordde Asa eerder koeltjes. ‘Deze herberg is ook een poststation. Ze huurt kamers uit. Moshka baat een winkel uit. Reizigers kunnen hier alles kopen wat ze voor hun reis vergaten. De taveerne heeft stallen. Voor de dorpingen verkoopt Moshka kaas, bonen en erwten, wortelen en kolen. We bouwden een smidse hiernaast, zodat Moshka kan zorgen voor de herstelling van gebroken wielen. Hij verkoopt zout, tabak, lucifers, naalden en draad, lintjes en kledingstukken voor vrouwen. Ik verdenk hem ervan ook te zorgen voor luchtige meisjes en vrouwen aan onverzadigde mannen op reis. Moshka leent geld uit aan niet-Joden, doch slechts in kleine hoeveelheden. Hij eist een zeer hoge interest. Een taveerne zoals deze is een goudmijn in meer dan één aspect.’

Antanas had zoveel al vermoed. Tot dusver, had hij Asa vergezeld om te leren hoe de Joden werkzaam bleven en geld wonnen. Asa had hem tot nog toe weinig verteld over de volledige handel en wandel van de taveernes. Hij waardeerde nu het vertrouwen. Misschien had het kort gevecht onderweg de reserve van Asa verminderd, misschien de moeheid van een lange dag. Niets kon de intimiteit van kameraden-in-de-wapens vervangen!

‘Eén van mijn grootste distilleerderijen is gehuisd in een gebouw achter de taveerne,’ bleef Asa verder uitleggen. ‘Ik distilleer vodka uit rogge, en ook heel wat uit aardappelen. Ik bracht moderne uitrustingen naar deze plaats. Ik heb Pistorius distilleertoestellen hier, uitgevonden in Duistland nog geen tien jaar geleden door Johann Pistorius, een handelaar en uitvinder die in Berlijn studeerde.

Een Pistorius bestaat uit twee verbonden distilleerderkolven en een rechtstaande distilleerkolom. Ze distilleert tot 60% en zelfs 80% alcohol in één beweging. Ja, de Pistorius hier distilleert tot 80% alcoholgehalte in slechts één beweging! Ik houd van potdistilleerders veel meer dan van kolomdistilleerders. De vodka is meer smakelijk, van betere kwaliteit. We distilleren nu meer en meer met aardappelen, en met de Pistorius distilleertoestellen. We brengen verder onze vodka op smaak met kruiden, met fruit, en zo verder. We mengen ook honig en pepers in onze vodka. Wij produceren de beste Poolse honig vodka! En we distilleren zelfs de befaamde *slivovitz*, een sterke drank van pruimen, die eveneens zeer gezocht wordt in Polen. Ik verkoop mijn sterke drank in Polen, in Litouwen en in Ruthenië. De vodka van aardappelen gaat vooral naar Rusland en naar Oekraïne. We transformeren zo zeer grote hoeveelheden rogge en aardappelen. Niemand verdenkt het bestaan van een belangrijke distilleerderij in een klein dorp zoals dit! Ik betaal taksen en smeergelden aan zowat iedereen, aan Poolse en Russische ambtenaren, om hen de ogen te doen sluiten. Mijn winst op de taveernes blijft bescheiden, is hoog op de distilleerderij, zeer hoog op de verkoop van de verschillende gespecialiseerde sterke drank, hoog ook op het voedsel, en laag op de verkoop van de andere producten van de taveerne. Maar alles brengt winst op!’

Asa had wel graag nog wat meer verteld over zijn handel. Met de hulp van de drank voelde hij zich in een open, vrijgevig, licht euforisch gevoel deze avond. Nog nooit in zijn leven had hij zich zo goed gevoeld om te kunnen uitleggen wat hij allemaal deed. Hij vroeg zich wel af of hij absoluut vertrouwen kon hebben in Antanas. Hij besliste snel dat hij dit inderdaad kon hebben, maar hij beet toch op zijn tong en vond het beter gewoon aan niemand al zijn geheimen te openbaren, ook niet aan Antanas.

Plots werden de grote deuren van de taveerne wijd opengegooid. Een grote menigte kwam de zaal in gestroomd. De mensen, zowel Joden als Christenen, werden geleid door een groep van drie muzikanten. Een meisje, gekleed in een wit hemd met brede mouwen en een witte rok, waarop ze een wolk van veel gekleurde lintjes droeg en een complexe haaropmaak, alsook hoge, rode laarsjes, fladderde binnen. Ze danste rond op de Russische wijze, soms vóór de muzikanten, soms rond de groep van mannen en vrouwen die ze meetrok. Die mannen en vrouwen droegen meestal zwarte mantels, zoals trouwens ook de muzikanten, maar vele mooie, harde kleuren tooiden de vrouwen onder hun lange mantels.

Moshka had zijn muzikanten het dorp ingestuurd om de mensen te gaan ophalen en naar de taveerne te lokken. De *muzhiks*, de boeren en landarbeiders van Ruthenië, gleden luid roepend binnen.

De groep muzikanten bestond slechts uit drie mannen, onder wie twee vioolspelers of fiedelaars, en een man die speelde op een zeer oude, kleine harmonica. Ze speelden luid en blij toen ze de zaal in slenterden en glimlachen trokken op de gezichten van de mannen en vrouwen die al in de taveerne zaten. Het meisje danste, hief haar tamboerijn hoog over het hoofd, en zong met een aangename stem.

Ook Asa en Antanas glimlachten naar elkaar. Ze sloegen het ritme met hun voeten en bleven zitten in de zaal. Ze wilden nog niet gaan slapen. De nachten waren lang in Ruthenië! De bed insecten trokken hen ook niet echt aan!

Wanneer Asa naar huis kwam van een reis, zat hij gewoonlijk vol luizen en andere insecten op al zijn klederen en zijn lichaam. Leah liet hem nooit dadelijk binnenstuiven! Hij moest eerst in quarantaine blijven in de stallen. Hij moest zich naakt uitkleden en zich wassen, eerst in koud water, daarna in zeer heet water, met zeep. Als hij durfde te protesteren, dan toonde Leah hem in het vuil water de laag insecten die van zijn lijf waren gekomen. Asa moest ook zijn haar driemaal wassen. Leah inspecteerde nadien ook nog zijn lichaam, om zich soms na een derde bad slechts tevreden te verklaren. Ze gaf hem pas dan nieuwe klederen om aan te doen, vóór ze hem naar binnen liet om gedag te zeggen aan de kinderen en om hem te laten gaan liggen in haar bed. De klederen die hij op zijn reis gedragen had, in de taveernes, waste ze meerdere malen in heet water, en ze streek hen met een zwaar ijzer. De grote hitte doodde wel de laatste kleine insecten, en hun eitjes.

Het klein orkest speelde blijde deuntjes. Het dansmeisje fladderde nog steeds rond in de zaal. Ze zong oude liedjes van heimwee en verlangen, van liefde en van verraad. Ze trok tranen in de ogen van haar toehoorders. Ze streelde oudere mannen onder de kin en kwam zitten op de schoot van jongere slungels met rode kaken. Die jongemannen zagen er sterk uit, gezond, fel gespierd, goed gevoed en gretige jongens. Ze dronken vodka met de fles! Hun ogen werden snel verward, hun blikken geraakten uit focus, en keken vermoeid rond.

Moshka en een meid dienden op en telden de glazen. Wanneer ze naar de toog terugkeerden, namen ze nota van hoeveel drank waar genoten werd. Meer boeren kwamen binnen, allen lawaaierige mannen. Af en toe kwamen ook wel beter geklede families in om een stoel te vinden aan de tafels, of een open plaats op de banken. Vrouwen vergezelden de mannen. Het geluid van de vele stemmen en van de muziek verhoogde tot zeer lawaaierig in de zaal. De fiedelaars trokken steeds meer uitzinnig aan hun strijkbogen.

De avond en de nacht vielen. Asa merkte dan op hoe enkele jonge muzikanten glinsterende blikken begerig naar de meisjes wierpen. Ze leken ook al te wankelen van dronkenschap wanneer ze opstonden.

Antanas bleef verbaasd zien welke ongelooflijke hoeveelheden vodka verdwenen op een avond zoals deze. Hij zei dat ook aan Asa.

De vioolspelers volgden het dansmeisje met hun muziek. Het meisje, eerder dan de muzikanten, bepaalde het ritme en koos de liedjes. Eén van de vioolspelers leek het weinig te waarderen hoe het meisje nu van knie naar knie wandelde onder de jonge boeren. Een jonge, knappe man, naar wie het meisje meer dan eens haar toevlucht zocht, greep het meisje voor de vijfde maal of zo beet, plaatste een hand liefjes op haar achterste, terwijl zijn ander hand naar haar boezem gleeed. Dan sprong de vioolspeler naar die jongen.

Hij sloeg de jongeman op de mond met zijn strijkboog. Hij beval het meisje dichterbij hem te blijven, in de ruimte van de zaal waar ze vrijer kon dansen. Het dansmeisje draaide zich dan nog enkele maal wervelend rond, liet haar tamboerijn vallen, en eveneens al lopend in een roes van alcohol, bewoog ze zich lonkend zeer, zeer langzaam, terug naar waar de jongeman zat die haar aandacht getrokken had. Ze leek die knappe jongen wel te mogen.

De fiedelaar trok het meisje voor de tweede maal weg, en hij begon haar uit te schelden met kwade ogen, brede gebaren en dreigende, opgestoken vingers. Iedereen begreep zijn boodschap van, 'blijf weg van die jongeman!'

Het meisje pruilde. De jonge boer scheen verrast. Het meisje bewoog zich weer al dansend naar hem toe.

'Oh, oh, oh,' fluisterde Antanas naar Asa.

Hij had gelijk. De fiedelaar sprong op de jongeman en sloeg hem hard zijdelings in het gezicht. Hij sloeg met een enorme, gebalde vuist. De jongeman bewoog zich eerst helemaal niet. Hij schudde slechts zijn vierkantig hoofd alsof een vlieg hem gebeten had. Hij voelde aan zijn mond en veegde wat bloed weg, vanwaar de vioolspeler hem geraakt had. Hij grijnsde. De jongen stond op. Hij ging dichterbij de vioolspeler en gaf de man ook een krachtige slag, recht op de neus. Bloed spoot ver. Asa hoorde been kraken. Hij kon voorspellen wat zou volgen.

In een oogwenk zonk de vioolspeler op de grond, murw geslagen door de hevige uithaal van de jonge boer. Dan waren de andere twee muzikanten op zijn rug en ze begonnen op hem te slaan met hun vuisten. Dat deed de vrienden van de jonge boer hem te hulp vliegen.

Stoelen vielen. Banken werden overhoop geworpen. Vrouwen schreeuwden hoog. Vuisten sloegen her en der. Hoofden botsten, voeten stampten. Tafels vlogen weg en over. Glazen en flessen vielen op de vloer en braken, alcohol in het ronde spuwend. Ook de muzikanten hadden kennissen en aanhangers in de zaal. Die sprongen in het strijdgewoel. De zaal

eindigde in een chaos van vechtende mannen. De vrouwen liepen naar de muren van de zaal om enige bescherming te zoeken. Een ondernemende, dikke meid, sloeg een lege fles rond haar tot die brak op een rug of op een hoofd van een vechtende man. Geen messen werden getrokken, geen pistolen schoten.

Een hardnekkig, algemeen gevecht volgde. In geen tijd vocht iedereen in de zaal tegen iedereen. Wie was nog vriend of vijand? Een stoere man probeerde Asa te slaan met de vuist. Asa had voordien die man nooit ontmoet, en hij had ook niet de minste zin om zich te laten raken door een vuile, geweldige vuist. Hij zag hoezeer de man dronken was en waarschijnlijk al niet nog te helder uit de ogen zag. Asa sloeg uit met een voet naar een knie, en hij haalde met zijn harde, lederen laarzen de benen van de man onder hem uit. Die man begon te vallen. Hij viel met het hoofd vooruit op de aarden grond. Hij zou zich een tijdje niet meer bezig houden met Asa, want nog recht te komen staan was hem zeer moeilijk en eigenlijk te veel gevraagd.

Asa stond nog sterk op zijn benen. Dat zicht beviel niet aan de gezellen van de neergeslagen man. Ze liepen naar Asa, vuisten vooruit. Antanas kwam tussen, door te gaan staan in de ware boksstijl, Engelse wijze. Hij sloeg een voorste man neer met een paar korte, hoekige stoten, en werd verbonden in een gevecht met nog iemand anders. Een man sloeg Asa in de zijde. Asa zwaaide zich rond en sloeg met zijn vuisten.

De taveerne ontardde in een strijdend pandemonium van vechtende mannen en schreeuwende vrouwen, die dan samen hun toevlucht en asiel zochten in de hoeken van de zaal. Het gevecht duurde, en werd algemeen. Nauwelijks één man vocht niet tegen een andere. Vuisten hakten en kraakten rondom.

Asa voelde een vrouw op zijn rug springen en zijn armen grijpen. Een man, misschien haar echtgenoot, sprong op hem toe. Asa stampte met zijn rechterbeen een bank in de baan van de man. De man viel over. Hij kwam sneller recht dan Asa kon reageren. De boer sloeg zijn rauwe, met eeltknobbels bedekte vuisten in het gezicht van Asa. Hij botste tegen Antanas, die een andere boer van zich af hield. Asa kon zijn rechterarm vrij trekken. Zijn vuist sloeg een degelijke uppercut op de kin van zijn aanvaller. Een andere vent raakte Asa hard in zijn gezicht.

Asa zag de mannen vóór hem nu nog slechts wazig. De boer en echtgenoot kwam weer naar hem toe. De schreeuwende vrouw hing nog steeds op de rug van Asa. Asa waardeerde zoveel genegenheid van een vrouw voor haar man wel, maar dat feit maakte zijn rekening niet uit. Hij probeerde de vrouw van zich af te zwieren. Dat lukte hem niet zo snel.

‘Die vrouw krabt mijn rug open,’ kon Asa nog aan Antanas roepen. ‘Ik zal weer moeten vertellen aan Leah wat er gebeurde.’

‘En ik aan Sarah!’ riep Antanas naast hem.

Ze stonden toen rug tegen rug, de vrouw hing nog steeds tussen hen in. Asa was zo verbaasd over wat hij meende gehoord te hebben, dat hij een seconde aarzelde. Hij draaide zich in verrassing naar Antanas, en kon tevens de vrouw naar een bank slingeren.

Dat ogenblik was voldoende voor een man die plots vóór Asa verscheen, om hem een zware vuistslag toe te dienen. De arm van die boer kwam van ver en met duizelingwekkende

snelheid en macht. De wereld werd zwart in de ogen van Asa. Hij viel neer op een bank, naast de vrouw die op zijn rug had gehangen, en dan gleeed hij naar de grond.

Enkele ogenblikken later, hoewel Asa nooit wist hoe lang hij het bewustzijn had verloren, kon hij moeizaam een oog opentrekken, en dan het andere. Antanas stond over hem gebogen, grijnzend, hem lichtjes rond de oren slaand.

‘Ah, daar ben je dan toch weer,’ glimlachte Antanas. ‘Ik dacht dat we je voor langer verloren hadden. Zie je deze vinger?’

Antanas wuifde een vuile vinger vóór de ogen van Asa.

‘Natuurlijk kan ik je verdomde vinger zien,’ riep Asa. ‘Wat gebeurde er?’

‘Je lag een tijdje buiten westen,’ antwoordde Antanas kalm. ‘Hoe voel je je?’

‘Het gaat wel,’ gromde Asa.

Hij had al aan zijn kin en kaken en neus gevoeld. Zijn hand kwam terug zonder bloed. Alles was nog steeds in plaats.

‘Wat gebeurt er?’

‘Het gevecht is over,’ glimlachte Antanas verder. ‘Je Moshka heeft een goede stem en goede ideeën op het juiste moment. Hij begon rond te roepen dat iedereen gratis kon drinken aan de toog. Er volgde een algemeen gehuil zoals van wolven in de nacht, en het gevecht stopte plots overall, zo snel als het begonnen was. De fiedelaar werd buiten geworpen, en het dansmeisje verdween als bij mirakel. Hier, drink dit!’

Antanas gaf een glas vodka aan Asa. Asa gulpte het brandend alcohol goedje naar binnen.

Zijn tanden deden pijn. Zijn kin deed pijn. Zijn kin was echter nog steeds op de juiste plaats, beweerde Antanas, en in één stuk.

Antanas hielp Asa op de voeten en benen. Hij trok een ronde tafel naar hen toe, en twee stoelen. Hij ging naar de toog, kon twee glazen bemachtigen, en kwam weer naast Asa zitten. Het klein orkest verzamelde zich in een hoek. De muzikanten brachten nu enige zachte, melancholische liedjes. Het dansmeisje kwam even later ook terug, alsof er nooit iets speciaals gebeurd was. Ze dronk met kleine teugjes eerst van een op smaak gebrachte vodka, en zong daarna een smachtend liefdesliedje.

Overall in de zaal trokken de mannen tafels recht, en de stoelen en banken. Geen groot kwaad was geschied.

Asa en Antanas bleven nog een uurtje na de rel zitten. De zaal bleef nu rustiger dan voordien. ‘Soms zie ik geen gevechten op mijn reizen,’ dacht Asa hardop. ‘Soms ben ik getuige van een paar vechtpartijen. Ik was nog nooit verwickeld in twee vechtpartijen op dezelfde dag! Dat is iets nieuws. We moeten nog een paar dagen hier blijven. Gelukkig zal Leah me niet volledig in deze staat zien. We moeten maar niet te snel naar Vilna terugkeren.’

Antanas knikte. Hij kende het gevoel.

Asa vroeg niets betreffende Sarah die nacht.

Toen de mensen de zaal begonnen te verlaten, ging Asa naar Moshka en vroeg welke schade toegediend werd.

‘Niets van belang,’ schudde Moshka zijn hoofd. ‘Ik kom terecht in een dronken rel elke zoveel weken. Ik weet hoe ze te eindigen.’

Asa grijn

sde.

Asa en Antanas gingen samen de taveerne uit. Ze wandelden arm in arm naar het ander eind van de zijkant van de taveerne. Ze probeerden de trappen op te klimmen, wat hen enige tijd kostte, want ze hadden zowel hun handen als hun benen nodig. Ze slaagden erin, na enkele vergeefse pogingen, de deuren van hun kamers te openen. Ze lieten zich zonder hun klederen uit te trekken op hun bed vallen, en ze snurkten bijna ogenblikkelijk. Ze sliepen tot een goed stuk in de morgen.

Tegen de middag van de volgende dag geraakten Asa en Antanas weer samen. Ze waagden het terug de zaal van de herberg in te gaan. De ruimte was al volledig proper. Niemand had zich kunnen inbeelden dat hier een grote, epische veldslag de avond en nacht voordien had gewoed. De vloer was geschrobd. Nieuw, krakend zuiver stro was dunnetjes op de grond geworpen, resten van gebroken glas waren weggeveegd. Moshka troonde reeds, zo fris als een aal, achter zijn toog.

Asa en Antanas strompelden naar een tafel. Moshka vroeg wat de heren wilden, ontbijt of middagmaal. Hij grinnikte. Asa keek naar hem vanuit één oog. Het ander oog had die dag geweigerd zich te openen. Asa en Antanas knikten voor een licht ontbijt van brood, kaas, gekookte eieren en thee. Geen vroege vodka! Er was nochtans niets beter om een late dronkenschap te beëindigen dan een vroege vodka, protesteerde Moshka. Noch Asa noch Antanas wilden echter nog wat dan ook horen over sterke drank.

Asa moest vandaag zijn distilleerderij inspecteren. Antanas kreunde alleen al bij de gedachte om de geuren van vodka die gedistilleerd werd die dag weer te moeten opsnuiven.

Het was ver na de middag toen Asa en Antanas aan de ingang van de distilleerderij geraakten. Antanas had vroeger al wel dergelijke productiehallen gezien. Hij verwachtte niet veel bijzonders en nieuws, hier. De distilleerderij in dit dorp bestond uit drie zalen van één verdieping, twee kleinere zalen en in het midden een bijkomende, reusachtig grote hal. In het gebouw rechts van hem, het gebouw waar ze nu eerst in stapten, werden de rogge en de aardappelen voorbereid ter fermentatie. Een deel van de zaal diende als opslagplaats voor de basis-ingrediënten. Hier ontmoetten Asa en Antanas de meester-distilleerder en de algemene opzichter. Deze waren beiden zeer Hasidische Joden. De distilleerder legde vooral aan Antanas uit hoe zijn vodka nog steeds grote hoeveelheden graan, rogge, nodig had, zelfs in het proces van de distillering met aardappelen. Het zetmeel in de aardappelen moest omgezet worden tot suikers eerst, wat gebeurde met behulp van de granen. De korrels graan moesten gemalen worden. Daarna werden de aardappelen en de granen samen in water gekookt. Wanneer het resultaat afkoelde, kon de fermentatie starten. Ze werd versneld door gist te gebruiken. Het uiteindelijk brouwsel werd naar het tweede gebouw overgebracht.

De meester-distilleerder bracht hen naar de eigenlijke distilleerderij, de tweede zaal. Hier kwam een verrassing voor Antanas. Deze hogere en veel grotere zaal, werd op bevel van Asa zeer zuiver gehouden. De zaal bestond uit twee delen, die in de lengte van de ruimte geplaatst waren. Tegen de linkse, langere muur, stonden de potdistilleerder toestellen.

‘Ik houd niet erg van distilleerkolommen,’ verklaarde Asa.

De meester-distilleerder knikte, de kolommen werken goed om de alcohol af te splitsen, maar ze vernietigen veel de smaak in de sterke drank. Het water in de damp wordt al door de kolom gestopt vóór de dampen de condensor bereiken. Ik neem aan dat het water echter heel wat van de oliën bevat die de smaak in de alcohol brengen of beïnvloeden. De kolom

produceert een meer zuivere, maar minder smaakvolle sterke drank. De Pistorius distilleerders zijn gewoon twee onderling verbonden potdistilleerders. Ze leveren een drank af met eveneens een hoog gehalte aan alcohol, maar ze bewaren de goede smaak. Met potten moet je meerdere malen distilleren. De Pistorius doet dat in één doorgang!

Asa zei trots hoe weinig distilleerderijen in deze streek reeds de Pistorius distilleertoestellen gebruikten. Langs de muur, hier, stond de ene Pistorius na de andere! Mensen waren aan het werken, zowel Christenen als Joden.

De andere, lange helft van de zaal, werd gebruikt om de brei in te brengen die de basis was van het distilleerproces. Houten vaten bevatten dan de geëindigde, sterke vodka. Ze werden naar het derde gebouw gebracht.

In essentie werd dit deel van de zaal gebruikt voor de beweging van de mannen, van de toestellen, en van de vaten. Minstens twintig personen werkten in dit deel van de distilleerderij. Het proces eindigde met de fase waarin de vodka op hogere smaak gebracht werd. Dit werd gedaan op grotere hoeveelheden sterke drank dan Antanas gezien had in andere distilleerderijen.

‘Vooral de vrouwen houden van de op smaak gebrachte vodka,’ legde Asa uit. ‘Het zou dom zijn om de helft van de potentiële klanten niet hun gading te geven! We voegen pepers toe, kaneel, fruiten en kruidenextracten, zelfs het Sint-Janskruid, bizongras extracten, en andere.’

De vaten vodka werden dan in handkarren naar het derde gebouw gebracht. Dit was in feite niet meer dan een opslagplaats. De vaten sterke drank, kleine en grote, werden hier opgeslagen en bewaard. Antanas bemerkte hoe de vodka geplaatst werd volgens ouderdom en smaak. In de laatste afdeling van dit gebouw goten mannen de vodka in flessen. De flessen plaatsten ze in kratten, die eveneens werden opgestapeld.

Antanas begreep nu ook waarom de taveerne een zeer grote, open schuur had. De distilleerderij moest de vodka ook distribueren, verdelen over de klanten. Het organiseerde het transport van de drank ook. Daartoe waren tientallen door paarden getrokken karren en sledes nodig. Een andere schuur om die karren te bevatten stond achter de distilleerderij. Antanas had dat gebouw eerst zelfs niet opgemerkt. Het was nochtans zeer groot, lang vooral.

Dit was tevens het domein van de boekhouder, die ook de beheerder was van de opslagplaats. Asa sprak vooral lang met die man, eveneens een Jood. Hij had een eerder groot kantoor nabij de poort.

‘In een distilleerderij zijn er drie belangrijke functies nodig,’ stelde Asa Vincevicius. ‘Je hebt een uitstekende algemene beheerder nodig, eigenlijk een bullebak, de man met de zweep, om er zeker van te worden dat niemand doelloos aan het werk staat, steelt, met de duimen draait, of achteloos en slordig aan het werk is. De beheerder moet aandringen op zuiverheid en orde. Ik houd er helemaal niet van vuile en wanordelijke werkplaatsen te zien.

Ten tweede moet je minstens één half genie hebben voor de eigenlijke productie van de vodka. Dat half of heel genie moet de meester-distilleerder zijn. Die beide mannen, hier, zijn Hasidim, maar ik zou al even gemakkelijk Christenen ingehuurd hebben, had ik maar onder hen zo zeer bekwame mannen gevonden. Ik betaal mijn mensen beter dan mijn concurrenten, omdat zij de beste en de meest eerlijke, betrouwbare mannen van de omstreken zijn.

De derde man, mijn boekhouder, is een Christen. Ik wil dat mijn boekhouder me uit het hoofd kan zeggen hoeveel vodka we in een bepaalde maand konden produceren, en of we thans

meer distilleren of niet dan de vorige maanden. Het kan me echt niet schelen in welke godsdienst mijn mannen geloven. Ik wil dat ze houden van wat ze doen, het goed doen, met passie, en eerlijk zijn. Dan betaal ik hen overvloedig. Ze worden toegewijd aan mij, en ik kan op hen rekenen. Wederzijds vertrouwen is nodig, en wordt van beide zijden steeds erg gewaardeerd.'

Antanas kon die uitspraak slechts beamen. Hij hield van de positieve houding van Asa. Was het niet zo dat het leven best zou verlopen? Waartoe was de al te zeer achterdochtige sfeer die hij in andere ondernemingen opgemerkt had, echt nodig? Het leidde slechts tot gebakkeleid werk, tot rancunes, en tot mensen die niet gelukkig waren in hun werk. Mensen die niet blij waren volbrachten ook hun werk niet goed. Fouten en slechte resultaten werden niet vermeld aan de beheerders, leveringen liepen chaotisch en verkeerd, en de reputatie van de onderneming leed onder de slechte sfeer.

Asa zei nog, 'je kunt nu denken dat ik een naïeveling ben om te geloven in de goede inborst, in de goede houding en in de kwaliteiten van mijn mensen. Uit ervaring leerde ik, dat mijn wijze van het waarderen van mensen, mijn aandrang en nadruk op respect en menselijke waardigheid, meer wonderen verrichten dan de zweep en achterdochtig gedrag. Ik verlies hier en daar wel wat, maar ik win veel meer bij.

Antanas knikte.

De twee mannen verlieten de onderneming aan het late einde van de namiddag. Ze voelden zich weer een beetje bedwelmd door de alcoholwalm in de distilleerderij. Asa had weer hoofdpijn, Antanas was er niet veel beter van af. Ze hadden rust nodig.

Ze bleven twee dagen meer in de taveerne. Antanas kon vrijuit praten met iedereen, van de distilleerderij, de taveerne, de winkel, en van de andere activiteiten van het complex. Hij bestudeerde alles.

Toen het ogenblik aangebroken was om terug te keren naar Vilna, had Antanas zich een goed idee over de onderneming gevormd. Met de hulp van de boekhouder kon hij op een stuk papier berekenen hoe groot de winst was die de Vincevicius familie kon bekomen van de fabriek van Asa. Hij kende het percentage dat naar de edellieden ging met wie Asa samenwerkte. Zelfs hij werd verbaasd over de cijfers. Asa moet een zeer rijke persoon geworden zijn!

Nadien drong Antanas ook aan om te vertrekken. Hij moest nog vóór de winter op een lange reis van meerdere weken naar de Svirski edelen in Polen en Pruisen. Zij verwachtten zijn verslag. Hij moest veranderingen voorstellen in hoe de edelen zouden moeten omgaan met hun Joodse pachters. Hij zei aan Asa hoezeer hij de wijze bewonderde waarop zijn vriend de pachten uitbaatte.

Op zijn vorige reizen had Antanas heel wat minder goed beheerde taveernes gezien. Antanas vond zichzelf een gelukkige man om Asa ontmoet te hebben. Had zijn flair of zijn beschermengel hem naar die man, Asa, gebracht? Wat of wie ook, die wonderlijke vrouw die Sarah Vincevicius heette had hem tevens naar het hart gegrepen.

Hij moest nu vooral hard en diep nadenken! Hij moest meerdere problemen oplossen rond die vrouw, zijn lief.

Tijdens zijn reizen, door met Asa te praten, was zijn vertrouwen in zijn eigen mogelijkheden sterk gestegen. Hij had gezien hoe handel die winst opricht kon gebeuren. Hij glimlachte.

Was hij uiteindelijk dan toch opgegroeid tijdens al zijn ervaringen in Vilna? Zijn cruciale vraag was nu wie echt te dienen: de edellieden die ver van hem af stonden, of zichzelf en de Vincevicius familie, de familie van zijn lief en van zijn vriend Asa? Zouden de Vincevicius niet zijn eigen familie worden?

Op de weg terug naar Vilna, sprak hij nog dikwijls over alles wat hij gezien had met Asa.

De Toekomst van de Vincevicius Familie. 1826

Asa Vincevicius en Antanas Svirskевичius reisden samen op nog meerdere inspectierondes in de streken van Vilna en het noorden van Ruthenië, van Wit-Rusland. Ze bezochten de taveernes, de distilleerderijen en de landerijen die gepacht werden door de Vincevicius familie. Geleidelijk aan kon Antanas nieuwe wijzen van handeldrijven voorstellen aan Asa. Zijn geest kookte over van de ideeën. Hij hield niet op nieuwe handelsplannen te ontwikkelen. Antanas deed meer dan denken en dromen. Hij slaagde erin Asa te winnen voor zakenopportuniteiten met andere leden van de adel dan de Radziwills en de Svirskis. Asa, die in de eerste maanden van hun reizen kon gedacht hebben dat Antanas niet veel meer zou worden dan een dood gewicht aan zijn been, doch wel blij was om een gezelschap op zijn lange, eenzame tochten te krijgen, werd elke reisdag meer verrast om toch met een interessante, vindingrijke partner op reis te kunnen rijden. Antanas werd een bruikbare, nuttige vriend voor Asa. Meer nog dan Asa vroeger al gedaan had, deden de vragen van Antanas hem diep en fris nadenken over zijn zaken. Asa werd daar ook wel een beetje achterdochtig mee. Waarom deed Antanas zoveel om hem het leven aangenaam en interessant te maken? Asa kon slechts één goede reden ontdekken. De vreemde relatie die zich ontwikkeld had in Vilna tussen Antanas en de mooie Sarah, de zuster van Asa, kon wel eens veel ernstiger zijn dan Asa gevreesd had!

Asa en Antanas reisden nu in het echt begin van de winter, in de eerste vlagen van het hard, koud seizoen in de grote vlaktes. Wanneer de eerste sneeuw begon te vallen, bleef liggen, en de blizzards schrikwekkend begonnen te huilen, voelde Asa zich minder en minder gebrand om zijn inspecties nog door te zetten. Hij verlangde nu naar een warm huis en naar de nog warmere, zachte armen van Leah. Antanas bemerkte snel de terughoudendheid van Asa om nog dieper in Ruthenië te rijden. Hij verklaarde tactvol dat hij ook een tijdje naar Warschau en naar Pruisen moest terugkeren, om te praten met zijn opdrachtgevers. Hij wou eveneens bepaalde zaken verder onderzoeken, maar hij bleef vaag over de juiste aard van die, en Asa peilde niet dieper.

Antanas vertrok uit Vilna einde november 1825. De winter ging aangenaam voorbij voor Asa. In de vroege lente van 1826 begon hij er ernstig aan te denken weer aan de bezoeken van zijn taveernes en distilleerderijen te beginnen.

Antanas Svirskевичius keerde naar Vilna terug aan het einde van die winter, in de eerste maanden van 1826. Hij zag er vermoeid uit. Hij wachtte trouwens enige dagen in de kamers van Ezra, sprak lang met de patriarch, vóór hij weer Asa opzocht.

De eerste maal dat Asa Antanas echt weerzag, was op een avond in de grote woonkamer van zijn vader. De mannen zaten in de zetels, dronken wijn en daarna vodka, en ze rookten de sigaren die Antanas uit Königsberg had meegebracht.

Ezra Vincevicius wou met enige aandrang en nieuwsgierigheid weten wat Antanas gehoord had over de politieke situatie in het Koninkrijk Polen. Polen was nu Russisch territorium sinds al meerdere tientallen jaren. De tsar van Rusland was ook koning van Polen. Rusland overheerste Polen, op praktisch dezelfde wijze als Rusland groter Litouwen geannexeerd had. Ezra vroeg wat er zich afgespeeld had in de wijde wereld, en hoe de adel van Polen en Litouwen in de huidige situatie reageerde.

Antanas begon dan te praten over veel meer dan slechts waarin de patriarch van de Vincevicius familie kon geïnteresseerd zijn. Antanas sprak vooral ten behoeve van Asa. Asa begreep snel hoeveel Antanas de toestand van het Joods volk onderzocht had, de structuur van de *Kahals*, de geschiedenis ervan, het wettelijk statuut van de Joden in Rusland. Antanas was ook nagegaan hoe de Joden leefden in Polen en in groter Litouwen. Hij glimlachte in zichzelf over de redenen die Antanas ertoe gebracht konden hebben die onderwerpen zoveel aandacht te hebben gegeven. Antanas had Sarah nog steeds in zijn geest, net zoals Asa verwacht had! Het was trouwens waar, Sarah ontpopte zich elke dag meer tot een prachtige vrouw van grote schoonheid, innerlijk en uiterlijk.

‘Wat blijft er eigenlijk over van de *Kahals*, de Joodse georganiseerde gemeenschappen, en van de Russische wetten van 1786 en 1795 betreffende hen?’ begon Antanas zich retorisch af te vragen. ‘Door de constitutie van 1804, bleven de *Kahals* slechts zeer beperkte functies overhouden! De rabbijnen enerzijds en de *Kahals* anderzijds werden gesplitst tot twee afzonderlijke functies, daar waren ze vroeger één waren. De oude autonomie van de Joodse gemeenschappen in Polen-Litouwen, met haar verscheidene officiële instellingen en assemblees, de *waads*, bestaan niet meer! Natuurlijk zorgen de rabbijnen nog steeds voor de religieuze ceremonies en voor het godsdienstig leven van de Joden. Het zou werkelijk zeer vreemd geweest zijn, hadden ze zelfs dat niet meer kunnen doen.

De rabbijnen beslissen dus nog over de godsdienstige zaken. De *Kahals* blijven bestaan, doch slechts om de staatsbelastingen te betalen op de Joden. Dit zijn nog wereldlijke zaken. Maar dat is alles!

De Russische autoriteiten laten enige meer uitgebreide functies toe voor de *Kahals*. Dat geef ik grif toe. Maar die uitzonderingen blijven slechts kleine toegevingen die aan de staat ontworpen werden in moeilijke tijden. De Christenen zijn er zeer succesvol in geslaagd de Joden uit de gemeentelijke instanties en administraties te houden, en ook uit de magistratuur van de *gubernias*, de provincies van het keizerrijk. Op Christelijk protest hebben de regeringen van de provincies zo de deelname van de Joden in de magistratuur tot één derde herleid, en dat zelfs in plaatsen met overweldigende Joodse bevolking. De Christenen van Vilna en van Kevno wilden niet weten van deelname van de Joden in hun magistratuur! Een keizerlijke wet van 1805, een *ukaze*, verbood daarom de deelname van de Joden in alle Litouws keizerlijke magistraturen. Dat is hoe de zaken staan!’

‘We kennen de situatie,’ kwam Ezra wrang glimlachend tussen.

Ezra voelde zich een beetje geïrriteerd. Het was niet nodig zijn neus dieper in de fundamentele kennis van de toestand te duwen. Wat kon dit hen eigenlijk ook deren, zolang de Joden zich goed konden voeden, de handel konden drijven en heel wat geld winnen uit de taveernes en de distilleerderijen en de sigaarfabrieken in de streek van Vilna? Een Jood was al gelukkig wanneer hij maar kon leven en overleven.

‘We steunden de Russische legers in 1812,’ deed Ezra aan Antanas herinneren. ‘Zonder de Joden, kon Tsar Alexander I Napoleon niet verslaan. Wij brachten de nodige voorraden naar de Russische legers! We leven nu in Rusland. Het bracht ons veel meer dan windeieren op.’ ‘Inderdaad,’ knikte Antanas. ‘Tsar Alexander I kwam trouwens diep onder de indruk van dergelijke tekenen van Joodse loyauteit. Dat is ook waarom hij geen harde wetten uitgevaardigd heeft, gericht tegen het Joods volk. Tot dusver. De tsar en zijn hof voelen zich nu nog geneigd tot hun goedgunstige houding jegens de Joden. Tsar Alexander I lijkt me een

werkelijk paternalistische persoon te zijn geweest voor zijn volk. Zoals je echter weet, Asa, stierf Alexander I op de 19de november van 1825, aan het einde van verleden jaar.

De broeder van Alexander, Constantijn Pavlovich, moest hem opvolgen, maar Constantijn had reeds afstand gedaan van de kroon. Constantijn zag af van de taak en de eer. Hij werd daar eigenlijk toe gedwongen, om te kunnen trouwen met de mooie Poolse Gravin Joanna Grudzinska, de latere Prinses Lovich. Tsar Alexander I dwong Constantijn af te zien van zijn rechten op de troon, ten voordele van zijn jongere broeder. Die beslissing was een lange tijd geleden geheim gebleven. Zijn jongere broeder, Nicholaas, werd ondertussen ingezworen als de tsar van Rusland.

Nicholaas I bezit een zeer verschillende personaliteit dan Alexander I. Nicholaas zal regeren met een veel meer militair karakter, met de mentaliteit van een militair die gewoon is om gehoorzaamd te worden voor alles waar hij mee naar voor komt. Hij schijnt niet veel te geven voor de Joden. Hij is zich ook niet bewust van wat de Joden gedaan hebben voor Rusland tijdens de Napoleontische oorlogen. Hij is een man die de zaken in Rusland zal veranderen en zijn persoonlijke stempel zal willen plaatsen op de zaken van het rijk. Zoals de vorige tsar, wil Nicholaas I wel het lot van zijn volk verbeteren volgens westers voorbeeld. Dat is ten minste, wat mijn contacten onder de Poolse *szlachta* me vertelden. Nicholaas is erop uit om de zaken opnieuw in beweging te trekken. Tevens, schijnt het, kan hij nogal grillig handelen in zijn meningen en daden. Hij denkt en handelt als een militair. Hij wil op autocratische wijze nieuwe regels op zowat iedereen opleggen, ook op de Joden.

Ik geef jullie een kort overzicht van hoe de Joden er voorstaan, en wat er gebeurd is de laatste tien jaar om jullie lot te verbeteren.’

Antanas pauzeerde even. De mannen dronken. Ezra vulde de glazen zelf. De vrouwen kwamen de woonkamer niet in. Ezra en Asa luisterden met volle aandacht.

‘In januari van 1817, beval Tsar Alexander I de Russische senaat om voortaan alle Joodse zaken te brengen naar de Algemene Beheerder van de “Spirituele Zaken van Vreemde Herkomsten”. Een man genaamd Pavel Golytzin hield die functie voor de tsar. Hij was een vertrouwensman van Alexander I, en zoals de tsar zelf, een zeer toegewijde Christen. Nog later stichtte de tsar het “Ministerie van Kerkelijke Zaken en Openbare Opleiding”, dat eveneens onder het gezag van Golytzin kwam. Noteer hoe godsdienstige zaken en de openbare opleiding, het onderricht van de jeugd, in één en hetzelfde ministerie terecht kwamen!

Daarna werd in dit ministerie een permanente raad opgericht, bestaande uit Joodse vertegenwoordigers van de gemeenschappen. Deze raad moest de toestand van de Joden verbeteren en aan de *Kahals* uitleggen welke de bedoelingen waren van de keizerlijke regering betreffende de Joodse zaken. Het was een vermeldenswaardig initiatief. Golytzin en de tsar waren beiden fervente Christenen. Hun geheim doel was de Joden ertoe te bewegen zich te bekeren tot het Christendom. De *Kahals* konden hun vertegenwoordigers tot deze raad kiezen. In de herfst van 1818, werden 22 vertegenwoordigers aangeduid van de 11 *Kahals* die zich verzamelden te Vilna. De vertegenwoordigers praten, lezen en horen verslagen, en ze debatteren. Zolang ze dat doen is er ook en nog niets mis!’

Asa en Ezra keken naar elkaar. Ze hoorden iemand nu spreken die zeer verschillend was van de jongeman die ze gewoon waren te aanhoren. Die jongeman zou vroeger nooit sarcasme in zijn toespraken hebben getoond.

‘Nog later,’ ging Antanas verder, ‘werd een “College van de Vertegenwoordiging van het Joods Volk” georganiseerd en opgericht in het ministerie. Dit college had eveneens een raadgevende functie, tot verleden jaar, tot in 1825. Niets concreets werd beslist in al de vergaderingen. De Joodse vertegenwoordigers in het college, drie mannen, dienen voor Minister Golytzin slechts als tussenpersonen voor de Joodse zaken.

Vermits die comités en adviesraden tot niet veel leidden als concrete resultaten, en de Russen niet dommer zijn dan andere volkeren, viel het “Ministerie voor Kerkelijke Zaken” plat op de neus, en Golytzin moest zijn ontslag geven uit het ministerie.

Wat overbleef was een “Ministerie van Openbaar Onderricht”, gegeven aan de opvolger van Golytzin, aan Shishkov. Deze Shishkov stelde snel voor de voormalige “Vertegenwoordiging van het Joods Volk” af te schaffen. De tsar aanvaardde het voorstel.

Tot dan, nog steeds al goed en wel! Voor zover al die initiatieven en maatregelen niets tastbaars brachten om de Joden te benadelen, werd geen groot kwaad aangericht. Ook niet veel goeds!’

‘Laten we nu even teruggaan in de tijd,’ stelde Antanas voor. ‘In 1817, werd met een wet van de tsar de “Gemeenschap van de Israëlitische Christenen” opgericht. Die organisatie moest de Joden helpen die zich naar het Christendom wilden bekeren, of ook om de Joden te helpen die zich al bekeerd hadden tot het Christendom, om hen te helpen sneller en beter geïntegreerd te worden in de Orthodoxe Russische gemeenschap. Uit dit initiatief eveneens kwam er niets van belang tevoorschijn, want er waren eenvoudig geen, of zeer weinige van dergelijke Joodse bekeerlingen! Toch werd een groot stuk land voorzien in de *gubernia* van Yekaterinoslav om er de zogenaamde Israëlitische Christenen zich te laten vestigen. Graaf Golytzin stelde in 1824 aan de tsar voor om die “Gemeenschap van Israëlitische Christenen” weer te ontbinden. Alexander I besloot het in leven te laten. Het was moeilijk voor hem om de faling toe te geven van zijn politiek ten aanzien van de Joden. De hele zaak was slechts een fout geweest, een illusie. Ik meen dat ze volledig zal verdwijnen na de dood van Alexander aan het einde van verleden jaar.’

‘Maar, tonen al die initiatieven niet aan dat de Russische tsar zijn Joods volk in gedachten hield?’ vroeg Ezra. ‘Er gebeurden geen opgedrongen bekeringen van Joden!’

‘Juist,’ beaamde Antanas. ‘Ik ga verder. Ondertussen ageerde de regering van de tsar tegen Judaïserende sektes die de kop opstaken in de Grieks-Orthodoxe gemeenschappen. Deze sektes hadden niets te maken met het authentiek Jodendom! Ze werden de Sabbaterianen genoemd, omdat ze de Sabbath vierden en omdat ze min of meer Joodse ceremonies gebruikten, zoals opgevoerd in de synagogen. Ook andere Joodse gewoontes nam de sekte aan. De Sabbaterianen waren geen Joodse sekte. Ze waren een Christelijke sekte, binnen de Orthodoxe Kerk, en daarom dubbel gevaarlijk voor de Russische Kerk en voor het hof van de Russische tsar. De sekte verspreidde zich vooral in Voronezh, in Saratov en in Tula. De sekte was exact het tegenovergestelde van wat de tsar en Golytzin in het geheim wensten: Joden die zich naar het Christendom zouden bekeren! Hier, bekeerden Christenen zich naar een pseudo-Joods geloof!

In 1817 al, wilde Golytzin de sekte uitroeien. In feite werd het duidelijk dat het Russisch autocratisch hof van Sint-Petersburg helemaal niet klaar was om enige vrijheid van godsdienst te aanvaarden!

Twee jaar geleden, in 1823, steunde het Russisch Comité van Ministers een radicaal project. Alle openbare ceremonies van de Sabbateriaanse sekte werd verboden. De leiders en de predikers werden met man en macht in militaire dienst gestuurd. Alle Joden werden verbannen uit de districten waarin de Sabbaterianen in grote aantallen verschenen. Huwelijken tussen de Christelijke bewoners en de leden van de sekte werden verboden. Verdere politiematregelen werden afgekondigd. De maatregelen en de afkeer tegen de sekte in Christelijke kringen, verhoogden nog de anti-Joodse gevoelens in de regeringskringen van Sint-Petersburg. Gehele bevolkingen van Russische, vooral Joodse dorpen, werden overgebracht naar Siberië!

Die gebeurtenissen toonden aan hoe meedogenloos de Russische regering honderden, zo niet duizenden mensen kon behandelen in een korte tijd. Neen, de Russische regering handelt niet verdraagzaam tegenover andere geloven dan het traditioneel Christen, Grieks-Orthodox geloof!

Antanas liet de woorden inzinken.

‘In april van 1820 publiceerde de tsar een verbod om Joden Christelijke dienaars te laten houden. Dat ook was een ander deel van de anti-bekeringswetten. In 1819, vorderden nog andere keizerlijke decreten om de lokale administraties vervolgingen te doen inzetten tegen alle contracten waarbij een lid van de adel de oogst van een bepaald jaar in de handen legde van een Jood. Hetzelfde decreet verbood de Joden om Russische landarbeiders en boeren te gebruiken om het graan en het hooi te oogsten, en ook voor alle ander landbouwwerk. Als dat geen discriminerende wetten waren, weet ik niet meer waarover we praten.’

Antanas keek naar Ezra en Asa. Zij luisterden slechts naar wat Antanas zei. Op dit ogenblik gaven ze geen commentaar meer. Ze omzeilden al die wetten door smeergeld uit te delen.

Antanas vervolgde, ‘zoals u weet, werd Wit-Rusland, Belarus, enkele jaren geleden door een hongersnood getroffen. U herinnert zich die jaren nog wel, die ook harde tijden waren voor Litouwen. De adel gaf de blaam voor de hongersnood aan de Joden en aan de Joodse herbergiers. Daarom, in april van 1823, verbood een nieuwe Russische wet, uitgevaardigd door de tsar, aan de Joden van de Vestigingsgebieden van de provincies van Moghilev en Vitebsk, territoriums waarin zeer vele Joden leefden, nog pachten op land en taveernes te houden. De Joden mochten zelfs niet meer in het platteland wonen. Vanaf januari 1824 werden alle landbouwcontracten met Joden verklaard als opgeheven. Al de Joden van die provincies moesten tegen de 1ste januari van 1825 in de steden gaan wonen.

Die maatregelen troffen duizenden Joodse families. Van de ene dag op de andere werden vele Joden tot de bedelstaf gedoemd. Het spektakel al die arme mensen zich te zien samentrekken in de straten van de steden om onderdak te zoeken in de synagogen was weerzinwekkend. De Joodse liefdadigheidsorganisaties werden overstelpt met zoveel ellende, dat hun fondsen en hun werk ineens stortten.

De Russische administraties leek dit niet veel te kunnen deren. Sommige deden wat ze konden om de grote pijn te verzachten, de armoede te verlichten. Andere deden echter niets. U moet gehoord hebben van die tragedie!’

Antanas voegde laag na laag toe aan zijn betoog.

‘Nog een andere *ukaze* van de tsar, uitgevaardigd in mei 1823, richtte een nieuw “Comité voor de Verbetering van de Joden” op,’ zei Antanas na een tijdje. ‘Ik hoorde dat het haar doel

was na te gaan hoe de Joden nuttiger konden aangewend worden in het keizerrijk. Het comité moest bepalen hoe de Joden ertoe gebracht konden worden meer bij te dragen tot de verbetering van hun burgerlijke status, hun toestand als burgers. Haar geheime, nooit toegegeven functie echter, was om manieren te bepalen om de aantallen Joden in het Russisch keizerrijk te verminderen. Het comité vormt een reële bedreiging voor de Joodse gemeenschappen in de Joodse Vestigingsgebieden. De aanbevelingen van dit comité kunnen de Joodse mensen in alle delen van Rusland zwaar treffen. Wie weet welke drastische maatregelen uitgevaardigd of voorgesteld kunnen worden?’

‘In dit jaar van 1825 al,’ ging Antanas onverstoord verder, ‘werden bijkomende wetten van de tsars uitgevaardigd, *ukazes*, om de westelijke grenzen van Polen beter te bewaken. De nieuwe maatregelen werden gepubliceerd door het militair hoofd van het Koninkrijk Polen, door Groothertog Constantijn Pavlovich.

De Joden werden verbannen uit de grenszones! Vermits de Joden vreemdelingen zijn in Rusland, worden ze beschouwd als potentiële vijanden van de Russische Staat. De wet beval al de Joden die leefden binnen 50 versts van de grenzen te verjagen van waar ze woonden, met uitzondering van die Joden die immobiliën bezaten in de zone. Joodse immigranten vanuit de buurlanden, vooral vanuit Oostenrijk, mochten zich niet meer in Polen en Rusland vestigen. De wet werd streng uitgevoerd.

Ik zou willen toevoegen, dat de Joden en de Russen me thans volledig vervreemd van elkaar lijken. In mijn opinie, kan die vervreemding slechts leiden tot achterdocht, haat, wederzijdse blaam en vijandelijkheid. De klasse van de intellectuelen in Rusland beschouwen de Joden slechts als tijdelijke bewoners van Rusland, van Groot-Rusland, inclusief de landen van Polen en van groter Litouwen.

Ik hoorde vreemde klachten in Rusland. De Joden dienen een ware passie voor de handel, klinkt het. Ze verwaarlozen de landbouw en de ambachten.

De Russen vergeten daarbij natuurlijk de vele wetten die de Joden verjaagden uit het platteland! De Russen hielden de Joden buiten de ambachtsgilden uit vrees voor hun concurrentie, en uit de landbouw uit vrees dat de Joden land zouden willen bezitten en innemen, als buitenlanders binnen het keizerrijk. Vermits de Joden thans meestal leven van de handel, worden de Joden beschouwd als leugenaars en bedriegers.’

Antanas pauzeerde weer even. Hij keek naar Ezra en Asa, en verwachtte kwade, verwrongen gezichten. Hij was bitter en bot geweest in zijn laatste woorden. Ezra en Asa zaten echter vóór hem met gebogen ogen. Ze staarden niet naar hem. Ze vermeden zijn blikken. Ze wisten al te goed dat wat hij gezegd had de waarheid was. Ze hadden het vermeden over die waarheden na te denken, omdat ze thans toch niet zo slecht leefden, en dat vooral in de bescherming van Vilna.

‘De algemeen verspreide mening van de Russische intellectuelen en van het Russisch hof is eenvoudig,’ zei Antanas nog, ‘de Joden zouden moeten gerussificeerd worden, ze zouden het Christelijk geloof moeten aannemen, of helemaal uit het land verjaagd moeten worden.’

Antanas liet ook die woorden weer inzinken. Hij herhaalde hen.

Hij zei, ‘na de dood van Tsar Alexander I, op de 19de november van 1825, ging de Russische kroon naar de oudste broeder Constantijn, de militaire bevelhebber van Polen. Zoals ik al zei, was Constantijn reeds afgetreden vóór de dood van zijn broeder. Zijn andere, jongere broeder, werd Tsar Nicholaas I. Nicholaas is een droge, militaire man. Hij beschouwt de Joden als een volk dat de sterkte van de Wit-Russen vermindert. Hij noemde de Joden al bloedzuigers! Volgens hem hebben de Joden geen plaats in een Grieks-Orthodox, Christelijk Russisch keizerrijk. Hij schijnt het idee te voeden de Joden met de macht te bekeren door hen in een speciale soort militaire dienst te duwen. De Russen hebben de Sabbateriaanse sekte op een andere wijze moeiteloos onderdrukt.

U kunt nu menen dat alle maatregelen tegen de Joden zelden van kracht werden in Polen en Rusland. Ik moet u dan toch doen herinneren aan wat er met de Decabristen gebeurde. Laat me u nog even vertellen wat Tsar Nicholaas I geschokt heeft vanaf de eerste dag van zijn troonopvolging!’

Antanas begon, ‘op de dag dat Nicholaas I ingezworen werd als tsar van Rusland, op de 14de december van verleden jaar 1825, brak er een opstand uit tegen hem. De Russische Keizerlijke Garde had een geheim genootschap opgericht met de naam “Vereniging van de Redding”. De vereniging bestond vanaf 1816! Een eerste vergadering had slechts plaats in 1820, en ze stopte haar activiteiten in 1821. Twee groepen bleven echter in het geheim verder functioneren, één in Oekraïne en één in Sint-Petersburg. De vereniging wou de stichting van een constitutionele monarchie in Rusland, de afschaffing van het lijfeigenen systeem, en gelijkheid voor alle burgers die in Rusland woonden. De zuidelijke groep koesterde nog meer drastische doelen, zoals de afschaffing van de monarchie om een republiek in te leiden.’

‘Tsar Alexander I stierf op de 19de november 1825. De Keizerlijke Garde zweerde trouw aan de broeder van Alexander, aan Constantijn Pavlovich! Zoals gezegd, had Constantijn al de troon opgegeven ten voordele van Nicholaas. De groep van Sint-Petersburg van de voormalige Reddings Vereniging kwam toen in actie.

Ze begonnen een revolutie, en kozen voor Prins Sergei Trubetskoi als heerser. Op de 14de december verzamelden de officieren van de vereniging zich met 3.000 mannen in het Plein van de Senaat te Sint-Petersburg. Ze zweerden trouw aan Constantijn, niet aan Nicholaas, en aan hun Decabristen Constitutie. Prins Trubetskoi verdween snel van het toneel, zodat de Decabristen Prins Eugene Obolenski er moesten bij roepen om hun leider te worden.

Gevechten ontsponnen zich in de straten van Sint-Petersburg tussen de troepen van Obolenski en die van Nicholaas.

Aan het einde van de dag, beval Nicholaas drie kanonnen om te vuren. De rijen van de rebellen braken. Nog meer kanonvuur maakte veel slachtoffers op de rivier de Neva, waarvan het ijs brak onder het gewicht van de rebellen. De opstandige officieren, onder wie zich enigen van de zonen uit de hoogste Russische adel bevonden, werden aangehouden. De officieren van de zuidelijke groep werden eveneens gevangengenomen. Ook in Polen werden arrestaties verricht. Vijf van de belangrijkste Decabristen leiders, onder wie de meest invloedrijke Pavel Pestel, werden geëxecuteerd. De rest werd naar Siberië verbannen. Onder dezen bevonden zich de Prinsen Trubetskoi, Obolenski en Volkonski. De nederlaag van de kansloze Decabristen betekende het einde van de hervormingsgezinde adel van Rusland.

Ik hoorde vooral dat de opstand een diepe indruk maakte op Tsar Nicholaas I. Hij werd achterdochtig tegenover alle klassen in zijn keizerrijk. Hij benoemde een man genaamd Speranski als hoofd van de tweede afdeling van zijn kanselarij, van een comité gevormd om een nieuwe Russische wet voor te bereiden. Laten we hopen dat Speranski met een wet komt die geldt voor het gans Russisch keizerrijk. Ik heb er geen idee van wat die wet zou kunnen inhouden voor de Joden, maar ik vrees dat ze niet veel goeds zal beloven. Nicholaas I toonde hoe meedogenloos hij kan zijn, hoe hij niet terugdeinst voor drastische maatregelen op zeer veel mensen, welke ook hun kwaliteit is.’

‘Wij, Joden, zijn nooit lang in één plaats gebleven,’ merkte Ezra op na het verhaal van Antanas. Antanas had zijn mening en de mening van Asa, die eerder positief was voor de Russen, nu wel voldoende vernietigd. ‘Onze voorvaderen kwamen uit Palestina, uit de landen van Jeruzalem, om vervolgingen te ontvluchten. We weten heel wat af van vervolgingen en vernederingen. Onze voorvaderen kwamen aan in Frankrijk, Spanje, Portugal en Duitsland. Veel eeuwen geleden, ontvluchtten ze ook die landen om zich te vestigen in Polen en in Litouwen, waar we in relatieve vrede en welvaart konden leven.

Onze toestand is niet veel veranderd sinds de Russen de Poolse en Litouwse heersers overwonnen.

Onze Joodse wet beveelt ons ons aan te passen aan wie ook het land waarin we wonen regeert. Dat hebben we gedaan. Vermits we geen natie zijn, geen staat vormden, geen land hebben dat we echt het onze kunnen noemen, is het ons lot om te gaan naar waar we kunnen. Dat hebben de Joden nu al meerdere eeuwen gedaan. We hebben overal veel leed doorstaan. Ik kan u zeggen, Antanas, dat de Russen ons niet mogen. Niemand houdt van ons! We zijn te verschillend en te koppig om onze wijzen van leven te veranderen. Ik ben me er zeer van bewust dat de Russen de Joden al lang geleden uit hun land verwezen hebben. Met de verdeling van Polen en Litouwen, waarbij de tsars de grootste delen van Polen en groter Litouwen innamen, kregen ze plots enkele miljoenen Joden onder hun beheer. Ze beperkten direct de streken waar we in mochten wonen, tot de huidige Joodse Vestigingsgebieden. Deze komen grosso modo overeen met de landen van het vroeger groter Litouwen, van de Baltische Zee tot de Zwarte Zee. Als niet hier, waar zouden we naartoe kunnen gaan, zonder alles achter te moeten laten wat we hier hebben?’

Antanas had zijn antwoord klaar, ‘er bestaan landen waar de Joden gelijke rechten hebben zoals al de andere mensen die erin wonen.

Aan de andere zijde van de oceaan zijn er de Verenigde Staten van Amerika. Vanuit Antwerpen vertrekken schepen voor dat land.

Een ander land dat u in acht kunt nemen is Pruisen. Pruisen heeft veel principes en ideeën aangenomen van de filosofen van de Verlichting, onder wie uw eigen Moses Mendelssohn. De Pruisische koning heeft de ideeën van de Verlichting ook aangenomen, de ideeën die u van de *Haskalah* noemt. Hij heeft in maart van 1812 al een Emancipatie Edict uitgevaardigd. Ik heb daar al over gesproken, maar ik wil u eens te meer herinneren aan wat dat edict van Frederik Wilhelm inhoudt.

Het edict begint met een verklaring. Alle Joden die in Pruisen leven en die toen genoten van allerhande privileges gegeven door de Pruisische regering of door de koning, werden voortaan beschouwd als gewone burgers van de Pruisische Staat. De Joden waren geen vreemdelingen meer in de territoriums van Pruisen! Ze werden Pruisen!

Het edict stelde geen andere voorwaarden om de kwaliteit van burger te bekomen voor de Joden, dan dat ze een vaste familienaam zouden kiezen en de Duitse taal zouden gebruiken in hun boekhouding, voor hun handel of ambacht, in hun contracten en in andere documenten van het gerecht. De wet stelde zelfs dat het aan de Joden toegelaten was om een andere levende taal te gebruiken, maar dus niet het Hebreeuws, omdat dit een dode taal is, maar wellicht wel het Jiddisch. Wanneer de Joden documenten moesten ondertekenen, moesten ze dat doen in Duitse of Latijnse lettertekens.

Binnen de 6 maanden na publicatie van het edict, moest iedere Jood zich aanmelden bij de administratie van de plaats waar hij of zij woonde, met de naam die hij of zij voortaan zou gebruiken. Elke Jood kreeg dan een document dat hem of haar verklaarde een burger te zijn van de Pruisische Staat!

Wat een opvallend document is dit niet!

Het verklaart dat de Pruisische Jood geen vreemdeling meer is! Het Pruisisch staatsburgerschap geldt voor hem of haar en voor hun kinderen. De gekozen naam zou behouden blijven. De Joden zouden voortaan met die naam gekend zijn in de archieven van de Pruisische administratie. Slechts de Joden die niet deden zoals uitgelegd, zouden beschouwd worden als “buitenlandse, vreemde” Joden.

Het edict stelde en stelt nog steeds, dat alle Pruisische Joden, die als dusdanig aanvaard werden, dezelfde burgerlijke rechten en vrijheden zouden hebben als de Christenen.

De Joden kunnen bijgevolg alle academische functies bezetten van de school of van de gemeentes waarvan ze deel uitmaken. De wet bepaalt dat voor andere openbare functies van de staat, de Joden ook die functies zouden kunnen innemen, zoals bepaald door andere wetten.

Een verder belangrijk punt in de wet zei dat de Joden konden wonen waar ze wilden, in de steden of in het platteland. Ze konden land kopen van de Christelijke inwoners, en alle toegelaten ambachten uitvoeren, zolang ze de in voege zijnde wettelijke regels volgden. De Joden mochten vrij eender welk ander ambacht of beroep uitoefenen dat toegelaten was aan de andere inwoners. Ze mochten niet het slachtoffer worden van speciale maatregelen om hen te onderdrukken, verschillend van de maatregelen opgelegd aan de andere burgers. De Joden moesten alle gewone burgerlijke plichten volbrengen, dezelfde als de Christenen, en dezelfde belastingen en taksen betalen, behalve dan voor de bestaande speciale taks op de Joden. De Joden hebben dezelfde plichten als de Christenen voor wat betreft hun dienstplicht in het leger, voor de militaire dienstplicht. Een wet voor de oproeping tot de dienstplicht in het leger voor de Joden zou later gepubliceerd worden.

De Pruisische Joden kunnen nu trouwen met wie ze willen, zonder enige speciale toelating van de staat. Deze laatste verklaring van het edict geldt ook wanneer een Pruisische Jood met een buitenlandse Jodin trouwt. Een buitenlandse Jood zal echter niet zomaar toegelaten worden in Pruisen te leven door met een Pruisische Jodin te trouwen.

Er staan nog heel wat andere verklaringen in het edict, die alle dezelfde rechten en dezelfde plichten garanderen voor de Joden, zoals aan alle andere Pruisische burgers. Het edict werd uitgevaardigd in Berlijn, en het is nog steeds geldig. Het vormt de hoeksteen van de volledige emancipatie van de Joden in Pruisen.’

Antanas zweeg even.

Hij hoorde geen speciale reactie, en ging verder, ‘het lijkt me dat de Joden in Pruisen bijgevolg gewone staatsburgers zijn van het land Pruisen-Brandenburg.

Voor wat betreft de Joden die later het Pruisisch burgerschap zouden willen aannemen, stipuleert het edict dat zulk een Jood slechts dat burgerschap kan bekomen wanneer hij een nuttig ambacht heeft geleerd of handelaar is, waarvoor er interesse is in Pruisen, of wanneer hij een bepaald minimum fortuin meebrengt. Hij of zij moet Duits kunnen lezen en schrijven, en vrij zijn van criminele veroordelingen. Russische Joden hebben niet zomaar het recht een woonplaats te kiezen in Pruisen. Deze verklaring betekent slechts dat een Russische Jood niet zonder plichtplegingen kan komen wonen in Pruisen. Hij of zij moet een aanvraag indienen om een Pruisische burger te worden. Het edict is dus niet toepasbaar op buitenlandse Joden die in Pruisen zouden willen komen wonen. Die hebben een speciale toelating nodig om in Pruisen te mogen komen leven. Buitenlandse Joden die zo Pruisische burgers zouden willen worden, moeten naar de regeringsinstanties van de provincie gaan, om de toelating te vragen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Eender welke Jood kan met een buitenlandse Jodin trouwen, doch slechts als ze een fortuin mee brengt van 500 talers.

Er blijven toch beperkingen zoals deze ingebouwd in de wet.

De Pruisische Joden kunnen nog geen vertegenwoordigers worden in het Pruisisch Parlement of in de gemeenteraden. Ze kunnen in het algemeen geen openbare ambtenaren worden. Dergelijke regels zullen mettertijd wel verdwijnen. In de religieuze opvoeding mogen slechts professoren toegelaten door de Staat gebruikt worden, en ook moet in de Joodse scholen de taal van de opvoeding het Duits zijn.

De wet op de Joden werd voorbereid door Graaf Karel Augustus von Hardenberg voor Koning Frederik Wilhelm III. Het edict van wet werd geïnspireerd door de wetten van het Koninkrijk Westfalen, die op hun beurt sterk beïnvloed werden door de Franse republikeinse, Napoleontische ideeën.'

Antanas stopte hier zijn betoog. Hij liet zich diep neerzakken in zijn zetel. Hij verdween weer bijna helemaal in de zachte fluwelen bekleeding en in de kussens. Asa vond het ogenblik goed gekozen om Antanas te hulp te komen. Hij had al lang begrepen waar Antanas naartoe wou met zijn rede, en waarom. Hij had hem aanbevolen deze opzoekingen te doen.

Asa keek naar zijn glas vodka om een glimlach te onderdrukken.

Hij zei, 'in feite, Antanas, zei je ons zojuist dat we zouden moeten oppassen met onze meningen over de Russen betreffende de Joden. De Russische regering zal nieuwe regels opleggen op de Joden van groter Litouwen, meen je, regels die meer in lijn liggen met het algemeen verspreid ongenoegen van de Russen voor ons volk, zoals al sinds lang uitgedrukt in de wetten van het kernland van Rusland, en in hun achterdocht tegen alles wat niet Russisch en dus vreemd is. De Pruisen, daarentegen, hebben de Joden aanvaard als ware burgers van hun staat.'

Antanas knikte krachtig.

Asa ging direct verder alsof hij nog luidop nadacht over de gevolgen, 'je lijkt ons ook te zeggen dat het dichtstbij liggend land met de meest verlichte regels van samenleven met de Joden, het land dat de volledige emancipatie en het volledig staatsburgerschap van de Joden aanbiedt, Pruisen zou zijn! Je stelt ons voor om Vilna te verlaten en noordwaarts te trekken naar Pruisen, om de huidige en toekomstige hardere Russische wetten en maatregelen te ontwijken.'

Ezra keek verbaasd naar Asa. Asa bemerkte de blik.

‘Wel, vader,’ vervolgde Asa, zich wendend tot Ezra, ‘is dat niet wat onze voorouders gedurende eeuwen gedaan hebben? Vluchten vóór het gevaar zich realiseert in repressieve maatregelen en in gruweldaden tegen ons volk? Wanneer het hard wordt in een bepaald land te wonen, dan maar vluchten naar een ander! Zijn we niet de wandelende Joden? Misschien heeft Antanas wel gelijk. Misschien is ook onze tijd inderdaad aangebroken om verder te gaan. Antanas heeft informatie vergaard over wat aan het stoven is in de rangen van de Russische *szlachta* van de hoven van Warschau, Sint-Petersburg en Moskou. Wij hadden die informatie niet. Misschien is onze tijd aangebroken om weer te verhuizen. Misschien inderdaad, is Pruisen een land geworden met een meer liberale geest dan Rusland. Rusland bezet Polen en Litouwen. Rusland beschouwt Polen en Litouwen als niets anders dan Russische territorium, hoewel de Polen en de Litouwers zich nog steeds eerst en vooral Polen en Litouwers voelen. Dit moet vroeg of laat weer leiden tot botsingen. Tijdens zulke botsingen, tijdens wapengekletter, verliezen de Joden steeds het meest. Dat leert ons de geschiedenis.

Rusland bepaalt nu hoe de Joden van Polen en Litouwen behandeld worden. Ze wilden geen vreemdelingen in hun land in het verleden, en zeker geen vreemdelingen van een ander geloof dan het Christen Orthodoxe. Dat weten we goed. Deze gevoelens zijn diep geworteld in de Russische ziel. Dergelijke houding in al de landen van Rusland, inclusief de Joodse Vestigingsgebieden, gans Polen en Litouwen, zal grote pijn betekenen voor de Joden. We weten ook dat de tsaren hun autocratisch regime willen verderzetten. Revoluties zullen ze met het zwaard in de kiem smoren, zoals ze deden met de Decabristen. Tsar Alexander mocht dan al een beetje meer een liberaler regime toegewijd zijn. Alles wat ik hoorde van zijn jongere broeder Nicholaas wijst naar het tegendeel.

Nicholaas is een despoot, die niets behalve zijn eigen mening en wil tolereert. De mannen van zijn hof zullen naar zijn mond praten. Ze denken trouwens eender over de Joodse kwestie. Ze zijn niet vrijgevig gezind voor wat betreft de Joodse vragen.

De huidige Tsar Nicholaas houdt de immens grote macht van Rusland in de handen. Hij heeft een groot trauma overleefd en overwonnen, het trauma aangevallen te worden door zijn gelijken, prinses en graven. Ze rebelleerden tegen hem, en die rebellie eindigde in bloed en tranen, neergeslagen door kanonvuur en verbanning. Hij weet dat hij sektes van duizenden families zoals van de Sabbaterianen naar wil kan uitroeien. Hij kan duizenden families met één pennestreek verplaatsen binnen zijn rijk, zoals hij de Joden uit de grenszones van Polen verwijderd heeft zonder schadevergoeding of hulp. Wat zal hij doen met de Joden van wie hij niet bepaald houdt?

Ik zeg, laat ons ten minste beschouwen te verhuizen naar een staat die meer vreedevol geneigd is naar ons volk!’

‘Je bedoelt werkelijk te willen overwegen om Vilna te verlaten, met alles wat we hier opgebouwd hebben, en naar Pruisen verhuizen?’ vroeg Ezra, de afkeer helder in zijn woorden en ogen.

Asa knikte. ‘Naar Pruisen, ja. Ik denk aan het overleven van mijn familie!’

‘Met onze familie naar Pruisen verhuizen, zal betekenen ons af te snijden van de basis van onze inkomsten,’ merkte Ezra op. ‘Onze handel is in Pools graan. Onze ondernemingen

bevinden zich alle in Litouwen, in Ruthenië en zelfs in Polen. We zouden vluchten, ver weg van de basis van onze inkomsten! We kunnen natuurlijk andere sigarenfabrieken en andere distilleerderijen bouwen, maar wat we als een gewone bedoening thans verzorgen, zou onze belangrijkste bedrijvigheid moeten worden, een heel andere manier van werken en denken. Een jongeman kan daarin slagen. Een man in de sterkte van zijn jaren kan daarin slagen. Mijn wortels, echter, liggen te diep in Litouwen en in Vilna. Ik denk niet dat ik kan vertrekken. We kunnen de Russische maatregelen wel doorstaan. Ik wil niet een harde verplaatsing opleggen aan mijn vrouw. Ze heeft al haar vrienden hier. Ze kent slechts deze, ene manier van leven. Jij, Asa, en je broeder Abraham, jullie kunnen vertrekken. Ik twijfel er zeer aan of Abraham bereid is een nieuw leven te beginnen in het noorden. Het zou zeer hard aankomen voor zijn vrouw, Abi. Abraham heeft ook sterke Poolse bindingen, zoals jullie weten. Hij ook zal in Vilna willen blijven. Jij, Asa, kunt het wel overwegen in Pruisen te gaan wonen. Königsberg is een mooie stad en haven, meen ik. Ik heb mensen horen praten over hoe mooi de stad is. Toch zijn de Pruisen al sinds altijd de vijanden van Litouwen geweest. Denk daaraan toch ook!’

De drie mannen bleven dan zitten, elk in gedachten verzonken. Niemand, echter, vervloekte Antanas om het onderwerp op tafel te hebben geworpen.

Asa verbrak de stilte.

‘Ik zou de optie om naar Pruisen te verhuizen wel degelijk willen overwegen. We hoeven ons niet te haasten. We kunnen alles al voorbereiden, en later in een ogenblik vertrekken, wanneer het nodig mocht worden. Antanas, jij reist meer in Pruisen dan ik, en je kent het land en de toestanden daar veel beter. Waarom ga jij nu niet Pruisen nog wat meer bezoeken en naar nog andere plaatsen kijken dan Königsberg, om voor ons in te wonen? Königsberg ligt me wat teveel voor de hand. Er leven daar zeer veel Joden. De concurrentie zal zwaar zijn in de hoofdstad. Misschien is er een betere plaats, meer in het binnenland, meer naar het westen? Pruisen en Rusland zijn machtige burens. Eender welke botsing tussen hen zal eerst in Oost-Pruisen plaatsvinden, rond plaatsen zoals Königsberg en Memel. Oost-Pruisen lijkt me erg kwetsbaar in een grote oorlog.

Naar het westen toe, naar Berlijn en Danzig, kan een betere keuze betekenen. Kun je nog even verder nadenken over die opties? Fondsen hebben we te onzer beschikking. Het is voldoende voor jou te weten, dat ik ontvankelijk blijf voor je bedenkingen. Ik zou er wel van houden beschouwd te worden als een gewone staatsburger in een land waar ik kan wonen en leven als een vrije persoon. Ik wil niet langer behandeld worden als een vreemdeling in het land waar ik in woon. Ik zou me ergens thuis willen voelen, vrij van spanning en vrees, met dezelfde rechten en plichten als eender wie.’

Antanas knikte op zijn beurt.

Het gesprek over het onderwerp Rusland en Pruisen stokte dan. Asa begon met zijn vader te praten over de toestand van de taveernes en de distilleerderijen die hij recentelijk bezocht had.

Later in de nacht, begon Ezra verder na te denken over de Joodse kwestie. Het onderwerp bleef toch in zijn geest hangen, die avond.

‘De Joden hebben er tot nog toe goed aan gedaan hun geloof in tegenslag te bewaren,’ merkte hij op. ‘We hebben onze welvaart verzekerd ondanks de tegenslagen. We hebben onze familie samengehouden. Te veel gemak brengt corruptie mee, onzuiverheid, zonde, en het

verlies van onze meest heilige waarden. We hebben genoegdoening genomen met de Polen en de Russen. Waarom dan veranderen? Waarom Vilna verlaten?’

Antanas voelde zich opnieuw verplicht te antwoorden.

‘Moses Mendelssohn citeerde Amsterdam als een voorbeeld. Waarom, gaf hij als argument, kende Amsterdam voorspoed en veel minder zo Brabant en Holland nabij de stad? Hij besloot dat slechts vrijheid, milde regering, rechtvaardige en onpartijdige wetten en de gastvrijheid waarmee alle soorten mensen, mensen van elk uitzicht, kledij, opinies, gewoontes en geloven werden toegelaten tot een streek of stad, beschermd en toegestaan hun handel te bedrijven, uiteindelijk voorspoed, succes, welvaart en geluk konden meebrengen.

Ik kan mijn gevoelens en gedachten niet beter uitdrukken. Meent u nu werkelijk dat het huidige Polen en Litouwen onder Russisch beheer, dat kunnen verzekeren?’

Ezra zweeg. Het gesprek stopte daar voor die nacht. Asa stond op, en zei tot ziens. Hij ging naar huis in de duisternis.

Drie dagen later verliet Antanas Svirskevicius opnieuw de stad Vilna. Hij reed weg op één van de paarden van Asa Vincevicius. In zijn reistassen, en genaaid in de zomen van een zware mantel, had hij een klein fortuin verborgen in gouden muntstukken. Asa had Antanas het geld gegeven voor een lange reis in Pruisen. Antanas had Asa beloofd dat hij zou proberen om Pruisische documenten te bekomen voor de familie van Asa. Antanas moest uitzoeken naar waar de Vincevicius familie het best kon verhuizen in Pruisen. Hij mocht een optie nemen op een groot stuk land in de stad van zijn keuze, een stuk land waarop een nieuw huis voor de familie kon gebouwd worden.

Weer was Antanas verbaasd over het vertrouwen dat Asa in hem legde. Kon hij niet eenvoudig verdwijnen met dat klein fortuin in zijn reistassen?

Asa had inderdaad wel wat gearzeld. Hij meende echter zeker te kunnen zijn van een eerlijke en betrouwbare Antanas, en zeker ook van de redenen waarom Antanas zoveel inspanningen deed om de Vincevicius te helpen. Hij meende goed te weten waarom Antanas naar Vilna zou terugkeren, eens deze zending volbracht.

Antanas keerde niet naar Vilna terug gedurende drie maanden. Asa werd al bezorgd en vroeg zich af of zijn vertrouwen in de rentmeester toch niet beschaamd werd.

Antanas Svirskevicius liep Vilna binnen op een donkere zondag. Het had al gedurende bijna een volle week aan één stuk geregend. Antanas steeg zeer vermoeid en doorweekt van zijn paard. Het dier viel bijna door de benen. Maar Antanas lachte al van ver.

Asa kon nauwelijks wachten tot de avond, wanneer iedereen het huis verlaten had of was gaan slapen, behalve hij en Leah. Hij omhelsde zijn vriend en zond een woordje naar zijn vader om hem te vragen de gastkamer klaar te maken. Antanas zou weer in het huis van Ezra verblijven, maar laat aankomen.

In de avonds zat Asa dan met Antanas en met Leah in zijn grote woonkamer, in vol kaarslicht. Leah schonk wijn en vodka uit. Antanas propte zich vol met de resten van het avondeten. Pas dan vroeg Asa wat Antanas gedaan had de laatste maanden.

‘Ik ben een hele tijd weg moeten blijven,’ betreurde Antanas. ‘Maar ik bleef niet zomaar luieren! Ik zocht een goede plaats in Pruisen waar jullie zouden kunnen wonen. Ik denk daarin geslaagd te zijn. Ik dacht natuurlijk eerst aan wat het meest voor de hand lag, aan

Königsberg en Danzig. Later dan, reed ik naar het westen en naar het zuiden. Ik kwam ten slotte aan in een mooie, rustige stad, waar ik een ware openbaring kreeg. Ik kwam aan in de stad Thorn!

Jullie zullen wellicht weinig afweten van waar Thorn ligt. Waar ligt de stad op de landkaarten? Ze is niet echt een Poolse stad, hoewel ze Pools was gedurende eeuwen, en toen Torún heette. De stad behoort tot Pruisen sinds de verdeling van Polen door de Russische tsar.

Thorn moet één, zo niet de meest zuidelijke stad van West-Pruisen zijn. Ze ligt op de Vistula stroom, die de Pruisen de Weichsel noemen. Zoals jullie weten, ligt Warschau ook op de Vistula. En meer belangrijk, ligt op dezelfde Vistula ook Danzig, de haven die de Polen Gdansk noemen, en die nu ook Pruisisch is. Om in termen van transport te spreken, ligt Thorn op de belangrijkste stroom die Warschau met de Baltische Zee verbindt! Thorn ligt halfweg Warschau en de zee! Danzig is ook één van de meest belangrijke havens van de Baltische Zee, zoals en wellicht groter dan Königsberg. Eigenlijk ligt Thorn recht aan de grens met het Aartshertogdom Posen, dat nu ook tot Pruisen behoort, en aan de grens met Polen. Het aartshertogdom bestaat uit de streken rond de stad Posen, of Poznán in het Pools.’

Antanas grijnsde, ‘ik dacht dat jullie een grensstad wel zouden mogen, wat interessant is voor de smokkel en voor de handel over de grenzen heen. Als het ooit nodig mocht zijn om uit Pruisen te vluchten, dan geraakt men in zeer korte tijd ofwel naar Russisch Polen of naar Posen! Voor de handel is Thorn een bijna ideale plaats, bijna te mooi om te geloven. Het is een relatief kleine, rustige, slapende schoonheid, met goede wegen die leiden naar Warschau, Danzig, Leipzig, en de andere Duitse landen. De Vistula kan gebruikt worden voor het transport over water, voor goederen die verkocht worden in Polen en Warschau, of naar het noorden, naar het buitenland, vanuit Danzig en van daar naar de hele wereld.

Danzig is een grote en sterk groeiende stad, ook een belangrijke haven. De handel gebeurt zeer intens te Danzig. Maar ze kan heel wat meer opvallend worden in een oorlog dan het binnenlandse Thorn. Een Joodse familie kan gemakkelijk handel drijven te Danzig, en toch wonen in een rustige, gastvrije, en militair niet zo strategisch gesitueerde, kleinere stad van het binnenland.

Ik sprak met enigen van de Duitse handelaars van Thorn. De mannen waren wanhopig uit op nieuw kapitaal. Ze zouden elke gegoede Joodse handelaar die zich wou vestigen in hun stad met open armen verwelkomen! Ze zeiden me dat! Ze hebben grote problemen met hun stad. Ze willen de spoorwegverbinding met Danzig en Warschau verbeteren, en van daar gemakkelijker de Duitse steden in het Westen bereiken. Dat zou hun vervoer van vee erg vergemakkelijken, van hooi, granen en zelfs groenten zoals tomaten, in grote hoeveelheden en zelfs in de winter. De houtindustrie ontwikkelt zich ook.

Thorn groeit snel, hoewel ze kleiner is dan Vilna. Het is een ideale stad voor nieuwkomers die met de stad mee willen groeien. De mensen lijken me onbevooroordeeld en ruimdenkend. De Joodse bevolking is natuurlijk veel kleiner dan in Vilna. Er is een synagoge en een Joodse gemeenschap. Enige handelaars zijn Joden. Ze leken me goed aanvaard in de stad.

Rond Thorn, in de Poolse delen van het land, en ook in de Russische aanliggende streken, zijn er niet veel distilleerderijen. Er zijn wel taveernes, uitgebaat door Christenen, maar ook minder dan in de provincie van Vilna, en dan in Ruthenië. Je kunt herbergen er ontwikkelen,

maar je zult er nieuwe moeten bouwen. Je hoeft niet te pachten in Pruisen, maar dezelfde toestanden heersen in Polen rond Thorn als hier in Vilna.

Thorn ligt niet aan het andere eind van de wereld, ver weg van Vilna. Het is perfect doenbaar voor je, Asa, verder je huidige taveernes en distilleerderijen te beheren vanuit Thorn. Je zult dan wel een rentmeester moeten aanduiden om in je naam te beheren. Neen, glimlach nu niet naar mij! Ik heb iets anders op het oog voor mezelf. Af en toe inspectierondes houden van je investeringen rond Vilna vanuit Thorn, lijkt me wel praktisch. Je zult langer onderweg moeten blijven. Ik veronderstel dat met de tijd, je wel minder en minder in de streken van Vilna zult willen blijven werken, terwijl je nieuwe zakeninitiatieven ontwikkelt vanuit Thorn.'

'En voor jezelf?' vroeg Asa zich af, zijn ogen smaller wordend van achterdocht.

'Daar kom ik toe,' zei Antanas. 'Ja, ik dacht ook aan mezelf. Ik wil eveneens mijn levenswijze veranderen. Ik heb mijn buik vol de *szlachta* te dienen, hoewel hun geld gemakkelijk gewonnen werd. Ik zou een nieuw leven willen beginnen in Danzig. Ik wil vanuit Danzig handel drijven met Duitsland, met de Nederlandse Provincies, met Denemarken, met Engeland, Noorwegen en Zweden. Eigenlijk kan ik je ideale zakenpartner worden. We kunnen samen handel drijven. Jij zoekt graan en andere producten in het nabije Polen, verscheept ze naar Danzig, en ik zal ze naar de rest van de wereld zenden. Ik zal je producten kopen, je sterke drank, je hout, je kruiden, je graan, noem maar op, al wat je goedkoop kunt kopen in Polen en in Posen. Ik zal het naar de wereld vervoeren! Jij zult moeten diversifiëren. We kunnen dat allemaal aan! We weten hoe!'

Asa en Leah keken naar elkaar, glimlachend bij het ongebreideld enthousiasme van Antanas.

'Meer concreet. Ik deed twee dingen,' vervolgde Antanas. 'Ik maakte goed gebruik van je geld. Ik was misschien te driest in mijn daden, maar ik deed niets dat ook weer niet ontbonden kan worden. Je kunt nog steeds uitstappen uit wat ik zal voorstellen, uit de plannen die ik smeedde. Eerst en vooral, hier zijn jullie papieren!'

Antanas schoof enkele bladzijden naar Asa en Leah.

Antanas zei, 'ik ontmoette een schoolvriend van mij te Marienwerder. Te Marienwerder is de belangrijkste Pruisische regeringsadministratie gevestigd van de omgeving van Thorn. Thorn hangt af van dit centrum voor de meeste officiële zaken. Ik moest dronken worden op meerdere avonden met die vriend, om onze relaties wat aan te zwengelen en om opnieuw zijn vertrouwen te winnen. Dat was één van de hoofdredenen waarom ik langer moest wegblijven dan ik verwachtte.

Ten slotte, om een lang verhaal kort te maken, bevestigen de papieren die jullie in de handen hebben dat jullie nu officiële Pruisische staatsburgers zijn, die in de stad Thorn leven. Jullie staan nog aangeduid als Joden. Jullie namen paste ik wat aan. Jullie heten in het vervolg Vincius. Ik veranderde je naam, Asa. Ik veranderde niet de naam van je echtgenote, omdat die voldoende Duits en Joods klinkt.

Vincius klinkt bijna zoals Vincevicius. Mocht iemand echt je naam in vraag trekken, dan ligt Vincius voldoende dicht bij je oorspronkelijke naam om te beweren dat er een fout in de transcriptie, in het overschrijven van je naam gebeurd is. Dergelijke fouten gebeuren de hele tijd! Jullie vestigden jullie al enige jaren geleden in Thorn, met de uitdrukkelijke toestemming van de Pruisische autoriteiten.

Ik moest veel geld beloven om dat te verwezenlijken, hoewel niet in bedragen die jullie niet gemakkelijk zouden kunnen betalen. Het meest dringend nodig geld had ik in mijn reistassen mee. De papieren, de paspoorten, voor jou, Asa, voor je echtgenote en je kinderen, zijn echt officieel en correct in de archieven gebracht. Neem van mij aan, de naam Vincius klinkt echt Pommeraans. Naar het schijnt, kwamen in aloude tijden Romeinse families zich in West-Pruisen, in Pommeren, vestigen. Ze brachten Latijns klinkende voornamen mee, zoals Julian, Julius en Max – dat naar ik aanneem de verkorting van Maxentius kan zijn. Familienamen die op “ius” eindigen zijn algemeen in gebruik. Vincius klinkt Latijns, niet? Het betekent ongeveer overwinning in het Latijn. Is dat niet een goed voorteken? Wie zal weigeren zaken te doen met een man die zulk een naam draagt? Als ooit iemand een onderzoek inleidt tot in Vilna, dan is zoals ik al zei de vroegere naam van Vincevicius voldoende dichtbij om te beweren dat een luie klerk een eenvoudige fout heeft begaan. Trouwens, ik deed hetzelfde voor mijn naam! Ik betaalde met mijn eigen geld voor de verandering. Ik gebruikte geen van je gouden muntstukken voor mezelf, hoor!’

Antanas gooide zijn armen open en stond op, ‘ziehier de nieuwgeboren Anton Svirskius, staatsburger van Pruisen!’

Asa en Leah braken in lachen uit bij het zicht van de jongensachtige stand van Antanas in hun woonkamer.

‘Let wel,’ zei Antanas nu weer meer ernstig, ‘jullie kunnen nog altijd blijven wie jullie zijn, hier in Vilna. Jullie huidige papieren zijn natuurlijk nog steeds geldig. Als jullie uiteindelijk toch niet Vilna zouden willen verlaten en niet naar Thorn willen verhuizen, dan zullen er slechts in de boeken van Marienwerder en van Thorn twee mensen ingeschreven blijven waar niemand daar ooit nog van zal horen! Geen probleem! Jullie kunnen nog steeds jullie beslissing veranderen. Jullie kunnen zelfs de beide soorten papieren nu gebruiken als jullie daar de voorkeur aan geven, één aantal met de naam Vincius op in Pruisen, en de Vincevicius papieren in Polen-Litouwen. Is dat niet netjes?’

Asa en Leah dachten enkele ogenlikken in stilte na over de implicaties. Ze bevingerden de papieren, lazen de Duitse teksten. Gedurende een hele tijd voelden ze zich overspoeld door de plotse mogelijkheden en keuzes die Antanas voor hen had gecreëerd.

‘Het tweede wat ik voor jullie deed,’ legde Antanas verder uit, ‘was te zoeken naar een plaats waar jullie konden wonen in Thorn. Ik kon jullie een huis in de binnenstad gekocht hebben, in de oudste wijken. Uiteindelijk nam ik slechts een optie op een terrein, op een stuk land aan de buitenwijken van de stad. Ik vrees dat ik het meest van je goud in die optie stak, Asa, en je zult nog meer geld moeten brengen voor de totale prijs. De optie blijft geldig gedurende zes maanden. Het is een groot stuk land in een mooie, brede straat, waar Christenen en Joden samenleven. Andere Joden wonen in de omgeving, maar meestal de Christenen hebben er comfortabele, grote huizen staan. Je zult moeten komen en met je eigen ogen zien! Jullie kunnen daar een mooi huis voor jullie bouwen, voor jullie en de kinderen. De synagoge is niet ver. Ik neem aan dat jullie een koets zullen gebruiken om naar de synagoge te rijden. De Joodse gemeenschap is zich ook in Thorn aan het uitbreiden. Jullie kunnen één van de gerespecteerde deelnemers worden van de Joodse gemeenschap van de stad!’

Opnieuw hadden Asa en Leah tijd nodig om zoveel nieuwe perspectieven te absorberen. Ze hoorden over een totaal nieuw leven. Ze zaten in hun kamer en lieten de mogelijkheden in hun geest verschijnen. Leah was al aan het nadenken over hoe haar nieuw huis er moest uitzien. Ze had goede ideeën voor een andere plaatsing van haar kamers en keuken. Ze fronste haar voorhoofd meer nog dan dat van Asa, die in dromerige gedachten bleef leunen in zijn zetel. Asa voelde zich een beetje overweldigd en verdwaasd, bevreesd ook voor al het nieuw werk in de ongekende omgeving. Antanas had zo veel initiatieven zo snel voorgelegd!

Antanas ging nog door, ‘indien mogelijk, kan ik wel dergelijke papieren bekomen voor je vader Ezra, en zelfs voor je broeder Abraham en zijn familie. Meer geld zal dan nodig zijn, vrees ik. Ik liet mijn vriend een beetje beangstigd achter op het idee van nog meer personen in het schema, maar hij heeft de smaak beet – of omgekeerd - van het gouden geld. Het is altijd zeer verleidelijk om gouden muntstukken vóór je neus te zien bengelen in het zonlicht of in het kaarslicht! Ik kan hem wel in verzoeking brengen, maar hij kan me wat meer terughoudendheid voorwenden om hogere prijzen voor de papieren te vragen. Zoals je weet zijn meer muntstukken nodig voor hoger risico. Hij zal de papieren en de inschrijvingen anders wel bekomen.’

Leah stond op uit haar zetel. Ze ging de keuken in om meer koeken te halen. Ze diende eerst weer sterke drank op. Ze moest iets gaan doen met haar handen om haar geest helder te krijgen. Toen ze terugkwam keek ze meer bezorgd dan wanneer ze de zaal verlaten had.

Leah ging voorzichtig, zeer recht, in haar zetel zitten.

Ze vroeg plots, bijna zoetjes, bijna fluisterend, ‘Antanas, waarom doe je dit alles voor ons? Zeg me niet dat het was omdat Asa zo’n goede vriend voor je is geweest, hoewel hij dat trouwens inderdaad was. Zeg me niet dat het was omdat je zo goed onthaald werd in onze familie. Dat is allemaal waar, zoals wij en jij weten. Het is allemaal onvoldoende als reden! Je doet dit ook niet voor het geld. Ik zal je nu niet beledigen door te zeggen dat je dit alles voor geld, ons geld, doet. Je hebt risico’s voor ons genomen. Waarom dan, Anton Svirskius, help je ons zo?’

‘Aha,’ glimlachte Asa inwendig. ‘Dit is het ultiem ogenblik van de waarheid. Alle kaarten moeten nu op de tafel open en bloot gelegd worden. Leah kent het echt antwoord al, neem ik aan. Ze is verstandiger dan ik, en voelt beter de zaken van het hart aan. Of denkt ze slechts aan de problemen en aan de mogelijke desillusies?’

Antanas ook trok nu zijn rug recht. Hij nam diep adem en zuchtte daarna hoorbaar. Hij zat met een gevuld glas sterke drank in zijn hand. Hij plaatste dat glas neer op een kleine tafel naast zich. Hij bleef met zijn vingers rond het glas draaien. Zijn handen begonnen te beven. Zijn knieën knikten, bemerkte Asa met enige tevredenheid.

Antanas biechtte op in zinnen die soms nauwelijks hoorbaar waren. Zijn woorden kwamen uit zijn mond met horten en stoten, aarzelend en gebroken. Hij stamelde, en werd verschrikkelijk rood in het gezicht.

‘Ik houd van Sarah, jullie zuster,’ zei hij. ‘Ik denk dat zij ook van mij houdt. Ik begrijp de moeilijkheden. Als ze met mij ooit zou willen trouwen, dan wil ik haar sparen in Vilna te

moeten blijven en de mensen te moeten confronteren die ze hier goed kent. We zouden een nieuw leven kunnen beginnen in Danzig.’

‘Heb je goed nagedacht over al de gevolgen?’ vroeg Leah. ‘Sarah is Joods.’

‘Dat weet ik,’ weende Antanas bijna. ‘Het beste zou zijn als ze zich zou bekeren tot het Christendom. Ik kan me onmogelijk bekeren tot het Jodendom. Als dat absoluut nodig was, dan kan ik dat natuurlijk wel doen. Ik had dit eerder niet graag verkozen als oplossing. Het leven van onze kinderen zou gemakkelijker zijn als Christenen. Het leven voor de Joden is hard. Ik zou liever Sarah gespaard zien van een Joods leven in een Pruisische havenstad. Ik zeg dat zonder iemand onder jullie, Joden, in enige wijze te misprijzen! Het is toch slechts een feit van ons leven. Hoe jullie ermee doorgaan, begrijp ik niet goed. Het is hard een Jood te zijn!’

‘Dat is het,’ gaf Leah toe. ‘We verkozen ook niet als Joden geboren te worden. We aanvaardden de verantwoordelijkheid. Het is onze last om gekozen te worden door de God met wie we een overeenkomst, een covenant hebben afgesloten. Heb je al gepraat met Sarah over het verlaten van Vilna? Heb je met haar over liefde gesproken, over de toekomst?’

Antanas keek terzijde.

‘We hebben wel gepraat over liefde. We maakten geen plannen. Ik denk dat ze ook van mij houdt. Hoe wist je over mij en Sarah?’

‘Denk je dat ik doof en stom ben? Denk je dat mijn ogen de hele dag in mijn zakken zitten? Ik weet wanneer een vrouw verliefd is, en ook wanneer ze de liefde bedreven heeft. Want dat ook is waar jullie mee bezig geweest zijn, is het niet, mijn beste Antanas?’

Antanas keek naar Leah met verbijsterde ogen. Hij antwoordde niet. Antanas leek wel elk ogenblik te willen opstaan en uit de zaal te lopen van schaamte.

‘Je hoeft niet te antwoorden, Antanas. Ik weet het wel. Is Sarah zwanger?’

‘Neen!’ riep Antanas zeer luid.

‘Wel, er is al dat, dan,’ zuchtte Leah opgelucht.

Leah keerde zich naar Asa. Asa vreesde het ergste.

‘Hoe ga je dit probleem oplossen, liefste echtgenoot?’

‘Daar gebeurt het dan maar weer,’ dacht Asa. ‘Wanneer er een probleem is, dan weet zij er als eerste alles van, maar ik moet een oplossing vinden.’

Asa had al wel verwacht dat alles in zijn schoot zou vallen. Hij deed alsof hij zeer verbaasd was.

‘Ik zal met mijn vader moeten spreken,’ antwoordde Asa, zijn vingers door zijn haar trekkend en dan aan zijn korte baard. ‘Ezra zal weigeren ook maar wat te willen horen aangaande een huwelijk tussen een goy en Sarah. Sarah zal wenen en schreeuwen. Dan zal Antanas haar hand officieel moeten vragen, volgens onze gewoontes.’

‘Ezra zal nadien Antanas zelfs niet meer willen zien, en ook Sarah niet,’ brak Leah uit.

‘Oh, dat zal hij wel,’ gaf Asa weer. ‘Ezra is meer vader dan Jood. Ik ook ben droevig om Sarah zich naar het Christendom te zien bekeren. Antanas zei echter de waarheid. Het is hard een Jood te zijn. Moses Mendelssohn schreef dat de Joden niet zouden mogen denken dat een rechtschapen niet-Jood het rijk van God niet zou kunnen betreden. God maakte het alleen maar harder voor de Joden, omdat wij zijn uitverkoren en gekozen volk zijn. Ik vind ook dat Sarah zich best zou bekeren. Ze is een vriendelijke, hartelijke vrouw. Ik ook voelde wel wat er tussen die twee aan de gang was. Antanas is een vriend en ook een rechtschapen man. Hun

naar elkaar toe groeien moet een heel speciaal ontwerp van God zijn, met een welbepaald doel. Ik wed dat hij zich vergenoegde met dat spelletje te spelen met hen en met ons. Maar God is liefde. Liefde moet uit deze kwestie sproeien, en dat is goed!’

‘Je bent nu aan het lasteren,’ glimlachte Leah. ‘God heeft niets te maken met de verliefdheid van Sarah en Antanas.’

Asa was daar nog niet zo zeker van. Ook niet van wat het resultaat was: hun verhuis naar Pruisen.

Leah had verwacht dat Asa meer obstakels in de wegen van Sarah en Antanas zou gooien. Nu bewonderde ze de wijsheid en de verdraagzaamheid van haar echtgenoot. Haar Asa was een zachte man. Hij hield ook erg van zijn zuster. Sarah en Antanas hadden geluk met de steun van haar echtgenoot. Had Asa dan al deze tijd Antanas, die geniepigaard, laten begaan, omdat hij, Asa, al in stilte naar Pruisen wou vluchten? Voelde Asa meer aan dan zij wist? Wie was hier wie aan het manipuleren? Antanas Asa of Asa Antanas, en door hem zijn eigen, ganse familie?

Antanas keek verrast naar Asa op. Hij ook had schreeuwen en weigeringen verwacht. Nu kon hij een glimlach bovenhalen.

‘Ik zal goed zorgen voor Sarah,’ beloofde Antanas. ‘Ik zal haar eren en respecteren. Er is geen andere vrouw voor mij dan zij!’

‘Heb je haar al gepraat betreffende de bekering?’ vroeg Asa.

‘Nee, dat heb ik niet,’ antwoordde Antanas.

Zijn ogen zakten naar beneden.

‘Het eerste wat je moet doen is met Sarah spreken. Breng alles uit. Vertel haar over de bekering. Je bent Katholiek. Een bekering tot het Katholicisme zou het beste zijn voor Sarah. Daarna vertel je haar over de verhuis naar Danzig en over het beginnen van een nieuw leven. Ik ben ermee akkoord om naar Thorn te verhuizen. Ik voel in mijn beenderen dat de Russen wat bekokstoven. De tsar bereidt wat naars voor, voor de Joden van gans Litouwen. Het is tijd voor ons om verder op te stappen. Wacht niet lang om met Sarah te spreken. We mogen geen tijd verliezen. Als Sarah met alles akkoord is, dan zal ik wel met mijn vader praten. Misschien volgt Ezra ons naar Thorn. Ik hoop daar echter niet te veel op. Hij is erg toegewijd aan het traditioneel Jodendom. Ik vind dat eerder een luxe, nu. Abraham zal bij zijn minnares in Vilna willen blijven.’

Leah speelde daarop in, ‘Asa wil Vilna achter zich laten. Ik heb vertrouwen in hem. Hij heeft waarschijnlijk gelijk. Jij hebt uiteindelijk ook gelijk, Antanas. We zouden je moeten bedanken. Maar als je ooit pijn doet aan Sarah, dan krab ik je ogen eigenhandig uit, vóór Asa je zal doden, vriend!’

Antanas deinsde terug in zijn zetel. Vrouwen konden zo wreed zijn! Antanas bleef als een hoopje miserie in het fluweel van zijn zetel schuilen.

Leah ging verder, ‘als Ezra weigert, dan zul je moeten weglopen met Sarah. Wat dan ook, heel weinig personen zullen aanwezig zijn op jullie huwelijk.’

Antanas knikte en boog zijn hoofd.

Leah zag door zijn pijn heen.

Ze glimlachte, ‘welkom in de Vincius familie, schoonbroeder. Mogen jij en Sarah samenleven een gans, mooi leven, en veel kinderen hebben! Ons huis zal altijd voor jullie open blijven staan.’

Antanas bracht zijn hoofd weer naar boven. Hij zag de tederheid bij Leah. Hij keek nu ook Leah ontroerd aan.

‘Jij en Asa zijn goede vrienden,’ zei hij.

Asa gaf Antanas de tijd om te spreken met Leah. Vermits Antanas weer enkele dagen in het huis van Ezra zou verblijven, werd een lang gesprek met Sarah niet moeilijk.

Antanas kon snel en gelukkig terugkeren naar Asa en Leah met goed nieuws. Hij informeerde hen over het heuglijk feit dat Sarah akkoord was gegaan met hem te trouwen en daarom zich te bekeren tot het Christendom. Ze wou ook met Antanas een gezin stichten in Danzig.

Asa vreesde dan voor zijn eigen gesprek met zijn vader en moeder.

Hij vroeg om een avond met hen door te brengen, twee dagen later. Op het laatste ogenblik besloot Leah haar echtgenoot te vergezellen.

Asa probeerde het probleem zo diplomatisch mogelijk aan te snijden. Hij bevond zich in een bijna complete familieraad. Het gesprek begon al voldoende slecht, direct nadat Asa rechtuit aan zijn ouders uitflapte dat Antanas vroeg om met Sarah te trouwen.

De moeder van Asa wist al alles over de kwestie, bemerkte Asa snel. Haar beslissing was al gevormd. Ze voelde zich opgelucht toen ze hoorde dat Sarah Vilna en Rusland zou verlaten. Ze aanvaardde de bekering van Sarah, zeggend dat er slechts één God was. Hoe men die God aanbad vond ze niet zo belangrijk. Ezra verklaarde zich eveneens akkoord, doch slechts na een zeer, zeer lange discussie die Asa uitputte.

Ezra mocht Antanas wel, maar Antanas was geen Jood. Ezra wou een Joodse schoonzoon.

Hij sprak over de voorstelling van andere, Joodse jongemannen aan Sarah.

‘Nee,’ kwam Leah tussen. ‘Sarah wil Antanas, en niemand anders. Met iemand anders, zou je haar zeer ongelukkig maken.’

Asa, Leah en de moeder van Asa moesten zeer lang pleiten bij Ezra. Ezra mocht praten zoveel hij wou, hij sloeg met zijn hoofd tegen een muur van onbegrip voor zijn argumenten. Ezra aanvaardde zeer langzaam ook de bekering van Sarah. Hij moest twee felle pijnen dragen. Hij protesteerde erg. De Joodse rites en gewoonten bleven hem heilig. De ideeën van de *Haskalah*, de verlichte voorstellen van Moses Mendelssohn, die Asa opwierp, trokken hem niet aan in deze context. Het was allemaal filosofische nonsens! Ja, het was moeilijker voor een Jood om in het koninkrijk der hemelen te geraken dan voor eender welke andere persoon op aarde die God aanbad. De covenant tussen God en de Joden bleef uiterst heilig! Ezra verwierp de vele argumenten die Asa en Leah hem gaven. Een heel lange tijd weigerde hij eenvoudig Sarah te laten bekeren en te trouwen.

Zoals Asa had voorspeld, gaf Ezra dan toch langzaam toe.

Op een laat uur in de avond begreep Asa dat Leah ernstig over de kwestie gepraat had met zijn moeder. De twee vrouwen hadden al een gezamenlijk standpunt bereikt. Sarah kon trouwen met Antanas!

Ezra luisterde trouwens ook meer naar het pleidooi van Leah dan naar de argumenten van Asa.

Uiteindelijk, in het midden van de nacht, gaf Ezra zich gewonnen. Asa ging naar boven om Antanas en Sarah in hun respectievelijke kamers wakker te maken. Ze kwamen naar beneden, naar de grote woonkamer, met moede, slapeloze ogen en nog gekleed in hun nachtgewaden. Ezra bleef een tijdje grommen. Dan kondigde hij aan het koppel aan hoezeer hij van hen hield en zijn goedkeuring gaf tot het huwelijk.

Diezelfde nacht nog besprak de Vincevicius familie hoe het doopsel van Sarah kon gebeuren, en waar. Een oplossing hiervoor werd snel gevonden. Asa en Leah zouden aan het doopsel deelnemen en daarna aan het huwelijk. De trouwplechtigheid kon plaats hebben in een kapel van Kaunas.

Asa moest dan nog met Abraham spreken.

Dat gesprek verliep rustiger, sneller en meer direct. Abraham weigerde Vilna te verlaten. De schema's van Antanas konden Abraham niet veroveren. Hij vond het helemaal niet voorzichtiger om zich voor te bereiden op een verhuis naar Thorn. Voor wat betreft het huwelijk van Sarah met Antanas, had Abraham al een hele tijd iets dergelijks verwacht. Abraham zou zijn zegen geven aan zijn jongere zuster. Ze kon doen wat ze wou. Abraham zei toch een paar woorden van spijt. Hij had liever een Joodse man gehad voor Sarah. De familie werd uiteen getrokken en verspreid over meerdere steden. Hij drukte zijn spijt vooral hierover uit. Hij grijnsde wrang wanneer Asa hem de naam gaf waarmee zijn familie voortaan in Pruisen zou gekend worden, de naam Vincius.

Abraham sprak echter geen bezwaar uit. De beslissingen genomen door zowel Asa als Sarah hadden voorzeker al een hele tijd gerijpt, gaf Abraham toe, en zou niet veranderd worden door wat dan ook hij nog kon opwerpen. Zijn broer zou weldra vervreemden van zijn familie in Vilna, voorspelde Abraham. Ja, een nieuw tijdperk zou zich inzetten voor de nauwere familie van Asa en Sarah.

Asa, Sarah, Leah en Antanas bespraken later hun verhuis naar Thorn. Asa en Leah waren al akkoord gegaan met de keuze van Antanas voor hun nieuwe woning. De verhuis naar Thorn zou geleidelijk gebeuren, over een aantal jaren heen. Asa wou eerst heel wat leren over de streek waarin hij zou leven. Regelmatige reizen naar Thorn zouden moeten gepland worden. Asa wou gelegenheden zoeken om land te kopen en ook pachten te nemen op Poolse taveernes, of om naar plaatsten te zoeken waar hij nieuwe taveernes kon bouwen. Antanas stelde voor om Asa te helpen in zijn zoeken naar contacten bij leden van de Poolse en Russische adel die land bezaten in de omgeving.

Asa en Antanas bespraken lang ook alles wat ze moesten organiseren voor de doop van Sarah, het huwelijk, het nieuw huis dat in Thorn moest gebouwd worden, de taveernes die konden overgenomen worden, de decoratie van het huis dat Antanas voor zich gekocht had in Danzig, en vooral hoe best hun samenwerking in te richten voor de handel tussen Thorn en Danzig.

Asa vroeg zich later meermaals af of hij er wel goed aan had gedaan zijn zuster met Antanas te laten trouwen. Die twijfels verdwenen snel, telkenmale hij zag hoe gelukkig het paar leefde en hoe ook zij de liefde ervoeren die hij deelde met Leah. De liefde tussen Antanas en Sarah leerde hem meer hoe kostbaar en zeldzaam zijn eigen gevoelens voor Leah bleven. Hij voelde zich gelukkig.

Asa wierp zich vol enthousiasme, hoofd vooruit, in de voorbereidingen betreffende hun nieuw thuis in de Pruisische stad Thorn.

Conflicten. 1827

In 1826 reeds, verzocht Tsar Nicholaas I aan zijn ministers een voorstel in te dienen voor een speciaal militair statuut ten behoeve van het Joods volk. Hij zond die tekst eerst ter goedkeuring naar zijn broeder, Groothertog Constantijn.

Constantijn was toen nog steeds de opperbevelhebber van het leger van het Koninkrijk Polen, en de regent van het koninkrijk. Een andere man die het voorstel vroeg zag, doch niet negatief reageerde, was de Senator Nicholaas Novosiltzev, de co-regent van Constantijn, de Keizerlijke Russische Commissaris in Warschau. Hij behandelde de lopende zaken in Polen. De tsar ondertekende en vaardigde de *ukaze* uit, de keizerlijke wet, op de 26ste augustus van 1827. Toegevoegd aan de wet bevond zich een ‘Statuut van de Dienstplicht’, waarin 62 clausules stonden met bijkomende instructies.

De clausules van dit statuut bepaalden de leeftijd van de Joodse dienstplichtigen die voorgesteld moesten worden door de Joodse Gemeenschappen, door de *Kahals*. De Joodse opgeroepen tot het Russisch leger moesten tussen 12 en 25 jaar oud zijn. De clause 74 vermeldde tevens dat de Joodse minderjarigen, onder 18 jaar oud, geplaatst moesten worden in voorbereidende instellingen voor hun militaire opleiding. Deze minderjarige opgeroepen werden ‘cantonisten’ genoemd. Het principe van de cantonisten bestond ook voor sommige Christelijke minderjarigen, doch dan slechts voor de kinderen van soldaten in actieve dienst.

De dienstplicht voor Joodse minderjarigen moest toegepast worden op al de Joodse families. De clause 70 bepaalde dat de jaren van de voorbereidende opleiding niet kon beschouwd worden als actieve legerdienst. De actieve dienst begon slechts aan de leeftijd van 18 jaar. De jongste Joodse cantonisten waren verplicht 6 jaar te dienen, van 12 tot 18 jaar, boven de 25 jaar van verplichte militaire dienst!

De Joodse gemeenschappen, de *Kahals*, moesten de jonge rekruten ophalen en afleveren. De *Kahals* moesten daartoe van 3 tot 6 uitvoerende officieren aanduiden in elke stad om de vastgelegde aantallen rekruten in te brengen.

Ontheven van de militaire dienstplicht waren de kinderen van de handelaars die leden waren van gilden, van ambachtshuizen die leden waren van syndicaten, mekaniekers, van landbouwkolonisten, van rabbijnen, en de kinderen van de Joden die afgestudeerd waren aan Russische opleidingsinstituten. De ouders van die kinderen die ontheven werden, moesten wel per rekrut duizend roebels betalen.

De zoon van Asa, Max, was ter jong om binnenkort opgeroepen te worden. Abraham was lid van de handelaarsgilde van Vilna, en hij kon het ontheffingsgeld zonder probleem betalen. Hij vreesde niet dat zijn zonen in de militaire dienstplicht zouden moeten vertrekken.

De instructies van de keizerlijke wet beschreven een soort ceremonie die in de synagogen moest opgevoerd worden om de nieuwe rekruten in te zweren. De jongens moesten een eed van trouw aan de Russische tsar zweren. De jonge rekrut moest zijn *tallis* dragen, zijn gebedsjaal en zijn *kittel*, zijn Joods hoofddeksel, zijn gebedswindsels rond de arm, en staan vóór de Ark van het Verbond, tussen brandende kaarsen. Hij moest daar een lange, indrukwekkende eed zweren, vergezeld van stoten van de *Zofar* trompet, op de tonen van de Joodse ceremonische ramshoorn.

In de plaatsen van de oproeping en tijdens hun reis, moesten de rekruten uitsluitend ondergebracht worden in de huizen van Christenen. Die regel maakte al duidelijk wat de voor de hand liggende, maar nooit neergeschreven bedoeling was van de nieuwe wet, namelijk heel wat Joodse jongens te bekeren naar het Christendom.

De Joden van groter Rusland, die meestal leefden in de Joodse Vestigingsgebieden, leefden onder de harde wet. Toch durfden ze niet openlijk opstand te plegen tegen de Russische autoriteiten. De Joden haatten de wet. De cantonistenwet nam vele jongens die niet ouder dan 12 jaar waren weg van hun ouders, en dat voor een duur van 32 jaar.

Vermits iedereen de wet mispree, moesten de rekruteringscomités van de *Kahals* praktisch handelen als politieagenten om de dienstplichtigen te vinden en hen uit de armen van hun moeders te trekken. Onmenselijke taferelen volgden.

Vele jongens vluchtten uit de steden waarin ze woonden, en ze werden verborgen gehouden voor de officieren van de *Kahals*. De rekruteringsagenten van de *Kahals* moesten wrede mannen inhuren om de vluchtelingen op te sporen. Soms, wanneer de *Kahals* hun verplichtingen om bepaalde aantallen van te leveren jongens niet konden naleven, moesten ze kinderen nog jonger dan 12 afleveren.

De cantonisten werden gewoonlijk naar verafgelegen Russische provincies gezonden, ver van de Joodse invloedssfeer, naar streken waar talen gesproken werden die de kinderen niet begrepen. De *Kahals* en de Joodse families leverden ook de meest zwakke en zieke kinderen af. Zeer vele cantonisten jongens stierven al op de lange weg naar de opleidingskampen. De Joodse cantonisten kregen een iets betere behandeling wanneer ze zich bekeerden tot het Christelijk Orthodox geloof. Velen bekeerden zich. Anderen werden martelaars.

De militaire opleiding was hard. Ze putte de jongeren uit. Diegenen die weigerden spek te eten, varkensvlees, verhongerden langzaam, of werden geslagen. Koppige jongeren die aan hun godsdienst hielden, stierven in de barakken of in de militaire hospitalen. Heel wat Joodse jongeren van net onder 18, die opgeroepen werden tot de dienstplicht, waren reeds getrouwd en hadden zelfs al kinderen. Zij werden van hun familie gescheiden voor een duur van 25 jaar. Heel weinigen keerden weer. Een Russische wet van 1835 zou daarom de Joodse jongemannen verplichten om niet te trouwen vóór de leeftijd van 18 jaar.

De wet op de Joodse militaire dienstplicht en het principe van de voorbereiding van de cantonisten werd een wrede catastrofe voor de Joden van Rusland.

Twee andere wetten werden getekend en uitgevaardigd op de 2de december van 1827.

De eerste wet beval de verbanning van alle Joden die in de dorpen en in de dorpstaveernes van de provincie of *gubernia* van Grodno woonden, naar de steden van de regio. De Grodno maatregel waas bedoeld als een eerste test.

De tweede wet verbande al de Joden van Kiev uit de stad. Twee jaar later, in 1830, verbande een andere, dergelijke wet al de Joden uit de dorpen van de provincies van Kiev.

Geleidelijk aan kwamen de Joden te weten dat de belangrijkste wetten van die periode na 1827, reeds opgesteld waren in 1823 door het Joods Comité dat voordien opgericht was om de tsar raad te geven. Dit zogenaamd Joods Comité werkte vanaf 1823 al met het doel het aantal Joden in het keizerrijk drastisch te verminderen.

In 1829 volgde de tsar een ander voorstel van dit Joods Comité, om al de Joden uit Koerland te verbannen die niet in het land geboren waren, om hen terug te sturen naar de steden waarin ze geboren waren. Die verbanning stopte de immigratie van Joden in Koerland.

Toen de details van de dienstplichtwet van 1827 volledig bekend geraakte aan Asa Vincevicius, voelde hij zich zeer tevreden om begonnen te zijn aan zijn verhuis naar de stad Thorn in Pruisen. Hadden zijn voorvaderen niet exact hetzelfde gedaan, tientallen jaren geleden? Ja, men moest vluchten en verhuizen wanneer anti-Joodse houdingen de regel werden, en meer belangrijk, men moest op tijd verhuizen en vluchten!

Antanas Svirskевичius had een goede architect gevonden voor de nieuwe woonst van de Vincius familie.

Asa was blij met zijn nieuwe familienaam.

Hij wou niet meer wonen en leven in een land, Rusland, waarin anti-Joodse maatregelen zoals de cantonistenwet afgekondigd werd. Wat kon er nog meer komen?

Asa zond al zijn echtgenote, Leah, en hun kinderen naar Thorn. Ze huurden eerst een klein appartement, terwijl hun nieuw huis gebouwd werd. Leah zorgde voor een school en ze verzorgde het contact met de architect die haar nieuwe woonst aan het bouwen was. Ze leerde Thorn kennen, de administratie van de stad, en de Joodse verenigingen. Ze verbeterde haar Duits en maakte al kennis met de Joodse families die in haar toekomstige buurt woonden.

In die maanden verbleef Asa slechts gedurende korte periodes in Thorn. Hij had het moeilijk om zijn wortels met Litouwen door te snijden. Hij bleef zijn distilleerderijen en taveernes inspecteren. Hij reisde nu zelfs nog in het hart van de winter, alsof hij probeerde de banden met het land van zijn directe voorvaderen nog te versterken. Hij was echter vaarwel aan het zeggen aan een deel van de geschiedenis van zijn geslacht.

Asa reisde nu weer alleen, zonder Antanas Svirskевичius, nu Anton Svirskius. Antanas verbleef meestal te Danzig. Hij had daar een groot, comfortabel huis gekocht in de omgeving van de haven. Hij gebruikte koortsachtig al zijn tijd om zijn handelshuis op te zetten.

Antanas zocht contact in de haven met eigenaars van rederijen en met kapiteins van schepen. Hij leerde zo welke mannen werkten met welke buitenlandse havens, welke schepen naar het Oosten voeren en welke naar het Westen. Hij had wel enkele maanden nodig om te weten waar en bij wie hij terecht kon om goederen naar Zweden of naar Denemarken te zenden, naar de Nederlandse Provincies, naar Engeland of naar Frankrijk. Hij wist zelfs hoe in de Verenigde Staten van Amerika te geraken, het land van de ultieme hoop voor de Joden. Hij kende al de maatschappijen en de routes van hun schepen en hun prijzen.

Daarna begon Antanas leveranciers te zoeken die hem goederen aan lage prijzen konden bezorgen om de goederen aan hogere prijzen te verkopen in buitenlandse havens. Hij zocht vooral partners in Polen. Hij kon granen in grote hoeveelheden verschepen, hoewel de prijzen van granen begonnen te zakken op de buitenlandse markten. Hij begon regelmatig en redelijk gemakkelijk winsten te maken in de handel, hoewel slechts weinig hoger dan de normale prijs voor makelarij, voor een laag percentage van de waarde van de hoeveelheden die hij vervoerde. Dit geld, niettemin, liet hem toe zijn familie te voeden. Hij kon nog steeds rekenen

op een bescheiden inkomen van de edelen door wie hij nog steeds als rentmeester gekend bleef, al had hij dat werk al sinds lang verwaarloosd.

Antanas begon langzamerhand zelf handel te drijven, eerst bescheiden. Hij kocht zelf goederen, verkocht hen en zorgde zelf voor het vervoer naar het buitenland. Hij vertrouwde alleen op zichzelf voor die ganse organisatie. De handel die hij zo kon verzekeren bleef eerst relatief klein. Het liet hem echter toe na veel maanden een beetje beter te leven. Hij gaf zijn bescheiden inkomen fier af aan zijn echtgenote Sarah. Met het eerst goed geld, begon zij hun huis wat mooier te versieren, mooiere meubels te kopen, en aan kinderen te denken. Die eerste maanden waren een test voor Sarah. Hield ze voldoende van Antanas om een klein leven te leiden? Eigenlijk voelde Sarah zich compleet voor de eerste maal in haar leven. Haar fijnste uren bleven wanneer ze in bed lag met Antanas, verborgen in zijn armen, en wanneer hij probeerde lief met haar te zijn. Ze gaf er niet om geen dienaars te hebben. Haar muren moesten beter beplasterd worden, haar kamers met meer en mooiere meubels gevuld worden, maar dat kon haar weinig schelen. Zij en Antanas groeiden in hun liefde. Ze voelde zich tevreden.

Asa dacht op zijn nu wel erg eenzame reizen dikwijls na over het leven dat hij bezig was te verlaten. Hij hield zielsveel van dit land van Litouwen en van Ruthenië. Toch wist hij zeer goed dat hij zijn oude en gewone wijzen achter zich zou moeten laten.

In die winter begon Asa zich er van rekenschap te geven, dat iemand zijn zaken en handel tot nefast doel had genomen voor overnames. Iemand wou zijn plaatsen die de meeste winst opbrachten gewoon overnemen!

Wanneer hij bijvoorbeeld een pacht op één van zijn herbergen die hem zeer goede winsten binnenbracht toch nog wou verlengen, deelde de rentmeester van de eigenaars hem mee dat hij heel wat meer geld dan vandaag zou moeten ophoesten, of de pacht zou gegund worden aan iemand anders die ook meer bood.

Asa vloekte dan, en gaf het hogere bedrag voor de nieuwe pacht. Hij voelde die slagen als zeer hard aan. Hij kreeg de pacht wel verder, en bleef die bepaalde taveerne en zijn aanpalende distilleerderij verder uitbaten, doch aan lagere winst.

In het begin bleef Asa daar niet zeer bij stilstaan. Zaken doen ging zo, zoals de getijden van de zee, met de hoge waters van de voorspoed en de lage waters van verminderende inkomsten. Hij moest echter zijn plannen aanpassen! Asa had een lijst opgemaakt van de taveernes en distilleerderijen, van de pachten die hij nog wou houden, en een andere lijst van diegene die hij al even graag kwijt wou, van de hand wou doen om meer baar geld tot zijn beschikking te hebben. Sommige van die pachten wou hij ook zelf snel stoppen. Hij wou slechts enige van zijn ondernemingen die de grootste winsten opbrachten houden, en de andere versneld sluiten. Hij voegde de plaatsen waarvoor de eigenaars hogere pacht vroegen nu tot de laatste lijst.

Een maand geleden gebeurde hetzelfde met een andere taveerne van dezelfde eigenaar, een Poolse edelman van de kleinere adel. Asa meende eerst te begrijpen dat die eigenaar in geldnood was geraakt en waarschijnlijk plots zijn schulden moest afbetalen. Deze bepaalde taveerne bracht veel geld op, maar had geen toegevoegde distilleerderij. Asa berekende dat hij op termijn niet voldoende winst meer met die herberg kon maken, in de verhoogde pacht,

om er zijn beheer en de verre reizen, de aandacht en zijn tijd ver van Thorn, er nog de moeite mee waard te maken. Hij liet de taveerne varen.

Asa haalde uit de taveerne al de meubels weg en al de voorraden die hij kon recupereren. Hij stelde aan de herbergier dezelfde positie voor op een andere plaats, en schreef de taveerne af. Hij zag niet in hoe de nieuwe houder van de pacht nog goede winst kon maken gedurende vele maanden van die onderneming, na het betalen van de kosten voor de nieuwe installatie. Hij voelde zich anders wel nog opgewekt, want deze herberg lag in één van de verste streken voor hem om naar te reizen vanuit Thorn. Die paste netjes in zijn plannen om zich te ontdoen van zijn verste ondernemingen. Toch deed het verlies van goede winsten hem pijn.

Even later weer, zei een rentmeester van een andere kleine edelman hem, dat hij meer zou moeten betalen om een pacht te houden op land en op een taveerne. Die taveerne was groot, één van de laatste die Asa wou houden. De taveerne bracht mooie winst op, één van de hoogste onder alle. Asa had in de nabijheid ervan een bijna nieuwe, moderne distilleerderij ingericht. Hij huurde ook een pacht op dat land.

Het verlies van die taveerne en van de nabije distilleerderij zou Asa een degelijk percentage van zijn inkomsten doen verliezen. Hij kon zijn distilleerderij volledig ontmantelen. Hij had er echter geen idee van naar waar hij zijn distilleerapparaten kon verhuizen. Zijn enig alternatief was ze naar de omgeving van Thorn over te brengen, of naar een plaats dichterbij Thorn toe, in Polen. Zulk een plaats bezat hij nog niet. Hij had nog niet voldoende contacten gelegd met Christelijke partners om nieuwe distilleerderijen op te zetten. Hij kende nog niet enige personen die hij kon vertrouwen nabij Thorn. Een nieuwe taveerne plus distilleerderij dichterbij Vilna bouwen kon niet ter sprake komen thans.

In de toekomst zou hij veel meer tijd moeten besteden aan de kennis van het platteland rond Thorn, begreep Asa, en ook aan de kennis van de streken in Polen nabij de grens met Pruisen, om er nieuwe pachten te vinden op terreinen, of om land te kopen. In Pruisen, meende hij, kon hij beter land zelf kopen, en zijn ondernemingen bouwen op eigen terreinen. Dat alles zou betekenen zeer diep in zijn reserves te moeten putten!

Alsof de anonieme belager zijn bedoelingen exact kende, werd slechts even later weer een offerte gedaan aan Asa om ook zijn volledige distilleerderij over te nemen, inclusief de distilleerapparaten. De prijs was laag. Asa zou veel van zijn investering verliezen, maar minder dan zelf de boel te moeten opdoeken en alles te verhuizen. De offerte was sluw opgesteld, en op de juiste tijd geformuleerd.

Het verlies van die taveerne en van de aanpalende distilleerderij sneed Asa diep in de huid. Hij begon na te denken. Dit was de derde site die hij verloor in slechts enkele weken tijd. Wat kon er nog komen? Asa voelde zich niet snel vervolgd door vijanden in zijn zaken. Maar drie belangrijke verliezen in een korte tijdspannen kon nog moeilijk normaal toeval genoemd worden!

Het alternatief voor zuiver toeval, kon alleen maar betekenen dat iemand afwist van zijn verhuis uit Vilna! Die persoon kon afgeleid hebben hoe Asa afgelegen taveernes en distilleerderijen snel, zonder een gevecht, zou overlaten.

Asa draaide die gedachte rond en rond in zijn geest. Zijn nadenken en zijn instinkt versterkten zijn vermoedens. Wie was hem de betere ondernemingen van taveernes en productiesites van sterke drank aan het overnemen? Wie dacht dat hij nu juist snel zou vertrekken en verkopen,

in dit ogenblik van overgang? Wie was erven op de hoogte wanneer hij Vilna en Ruthenië definitief wou verlaten?

Ja, Asa wou de taveernes sluiten en overlaten aan anderen, vooral diegene die ver van Vilna lagen. Hij zou misschien dankbaar moeten zijn, een triestig gezicht trekken voor de vorm, maar eigenlijk tevreden blijven, en verder trekken.

Toch hield hij niet van het idee dat iemand hem bij de keel wou grijpen, zijn beste taveernes wou winnen en hem de minst renderende wou laten behouden. Hij hield niet van het gevoel dat iemand misbruik van hem wou maken voor diens eigen gewin en hem, Asa, dwong de controle te verliezen tegen zijn zin. De taveernes die hij zou moeten missen waren diegene die de hoogste winsten opleverden, en die ook niet al te ver van Vilna lagen. Ze waren gemakkelijk toegankelijk, ook in de winter. Die taveernes, zijn beste ondernemingen, had hij tot op het laatst ogenblik willen behouden. Was er een man of een groep mannen bezig hem uit de productie van sterke drank te duwen, juist op dit cruciaal ogenblik?

Asa protesteerde bij de rentmeesters betreffende de verloren plaatsen en pachten. Hij vroeg wie het was die zoveel geld bood dat hij meende ze geen degelijke winsten meer konden maken? De rentmeesters haalden de schouders op.

Asa beukte tegen een muur van stilte! De rentmeesters weigerden zelfs maar een aanduiding te geven van de naam van de man of mannen die hogere prijzen aanboden. De rentmeesters weigerden zelfs tegen betaling namen te noemen.

Asa verloor op bijna dezelfde wijze en weldra een vierde zeer winstgevende pacht, en dan een vijfde. Deze geconcentreerde inspanning kon helemaal geen toeval meer zijn. Iemand wist dat hij, Asa, zich in een overgangperiode bevond, de streek aan het verlaten was, en geen zwaar gevecht zou willen leveren omtrent de pachten. Hoeveel mensen wisten aangaande Thorn? Toch zeer weinig, meende Asa! Niemand buiten de familie wist echt welke zijn bedoelingen waren. En toch moest iemand op de hoogte zijn. Iemand wou hem veel geld doen verliezen, juist op het ogenblik dat hij kwetsbaar was, tussen twee soorten van ondernemingen in zat.

Asa dacht aan Antanas. Antanas had toegang tot de adel. Asa bleef er redelijk zeker van dat Antanas niet geïnteresseerd was in pachten op taveernes en distilleerderijen. Antanas had al zijn aandacht op Danzig gelegd. Sarah zou hem niet toelaten haar broeder te benadelen. Antanas was zijn eigen handelsinitiatieven aan het uitbreiden, en dat nam al zijn energie. Hij wou niet ondernemingen beheren die ver in Polen, Litouwen en Wit-Rusland lagen. Antanas zou hem wel met zijn contacten kunnen helpen.

Asa besloot dus met Antanas te gaan praten, en hem te vragen om discreet na te gaan bij de *szlachta*, de hogere adel, wie hem tot doel van overnames had genomen. Het was zijn enig en best idee waarop Asa kon komen, om te horen met wie hij te doen had. Toch aarzelde hij een beroep te doen op zijn vriend. Hij werd verondersteld Antanas te helpen, weer niet andersom! Toch had Asa iemand nodig om hem te helpen. De vraag deed pijn aan zijn trots. Antanas zou anders wel de nodige contacten hebben in de adel om naar antwoorden te vissen. Wat als Antanas de edellui niet kon uithoren en niet met een naam kon komen?

Asa besloot toen veel meer tijd en energie te besteden aan dergelijke contacten met de adel en met de rijke handelaars, ook onder de Christenen, en specifiek onder de adel van de streek van Thorn. Dit was een belangrijke beslissing voor zijn nieuw leven. Hij moest in de kringen

van de rijken geraken, en niet slechts in de nabijheid van de Joden blijven. Niettemin, op dit ogenblik moest hij nederig hulp vragen aan Antanas. Hij haatte dit ook, omdat hij wel wist hoe Antanas al zijn tijd nodig had om zijn handel te ontwikkelen. Enige weken later, zijn vijfde goede pacht onder een aanval in regel, ontmoette Asa zijn vriend Antanas in Thorn. Hij legde zijn probleem uit aan zijn schoonbroeder.

Antanas begreep eerst niet goed wat Asa zo belangrijk vond aan de overnames. Hij was hierin helemaal niet betrokken! Asa moest hem meermaals zeggen dat hij dit wel wist. Hij legde de zaak uit in alle details. Antanas beloofde ten slotte zijn kennissen discreet aan te spreken over de veranderingen van pacht.

Twee weken later al, kon Antanas Asa uitnodigen op een gesprek onder vier ogen in een herberg van Vilna.

‘Een Christen die als tussenpersoon dienstdoet in veel zakentransacties met de Poolse edellieden die interesses hebben in Ruthenië, is in je zaak verwickeld,’ kondigde Antanas aan. ‘Die man, een genaamde Andrei Ogloski, biedt hoger dan jij in al de pachten die je me opgesomd hebt. De edellieden weten dat je Vilna zult verlaten. Ze weten wel niet naar waar. Het woord is verspreid. Ze vrezen dat je hen vroeg of laat in de steek zult laten, en dat je liefst je pachten zou willen overlaten aan iemand die veel minder bekwaam is dan jij in beheer.’

Asa verbleekte. Hij kende zeer goed die Ogloski, een Litouwse Christen van Vilna. Andrei Ogloski was de zoon van een edelman in een kleine zijtak van een familie van de lagere adel. Hij was de typische dienaar, de boodschapper. Zijn gezicht was bijna verborgen in lang, zwart haar; zijn wenkbrauwen waren zo zwaar getekend als zijn baard. De man kon gemakkelijk aanzien worden als een Jood! Deze Ogloski, wist Asa, kon het niet in zijn gedachten krijgen een plan te ontwerpen om hem, Asa, te ontdoen van pachten en van zijn betere ondernemingen. Ogloski had geen geld daarvoor.

De broeder van Asa, Abraham Vincevicius, gebruikte soms Ogloski!

Was Abraham, zijn bloedeigen broeder, in het geheim bezig de beste pachten van Asa over te nemen, zijn meest winstgevende zaken? Was Abraham bezig de plannen van zijn broeder te dwarsbomen en hem in faling te trekken? Abraham was het, die de beste taveernes en distilleerderijen van Asa opkocht. Hij was het die meer geld aanbood, meer geld dan Asa in de huidige omstandigheden op tafel kon gooien! Was Abraham aan het opbieden tegen Asa, zeer goed wetend welke de winsten waren die de pachten opbrachten? Abraham had de lijst gezien van de pachten van Asa en van hun winsten. Asa beschouwde nog steeds de taveernes en distilleerderijen als een deel van het familiepatrimonium, al had zijn vader ze officieel aan hem overgemaakt. Abraham dacht daar duidelijk zo niet over. Hij wou ze zelf bezitten.

‘Misschien ken je die man Ogloski niet,’ zei Antanas na een tijdje bezorgd aan Asa. ‘Hij bezit geen groot vermogen. Hij is slechts een stroman, een tussenpersoon.’

Asa knikte zwijgzaam.

Antanas aarzelde. Hij hield een pauze aan. Ten slotte kwam hij tot een beslissing.

‘Ogloski is de man van je broeder,’ fluisterde Antanas, nog steeds aarzelend.

Antanas voelde zich niet op zijn gemak om dit te moeten aanwijzen. Hij was al even bezorgd en verbaasd als Asa.

‘Je broeder Abraham is bezig je uit te kopen. Abraham is ook de broeder van Sarah. Waarom zou hij dat willen doen? Wat kunnen wij doen?’

Asa keek op alsof hij door een wesp was gestoken, ‘wij? Wij? Wat zouden wij moeten doen? Wat zou ik moeten doen, bedoel je?’

De zin van Antanas beviel Asa niettemin zeer. Antanas en Sarah boden hun hulp aan, begreep hij. Antanas en Sarah stonden aan zijn zijde. Antanas stelde zijn steun voor, verder nadenken over wat Asa kon doen, een gesprek en discussie over de motieven van Abraham, en hun steun. Asa plaatste zijn hand op de schouders van Antanas.

‘Dit is een familiezaak,’ zei Asa. ‘Ik zal dit moeten regelen met mijn broeder. Je was zeer behulpzaam. Op dit ogenblik is het niet aan jou om in de familie zaken tussen te komen. Je bent nog niet lang genoeg familie. Gedurende een ogenblik vreesde ik dat jij hierin verwickeld waart.’

‘Oh neen, dat was ik niet,’ antwoordde Antanas. ‘Je zou eens en voor altijd moeten realiseren, Asa, dat ik met Sarah ben, en ik ben één met mijn beste vriend. Ik heb eigenlijk slechts één iemand die ik mijn vriend wou noemen. Wij twee, zouden moeten samenspannen. We hebben het nodig dat te doen, in onze nieuwe omgeving, waarin we zo weinig personen echt intiem kennen. Wij twee, zouden elkaar moeten steunen. Alstublieft, Asa, op mij en Sarah kun je steeds rekenen!’

‘Reken ook alstublieft op mij en op Leah,’ paraphraseerde Asa dan Antanas. ‘Ik deed dat toch al sinds zovele weken, op jou en Sarah rekenen! Dank je!’

De twee mannen schudden de handen. Ze omhelsden elkaar. Een pact was gesloten, en in feite een diepe vriendschap bevestigd.

Asa bleef zitten. Asa had verwacht dat Antanas nu zou recht staan en het huis zou verlaten. Antanas bleef echter talmen. Hij draaide zijn leeg glas bekommerd tussen zijn vingers. Asa schonk hem uit van de fles. Antanas dronk. Hij wachtte nog, tot Asa hem nog meer van zijn vermoedens tegen zijn broeder had uitgesproken.

Even later kwam Antanas tot een beslissing om toch nog meer te vertellen over wat hem op de maag lag. Hij was nog wat te weten gekomen tijdens zijn vragen in de edele kringen.

Antanas voegde toe, ‘Abraham mengt zich met Poolse politici, Asa! Je weet dat waarschijnlijk ook al. Onlangs nam dit een andere, meer onrustwekkende wending. Ik ben meer geneigd dan jij tot Poolse vaderlandslievende gevoelens. Daarom zou ik hier niet de nadruk op moeten leggen bij jou. Je bent echter mijn vriend. Ik vind dat je zou moeten weten wat ik hoorde van de *szlachta* leden en van hun secretarissen. Abraham is zo rijk geworden als sommige van die mannen, zie je. Hij verkeert nu in hun kringen!’

Opnieuw moest Asa opkijken, ‘wat bedoel je?’

‘Abraham en zijn minnares ontvangen in hun appartement politici en agitators die deel uitmaken van de pro-Poolse clubs en organisaties. Een man die Abraham regelmatig lijkt te ontmoeten heet Joachim Lelewel, een professor van de Universiteit van Vilna. Deze Lelewel is ook de vertegenwoordiger van een politieke groep in de *Sejm*, in het Parlement, eenvoudig genaamd “De Beweging”.

Deze Beweging is min of meer een geheime vereniging van mannen met uitgesproken liberale en patriottische, Poolse meningen. Ze zijn zeer actief in Warschau. Ze rakelen revolutionaire idealen op bij de meer gepassioneerde patriotten in de *Sejm*. Ze voeden geruchten van opstand. Lelewel is een professor. Hij richt zich in vlamme redevoeringen

tot de jongeren aan de Poolse en Litouwse academies. De Russische politie en de Russische autoriteiten rond Groothertog Constantijn, de regent van Polen voor de tsar, weten alles af van de meningen van Lelewel en van zijn geheime agitaties. Dat weten ook de leden van de hoogste Poolse adel, van de *szlachta*, en vele andere aristocraten. Mannen zoals Prins Czartoryski en Prins Radziwill en hun omgeving, kennen Lelewel zeer goed.

Lelewel nam deel, in een zeer beperkte rol, aan de relletjes die plaats hadden in Warschau, verbonden aan de revolutie van de Decabristen in Sint-Petersburg in Rusland. Lelewel werd niet gevangengenomen in 1826, na de Decabristen opstand. Zijn naam werd niet vermeld op de processen van de mannen die de rebellie van Warschau leidden. De Poolse opstand van de edelen die sympathiseerden met de Decabristen duurde trouwens niet lang! Generaal Krasinski beval zijn Russische troepen het vuur te openen op de enkele roepende en tierende revolutionairen. De opstand werd in een handomdraai neergeslagen!

Nadien, nog in 1826, werd het hoofd van de opstand gearresteerd. Dat was vooral Graaf Stanislas Soltyk. Hij was toen 76 jaar oud, maar toch een actieve voorstander van de Poolse onafhankelijkheid. Soltyk werd gevangengenomen en in een cel van het kasteel van Warschau opgesloten. Hij zit nog steeds in die gevangenis. Zijn zoon is nu verwickeld in de patriottische clubs van Warschau.

Dit zijn het soort mannen, Lelewel en Soltyk, met wie Abraham en zijn minnares zich mee ophouden. Elzbieta Dobrovolski houdt een soort van Pools-Litouws salon naar Frans model, waar de idealisten samenkomen. Ze vormen een heel opgewonden groep, Asa, waarmee zelfs ik niet in één adem zou willen mee genoemd worden. Ze spreken over het wanbeleid van de Russische tsar, over zijn autocratisch regime, over opstand tegen de Russische regering. Kun je je inbeelden? Wat voor krachten en middelen kunnen de Polen en de Litouwers thans nog monstren tegen de Russen?

Wel, Joachim Lelewel ontsnapte niettemin aan de arrestaties van Warschau na de Decabristen revolutie. Hij is een voorzichtige, sluwe, intelligente man. Hij is zeer verstandig en geeft er de voorkeur aan achter de schermen te werken en zich niet direct naar voren te duwen. Hij hitst de mensen op. Ik zou hem een extreme patriot noemen, iemand die zeer hartstochtelijk spreekt over de Poolse onafhankelijkheid en over de Poolse onafhankelijkheid en over een grondwettelijke, liberale Pools-Litouwse staat. Lelewel is iemand die de gelijke rechten aan elke burger van de staat wil verlenen. Dat spreekt ook de Joden aan.

De andere politieke partijen die veranderingen willen doorvoeren in het Pools politiek systeem, de conservatieven van de adel en de constitutionalistenvan de geleerden en de rijke burgers, durven zo ver niet te gaan in hun eisen. De eersten geven nog de voorkeur aan een verder autocratisch systeem onder de leiding van een koning. De laatsten menen dat een grondwet nodig is, en een regering onder de controle van een president en van een machtig parlement om het land te regeren. Zij zijn voorstanders van orde en vooruitgang.

Lelewel is één van de eerste historici van Litouwen. Hij aarzelt en twijfelt over zijn daden. Hij is een man van het woord, van de ideeën, niet een man van daden. Ik denk niet dat hij de man kan zijn, de leider, die Litouwen en Polen nodig hebben. Hij denkt daar waarschijnlijk anders over. Natuurlijk kan hij zijn groep bezielen, de groep waarin zich de hogere

ambtenaren, de officieren van het Pools leger, de Poolse en Litouwse jongeren van de academies, en de administratieve staatsambtenaren in de lagere rangen zich bevinden, en die zijn zaak bijstaan.’

Antanas zweeg even, maar ging dan verder, ‘Abraham en Elzbieta Dobrovolski ontvangen in hun appartement heel wat Poolse en Litouwse edelen, meestal mannen van de lagere adel. Zolang die groep maar schreeuwt en met lege woorden en lege armen zwaait, zal de Russische geheime politie niet tussenkomen. De Russen laten de ketel koken. Wanneer echter het lid van de ketels vliegt, wanneer die groep tot daden komt en met de wapens zwaait, zal de gouverneur van Vilna in beweging komen en hen allen in de gevangenis stoppen. Hun namen staan al op een lijst. Ik twijfel eraan of er een proces zal van komen, anders dan een snelle veroordeling door een hof van hogere militaire officieren. Gevangenneming kan op zijn slechtst de terechtstelling betekenen, een rustige verdwijning tegen een muur van de gevangenis, om nooit nog van gehoord te worden, of in het beste geval een verbanning naar Siberië, of als uiterste beste een eenvoudige opsluiting in een verrotte cel van het kasteel van Vilna, waar niemand ooit nog levend uitgeraakt! Je broer speelt met vuur, Asa!’

Asa bleef stomverbaasd.

‘Er is nog meer,’ zei Antanas. ‘Onlangs werd een andere gevaarlijke politieke opstandeling regelmatig opgemerkt in het appartement van Abraham. Het is een vrouw, een jonge vrouw, genaamd Emilia Plater!’

Antanas wachtte even, keek naar Asa en bleef staren om uit te vissen of Asa die vrouw kende. De ogen van Asa bleven echter verbaasd strak vóór zich uit blikken, onschuldig, naar Antanas. Antanas zuchtte van opluchting.

‘Plater is een Litouwse gravin, en de meest opgewonden patriot onder allen. Ze is geboren in Vilna. Haar ouders scheidten zich toen ze nog jong was. Ze werd opgevoed in een zeer vaderlandslievende omgeving door haar familieleden van de Litouwse adel. Ze moet nu 25 jaar of zo oud zijn. Ze is zeer luidruchtig en open in haar anti-tsar gevoelens. Ze durft rond te wandelen, gekleed in een soort van Pools-Litouws uniform. Ze organiseert een groep van gewapende vrijwilligers om Litouwen te verdedigen tegen de Russen. Ze wacht op een mogelijke opstand! Ik twijfel er geen seconde aan dat ze klaar is om Litouwen te verdedigen tegen het Russisch leger, de wapens in de handen.

De Russische geheime politie weet natuurlijk alles over haar. Tot dusver, menen ze dat Plater niet onmiddellijk een bedreiging vormt voor Rusland en voor de regeringstroepen. Emilia Plater is iemand die ook de Poolse lagere adel oproept tot daden. Het klinkt niet zeer eerbiedwaardig voor een Litouwse edelman om zich een lafaard te horen noemen door een opgewonden, mooie jonge vrouw! Het zou me niet verwonderen moesten heel wat jongemannen zich geroepen voelen door haar charme om met haar op te staan tegen de tsar van Rusland!’

Antanas besloot met een gefluisterde vraag, ‘in het geval van een gewapend conflict, Asa, aan welke zijde zal jij dan staan, aan de Russische of aan de Poolse zijde?’

Asa moest niet lang nadenken over dat onderwerp. Zijn mening had hij al klaar, eenvoudig, duidelijk en sterk.

Hij antwoordde, ‘ik ben een Jood. Ik dien de heerser over het land. Vandaag is die heerser over Litouwen de tsar Nicholaas I. Ik zal aan de zijde van de Russen staan, Antanas. Tevens

vind ik het spijtig aan jou, een Poolse patriot, te moeten zeggen dat de Polen ons, Joden nooit als hun gelijken behandeld hebben, noch in het reële leven, noch in hun gerechtshoven. De Russen willen liever niet Joden in hun samenleving zien, omdat Joden vreemdelingen zijn. Maar hier, in Litouwen, behandelen ze de Joden en de Polen op dezelfde wijze, en dat redelijk rechtvaardig. Ik houd helemaal niet van wat de Russen thans doen met de Joden in hun militaire dienstplichtwetten. Ze willen de Joden uit hun landen wegduwen. In dergelijke kwesties, wint de staat steeds. De Joden zijn machteloos. De staat is veel machtiger dan eender welke andere kracht in onze landen. Ik vlucht daarom naar Pruisen, en hoop op beterschap.

Ik ben zoals een riet in de wind, Antanas, zoals mijn voorvaderen vóór mij steeds geweest zijn. Ik buig. Dat kan nogal laf klinken, maar wat kunnen wij verrichten tegen een macht zo groot als de Russische autocratische regering? Ik speel niet met vuur. Ik breng mijn familie niet in het gevaar met domme gevoelens voor een natie waartoe ik al niet meer behoor. Je voorstel om naar Pruisen te verhuizen, is veel effectiever geweest dan je kon denken en vermoeden, Antanas.

Ik voelde zoiets al sinds lang. Je bevestigde slechts mijn voorgevoelens. Abraham is een andere zaak. Abraham is niet iemand die kan buigen. Abraham is van mening dat ik een lafaard ben, een kleine man, en dat verwijt hij me. Zo moet dat dan maar zijn! Ik heb de meest wijze oplossing gekozen, meen ik. Ik koester geen duidelijke vaderlandslievende gevoelens voor enige staat. Polen-Litouwen ook heeft ons steeds beschouwd als vreemdelingen, net zoals Rusland. Allen denken zo over ons. Ik houd wel van de Polen. Werkelijk! Maar, zoals geschreven staat in onze Joodse wetten, zal ik een echte Jood blijven en respect tonen voor de heerser van het land.'

'Ik begrijp je natuurlijk,' knikte Antanas. 'Ik respecteer je, mijn vriend, zelfs al ben ik eerst Litouwer, en daarom met lichaam en ziel verbonden met het Pools-Litouws Gemenebest, met de staat waartoe we behoorden tot de Russen ons onderwierpen.

De Russen veroverden onze landen. We verbonden ons niet met Rusland uit onze eigen, vrije wil. Het lijkt bijna onze plicht om de strijd verder te zetten. De vaderlandslievende gevoelens van de Polen en de Litouwers zijn niet verminderd! Ik begrijp die gevoelens zeer goed. In een opstand voor de onafhankelijkheid van Polen-Litouwen, zou ik natuurlijkerwijze aan de zijde van de opstandelingen staan.

Toch zal ook ik niet actief deelnemen aan dergelijke opstand. Ik ben misschien ook wat meer Russisch geworden.

De hoofdreden, echter, is mijn ontdekking van dat zo kostbaar juweel, van mijn Sarah. Ik zou haar voor niets in de wereld in gevaar kunnen brengen. Ik zal dus rustig te Danzig blijven. Ik zal wel naar Thorn komen om mijn vodka te drinken met jou, terwijl de kanonnen iets verder in het zuiden aan het losbarsten zijn. Ik zal gelukkig glimlachen naar Leah en naar Sarah, die de laatste roddels zullen uitwisselen. We zullen onze kinderen op onze schoot hebben zitten. Ik ben een lafaard van dezelfde aard als jij, Asa. Is het niet gewoon dom om te strijden, te schieten naar andere mensen, te doden voor een lapje grond, voor macht? Neen, neen, ik zal uit de gevechten blijven, zolang ik het kan helpen. Jij zult dat ook doen, en daarom houd ik nog meer aan je! We gelijken op elkaar! Laat ons daarop drinken!'

Antanas dronk zijn glas leeg in één lange teug. Hij hoestte. Asa ook dronk.

Asa bleef daarna zwijgzaam mijmeren. Hij en Antanas namen afscheid van elkaar. Meer dan ooit waren ze verbonden in vriendschap.

Asa dacht nog meerdere dagen na over wat zijn broeder met hem deed. Asa wou zijn broeder niet bestrijden op dezelfde verborgen, gluiperige, heimelijke wijze als Abraham. Hij wou Abraham confronteren met zijn daden. Hij voelde zich assertief, verontwaardigd, sterk, maar hij wou vriendelijk en beleefd blijven. Hij zou niet zwak staan. Hij vond de wijze waarop Abraham gehandeld had het teken van een zwakkeling. Hij weigerde echter zijn broeder als een vijand te behandelen.

Hij ging meerdere malen in de loop van de volgende week naar het huis van zijn broeder. Hij wou met Abraham praten. Abi Abramovski zei hem telkens dat zijn broeder niet thuis was. Asa wist zeer goed dat Abraham wel degelijk in het huis vertoefde, en in zijn kamers boven bleef tot hij, Asa, weggegaan was. Hij bemerkte hoezeer Abi beschaamd en verlegen keek. De ogen van Abi toonden aan hoe ze de houding van Abraham afkeurde. Ze wist waarschijnlijk ook niet af van wat Abraham aan het bekokstoven was.

Na die meerdere oproepen van Asa tot praten, gedoogde Abraham zich kort met zijn broeder te spreken. Deze laatste weken had hij het zeer druk gehad, beweerde hij als verontschuldiging. Abraham had nog niet ontdekt wat Asa wist over de pogingen van zijn broeder hem uit de meest lucratieve zaken van de productie van sterke drank rond Vilna te verwijderen. Het gesprek bleef eerst zeer ongemakkelijk. Abraham nam wel aan dat Asa hem kwam verwijten betreffende zijn nefaste en weinig broederlijke daden. Misschien had Abraham al vermoed dat Asa van de hele zaak op de hoogte was.

Abraham stond dan uitdagend vóór zijn broeder, benen uiteen, klaar om een schreeuwend dispuut te voeren en te eindigen met het opblazen van de relaties met zijn broeder. Hij ging niet zitten. Maar Abraham bleef de broeder voor Asa, en Asa wou geen schisma in de familie. Hij ging de frontale botsing uit de weg. Hij had gehoord van de sluikse transacties van zijn broeder, zei Asa direct. Wanneer Abraham de ondernemingen van de productie van sterke drank rond Vilna van Asa wou overnemen, dan had hij daar niets op tegen. Uiteindelijk toch, waren die zaken gesticht door Ezra, hun vader. Asa wou definitief Vilna verlaten. Asa wou slechts de overname gepland laten gebeuren, volgens een schema dat hen beide kon tevredenstellen.

De twee mannen spraken uiteindelijk de ganse namiddag! Abraham kwam geleidelijk uit zijn verdedigingsfort, en Asa sprak over zijn verontwaardiging heen. Asa stelde aan Abraham voor al de taveernes en distilleerderijen en pachten over te nemen die hij begeerde, maar dat in een geplande en overeen te komen wijze. Abraham kon dan direct beginnen de taveernes uit te baten, zodat Asa tijd won en Abraham geld. Asa zou de taveernes in hun huidige staat overlaten, met de herbergiers en de bestuurders allen nog werkzaam, en met de meubels en voorraden intact. Asa kon zo meer tijd sparen om nabij Thorn te werken. Abraham kon veel geld besparen. Hij moest de taveernes en de distilleerderijen niet opnieuw inrichten. Abraham moest dan ook niet meer betalen voor de pachten dan Asa thans deed.

Asa had zichzelf drie tot vier jaar gegeven, vertelde hij aan Abraham, om al zijn ondernemingen uit Litouwen en in Ruthenië te sluiten en om nieuwe ondernemingen te

stichten in en nabij Pruisen, nabij Thorn. Ja, Asa zou compensatie vragen aan Abraham, maar Abraham zou ten slotte nieuwe, gezonde ondernemingen verkrijgen voor veel minder geld dan bij vijandelijke overnames. Het geld kon beter in de familie blijven, meende Asa. Abraham had natuurlijk tot dezelfde overeenkomst kunnen geraken door met zijn broeder openlijk te komen praten, maar dat verwijt meldde Asa niet eens. Het was verloren moeite.

Abraham betuigde zijn akkoord en schudde de hand van Asa betreffende de overeenkomst. Hij gaf geen enkele verontschuldiging aan Asa. Hij ontweek ook de vragen van zijn broeder naar het waarom hij zo geheim gehandeld had. Abraham gaf Asa geen grondige reden over waarom hij de pachten van Asa zo geniepig had opgekocht. Abraham had de zaken van Asa willen overnemen om nog rijker te worden, meende Asa wel, en dit met een stabiele en gezonde nieuwe soort zaken. Op die wijze kon hij ook de plaats van Asa innemen onder de handelaars en onder de meest achtenswaardige leden van de *Kahal*.

Asa kon dit allemaal veel minder schelen, nu. Hij gaf zich niet over aan bitterheid. Meer dan ooit wou hij Vilna zo snel als mogelijk verlaten en een streep trekken onder het verleden. Hij had ook eigenlijk gebroken met zijn familie van Vilna, de sterkste banden met zijn broeder en vader waren doorgesneden, al zou hij hen waarschijnlijk nog wel terugzien en hen eren. Asa vond zich nu alleen. Maar voor de eerste maal in zijn leven voelde hij zich ook een vrije man, en een machtige man. Een nieuw leven wachtte op hem in Thorn. Hij zou zijn eigen geslacht vormen in Pruisen. Zijn familie zou nog slechts bestaan uit zijn echtgenote Leah en hun kinderen, en uit zijn zuster Sarah en haar echtgenoot, zijn goede vriend Anton Svirskius.

Wanneer Asa aan Abraham voorstelde al zijn taveernes en distilleerderijen over te nemen, lachte Abraham slim. Neen, nee, schudde Abraham het hoofd. De ondernemingen die slechts weinig inkomsten binnen brachten, wou hij niet hebben. Abraham wierp een papier op de tafel. Hij wou slechts ongeveer de helft van al de pachten van Asa grijpen, die ondernemingen die het meest winstgevend waren!

Al die jaren had Asa de lijst met de winsten aan zijn vader en broeder getoond, om diezelfde lijst nu in bijna misprijzend zijn gezicht zien geworpen te worden. De lijst was zijn werk! Zijn vader en Abraham moesten toch weten hoe hij, Asa, die ondernemingen had uitgebouwd. Hij voelde zich danig geschokt en verraden. Lag er dan geen rechtschapenheid in het hart van zijn broeder? Asa glimlachte wrang. Ze moest het dan maar worden.

Asa gaf geen enkele commentaar. Hij besprak met Abraham de datums van de overnames, tegen rechtvaardige compensatie boven de ware waarde van de domeinen. Asa zou niet veel geld verliezen, en dat dan nog op een ordelijke wijze, op ogenblikken in de tijd die ook hem pasten. Abraham kreeg de Litouwse zaken aan een redelijke prijs. Zijn fortuin zou heel erg stijgen in de volgende jaren, wist Asa.

Asa voelde zich gelaten. Hij benijdde zijn broeder niet voor zijn nieuwe positie in Vilna als één van de rijkste Joden van de stad.

Toen ze elkaar verlieten, schudde Asa de hand van Abraham. Hij wou zijn broeder echter niet omhelzen. Dat zou nooit meer gebeuren. De scheiding bleef koud. Asa trok zich terug in ijzige, stille gelatenheid. Hij was droevig. Hij had zijn enige broeder verloren. De droefheid in zijn ogen was het enig teken dat hij toegaf. Hij had de houding van zijn broeder niet

gewaardeerd, maar zei dit niet openlijk. Wanneer Abraham hem echter een laatste maal in de ogen keek, bemerkte Asa dat zijn broeder wel wist wat de toekomst zou inhouden. Ze zouden zich bij het plan houden, wist Asa, maar de verhoudingen tussen hem en zijn broeder zouden nooit zoals vroeger blijven. Voor de tweede maal waren de verbindingen verbroken. Ze schudden de hand, maar keken elkaar dan niet meer aan, tenzij met een korte, nietszeggende blik. Asa verliet daarop het huis van zijn broeder.

Asa vertelde nooit iets van de overeenkomst aan zijn vader. Hij meldde terloops slechts iets van het vergelijk met zijn broeder, toen alles afgelopen was. In de toekomst zou Asa nog slechts zelden een voet zetten in het huis van zijn broeder. Asa wandelde weg, droevig en beroerd. Hij oordeelde dat Antanas gehandeld had als een betere broeder dan Abraham!

Asa moest zijn financiële plannen na de overeenkomst met zijn broeder aanpassen. Hij had de beste taveernes en distilleerderijen rond Vilna als laatste willen overhouden. Door de verborgen daden van zijn broeder en door hun laatste overeenkomst, moest Asa nu vasthouden aan de mindere pachten op kleinere taveernes en aan kleinere, oudere distilleerderijen die verspreid lagen, minder winst oprachten, en verder van Thorn lagen. Hij had die echter nog nodig om de jaren te overleven tussen zijn verhuis naar Thorn en de groei van zijn nieuwe handel. Zijn broeder had natuurlijk systematisch de betere pachten en de hogere winsten gekozen. Asa kon zich wel weerhouden van inspecties aan die overblijvende plaatsen, maar dan zou zijn winst geleidelijk aan verder zakken. Hij bleef over met een groter aantal van minder winstgevend sites dan hij oorspronkelijk als doel had genomen. Hoe langer hij wachtte met die sites kwijt te geraken, des te langer zouden de inspanningen blijven die hij zich zou moeten getroosten. Hij moest dus zijn handel en ondernemingen in Pruisen sneller uitbouwen dan hij gehoopt had. Dat betekende hogere risico's nemen. Hij zou zeer hard moeten werken, langer wegblijven van zijn familie, van Leah en van zijn kinderen. Hij kon minder tijd besteden aan het zoeken van terreinen en van nieuwe pachten in Polen, zuidelijk doch dicht bij Thorn.

Pachten, in het algemeen, was niet een slechte investering! Pachten betekende dat Asa minder kapitaal nodig had in vergelijking met zelf land kopen en gebouwen volledig nieuw opzetten. Men huurde slechts het land in pacht. De winsten kwamen vroeger in. Rond Thorn, wou Asa de helft van zijn nieuwe taveernes in baar geld betalen, dus het land kopen, en distilleerderijen kopen. Hij nam zich voor slechts land en eventueel gebouwen te pachten in Polen, doch nabij de grens met Pruisen, voor de andere helft. Hij bleef twijfelachtig betreffende pachten of kopen in het Groothertogdom Posen, waarvan hij de wetten en de gewoontes en de autoriteiten minder kende.

Het pachten van terreinen in Polen nabij Thorn leek hem snel veel moeilijker dan in Litouwen en in de andere streken van Rusland. De Poolse regering had meer wetten uitgevaardigd dan Litouwen en Rusland tegen het Joods beheer en tegen de eigendommen van Joodse taveernes. De controles waren strenger. De Russische administratie controleerde veel minder in Litouwen en in Wit-Rusland. De Russische autoriteiten hadden zich gerealiseerd dat hun winst op deze wijze belangrijker was. De Russische gouverneurs keken meer terzijde wanneer Joodse pachten in vraag kwamen. De gouverneurs haalden hogere inkomsten uit de bijkomende fondsen die de Joden goten in de eigen schatkisten van de

Russische notabelen. De inkomsten van de provincie stegen, en de economie van de streken bleef welvarender. De Russische magistraten ook, respecteerden de Joodse zakenlui meer, zolang hen het geld maar bleef toegestoken worden, wat de Joden trouwens als heel normaal beschouwden. De relaties van Asa met de Russische gouverneurs en hun officiële ambtenaren waren steeds vriendschappelijk gebleven. Dergelijke goede relaties moest Asa opbouwen van nul in Polen nabij Thorn.

Asa bleef nog lang geschokt over de daden van zijn broeder tegen hem. Hij had zijn rechten tegenover zijn broeder gehandhaafd, maar uit eerbied voor de familie had hij zijn trots ingeslikt. Hij had zijn broeder gegeven wat hij wou. De meeste van de taveernes die hij overhield brachten nog goede winsten op. De gebouwen had Asa zelf opgericht, met eigen fondsen. Ze waren financieel wel afgeschreven. Asa had slechts weinig geld verloren in de overeenkomst met zijn broeder. Hij verloor slechts tijd en inspanningen. Hij moest nu harder werken dan gepland.

Voor wat betreft de motieven van zijn broeder om eerst heimelijk te handelen, kon Asa nu slechts menen dat zijn broeder de rijkdom wou die de ondernemingen van Asa konden meebrengen. Abraham had Asa ook niet openlijk geconfronteerd, meende hij, omdat zijn broeder nog steeds een wrok voelde over het huwelijk van Asa met Leah Perlman. Anderzijds bleven de beste taveernes en distilleerderijen in de handen van iemand van de Vincevicius familie, een feit waarmee Asa wel blij mee was.

Asa hoefde de dienstplichtwetten van Rusland niet meer te vrezen. Hij verwittigde de *Kahal* van Vilna officieel van zijn verhuis uit Vilna. Hij weigerde een nieuw adres te geven. Hij was nog steeds de eigenaar van zijn huis in Gaono, maar dat huis stond nu praktisch leeg van de betere meubels en andere inboedel. Slechts waardeloze meubels bleven nog in het huis staan. Naarmate de bouw van zijn groot huis in Thorn vorderde, verscheepten hij en Leah meer en meer meubels daar naartoe.

Tegen het einde van 1827 woonde Leah praktisch uitsluitend nog te Thorn, in haar nieuwe vertrekken. De zoon en dochters van Asa stonden aangeduid als Pruisische staatsburgers. De rabbijnen van Vilna wisten zeer goed waar naartoe Asa verhuisd was. Zolang zijn geld bleef binnenstromen in de Grote Synagoge van Vilna, reageerden ze niet zeer vijandig. Ze bleven eerder in verwarring denken. Veel andere Joodse families hadden op dezelfde wijze al Vilna verlaten.

Asa had geen kinderen die binnenkort in beschouwing zouden kunnen komen voor de dienstplichtwetten als cantonist. De enige zoon van Asa, Max, was nog slechts 7 jaar oud. Abraham had twee zonen, Iosel en Edek van 10 jaar oud. Abraham had naar Asa geschreeuwd dat het cantonisten systeem voor hem geen probleem zou zijn. Abraham had er vertrouwen in dat hij zich uit de dienstplicht voor zijn zonen kon kopen met veel smeergeld en invloed. Zijn zonen zouden nooit soldaten in het Russisch leger moeten worden. Abraham kon steeds beroep doen op mannen aan wie hij nu reeds hoge sommen steekpenningen betaalde om zijn handel te kunnen drijven zoals hij maar wou.

Van de kinderen van Asa groeiden de meisjes Rebekah en Esther uit tot grote schoonheden.

Rebekah geleeke het meest op haar moeder. Ze had fijne en regelmatige trekken in haar gezicht en mooie ogen. Ze toonde de natuurlijke elegantie en waardigheid van de Perlman familie.

Haar trekken hadden iets wild en zigeunerachtig. Ze had overvloedig, dik, zwart haar, een donkere huid, vollere lippen en een zwaardere boezem begon zich af te tekenen. Het karakter van Esther werd ook hartstochtelijk. Haar ogen konden plots verschrikkelijk of wondermooi opvlammen. Ze bewees snel hoe zeer verstandig ze was. Ze had een natuurlijk talent voor talen geërfd van haar ouders. Ze las al jong veel boeken, en zelfs de ernstige, godsdienstige teksten. Ze kon zich gemakkelijk meten met de jongens in de *heder*, van de lagere school. Ze had ook een zeer aantrekkelijke, verleidelijke wijze van praten en handelen met jongens, een gift waarvoor Asa en Leah wat bevreesd bleven. Asa en Leah zouden een oogje in het zeil moeten houden wanneer Esther opgroeide!

Esther zou een goede vrouw worden voor een rabbijn of voor een Joodse geleerde van grote faam, meende Leah, maar Asa twijfelde sterk daaraan. Hij vreesde voor een veel meer problematisch leven voor zijn hartstochtelijke, jongere dochter.

De kinderen van Abraham groeiden op tot slimme en goed uitziende jongens. Abraham zond hen al vroeg naar Königsberg voor hun studies, vooral om hen te onttrekken aan het zicht van de rabbijnen van Vilna. Abi vond het erg haar zonen al vroeg te moeten missen. Zij reisde dikwijls naar Königsberg.

Abraham had anders wel juist gerekend en voorspeld. De *Kahal* van Vilna riep nooit één van zijn zonen op om in het Russisch leger te dienen. Ze werden geen cantonisten. Dat kostte hun vader wel veel geld, maar geld had Abraham in overvloed, en andere jongens werden gekozen dan de Vincevicius zonen. De *Kahals* van de Joodse Vestigingsgebieden zonden trouwens meestal jongens weg van arme families, en zwakke en ziekelijke jongens. Die zwakkere en minder verstandige jongens stierven of verdwenen, en werden nooit meer weergezien in hun thuisstad.

De Joden van Vilna beschouwden het cantonisten systeem als één van de grootste plagen en catastrofes van het Jodendom in Rusland, maar ze bogen het hoofd en ondergingen hun lot.

De Poolse Opstand. 1830

In het Pools-Litouws Gemenebest vormden ongeveer 200 grote geslachten de *szlachta*, de hogere adel. Zij waren eigenaars van uitgestrekte domeinen in alle delen van de historische Pools-Litouws provincies, waaronder de territoriums van Volhynië, Podolië en Kiev. Verbonden met de *szlachta* bestonden er bijna een miljoen edellieden van de lagere adel en de cliënten van de hogere adel. Samen regeerden deze het land. In tijden die nu al lang vervlogen waren, kwamen ongeveer honderdduizend edelen samen in de velden van Wola nabij Warschau om hun koning te kiezen. De kroon van het Pools-Litouws Gemenebest was niet erfelijk. Zoals de keizers van Duistland vroeger, koos de Poolse adel de koningen van het land.

Verder bewerkten in Polen zelf meer dan 3 miljoen lijfeigenen de velden en de weiden van de terreinen die de eigendom waren van de staat of van de adel van het historisch Polen.

Het Koninkrijk Polen was in die tijd nog het Congres Polen, gecreëerd na de val van de Franse Keizer Napoleon Bonaparte in 1815, tijdens het Congres van Wenen. Dit Polen genoot van een zeer liberale grondwet, maar de tsaren van Rusland, die ook koningen van Polen waren, hadden meer en meer gehandeld zoals ze zelf wilden met Polen, op de wijze zoals ze deden met hun kernland van Rusland. De tsaren regeerden autocratisch, zonder rekening te houden met de grondwet van het Congres Polen. Het land met de naam Polen bestond nog steeds, als een veel kleinere geografische eenheid dan voorheen, en ze had nog steeds een monarch, maar die koning was de Russische tsar. Ze had wel nog een apart parlement waar de edelen in vertegenwoordigd waren, de *Sejm*. Mannen aangeduid door de tsar regeerden over Polen.

Het vroeger Pools land genaamd Galicië, nu behorend tot het Oostenrijks Habsburg Keizerrijk, telde ongeveer 4 miljoen zielen.

Het Aartshertogdom Posen, dat de Polen Poznań noemden, nu in Pruisische handen, telde 2 miljoen inwoners. Posen moest door Polen afgestaan worden na de verdeling in drie fazen van het Pools-Litouws Gemenebest, van 1772 tot 1795.

Litouwen en de gebieden van Ruthenië en Oekraïne, die vroeger samen groter Litouwen gevormd hadden, telden 9 miljoen mensen. Litouwen, Ruthenië en Oekraïne waren toegevoegd aan de Russische kroonlanden. Die gebieden bestonden op politiek niveau uit *gubernias* of provincies, beheerd door de Russische regering. De provincies vormden een integraal deel van Rusland sinds de grote verdeling van het Gemenebest. Hun volkeren moesten gehoorzamen aan de Russische wetten, aan de *ukazes* afgekondigd door de tsaren en hun hovelingen.

De Joden mochten niet wonen in Rusland. Uitzondering werd gemaakt van de Joden die woonden in de gedefinieerde zones van de Joodse Vestigingsgebieden van groter Litouwen, met Ruthenië en Oekraïne. In die gebieden, en eveneens in Polen zelf, bleven de handel en de industrie vooral in de handen van de Joden. De Joden werden echter beschouwd als vreemdelingen in Rusland, en onderworpen aan speciale wetten.

De Polen en de Litouwers, vooral de mannen van de *szlachta* en van de lagere adel, en ook de idealistische dweepers onder de intellectuelen, de geleerden, streefden naar de

onafhankelijkheid van Polen. Ze snakten ook naar de hereniging van Polen met de landen die aan Rusland, Oostenrijk en Pruisen overgemaakt werden. Een sterk Pools-Litouws nationaal gevoel werd levendig gehouden.

In de *Sejm* van Congres Polen domineerden 3 politieke partijen de vergaderingen van het Parlement.

Joachim Lelewel en Valentin Zwierkowski leidden de ‘Beweging’, de Democratische Partij. Graaf Vincent Niemoiowski leidde de Constitutionalistische Partij, de aanhangers van de strikte wettelijkheid in de staat met een grondwet.

Ten slotte genoten Prins Adam Jerzy Czartoryski en de graven Ladislaw Ostrowski en Roman Soltyk de steun van de hogere klassen in de gemeenschap in de Conservatieve Partij.

Polen kon nog steeds rekenen op een omvangrijk leger. Dit bevond zich voor het grootste deel onder Russisch bevel. De opperbevelhebber van het leger was Aartshertog Constantijn Pavlovich Romanov, de broeder van de tsar. Constantijn was getrouwd met een Poolse gravin. Zij behoorde niet tot de hoogste adel van het hof van Sint-Petersburg. Constantijn moest daarom bij de dood van Tsar Alexander I, zijn broeder, afstand doen van de kroon van Rusland.

Het Pools leger bestond uit ongeveer 30.000 reguliere soldaten in Polen zelf. Aan deze konden ongeveer 40.000 soldaten toegevoegd worden afkomstig uit groter Litouwen, 30.000 soldaten uit het Aartshertogdom Posen, 18.000 soldaten uit Galicië, en nog 30.000 soldaten die zich in het reserveleger langs de Vistula bevonden, en die eveneens in Polen hun thuisbasis hadden. Het leger van Polen-Litouwen kon zo in 1830 bestaan uit ongeveer 150.000 soldaten, ten hoogste 180.000, in hun geheel.

Aan het einde van september van 1830, had in Warschau een geheime bijeenkomst plaats van de vaderlandslievende leiders van Polen-Litouwen. Zij besloten tot de opstand tegen de Russische overheersing. Waren ze aangespoord door de revolutie in België en door de onrust in andere Europese landen?

Op de 25ste augustus van datzelfde jaar was Brussel opgestaan in een beweging van nationale bevrijding van het land uit de Nederlandse Staat. De revolutie leidde tot de afkondiging van de onafhankelijke staat België. Andere revolutionaire ideeën zwipten toen door Europa in dat jaar van 1830, die Duitsland, Spanje, Zwitserland en ook Frankrijk en Engeland schokten. Europa werd uit haar slaap gewekt door oproepen tot vrijheid, onafhankelijkheid en zelf-regering.

De opstand in Warschau waartoe de geheime, patriottische verenigingen van Polen-Litouwen beslisten, moest starten op de 29ste november van 1830. De opstand was geen spontane revolutie van het volk. Ze werd goed beheerd, georganiseerd en vanaf haar begin geleid door een voorlopige regering en een Poolse Raad. Enige namen van de leidende mannen in die raad waren Graaf Sobolewski, de Generaals Rautenstrauch en Kozecki, Graaf Fedro en Prins Lubecki. Prins Adam Czartoryski, Prins Michal Radziwill, Senator Rochakowski, Generaal Ludwig Pac, de befaamde schrijver Niemcewicz, en Generaal Chlopicki. Later nog zouden bijtreden Leon Dembowski, Gustaf Malachowski en Joachim Lelewel. Al die namen luiden zoals klokken in Polen.

Dezelfde dag al waarop de rebellie in Warschau werkelijk begon, eiste de Poolse Raad een grondwet – de grondwet van het Congres Polen van 1815 – aan Aartshertog Constantijn, en de uitvoering van de beloftes die Tsar Alexander I gedaan had om Polen de provincies terug te geven die thans ingelijfd waren bij Rusland. De Patriottische Club, bij monde van haar leider Xavier Bronikowski, plaatste bijkomende eisen aan de Russische leiders, zoals de ontwapening van de Russische troepen in Polen.

Gans Polen stond op in de revolutie, en later ook Litouwen, Volhynië, Podolië en de provincies van Kiev. Overal werden de Russische adelaars neergehaald en vervangen door de witte adelaar, het symbool van Polen. De opstandelingen begonnen tevens een witte kokarde op de borst te dragen.

Het werd snel duidelijk dat het revolutionaire Polen niet zou kunnen rekenen op hulp vanuit Galicië en Posen. Zowel Pruisen als Oostenrijk zonden hun Poolse troepen naar de andere grenzen van hun staat. Pruisen ontwapende zelfs de troepen van Posen en zond hen naar Silezië.

De Aartshertog Constantijn moest direct vluchten uit zijn paleis van Warschau, waar zijn leven in gevaar verkeerde. Sommigen zeiden zelfs dat hij verkleed als een vrouw uit het paleis ontsnapte, nadat Poolse opstandelingen het al ingenomen hadden. Hij kon zijn troepen buiten de stad vervoegen. Later nog, trok hij met zijn soldaten verder het binnenland in. Eén na één werden zijn Poolse soldaten en officieren hem afvallig, om zich bij de opstand te voegen.

De Poolse Raad vormde de nieuwe voorlopige regering van Polen. Op de 5de december, geraakte Warschau uit de chaos van de straatgevechten. Generaal Jozef Chlopicki nam het opperbevel van het Pools leger waar. Hij kreeg de oude titel van dictator. Van bij het begin hield Chlopicki echter niet van zijn rol. Hij wou niet echt strijden tegen de Russen. Volgens hem konden slechts onderhandelingen een oplossing brengen. De tsar zou wel oor hebben naar de gerechtvaardigde klachten en eisen van Polen! Chlopicki wou dus onderhandelen, en hoopte dat een gewapend conflict met Rusland onnodig kon blijken.

Niettemin drukten de radicalen in de *Sejm* op de noodzaak een oorlog te beginnen! De Poolse Raad verklaarde officieel de nationale opstand tegen Rusland op de 13de december van 1830.

De Dictator Chlopicki zond Prins Drucki-Lubecki naar Rusland om onderhandelingen te openen met het hof van Sint-Petersburg. De tsar eiste niets minder dan de onvoorwaardelijke overgave van de Poolse troepen en van de *Sejm*. De gezant van Chlopicki keerde onverrichterzake naar Warschau terug met dat bericht op de 7de januari van 1831. De volgende dag gaf Chlopicki zijn ontslag.

Tsar Nicholaas I was ook de koning van Polen. Hij had de kroon van het Congres Polen opgenomen de 24ste mei van 1829. Op de 25ste januari 1831 verklaarde de Poolse *Sejm* Tsar Nicholaas I afgezet als koning van Polen. Die proclamatie verklaarde Polen ook onafhankelijk. Ze bevestigde dat alle macht in het land uitging van het volk.

Op de 29ste januari vormde de Poolse Raad een nieuwe regering met Prins Adam Jerzy Czartoryski als leider. Prins Michal Gedeon Radziwill werd verkozen als opvolger van

Chlopicki. Hij zou voortaan het Pools leger bevelen. Chlopicki bleef het leger dienen als generaal. Een andere verklaring bepaalde de macht van de opperbevelhebber van het leger. Zowel de Prinsen Czartoryski als Radziwill waren van Litouwse origine. Er bleef nu geen twijfel over, een Russisch-Poolse oorlog zou gevoerd worden, en was in feite al begonnen!

De oorlog met Rusland was begonnen in diezelfde maand van januari 1831. Veldmaarschalk Hans Karl von Diebitsch trok toen Polen-Litouwen in met een groot aantal Russische troepen. Meerdere Russische generaals trokken met hem op, om ongeveer 60.000 soldaten te leiden. Een groot gedeelte van die soldaten moest gebruikt worden om garnizoenen mee in te richten van ingenomen steden, zodat in de eerste maanden van 1831 slechts ongeveer 45.000 Russische soldaten gebruikt konden worden om Polen binnen te dringen en te onderwerpen.

Wapenfabrieken bestonden toen wel in Polen, maar die herstelden hoofdzakelijk oude wapens. De fabrieken hadden nog geen nieuwe geweren, sabels en bajonetten afgeleverd. Toch konden de Polen de hand leggen in de militaire opslagplaatsen op ongeveer 66.000 geweren. Om en bij 6.000 van die geweren verdwenen op mysterieuze wijze in de nacht van de 29ste november 1830. Geruchten liepen dat die 6.000 vermiste geweren opgekocht werden door Joodse handelaars!

Het Pools leger beschikte over 150 kanonnen. Een buskruitfabriek bevond zich te Marimont nabij Warschau. Die begon de productie van meer buskruit slechts 2 maanden later. De opslagplaatsen voor buskruit van Kraków leverden slechts kleine hoeveelheden buskruit voor kanonnen af.

De Poolse generaals besloten de linkeroevers van de Vistula te beschouwen als de laatste territoriums die ze moesten houden. De gevechten zouden plaatsvinden in de streken rechts van de Vistula. Aan de linkerkant van de stroom bleef de nieuwe Poolse regering in werking. Rond de Vistula, konden slechts de vestingen van Modlin en Praga ernstige obstakels vormen voor de Russen om de Vistula over te steken naar de linkeroever, de oever waarop Warschau lag. Geen andere vestingen of versterkte plaatsen waren nabij de Vistula ingericht om het hart van Polen te beschermen tegen invasies uit het Oosten.

De Poolse generaals waren zich ervan bewust dat ze moesten strijden tegen een reus in elk aspect van de oorlog. Niettemin, wanneer de Russische bataljons vorderden, moesten de Russen afrekenen met koppige, dikwijls heroïsche weerstand georganiseerd door de Polen. Prins Radziwill en zijn generaals rekenden slechts op hun reguliere Poolse troepen, weinig op de partizanen, die echter constant, zonder ophouden, de aankomende Russische troepen van Diebitsch teisterden.

De troepen van de Russische Veldmaarschalk zwollen aan tot 120.000 mannen en 300 kanonnen! De meest belangrijke bevelhebbers van Diebitsch waren de Generaals Szachoffskoi en Mandersten, Geissman en Kreutz, de Generaals von Pahlen, Witt en Rosen. De Groothertog Constantijn leidde de Russische reserves. De Russische regimenten werden uitstekend geleid en georganiseerd. Ze trokken al de materialen die ze nodig hadden voor een grote oorlogscampagne met zich mee.

Prins Radziwill toonde zich snel een eerder besluiteloze leider, niet een man die opgewassen was tegen zijn taak om de bewegingen van een groot leger te organiseren. Van de 4de tot de 6de februari 1831, duwden de Russische strijdkrachten door de grenzen van het toenmalig Polen heen.

In januari van 1831 kon het Pools opstandig leger nog de rivieren Vistula, Bug en Narew oversteken op het vastgevroren ijs. Dit vergemakkelijkte de bewegingen van de verschillende opstandige legerdivisies. Vanaf einde februari echter, begon het ijs te smelten, zodat de rivieren moeilijke obstakels werden, zowel voor de Polen als voor de Russen. Bruggen werden tactisch zeer belangrijk.

Het Russisch leger van Litouwen voegde zich bij Diebitsch. Het bestond uit meer dan 2.700 soldaten en 120 kanonnen. Het marcheerde onder het bevel van Generaal Rosen.

In februari van 1831 was het Pools leger samengesteld uit 47.000 soldaten, terwijl de Russen nu optrokken met 75.000 mannen. De Russische veldmaarschalk stootte door naar Warschau. Toch kon hij in een aantal veldslagen en snelle legerbewegingen geen rechtstreekse aanval op Warschau forceren. De Poolse Generaals Krukowiecki, Szembek, Iankowski, Skrzynecki, Uminski, Dwernicki, Klicki, Sierawski, Chlopicki en nog anderen, stopten in harde gevechten de Russische doorstoot naar Warschau.

Het resultaat van de veldslagen en van de vele schermutselingen geleverd van bij het begin van februari tot in het midden van de maand, enige van de zwaarste in de oorlog tot dusver, was dat het Pools leger alsmaar meer moest wijken, naar het Westen, naar de linkeroever van de Vistula.

Dan werd er een grote veldslag gestreden in de voorsteden van Warschau, in Praga. De Russen werden daar tegengehouden. Ze konden Warschau niet innemen! Verdere schermutselingen en kleinere veldslagen ontwikkelden zich aan het einde van februari in de omgeving van Warschau. Aan beide zijden vielen duizenden slachtoffers.

De Russische troepen slaagden er uiteindelijk in Praga te bezetten, maar het Pools leger kon de weg naar de hoofdstad versperren voor de Russen. De meeste huizen van Praga waren gebouwd in hout. Praga stond in vuur en vlam. Het schouwspel een grote stad in vlammen te zien opgaan, aan de rand van de hoofdstad, was een verschrikkelijke waarschuwing voor de inwoners van Warschau, en werkte zeer ontmoedigend op de Poolse Raad.

De Russische Veldmaarschalk Diebitsch had veel soldaten verloren in de slag om Warschau. Hij moest ook zijn leger beschermen tegen rondzwerfende Poolse troepen die in zijn achterhoede aanvielen, en tegen andere Poolse troepen die vanuit het zuiden oprukten. Diebitsch moest toegeven. Hij kon Warschau niet veroveren!

Op de 8ste maart van 1831 liet Diebitsch Warschau aan haar lot over. Hij trok zich terug westwaarts, weer het Pools binnenland in. Hij probeerde niet de Vistula naar de linkeroever over te steken. De ongeveer 10 dagen durende strijd voor Warschau kwam zo ten einde.

De Russen hadden hun doel niet kunnen bereiken. Ze stonden nog steeds rond Warschau met 70.000 soldaten, terwijl de Polen 40.000 soldaten in de stad hielden. De Vistula was nog dichtgevroren. Ze gaf de Russische troepen vrije toegang tot de omgeving. Toch bleek de taak om Warschau in te nemen en vooral ook haar regeringsinstanties, te zwaar voor Diebitsch.

De veldslag van Praga had ook zeer veel Poolse slachtoffers gemaakt. De Poolse generaals en de leden van de *Sejm* beschuldigden Prins Radziwill in bedekte termen van onbekwaamheid. Ze verkozen Generaal Jan Zygmunt Skrzynecki tot bevelhebber van het leger.

Skrzynecki was nog relatief jong, ongeveer 45 jaar oud. Hij was geboren in Zembrak van de streek Siedlce. Hij voedde zeer hoge ambities, maar hij was ook zeer moedig als bevelhebber van legers. Zijn officieren hielden van hem. Hij was zeer populair in het Pools leger. Hij kon ook de bescherming en het akkoord van Prins Czartoryski meedragen. Hoewel verstandig, bleek ook hij later geen genie in de oorlog te zijn!

Skrzynecki gebruikte de tijdelijke stilstand van de wreedste gevechten en van de troepenbewegingen om het Pools leger te reorganiseren. Hij benoemde tot Kwartiermeester-Generaal of tot Intendant, de voormalige Kolonel Prondzynski, die nieuw gepromoveerd was tot generaal. Het hoofd van de staf van Skrzynecki werd Generaal Chrzanowski, die ook net gepromoveerd was. Chrzanowski en Prondzynski waren nog jonger dan Skrzynecki. Nog meer veranderingen werden uitgevoerd. De voormalige Kolonel en Graaf Jan Stefan Krukowiecki kreeg de titel van infanteriegeneraal en hij werd de nieuwe gouverneur van Warschau. Krukowiecki had nog in de oorlogen van Napoleon gestreden, in de legers van de Fransen! Isidore Krasinski werd vervangen als Minister van Oorlog door generaal Morawski. Generaal Szembek twistte met Skrzynecki aangaande de veranderingen, en werd prompt ontslagen. Szembek had zeer moedig gevochten te Praga. Hij was één van de beste generaals in het Pools leger. Skrzynecki was helemaal niet een zo waardevolle man als hij zelf graag liet uitschijnen. Hij aarzelde dikwijls, en kon ook niet al zijn generaals achter zijn beslissingen krijgen.

In maart van 1831 begon Generaal Skrzynecki officieuze onderhandelingen met Veldmaarschalk Diebitsch. Uit de informele besprekingen tussen afgezanten van de Poolse en de Russische opperbevelhebbers kwam niet tastbaars op de tafel. Veldmaarschalk Diebitsch brak de onderhandelingen af.

Ondertussen was het Pools leger aangegroeid met heel wat vrijwilligers uit Galicië in Oostenrijk, uit Posen in Pruisen, uit de vrije stad Kraków en uit de Russische, maar vroegere Poolse landen van Litouwen in het Oosten. Het Russisch leger, daarentegen, leed van ziektes, onder andere van cholera, en van moeilijkheden in de bevoorrading in de vijandelijke omgeving.

In de maanden maart, april en mei van 1831, draaiden de twee legers rond elkaar. Ze leverden soms veldslagen en veel schermutselingen. Meerdere waarlijke veldslagen werden trouwens geleverd op dezelfde dag in verschillende plaatsen van Polen. Dit was een tweede, andere fase van de intense oorlog, na de eerste opstand van de Polen en de gefaalde veldtocht naar Warschau van Diebitsch.

De beide legers bezaten toen ongeveer 60.000 soldaten in het veld. Het Pools leger kende beter de natuur van het terrein. Het was lente. De wegen werden omgevormd tot modder naarmate het grondijs smolt. De Poolse divisies konden de Russen meermaals verrassen. Het werd bijna onmogelijk voor de Russen om hun zware artillerie over de doorweekte wegen te

sleuren. De oorlog was nochtans een oorlog van beweging geworden, waarin plotse aanvallen van de cavalerie de dag kon winnen.

Veldmaarschalk Diebitsch bezette Siedlce en concentreerde zijn toepen in die omgeving. Skrzynecki voor Polen, bleef voorzichtig en op zijn hoede. Hij nam een verdedigende positie in. Hij weigerde Diebitsch frontaal aan te vallen, nog steeds de superieure, befaamde Russische artillerie vrezend.

De Poolse generaals streden met succes tegen de Russische troepen van de Generaal Rosen. Ze vernederden hem bijna, doch ze hadden minder succes tegen de veteranen van Generaal Kreutz. De meest actieve en belangrijkste Poolse generaals in de bewegingen van april waren Sierawski en Ludwig Michal Pac. Skrzynecki vocht ook in die schermutselingen.

Wat gebeurde er ondertussen in het grotere Litouwen?

De opstand van het Pools-Litouws volk gebeurde niet slechts in het eigenlijke Polen. Ook in de vroegere streken van groter Litouwen, was de ontevredenheid met de Russische regering toegenomen. In november en december van 1830 bleven die streken nog relatief rustig. De adel bewoog zich eerst niet! Dan, langzamerhand, sloten Volhynië, Podolië en Kiev zich aan bij de opstand, onder de leiding van de Litouwse Graaf Tyszkiewicz. Warschau en de Poolse Raad reageerden.

De Poolse Generaal Dwernicki wierp een kleine strijdkracht tegen de Russen in de landen van groter Litouwen. Hij kreeg niet meer dan 4.000 soldaten mee, maar viel de Russische troepen onafhankelijk aan met zijn ruiters. Dwernicki moest strijden tegen de troepen van de Russische Generaals Kreutz en Rudiger. Hij had vóór zich van 30.000 tot 40.000 Russische manschappen! Hij kreeg weinig of geen hulp van de lokale opstandelingen van Tyszkiewicz, zodat hij niet veel meer kon doen dan manoeuvreren en vermijden vernietigd te worden in dit Oosten van het land. Hij kon wel de Russische troepen in groter Litouwen bezighouden, zodat die niet konden deelnemen aan de strijd in Polen zelf. De campagne van Dwernicki had plaats in april 1831.

Een derde Russische generaal, genaamd Rott, kwam in Volhynië aan, waar Dwernicki toen opereerde. Dwernicki vocht op heroïsche wijze, tot Generaal Rudiger en zijn troepen eveneens in die streken aankwamen. De schaarse divisies van Dwernicki moesten vrezend verpletterd te worden op het aambeeld van die troepen van Rudiger. Rudiger viel ook Dwernicki direct aan in diens achterhoede, nadat hij onverstoord door Oostenrijks grondgebied was gevorderd. Dwernicki sloot dan een overeenkomst met Oostenrijk af. Hij kon zich met zijn karige bataljons terugtrekken naar een kamp in Galicië. Na vijf dagen van onderhandelingen legde hij daar de wapens neer. Het klein leger van Dwernicki werd de gevangene van het Oostenrijks-Hongaars keizerrijk.

De strijd en de overgave van Dwernicki bracht toch de patriotten van Volhynië, Podolië en Kiev in beroering. De bewoners van die landen kwamen in opstand tegen de Russen aan het begin van mei 1831. Op dat ogenblik bevond het Russisch leger van Generaal Rott zich te Kameniec met 12.000 soldaten. De opstand werd echter niet zeer populair in de zuid-oosterse Pools-Litouwse landen! Graaf Tyszkiewicz kon slechts 4.000 manschappen onder zijn bevel verzamelen!

De Russische troepen in Oekraïne hadden zich verzameld in de omgeving van Odessa. Ze vielen Tyszkiewicz aan en wierpen de opstandelingen tegen het Russisch leger van Rott. Rott kon dan redelijk snel de troepen van Tyszkiewicz verslaan en vernietigen in diezelfde maand van mei 1831. De opstandelingen van groter Litouwen hadden ondertussen als opperbevelhebber Generaal Kolysko gekozen. Zijn stafchef werd Majoor Orlikowski. Andere dappere mannen voegden zich toen bij de rebellen, ganse edele families, zoals de gebroeders Lebowicki, de gebroeders Potocki, de broeders Sobanski, en Rzewieski, allen edelen van wie de namen zeer goed gekend waren in groter Litouwen.

De Russische Generaal Rott verraste het klein leger van Kolysko nabij het dorp Grodel. In de daaropvolgende veldslag vernietigde hij de rebellen. Majoor Orlikowski vond zich verantwoordelijk voor de terugtocht van de rebellen naar Daszow, waar dan de laatste strijd plaatsvond. Hij pleegde zelfmoord, maar niet vóór aan zijn bevelhebber te suggereren hetzelfde te doen als Dwernicki en zich over te geven aan de Oostenrijkers. Kolysko slaagde erin de laatste overlevenden van de gevechten te verzamelen. Met hen marcheerde hij eerst naar het Noorden, naar Volhynië, om daar de opstandelingen te vervoegen. Na veel schermutselingen vluchtten hij en zijn mannen uiteindelijk toch naar Galicië in Oostenrijk, zoals Majoor Orlikowski had voorgesteld, en ook hij gaf zich over aan de Oostenrijkers. Hij had ten minste zijn leven en het leven van zijn resterende soldaten kunnen redden.

In Volhynië brachten de landeigenaars een klein leger samen onder de leiding van een vroegere majoor van het Pools leger, een man genaamd Charles Rozicki. In het midden van mei hoorde Rozicki van het debacle van de Podoolse en Oekraïense rebellen onder Kolysko. Rozicki kreeg nooit meer dan een paar honderd mannen ruitery samen. De Russen, aanwezig in veel grotere aantallen, in wat ze nu volledig beschouwden als hun eigen landen, vernietigden die troepen.

In mei van 1831 had Veldmaarschalk Diebitsch nog ongeveer 55.000 soldaten om tegen de Poolse legers van Skrzynecki te strijden. Generaal Kreutz vocht toen in de streek van Lublin. Diebitsch was slechts aan het wachten op zijn zegevierende strijdkrachten van Volhynië, Podolië en Kiev. Zij marcheerden naar hem toe. Ondertussen nam hij een defensieve houding aan. Tegen die tijd was de rebellie ook begonnen in Litouwen, en vooral in Samogitië, de noordwestelijke streken van Litouwen. Diebitsch twijfelde er niet aan dat, zoals in het zuiden van de vroegere Groot-Litouwse gebieden, zijn troepen ook gemakkelijk die tegenstand in het Noorden konden verpletteren. Ondertussen wachtte en talmde hij.

Aan de Poolse zijde talmde eveneens Skrzynecki. Zijn stafchef Prondzynski drong wel aan om Diebitsch nu aan te vallen, maar Skrzynecki weigerde. De oorlog ging dus verder en onttaarde in veelvuldige schermutselingen, waarvan elke zijde er enige won en verloor. Het Pools leger viel dikwijls 's nachts aan om de Russen te verrassen en te teisteren. Deze uitputtingsoorlog bleef een hele tijd duren, tot plots en volledig onverwacht Diebitsch dan toch een massieve aanval tegen de Polen inzette. Skrzynecki trok zijn troepen ijlings terug, en Diebitsch drong ook niet lang aan. Hij stopte zijn leger. Hij marcheerde slechts om zijn troepen te brengen bij die van zijn Generaal von Pahlen te Kaluszyn. Diebitsch en von Pahlen

trokken dan samen naar Minsk, waar de Poolse Generaal Gielgud met een redelijk grote strijdkracht op hen wachtte. Wanneer de Russen Gielgud aanvielen, moest de Poolse generaal Minsk verlaten. Diebitsch stopte opnieuw, en trok zich terug naar zijn vroegere posities te Kostrzyn. Dit gebeurde terwijl Dwernicki nog steeds in het zuiden van groter Litouwen in de strijd verwickeld was met andere Russische troepen.

Skrzynecki beval dan aan Generaal Chrzanowski naar Lublin te marcheren tegen de Russische Generaal Kreutz. Hij moest Kreutz overwinnen. De leiders van de troepen onder Chrzanowski waren de Generaals Girolamo Ramorini en Andrei Skarzynski. Tussen hun troepen en die van Kreutz hadden zware schermutselingen plaats. Nadien rustte Chrzanowski gedurende een maand zonder nog nieuwe initiatieven te wagen. De Generaal Ramorini moest zijn divisies verlaten om een ander bevel op te nemen in het hoofdleger van Skrzynecki. De Poolse opperbevelhebber Skrzynecki had inderdaad weer een groot leger bijeengebracht van 68.000 man infanterie en 13.000 ruiters. Hij had nu meer dan 140 kanonnen in zijn artillerie.

Rond die tijd van midden mei 1831, rezen ten slotte ook de Litouwers in opstand tegen de Russen. Ze vroegen al snel de hulp aan van de Poolse troepen. Opperbevelhebber Skrzynecki beantwoordde hun verzoek positief.

Ondertussen echter, durfde Skrzynecki nog steeds niet Veldmaarschalk Diebitsch frontaal aan te vallen. Het Russisch leger verbleef toen nog in de omgeving van Kostrzyn. Skrzynecki had een ander plan. Hij wou bij verrassing een elitekorps van de Russen aanvallen, een korps waarin de hoogste adel van Rusland diende. Dit korps bevond zich tussen de rivieren de Bug en de Narew. Als de Polen dit korps konden vernietigen, zouden ze Rusland in het hart van de hoogste adel slaan.

Op de 11de mei marcheerde Skrzynecki aan het hoofd van 46.000 soldaten naar de verafgelegen, maar voor zijn plannen strategische stad Sierock. Hij liet een kleinere strijdkracht onder Generaal Uminski om de bewegingen van Diebitsch te bewaken. Diebitsch hoorde snel genoeg over de bewegingen van het Pools hoofdleger. Hij viel de kleine strijdkracht van Generaal Uminski aan. Die troepen waren juist door het Pools opperbevel achtergelaten om Diebitsch te bewaken. De Poolse weerstand was echter zo hevig, dat de Russische veldmaarschalk meende dat hij tegen het volledig Pools leger was gestoten. Hij trok zich terug naar Kaluszyn, en marcheerde van daar weer naar Kostrzyn. Generaal Uminski volgde Diebitsch op de hielen, zo bevolen door Skrzynecki om het Russisch leger te bewaken.

Skrzynecki hoorde van die ontwikkelingen. Hij bleef er heel tevreden mee, en vorderde naar de Bug en de Narew om zijn aanval op de Russische Garde uit te voeren. Met hem marcheerden de infanteriedivisies van de Generaals Rybinski, Malachowski, Raminski en Gielgud, en ook de cavaleriedivisies van de Generaals Skarzynski, Turno en Iankowski. Nog andere generaals die bij hem bleven waren Lubienski en Chlapowski. Het Pools leger maakte haar eerste contact met de verraste Russische Garde. De Groothertog Michael Pavlovich Romanov van Rusland bevond zich bij deze troepen! De bemachtiging

van de fijnste elite onder de Russische troepen, de trots van de Russische adel, zou de wereld schokken!

Maar dan aarzelde Skrzynecki toch om de Russische Garde direct aan te vallen en te vernietigen! Zijn verschillende generaals dreven hun troepen rond de Garde heen, teisterden de Russische troepen, maar vielen de vijand niet frontaal aan!

De Russen maakten van die gelegenheid gebruik om te ontsnappen naar Tykocin. Ze hadden een volle dag mars gewonnen op het Pools leger. Schermutselingen hadden nog wel plaats, maar de Russische Garde bewoog zich verder en kon zich terugtrekken, uit de greep van de Polen.

Het leger van Veldmaarschalk Diebitsch zette zich dan weer in beweging. Zware gevechten ontwikkelden zich tegen de Poolse troepen van Generaal Lubienski. Op de 24ste mei stonden al de soldaten weer tegenover elkaar te Visocki-Mazowiecki. De Russen hadden toen 65.000 soldaten verzameld. Het Pools leger was meer verspreid dan de Russen, en moet de Russen het hoofd bieden met slechts 40.000 mannen.

Skrzynecki trok zich noodgedwongen terug. Hij marcheerde naar de stad Ostrolenka op de linkeroever van de Narew. Een reeks van zeer zware veldslagen begon vanaf de 25ste mei. Ten slotte werd een grote veldslag gestreden door de twee legers. De Slag van Ostrolenka duurde de volledige dag. De veldslag verliep eigenlijk in het voordeel van de Russen, maar eindigde onbeslist. De volgende dag, de 26ste mei, trok het Pools leger zich terug. Op dat ogenblik had Veldmaarschalk Diebitsch de Polen kunnen verslaan, maar hij ook aarzelde nieuwe aanvallen te lanceren.

Het Pools leger vluchtte naar de Vistula en trok zich terug naar Praga en naar Warschau. Zowel Diebitsch als Skrzynecki hadden vergissingen begaan, de ene om de gelegenheid te laten varen het groot hoofdleger van de Polen te verslaan, de andere om de prestigieuze regimenten van de Russische Garde te hebben laten ontsnappen.

De Veldslag van Ostrolenka was één van de bloedigste botsingen tussen de legers van Polen en van Rusland, in deze tweede fase van de Russisch-Poolse oorlog. Het Pools leger had ongeveer 8.000 doden verloren, het Russisch leger ongeveer 6.000 manschappen.

De West-Europese landen verleenden geen hulp tijdens de Poolse opstand van 1830-1831 aan de opstandelingen tegen het Russisch regime. Polen was opgestaan tegen haar gevestigde overheerser, maar kreeg geen betuigingen van sympathie vanwege de andere heersers over haar gebieden.

Engeland onderhield goede relaties met Rusland. Wanneer de Sultan van Turkije voorstelde Rusland aan te vallen met een leger van 200.000 soldaten, in steun aan Polen, konden de Engelse ambassadeurs het initiatief fnuiken.

Frankrijk wou op dat ogenblik geen open conflict met Duitsland en Oostenrijk. Die laatste machten wilden natuurlijk verder houden aan respectievelijk het Groothertogdom Posen en aan Galicië.

Frankrijk zond wel een scheepscargo geweren en munitie naar de opstandelingen via de noordelijke Litouwse haven van Polangen, genaamd Palanga in het Pools, de enige havenstad van enig belang voor Polen-Litouwen aan de Baltische Zee. Dat gebeurde slechts relatief laat in de oorlog. Haar contributie veranderde de krachtsverhoudingen in de oorlog niet.

Engeland en Frankrijk vreesden de revoluties in hun eigen land, en met goede reden. In Frankrijk maakte de 3-daagse revolutie van de 27ste tot de 29ste juli een einde aan het bewind van Koning Karel X. Een constitutionele monarchie werd toen gevormd. De zoon van Karel deed afstand van de troon. Een verre neef van de koning, Louis-Philippe d'Orléans, aanvaardde te regeren. De Franse schilder Eugène Delacroix maakte zijn monumentaal werk 'De Vrijheid leidt het Volk' in datzelfde jaar 1830. Gedachten van opstand tegen de huidige heersers werden overal in Europa aangemoedigd.

Vanaf het begin van de Pools-Russische oorlog moest Veldmaarschalk Diebitsch het hoofd bieden aan grote problemen. Hij had wel meerdere arsenalen met wapens te zijner beschikking. Dat waren de arsenalen van het Russisch leger in de bezetting van Polen en Litouwen. Die waren niet bemachtigd geworden door de Poolse opstandelingen. De arsenalen bevonden zich in zwaar versterkte plaatsen, bewaakt door grote Russische garnizoenen. Diebitsch moest echter zorgen voor de toevoer van voedsel voor zijn soldaten. Hij had voeder voor zijn paarden nodig, en heel wat meer producten die een leger op campagne nodig had en niet direct met zich meebracht. Bijvoorbeeld had hij vet nodig voor de wielen van zijn karren, uniformen, zeep, wijn en bier en sterke drank, brood en granen, en zo meer. De bevoorrading van zijn troepen vanuit het hart van Rusland over de weg of over het water bleek zeer moeilijk in een vijandig land, gevaarlijk, lang en moeilijk te organiseren, en zeer kostelijk. Als het hooi en ander voedsel voor de paarden moest vervoerd worden vanuit ver in Rusland met ossenkarren, dan aten de ossen onderweg zelf het meeste voeder op tot ze het brachten waar het nodig was. De partizanen namen natuurlijk als eerste doel van hun aanvallen juist die lijnen van bevoorrading.

Een veel kortere weg en beter middel was om de bevoorrading te bekomen vanuit de aanpalende, bevriende naties. De kortste weg liep vanuit Pruisen via de stad Thorn! Geweren en munitie en andere materialen konden gekocht worden en aangebracht via de haven van Danzig aan de Baltische Zee, en daarna vervoerd over de Vistula tot in Thorn.

Anton Svirskius en andere Pruisische handelaars die goede relaties onderhielden met de Russen zorgden snel voor de levering van de grote hoeveelheden producten die het zich bewegende leger van Diebitsch nodig had, vanuit Danzig en Thorn. Asa Vincius kon de hand leggen op grote hoeveelheden granen uit Samogitië, uit het noordwesten van Litouwen, en vanuit andere delen van groter Litouwen. Al het graan werd normalerwijze vervoerd vanuit Volhynië, Podolië en de provincies van Kiev naar de haven van Memel of Klaipeda in Pruisen, over de Niemen stroom, en vandaar naar Danzig gebracht om dan weer over de Vistula naar Thorn gezonden te worden.

Anton Svirskius vooral was de drijvende kracht achter de handel. Asa Vincius onderhandelde met de Russische generaals en leverde uiteindelijk de goederen af. Van de Russische generaals kreeg hij vrijgeleidebrieven voor de vrije doorgang voor zichzelf en zijn konvoien, voor al de streken waar hij vanuit Thorn moest doortrekken. De Pruisische autoriteiten wilden geen stokken in de wielen van de Russen steken. Ze kwamen niet tussen in enige smokkel bestemd voor de legers van Rusland. Anton en Asa konden snel een nieuw fortuin opbouwen en die tijden van oorlog. Ze hadden weinig scrupules.

Asa was, zoals steeds, langzamer om aan zijn fortuin toe te voegen. Toch kon hij zijn nieuwe rijkdom weer opbouwen tijdens de Russisch-Poolse oorlog.

Zowel Anton als Asa werden snel heel bekend in het Russisch leger voor hun cruciale inspanningen en voor hun contributie in de bevoorrading van de divisies van Diebitsch! Asa sloot meer van zijn taveernes, en hij deed dat ook met de meeste van zijn distilleerderijen in Litouwen, in de omgeving van Vilna. Hij richtte nieuwe, moderne fabrieken op voor de productie van vodka en bier in en nabij Thorn. Het resultaat was, dat hij door naar Thorn te verhuizen, ten slotte geen geld verloor! Zijn investeringen in nieuwe productiefaciliteiten voor drank en sigaren werden betaald door de winst die hij maakte bij de Russische generaals tijdens de onafhankelijkheidsoorlog van 1831. Hij kon de meeste van zijn ondernemingen in Litouwen van de hand doen vóór ze vernietigd werden in de oorlog in Litouwen.

Terwijl de oorlog duurde, bleef Asa toch nog Vilna bezoeken. Zijn reizen in Litouwen werden echter meer en meer gevaarlijk. Hij verminderde hen geleidelijk aan. Hij kocht ook drank en sigaren van zijn broeder, maar reageerde nooit op de indringende vragen van Abraham naar wie de consumenten van die goederen waren. Abraham haalde nog steeds goede winsten uit zijn handel. Hij vermoedde waarschijnlijk wel dat zijn drank en sigaren naar de Russische troepen gingen, maar hij weigerde nooit de grote bestellingen van Asa. De wrok van Abraham tegen zijn broeder leek weg te smelten naarmate de winsten op de bestellingen van zijn broeder groeiden.

De Opstand in Litouwen. De Oorlog van Asa. 1831

De Litouwers begonnen hun opstand tegen de Russen later dan de Polen. Ze rezen op tegen de Russische bezetting vanaf de 25ste maart van 1831. Van bij het begin ontbraken hen de middelen om grote operaties te kunnen plannen. Ze beschikten niet over voldoende geweren en niet over voldoende munitie.

De arsenalen van Dunaburg en Riga bevatten wel grote hoeveelheden wapens, maar sterke Russische garnizoenen bewaakten de voorraadkamers. De garnizoenen waren te machtig. Ze konden elke aanval afslaan.

Toch moest de Russische Generaal Bartholomeus, die beschikte over 12.000 infanteriesoldaten, zich terugtrekken onder de druk van de Litouwse opstandige troepen, en zijn heil zoeken in Pruisen. Na twee weken van onderhandelingen lieten de Pruisische autoriteiten hen toe om terug te keren naar Samogitië en de vijandelijkheden van daaruit verder te zetten.

De opstandelingen werden redelijk snel de meesters in het land, behalve dan in de versterkte steden van Vilna, Kevno of Kaunas, en Szawle of Siauliai, waarin de Russen belangrijke garnizoenen hadden geplaatst.

Szawle werd Schaulen genoemd in het Duits en Siauliai in de Litouwse taal. Ze was met Polangen de grootste stad in Samogitië, en diende als hoofdstad van Samogitië. Polangen in het Duits, Palanga in het Litouws, was een havenstad, de enige van de Pools-Litouwse landen nu. Ze werd gekocht door Graaf Tyszkiewicz in 1824. Tyszkiewicz was de organisator van de opstanden in groter Litouwen.

In al de Russische *gubernias* van het vroegere groter Litouwen stonden de inwoners op tegen de onderdrukkers, op zoek naar vrijheid en onafhankelijkheid.

In de *gubernia* van Grodno, hadden echter veel jongemannen reeds hun thuis verlaten om te gaan strijden in Polen. Grodno kon nu nog slechts weinig manschappen samenbrengen om de opstand te vervoegen.

In de provincie van Vilna, verzamelden zich ongeveer 5.500 mannen rond hun leider, Graaf Zaluski. De partizanengroepen van Zaluski konden Vilna niet veroveren. Ze waren met niet voldoende strijders daarvoor.

De Revolutionaire Raad van Litouwen beval hen naar de haven van Polangen te rijden, de enige haven aan de Baltische zee waar een schip met wapens kon aankomen. Die cargo werd georganiseerd door een man genaamd Evans, een Engelsman. Het schip kwam nooit aan! Evans gaf er de voorkeur aan zijn wapens elders te verkopen. De partizanen van Litouwen bleven daarom wanhopig op zoek naar moderne geweren. Slechts in september kon een Frans schip 5.000 geweren en hun munitie naar Polangen brengen, zeer laat in de oorlog.

De groep opstandelingen van Vilna weigerde zo ver naar het noorden te marcheren. Een andere groep van Litouwers, een kleinere groep, liep tegen een klein leger van 2.000 Russische soldaten aan, die 8 kanonnen met zich meetrokken. Zij ook bereikten Polangen niet!

Om de onrust in Litouwen in de kiem te smoren, zond de Russische Veldmaarschalk Diebitsch zijn Generaals Malinowski en Nicolai Sulyma naar Litouwen. Zij brachten twee regimenten infanterie mee, twee regimenten ruitery, en een bataljon artillerie met 12 kanonnen om te strijden tegen de opstandelingen van Litouwen.

Sulyma, een afstammeling van de befaamde Ukrainse Kozakken Hetman Ivan Sulyma, was één van de grote Russische helden van de Slag van Austerlitz tegen Napoleon Bonaparte. Hij was gevangengenomen door de Franse troepen, en later uitgewisseld tegen Franse gevangenen van Rusland.

Malinowski en Sulyma versloegen al op de 4de mei de troepen van Zaluski.

Zaluski spreidde zijn mannen uit. Ze keerden weer naar hun vroegere wijze van weerstand bieden als partizanen. Ze verdwenen in de wouden.

Ondertussen vocht Generaal Malinowski nog tegen opstandelingen in Samogitië, waar ook even later Sulyma aankwam.

Samogitië was het land in Litouwen dat links van de Niemen lag, gedeeltelijk tegen de Baltische kust, dicht bij Oost-Pruisen, in het noordwesten van Litouwen. Dit land was eerst Litouws geweest, dan even Pruisisch van 1792 tot 1807, en later weer teruggegeven aan Litouwen als deel van Rusland.

De Russische troepen van Malinowski kregen snel versterking van regimenten die vanuit het binnenland van Rusland naar hem verzonden werden. Malinowski drong zich met zijn soldaten door het land als een dolleman. Hij plunderde, doodde en verkrachtte. Hij vernietigde alles wat de opstandelingen kon helpen of bevoorraden. Hij plunderde de kastelen en verbrandde de velden. Hij moordde de bewoners van enkele dorpen volledig uit. Niettemin namen in Samogitië en Litouwen de inwoners hun verouderde wapens op, en ze boden een hardnekkige tegenstand aan de Russische troepen door op hun beurt de bevoorrading van de vijandelijke bataljons aan te vallen en te teisteren.

Heel wat van de vroegere taveernes en distilleerderijen van Asa Vincius werden totaal vernield. Dat gebeurde ook met de beste ondernemingen van Asa rond Vilna. Asa had die ondertussen wel alle van de hand gedaan, zodat hij geen erge financiële schade leed. Het enig leedvermaak kwam wanneer Asa inschatte dat zijn broeder een heel slechte zaak had gedaan door de betere ondernemingen van Asa zo snel over te nemen. De meeste van hen moesten er nu verwoest bij liggen!

Generaal Sulyma was wijzer en harder dan Malinowski. Hij nam het meest van de campagne in Litouwen over. Hij was minder bloeddorstig en minder haatdragend. Asa kende Sulyma goed! Hij had met Sulyma zaken gedaan voor de bevoorrading van de Russische troepen in Polen.

Op de 19de mei van 1831 kwam de Poolse Generaal Chlapowski aan in Litouwen.

Chlapowski was een zeer bekwame bevelhebber. Hij had slechts 840 soldaten mee, maar bevocht de Russen toch met succes.

Chlapowski bracht zijn troepen op de 21ste mei naar Bransk. Hij veroverde grote, Russische voorraadkamers daar, maar vernietigde hen niet. Hij stootte door naar Bielsk, waar hij 1.000 geweren vond en een grote opslagplaats van uniformen.

Chlapowski viel een afdeling Russische infanterie en cavalerie aan, en maakte daarbij 400 Russische gevangenen. Hij marcheerde naar het centrum van Litouwen, waar de Graaf en Generaal Tyszkiewicz hem kwam vergezellen met meerdere honderden Litouwse opstandelingen. Chlapowski liet die troepen echter niet strijden zoals ze het liefst deden, als partizanen. Hij transformeerde hen tot wat zijn opvatting was van een regulier leger, in de discipline van de Poolse troepen. Dat was helemaal niet hoe de Litouwers wilden strijden!

Toch marcheerde Chlapowski van succes naar succes. Zelfs Groothertog Constantijn, die Slonim toen bezet hield met 4.000 soldaten van de Russische troepen in Litouwen, trok zich terug naar Nieswicz tegenover de druk van de wapens van Chlapowski.

Chlapowski trok ook op tegen Vilna. Het Russisch garnizoen werd echter versterkt met nieuwe Russische troepen. Chlapowski marcheerde verder, naar Zydmory. Daar kwamen grote aantallen van nog andere Litouwse strijdkrachten, geleid door Prins Oginski, zich bij hem voegen. Eén van de bevelhebbers van Oginski was Emilia Plater.

De landen rond Vilna lagen tegen dan verwoest. Praktisch al de taveernes en distilleerderijen die vroeger toebehoorden aan Asa Vincevicius, nu aan Abraham, waren geplunderd en platgebrand. Abraham hield slechts rokende ruïnes over.

De partizanen van Litouwen streden met de oude geweren die ze nog van hun voorvaderen geërfd hadden. Ze bezaten weinig moderne geweren. De Russische troepen waren zich zeer goed bewust van de strategische waarde van de arsenalen van Litouwen, en bewaakten die daarom zeer goed. De reusachtige opslagplaatsen van wapens en munitie bevonden zich ofwel in grote steden zoals in Vilna, of in versterkte forten die bewaakt werden door sterke Russische garnizoenen.

De Litouwse partizanen maakten de wouden onveilig, maar ze waren niet sterk genoeg om de Russische arsenalen te durven aan te vallen met enige hoop op succes. Vooral de groepen partizanen in het noorden van Litouwen en in Samogitië waren er wanhopig op uit om betere wapens en veel meer munitie te bemachtigen. Dat was ook het geval voor de troepen van Prins Oginski.

Het was nu zeer gevaarlijk om rond te rijden in het Litouws platteland terwijl de Pools-Russische oorlog er woedde. Patrouilles van Russische Huzaren reden op snelle paarden in de omgeving van Kevno, van Kaunas, en van Vilna. Als je geen Russische patrouille tegenkwam, en als je niet door hen verplicht werd te rechtvaardigen wat je in die omgeving deed, op die plaats en op dat bepaald ogenblik, dan riskeerde je tegengehouden te worden door een Litouwse groep partizanen, of erger, door Poolse opstandige reguliere troepen, die je dezelfde vraag stelden en nog minder commentaar aannamen.

Asa Vincius keerde in die periode zo weinig terug naar Vilna als hij kon. Hij verlangde ernaar met zijn moeder en vader te praten, en de rest van de familie te ontmoeten. Ook Leah wou wat van haar familie horen. De Perlmans waren ook naar Pruisen gevlucht, in een inspanning die gelijkaardig gelopen was aan die van Asa. Zij bezochten dikwijls hun dochter in Thorn. Asa en Leah hadden al meer kamers toegevoegd aan hun huis. Leah klaagde bitter over het feit dat ze Asa nog slechts af en toe zag, en ze maakte zich heel wat zorgen over wat hij deed, en waar.

Asa had het inderdaad zeer druk. Hij nam gretig de gelegenheid waar om zijn fortuin, zijn fondsen in baar geld, aan te vullen. Hij leverde aan het Russisch leger in Polen zowat alles wat de soldaten nodig hadden aan voedsel en kleding.

Asa nam frequent contact op met de kwartiermeesters van de Russische divisies. Hij werd een welkome gast in de tenten en in de hoofdkwartieren van de Russische generaals. Hij zorgde voor onbedorven vlees, verse groenten en niet-aangetaste bloem. De generaals moesten erkennen dat handel drijven met Asa Vincius en zijn partner Anton Svirskius gemakkelijk ging, en eerlijk bleef. Men kon met hem in vertrouwen spreken. Hun prijzen

ware niet van de laagste, maar Asa en Anton bleven bij hun woord. Asa leverde steeds exact af wat de Russische generaals vroegen, in de juiste hoeveelheden en op tijd. Hun producten waren van goede kwaliteit. Asa betaalde de steekpenningen die van hem verwacht werden.

Asa bezat nog steeds zijn Litouwse papieren, wat hem toeliet te rijden door het Litouws platteland. Hij had papieren ook gekregen van de Russische kwartiermeesters. Deze verleenden hem vrije beweging over het gebied van Polen en Rusland.

De groepen partizanen die Asa soms op de wegen staande hielden toonden veel minder vertrouwen, en ze misprezen hem openlijk omdat hij een Jood was. Zij ook vielen hem echter niet te erg lastig. Hij kon nog steeds zijn weg verder zetten, onschuldig en rustig en zonder geweld te ondergaan, ondanks soms grote vertraging en onder harde bedreigingen. Voor zijn transporten met karren gebruikte hij steeds lokaal gekende, smalle wegen. Soms kreeg hij Russische Huzaren mee om hem en de goederen te escorteren op Pools grondgebied.

In Vilna verbleef Asa in zijn vroeger huis. Alle meubels waren eruit weggehaald. Asa hield slechts een bed over en een houten badkuip, een tafel met vier wankelende, waardeloze stoelen, en een haard om zich een kleine maaltijd op te warmen in de keuken. Hij dacht er sterk aan ook die laatste bezittingen in Vilna te verkopen. Om zijn ouders te bezoeken kon hij in een taveerne van de stad een kamer huren. Zijn bezoeken werden zeldzamer en zeldzamer, trouwens. In een Vilna waartoe elk vervoer over de weg een avontuur was, was goed voedsel vinden niet gemakkelijk en zeer duur. Echt *kosher* voedsel werd nog moeilijker te vinden.

Ezra Vincevicius deed wat hij kon om zijn kleine familie van de honger te vrijwaren. Hij legde voorraden aan van gepekeld vlees in grotere dan de normale hoeveelheden om er de winter mee door te brengen, en voor nog een deel van het volgend jaar. Hij bewaarde het vlees in zijn zoutbakkens. Ezra gaf openlijk toe aan Asa dat hij nu wel ook naar Thorn wou verhuizen, als de huidige moeilijkheden van de oorlog verder dan de volgende winter zouden duren. Asa zuchtte, nam er nota van, knikte, en dacht al aan twee meer kamers bij te bouwen aan zijn huis in Thorn.

In het midden van de zomer van 1831, kwam Asa weer te Vilna aan om zijn ouders te bezoeken. Ezra verwelkomde hem hartelijk. Asa vertelde over de gevaren van de oorlog in Litouwen. Ezra legde uit hoe het leven verliep in de bijna belegerde stad Vilna.

De Vincevicius vreesden voor een beleg in regel dat maanden kon duren en de bevolking totaal zou uithongeren, met aan het einde een verschrikkelijke strijd in de straten van Vilna zelf. Asa zei aan zijn ouders dat zijn nieuw huis in Thorn groot genoeg was om hen te ontvangen. Ezra dankte zijn zoon overvloedig en was zeer blij. Hij leek echt opgelucht. Het was een uitweg en een hoop! Indien de toestand in de stad verslechterde, voelde het goed aan een veilige haven te weten in Pruisen.

Ezra drukte zijn grote hoop uit in zijn zonen, in Asa en in Abraham. Wat anders had hij nog van belang in zijn leven? Hij herhaalde steeds maar opnieuw hoe blij hij was te horen dat het huwelijk van Asa en Leah uitstekend verliep. Asa sprak inderdaad al de tijd zoveel over de kwaliteiten van zijn echtgenote, dat Ezra en Rebekah wel moesten glimlachen! Slechts een man die nog verliefd en gelukkig was kon zo praten over Leah!

Op één van die gezellige avonden stormde Abi Abramovski de woonkamer van Ezra in. Toen Abi zag hoe Asa rustig in een comfortabele stoel aan tafel zat, omhelsde ze hem en ze barstte in dikke tranen uit. Ezra en Asa vroegen zich af waarom ze zo droevig keek. Was er iemand ziek in haar familie? Noch Ezra noch Asa durfden te vrezen voor het huwelijk van Abi met Abraham, de broeder van Asa. Liep dat huwelijk op de klippen?

‘Ik maak me zo erge zorgen omtrent Abraham,’ begon Abi inderdaad. ‘Hij leeft heel wat met die slet van een Poolse actrice. Die vrouw giet vreemde, gevaarlijke ideeën in zijn geest, vrees ik het meest. Ze moet daar een experte in zijn, of Abraham moet waarlijk smoor op haar zijn. Er is nog erger. Abraham ontmoet roekeloze en radeloze opstandelingen in het appartement van die Elzbieta. Als hij ooit in moeilijkheden getrokken wordt door die vrouw bij de Russen, dan kunnen die wrede soldaten hem in de gevangenis werpen. De Russische troepen zijn hier nieuwe regimenten, die van verre streken opgeroepen werden en weinig medelijden tonen! De officieren kunnen hem in de gevangenis van het kasteel werpen om hem te martelen. Wat dan kan gebeuren, weet niemand. Ik vrees al de tijd voor zijn leven!’

‘Is het werkelijk zo erg?’ vroeg Asa. ‘Abraham weet in het algemeen wel wat hij doet, en hoe ver hij kan gaan in het zich tot vijand of vriend maken van de Poolse of de Russische autoriteiten. Hij zal niet in zeven sloten tegelijk verdwalen!’

‘Oh, maar ik vrees dat hij juist dat aan het doen is,’ weende Abi. ‘Hij is verwickeld in de Pools-Russische oorlog, en nu ook in de Litouwse opstand voor onafhankelijkheid! Als hij ooit in moeilijkheden geraakt met de Russische militaire autoriteiten, dan zullen ze hem zonder pardon direct in de gevangenis werpen. Wat dan met hem zal geschieden, kan niemand zeggen! Het is goed mogelijk dat ik hem nooit zal terugzien.’

‘Hij weet gewoonlijk wel wat hij moet doen,’ snikte Abi, ‘maar ditmaal is alles zo verschillend. Het is oorlog! Hij heeft voor heel gevaarlijke wegen gekozen. Ik weet niet meer wat ik moet doen. Hij luistert natuurlijk niet naar mij, en ook niet naar de rede. Ik hoorde niet alleen dat hij nog steeds regelmatig naar die Elzbieta actrice kruipt, maar ook de partizanen van de opstand ziet, en de leiders van de revolutie. Ik hoorde zelfs dat hij onder de indruk kwam van, om niet te zeggen ook verliefd is geraakt, op die Gravin Emilia Plater, die gezien werd, gekleed als een kerel, om de Russen te achtervolgen. Kunnen jullie dat geloven?’

‘Nee, dat geloof ik niet,’ antwoordde Asa, en hij moest glimlachen. ‘Die Plater vrouw en de andere partizanenleiders kunnen Abraham nodig hebben om hen te brengen wat ze willen om hun oorlog te voeren, waaronder eerst en vooral zijn goud, maar Abraham zal nooit zijn gezond verstand verliezen! Hij zal thuis wel verbergen wat hij doet met de Russen, ja. Hij is veel slimmer dan zij, en zonder twijfel ook dan de partizanen.’

‘Slimmer en sluwder dan de Russische generaals? Daar twijfel ik sterk aan,’ riep Abi schel. ‘En die geschiedenis met dat Plater schepsel is waar, naar ik hoorde. Die vrouw kan hem gemakkelijk met haar klein vingertje meetrekken in haar roekeloze plannen!’

Abi begon harder en harder te snikken. Ezra begreep dat er werkelijk iets slechts, gevaarlijks in de geest van Abraham was gedrongen.

‘Wat heeft hij dan werkelijk gedaan, Abi? Spreek op, vrouw! Wat weet je nog meer over mijn zoon?’ riep Ezra nu ongerust.

Hij joeg Abi nog meer vrees aan. Ze begon weer te snikken.

‘Abraham ontvangt bezoekers van de rebellie tot in ons eigen huis, hier in Gaono,’ fluisterde Abi, naar Ezra leunend. ‘Ik hoorde hen! Ik hoorde waarover ze spraken door de schouw, in de kamer erboven. Ik maak nooit vuur in die kamer. Ik kan mijn oor tot dichtbij de open schouw brengen. Er is een kleine opening in de haard, bedekt met een ijzeren tralie. Abraham weet niet van die opening af. We gebruiken nooit die kamer. Ze is eigenlijk niet meer dan een grote bergruimte. Toen ik zo een paar dagen geleden hoorde praten in de woonkamer, plaatste ik mijn oor in de haard. Ik kon op die manier duidelijk horen waar ze het over hadden.’

Asa glimlachte, en schudde het hoofd. Ezra niet.

‘Vooruit, vrouw, kom ermee tevoorschijn. Wat weet je?’ porde Ezra Abi aan op te biechten.

‘Abraham heeft zich een lading wapens toegeëigend, duizenden geweren! Het zijn moderne geweren, die de eigendom zijn van het Pools leger. Hoe heeft hij die wapens in zijn bezit gekregen? Dat weet ik niet. Hij heeft reeds tientallen wagens beladen met de geweren, de bajonetten en de munitie overgebracht naar een dorp in Samogitië, waar hij een kleine sigarenfabriek bezit en twee taveernes. De partizanen hebben hem veel goud beloofd, meer goud dan hij aan de geweren uitgegeven heeft. De Litouwse verzetsstrijders hebben slechts verouderde, onnauwkeurige musketten. Ze hebben dringend betere, sneller laadbare, meer dodelijke geweren nodig. Daar krijgen ze er niet genoeg van.

Abraham heeft de geweren uit Polen gesmokkeld, van langs de grens met Pruisen. Voor de eerste ladingen heeft hij een lang traject in Pruisen afgelegd. Dat werd onlangs te gevaarlijk omdat Pruisen meer patrouilles ingeschakeld heeft van hun troepen aan de grenzen met Polen en Samogitië.

De meeste geweren liggen verborgen in een dorp met de naam Kiduliai, in de taveernes en in een fabriek van Abraham. Meer en meer Russische troepen patrouilleren daar nu ook, want Kiduliai ligt aan een oversteek over de Nemunas, de Niemen stroom. Schermutselingen worden ook gevochten in die regio, ten noorden van Marijampol. Abraham heeft het grootste deel van de geweren verstopt op plaatsen die hij alleen kent. De geweren zijn nog niet afgeleverd aan de partizanen. Ik hoorde de naam van Emilia Plater vermeld worden. Zij lijkt voor de geweren te betalen, ik veronderstel met geld van Tyszkiewicz of van Oginski.’

‘Ik ben zo bezorgd,’ snikte Abi. ‘Abraham moet de laatste lading geweren van Polen naar Kiduliai brengen. Daarna zullen de partizanen naar de schuilplaats van Abraham komen. Ze zullen de geweren meenemen en Abraham betalen. De mannen van Abraham brachten de wapens al tot dicht bij Samogitië. Abraham is weggereden van Vilna, twee dagen geleden, om naar zijn konvooi van wagens te rijden. Het laatste konvooi bestaat uit vijf of zes wagens, beladen met de kisten. Ze brengen ook kisten met munitie en bajonetten mee. De lading zou moeten aankomen te Kiduliai in ongeveer een week van nu. De mannen die met Abraham spraken, vermeldden de datum. Ik hoorde dat allemaal zeer wel, geloof me goed! Ik lieg niet, en ik hoorde wat ik hoorde!’

Abi begon weer te wenen. Hete tranen rolden over haar kaken. Haar lichaam schokte oncontroleerbaar, en de tranen bleven komen. Asa geloofde haar. Ezra twijfelde meer aan de hele kwestie.

‘Ik ben zo bezorgd,’ snikte Abi. ‘Abraham is de vader van mijn kinderen. Wat zal er van ons geworden als er iets mis met hem gebeurt? De Russische generaals vullen het land met woeste troepen, met steeds meer troepen. Ze voeren hun patrouilles op in Samogitië, omdat

ze lijken te weten dat de Poolse rebellen de havens van Polangen en Memel, en andere, zeer belangrijk vinden voor hun ultieme overwinning. Wat als de Russen Abraham vatten en hem terechtstellen? Wat als er geschoten wordt, terwijl het konvooi van Abraham nog in beweging gaat? Abraham is dan slechts een smokkelaar, een vijand van de Russen. Hij riskeert zijn leven zonder aan ons te denken! Hij heeft een minnares. Op één of andere wijze is hij ook verwickeld in een geschiedenis met die verschrikkelijke Plater vrouw. Maar hij is toch de vader van zijn jongens, en van mijn dochter. Ik wil mijn kinderen niet vaderloos door het leven zien gaan. Ik wil hen niet zien beschouwd worden als wezen.

Hoe kan Abraham slechts zo aan zichzelf denken en niet aan zijn familie?

‘Hoe, inderdaad,’ dachten Asa en Ezra, ontsteld.

Ze probeerden dan Abi te troosten. Abraham was zeer verstandig en sluw. Hij zou de Russische troepen wel ontwijken. Wat konden Ezra en Asa doen? Abi was natuurlijk naar Ezra gekomen om hulp te zoeken. Ze had zich zo emotioneel uitgesproken, omdat ook Asa aanwezig was. Asa begreep wel, dat ze vooral met hem praatte.

‘Als iemand maar Abraham er kon van overtuigen dat hij met vuur van de hel speelt,’ snikte Abi armzalig, ‘dan zou hij zich misschien berouwen over wat hij aan het doen is, en terug naar huis, naar Vilna komen. Het kan me weinig schelen dat hij die Elzbieta af en toe gaat zien. Ik begrijp de noden van een man wel. Abraham is een zeer hartstochtelijke, sensuele man, een kracht van de natuur. Ik kan hem dat vergeven. Het ligt in zijn natuur. Hij kan het niet helpen. Maar hij zou aan de kinderen moeten denken wanneer hij zo enorme risico’s neemt. De Russische generaals brengen duizenden nieuwe soldaten in Litouwen. Die geven geen penning om ons. Als ze zich bedreigd voelen, zullen ze niet aarzelen. Ze zullen schieten op het eerst zicht, en daarna vragen wie er daar rijdt. Abraham brengt zijn leven in gevaar onder de invloed van zijn minnares en van die Plater vrouw. Dat lijkt alles te zijn wat thans voor hem telt!’

Gedurende een lange tijd zei Asa niets. Hi zat daar gebukt, plots veel ouder, met gebogen hoofd. Hij zat in schaamte. Hij hoorde goed ook het verwijt in de stem van Abi klinken. Hij kon niet opnieuw zeggen dat ze zich te veel zorgen maakte. Ze had gelijk in alles wat ze zei. Asa bleef dan ook zwijgen. Hij schudde zijn hoofd in ongeloof.

‘We moeten hopen op het beste,’ fluisterde Ezra. ‘Abraham is roekeloos, maar hij controleert alles en hij is zeer verstandig. Hij zal niet in twee paden tegelijk wandelen. Hij zal weten waar de Russen patrouilleren, en wanneer. Wees niet zo bezorgd, Abi! Abraham zal snel naar Vilna terugkeren. Ik zal hem dan wat meer plichtsbewustzijn inprenten.’

‘En wat als een Russische patrouille hem toch opvangt?’ vroeg Abi.

Abi snoof haar neus meerdere malen in haar zakdoek. Meer hete tranen rolden over haar kaken. Ze kon het niet helpen. Ze sprak uit paniek.

Asa zuchtte, en gaf in.

‘Ik rijd morgenvroeg,’ zei Asa om Abi te kalmeren. ‘In drie of vier dagen ben ik wel te Kiduliai, op tijd om hem in zijn taveernes of nog op weg te vinden. Ik zal met Abraham spreken en proberen hem van grotere fouten te weerhouden. Zo nodig sla ik meer plichtsgevoel in hem.’

Abi keek op. Een sprankel hoop gloeide plots op in haar ogen. De grijns van een vrouw die haar doel bereikt heeft verscheen ook in die ogen, slechts voor een fractie van een seconde.

Was dit wat Abi steeds gewild had? De grijns was niet triomfantelijk, maar het resultaat van paniek. Abi was geen slechte vrouw. Ze boog toen haar hoofd weer, en liet de haren hangen. De hoop was klein. Misschien had ze er al spijt van om bij Asa gepleit te hebben. Ze wou niet dat ook Asa iets zou overkomen.

‘Ik hoop dat je kunt slagen,’ was echter alles wat Abi nog zei.

Ze greep de hoop.

Asa bemerkte toch dat Abi opgelucht was. Iemand wou helpen. Twee voorzichtige mannen waren veel beter dan één roekeloze man. Ezra zei niets. Hij bleef verscheurd tussen één onbezonnen zoon in gevaar te weten, en de kans lopen één meer voorzichtige, helemaal niet roekeloze zoon eveneens in gevaar te verliezen.

De volgende morgen nam Asa de lichtste koets in de stallen van zijn vader, en hij kreeg het snelste paard van zijn ouders mee. Dit dier was ook het sterkste van het huis. Asa laadde proviand voor een week leven in de buiten in de bak van de koets, en hij stak zoals hij gewoon was een zware revolver in een geheime plaats tussen de balken van de koets, binnen handbereik.

In principe zou hij in Litouwen blijven, in Russisch territorium. Hij nam zijn Litouwse papieren mee. Hij nam een groot risico. Hij wou eveneens zijn Pruisische papieren meenemen, verborgen in de zoom van een zware mantel van berenhuiden. Op het laatste ogenblik, echter, veranderde hij van mening. Hij zou rijden in grensgebied. Een Pruisisch papier kon van hem een spion maken! Spionnen werden onverbiddelijk neergeschoten. Hij verborg zijn Pruisische papieren in de muren van zijn eigen huis. Hij mocht die allerbelangrijke papieren niet op hem hebben in Litouwen! Niets mocht wijzen naar de Vincius familie van Thorn. Ook niet zijn Russisch vrijgeleide! Hij kon de toestand van Leah in Thorn niet in gevaar brengen.

Asa zei tot ziens aan zijn vader. Hij en Ezra omhelsden elkaar een lange tijd. Vader en zoon wisten dat Asa grote gevaren zou moeten ontlopen. Asa had aan zijn vader uitgelegd wat hij wou en kon doen. Ezra had zijn akkoord betuigd. Asa omhelsde daarna ook zijn moeder, die als een hoopje ellende tegen de deur leunde. Hij reed weg met een klein hart. Hij durfde niet aan Leah te denken.

Asa Vincevicius reed niet onmiddellijk naar Kiduliai. Hij wou eerst spreken met een Russische kolonel in Vilna, de officier die het hoofd was van het garnizoen van het kasteel van Vilna. Eerst moest Asa zien te weten komen waar Generaal Sulyma zijn voorlopig hoofdkwartier had gevestigd. Waar bevond zich de Russische ruitery van Sulyma?

De ontmoeting met het hoofd van het Russisch garnizoen verliep moeizaam. Asa had zijn Russisch vrijgeleide niet bij. Hij weigerde te zeggen waarom hij Sulyma wou spreken. Hij wou slechts kwijt dat de generaal een oude vriend van hem was. De kolonel bleef zeer achterdochtig. De naam Sulyma en de vertrouwenswaardige, kalme aanspraken van Asa op hulp aan de Russen deden de man toch aarzelen niet verder te luisteren naar deze Joodse handelaar die rijk gekleed ging. Als wat Asa beweerde slechts de halve waarheid was, deed de kolonel er beter aan de Jood niet in zijn gevangenis te werpen.

Sulyma bevond zich thans in zijn tijdelijk hoofdkwartier, in zijn kamp. De kolonel van Vilna meende dat Sulyma nog een paar weken daar zou blijven rusten, vooraleer verder te trekken.

De generaal bewoog zijn troepen bijna constant. De kolonel zei ten slotte aan Asa waar Sulyma zich kon ophouden.

Generaal Sulyma was een ware soldaat, een man van actie, een strenge en waardige edelman, een beroemde figuur aan het hof van de tsar. De kolonel van het garnizoen waarschuwde Asa. Sulyma was een natuurlijke leider van duizenden. Sulyma bewoog zich veel en snel. Ja, Generaal Sulyma kon thans rusten in Samogitië, ten noorden van Kaunas, Kevno, dicht bij de Nemunas stroom, om zijn ruitery te laten rusten vóór hij nieuwe raids plande tegen de partizanen. Dat was het laatste wat hij gehoord had over de verblijfplaats van de generaal. Sulyma kon echter ook al verder gereden zijn om te strijden of te blijven, alleen God wist waar!

Asa bedankte de Russische kolonel. Hij liep bijna van vreugde en opluchting het kasteel van Vilna uit, sprong in zijn koets en reed weg in ijltempo. Hij reed twee dagen. Hij hield slechts korte haltes om het paard te laten rusten, zodat het nog verder kon stappen.

Asa vond de troepen van Sulyma nog op de plaats die de kolonel hem aangewezen had, ten noorden van Kaunas, in een dorpje nabij de Nemunas stroom, dicht bij een oversteekplaats. De Russische generaal was bezig de streek rond de oversteek vrij te maken van rebellen. Asa reed slechts naar die troepen de volgende dag. Met de armen in de hoogte vroeg hij met de generaal te spreken over vertrouwelijke zaken. De Russen brachten hem naar de tent van Sulyma. De cavalerie van de generaal zat verborgen in een bos. Sulyma onthaalde Asa hartelijk. Ze hadden zich al enkele maal ontmoet in de noordelijke delen van Polen, nabij de Pruisische grens. Asa heette daar Vincius!

Nicolai Sulyma kende Asa als een Joodse, Pruisische handelaar. Asa had meestal zaken gedaan met de kwartiermeester, de man die de bevoorrading moest verzorgen van de troepen van Sulyma. Sulyma had ooit gewild de man te spreken die grote hoeveelheden van fijn voedsel bracht aan redelijke prijzen. De Russische wachters hadden Asa naar de generaal gebracht. Na enige korte zinnen al, hadden de twee mannen elkaar gemogen. Ze hadden lang gesproken, gemoedelijk, en veel meer gedronken van de beste vodka die Asa meegebracht had naar de staf van de generaal. Sulyma had de eruditie van Asa op de proef gesteld. En Sulyma kende de Bijbel zo goed als Asa.

Het was nu niet zo gemakkelijk geweest om tot bij Sulyma te geraken. Drie officieren met meer goud op hun uniform dan Asa in zijn zakken had, ondervroegen hem vóór hij tot bij de generaal gebracht werd. Asa vertelde telkenmale hetzelfde. Hij wou een boodschap afleveren aan de generaal, en slechts aan de generaal. Ondanks bedreigingen herhaalde Asa dit, en hij bleef koppig bij zijn versie. Wanneer Asa ten slotte toch naar de tent van de generaal begeleid werd, had Sulyma eerst nors opgekeken van zijn tafel waarop grote landkaarten lagen. Hij was kwaad, omdat de partizanen bijna onzichtbaar bleven en hem toch hier en daar aanvielen. Hij herkende Asa echter, en schudde hem joviaal de handen.

‘Aha, mijn vriend de Jood,’ riep Sulyma blij uit. ‘De Jood die niet slechts een Jood is! Hoe gaat het met je? Je wou me zien? Je verbaast me. Niemand wil me hier zien! Wel, ga zitten, neem een stoel. Kom bij mij zitten! Het is tijd om wat van die goede vodka van jou te drinken! Ja, ja, ik bracht er wat van mee op deze campagne! Herinner je! Ik heb nog enige

flessen gereserveerd voor de betere gelegenheden. Sacha, haal ons één van die flessen duivelse drank, wil je?’

Sacha was de ordonnans van de generaal, een Russische reus, een luitenant gekleed als een Ukraïense Kozak in alles behalve het normale uniform van een Russische officier. Geen goud op de schouders van deze, merkte Asa op. Een echte soldaat! Asa had hem voordien nooit gezien.

Sulyma kende Asa als een man zonder franjes aan zijn zinnen, een man die steeds snel ter zake kwam. Hij hield daarvan.

Na enige woorden van Asa, riep Sulyma al, ‘uit, iedereen, weg met jullie allen! Sacha, jij blijft. Vooruit, snel, breng ons die vodka!’

De officieren van de staf van Sulyma aarzelden en trokken grimmige gezichten. Ze toonden allen heel duidelijk dat ze er niet van hielden naar buiten gezwierd te worden voor een Jood. Asa was één van de best verborgen spionnen van Sulyma, moesten ze denken. Wat de Jood kwam vertellen moest dus ook zeer interessant zijn. Ze gehoorzaamden echter met tegenzin, doch zonder morren, en ze gingen weg uit de tent.

Sulyma wuifde naar een stoel tegenover hem. Asa ging zitten. De generaal stak een pijp aan. Hij nam zijn tijd daarmee, rustig, en wachtte tot zijn ordonnans terugkeerde met de vodka. De generaal schonk de sterke drank zelf uit in drie kleine glazen. De glazen waren klein, maar Asa wist dat ze uitgedronken zouden worden in één teug en weer gevuld in kortere tijd dan woorden konden beschrijven. Sulyma vulde, dronk, en vulde opnieuw. Hij glimlachte. Hij gebruikte die tijd om na te denken, natuurlijk. Wat wou de Jood van hem? Hij plaatste zich op zijn gemak. Hij wachtte geduldig, en wanneer Asa ook niet als eerste begon te spreken, keek hij vragend naar hem. De generaal had zijn ogenblik gekozen om Asa te laten beginnen spreken.

‘Generaal,’ begon Asa, ‘herinnert u zich nog hoe, bij het begin van de Poolse opstand, het rebellenleger 66.000 geweren kon recupereren uit de arsenalen van het koninkrijk nabij Warschau?’

‘Ja, natuurlijk. Dat was slecht nieuws voor ons! Het was te verwachten, echter,’ antwoordde Sulyma, ‘en ik meen me te herinneren ook, dat 6.000 van onze geweren op mysterieuze wijze verdwenen. Volgens geruchten hadden onscrupuleuze soldaten die geweren aan Joden verkocht. Ik veronderstel dat dit slechts een verkeerd gerucht was.’

Toch keek Sulyma afwachtend naar Asa.

‘Misschien. Wat als ik u zou zeggen, dat die 6.000 geweren hier, in Samogitië, opgedoken waren?’

Sulyma ging direct rechtop zitten.

‘Die geweren zijn de eigendom van het Koninkrijk Polen,’ merkte hij langzaam op, ‘en bijgevolg eigendom van de tsar van Rusland. Wie ook die wapens nu houdt buiten het leger van Rusland, vooral als de geweren verkocht of vervoerd zouden worden in Samogitië, zou een daad van verraad begaan tegen de Russische Staat.’

Asa knipperde zelfs niet met de ogen.

Asa zei verder, ‘de partizanen van Litouwen strijden met verouderde wapens, de musketten, karabijnen, en zo verder, die ze van hun voorvaderen erfdén, de wapens waarmee ze vchten

in het Russisch leger tegen Napoleon. Wat zou er gebeuren, volgens u, wanneer de nieuwe geweren in de handen van de partizanen zouden vallen?’

‘Dat zou zeer slecht gelegen komen. Let wel, het zou de krachtsverhoudingen niet veranderen. De tsar zendt meer troepen naar Litouwen, en ook naar Polen. Zelfs met de nieuwe geweren, zouden de partizanen van Litouwen opgejaagd en uiteindelijk geëlimineerd worden. Dat is mijn prognose. Het is allemaal slechts een kwestie van tijd. En van doden.’

‘Zouden de nieuwe geweren het niet veel moeilijker maken voor de Russische troepen om de orde in het land te brengen, of niet?’ drong Asa aan.

‘Dat zouden ze doen. Over dat probleem zal ik niet liegen,’ antwoordde Sulyma, zijn hoofd in overeenstemming schuddend.

‘Nu, Asa Vincius, Asa, de Pruisische Jood, moeten we dit spel van verbergen en zoeken stoppen! Wij, jij en ik, zijn geen mannen van woorden. We zijn mannen van daden, mannen van actie. Draai niet met woorden rond de pot en rond mij. Toon je kaarten. Ik ben praktisch geboren als een soldaat. Ik kwam uit de schoot van mijn moeder met een sabel tussen de tanden. Dat is ten minste, wat mijn manschappen over mij vertellen. Mijn vader en mijn grootvader, en zijn vader, waren soldaten, krijgers, Kozakken. Als je iets weet betreffende die geweren, waar ze zich bevinden en wie ze heeft, kom dan op met die inlichting. Ik neem aan dat je voor de informatie betaald wil worden. Wat is je prijs? Vergeet niet, dat het één zaak is graan en vlees aan ons leger te leveren, maar dat geweren een heel andere zaak zijn. We spreken nu over de ergste daad van verraad, een vijand wapenen, en over de levens van vele mannen. Ik mag dan een wreed iemand, een harde bevelhebber lijken. Ik kan zonder mededogen strijden, dat geef ik toe. Weet echter, dat ik zo streng en zo strikt en zo hardvochtig handel, om de levens van mijn manschappen te redden. Misschien geloof je me niet, maar ik geef er veel meer de voorkeur aan mijn manschappen te sparen, dan hen roekeloos in de greep van de dood te gooien! Wees dus snel, Asa Vincius, wat wil je van mij, en waar zitten die verdomde geweren?’

‘Als ik u vertel waar zich die wapens kunnen bevinden, wie ze in de handen kan hebben, thans, en wanneer ze samengebracht kunnen worden, wat is die informatie dan waard voor u, generaal?’

‘Ik zei het spelletje van raden en gissen te stoppen,’ riep Sulyma uit, heel kalm maar zeer bedreigend. ‘Ik kan je in de gevangenis werpen en je bij dageraad laten ophangen. Ik kan je hier terechtstellen, hier, buiten deze tent. Er staan hier voldoende bomen in het ronde om je er tegen te plaatsen. Ik speel niet meer, Asa Vincius, mijn Jood. Zeg me wat je weet. Als er een kost is, dan zal ik wel de prijs bepalen. Nu is het ogenblik om je kaarten op tafel te leggen werkelijk aangebroken!’

Sulyma sloeg zijn platte hand op de tafel met een luide bang. Asa zat op het punt bevreesd te worden. Hij moest de spanning wat doen dalen.

Asa leunde achteruit en zei, ‘mijn prijs is goedkoop. Ik wil twee brieven van u, die verklaren dat de dragers van de vrijgeleides agenten zijn van Generaal Sulyma van Rusland, en bijgevolg niet gemolesteerd mogen worden door enige Russische soldaat voor welke reden dan ook.’

‘Ik neem aan dat je dus weet, waar de geweren liggen en wie ze heeft,’ verklaarde Sulyma.

‘Dat is zo!’

‘Ik zou je in de gevangenis moeten werpen, en je moeten martelen tot je piept zoals een klein kind,’ bedreigde Sulyma.

‘Er is een veel veiligere, snellere, zekerder en veel minder gewelddadige manier om aan de informatie te geraken, generaal, en één die ook veel beter is voor mijn gezondheid,’ glimlachte Asa.

Hij poogde met al zijn macht niet te beven vóór de open woede van de generaal. Hij hield zijn handen in bedwang. Het was een indrukwekkende poging.

Sulyma glimlachte ook.

‘Al goed,’ zei Sulyma, plots heel kalm. ‘Voor wie moeten die vrijgeleides dienen?’

‘Ik wil geen namen op de vrijgeleidebrieven,’ antwoordde Asa. ‘Ik zal u echter de namen geven, slechts voor uw oren. Eén naam zou mijn naam moeten zijn, de andere die van mijn broeder.’

Sulyma toonde zich verbaasd.

‘Aha, een familiekwestie,’ riep hij triomfantelijk uit. ‘Jij hebt die geweren niet, Asa, mijn Jood. Ik ken je. Je bent een eerlijke vent. Het is vreemd, zie je. Ik heb vertrouwen in niemand. En toch heb ik vertrouwen in jou. We dronken samen vodka. Ik ken je. Ik vertrouw je. Je kunt wel de enige eerlijke man zijn die ik ooit ontmoet heb. Ik kan je vertrouwen, voel ik wel degelijk. Dus, je broeder heeft die wapens, en hij kan niet zo eerlijk zijn! Hij kan aan de zijde van de partizanen staan. Dat is het, nietwaar? Je probeert zijn leven te redden door hem te verraden! Wel, heb ik ooit? Of is hij plots zo erg angstig geworden, dat hij je naar hier gezonden heeft? Is hij de partizanen aan het verraden? Neen. Dat is het niet. Je probeert alleen maar het leven van je broeder te redden. Daar, mijn dierbare vriend, ik heb je geheim doorbroken!’

‘Dat deed u,’ gaf Asa toe. ‘Mijn broeder deed iets heel erg doms. Is het slecht het leven van een broeder te willen redden? Zouden we geen waarden moeten koesteren boven de gruwel van deze oorlog?’

‘Het is inderdaad niet iets slechts, mijn vriend. We hebben dus het einde van ons spel bereikt. We houden dit gesprek geheim. Veronderstel dat ik je de vrijgeleides geef die je me vraagt. Die vrijgeleides zouden van jou en van je broeder Russische spionnen maken. De prijs is niet te hoog om te betalen, vind ik. Er is echter een klein probleem. Ik wil niet dat die vrijgeleides in andere handen zouden vallen. Ik wil niet die vrijgeleides door iemand anders weten gebruikt te worden, en voor iets anders dan om jouw leven en om het leven van je broeder te redden. En ik wil die geweren!’

‘Beloofd,’ ging Asa akkoord. ‘Ik zal de vrijgeleides stukscheuren zodra de zaak beëindigd is en ik en mijn broeder veilig en wel weer in Vilna zijn aangekomen. Kunnen we verder zaken doen zoals vroeger, geen speciale voorwaarden? Ik zou in de toekomst u verder willen brengen wat u en uw Russische ruitery nog nodig heeft. Ik vraag echter geen exclusief contract!’

Sulyma lachte heel luid.

‘Jij blijft werkelijk in alle omstandigheden een handelaar, nietwaar, Asa Vincius? We hebben een akkoord. Laat ons daarop drinken, hand in hand, oog in oog, en laat de duivel ons beiden bij de kraag vatten als we ons akkoord niet houden. Dat is de eed van een soldaat!’

Sulyma plaatste zijn rechterarm op de tafel, de hand in de hoogte, zijn glas naast zijn andere hand. Asa aarzelde niet. Hij had deze soldateneed nog gezien. Hij ook plaatste zijn

rechterarm en hand tegen die van Sulyma. Hij keek strak in de ogen van de generaal. De generaal zag hoe de ogen van Asa niet onzeker werden. De blik van de Jood was open en sterk. Hij had niet minder verwacht. Asa nam zijn glas vodka, hield het hoog, salueerde ermee, en plaatste het aan zijn mond. Hij dronk het heel glas in één teug. De alcohol beet in zijn keel. De generaal deed hetzelfde. De beide mannen dronken samen. De glazen hadden nauwelijks het tafelblad geraakt, of de ordonnans dan Sulyma vulde ze weer. Hij glimlachte, en dat deden ook de generaal en de Jood. Ze dronken opnieuw.

Sulyma maakte een ongeduldig gebaar naar Sacha. De luitenant kwam naast hem zitten en schonk zich ook een glas in, een glas dat als bij mirakel plots uit zijn zak verscheen. ‘Wel dan, waar zijn mijn geweren?’ wou Sulyma weten, plots ongeduldig. ‘De vrijgeleides zal je deze avond hebben. Mijn woord daarop!’

Asa aarzelde weer.

Hij had liever de vrijgeleides nu direct gekregen, vóór zich uit te spreken, vóór de generaal zijn belangrijke informatie gekregen had. Asa kon het zich echter op dit ogenblik niet meer veroorloven Sulyma niet te vertrouwen. Hij zuchtte en gaf toe, een groot risico nemend, maar vertrouwend op de eed van een soldaat.

‘De geweren bevinden zich in het dorp van Kiduliai,’ gaf Asa toe. ‘Mijn broeder is daar eigenaar van twee taveernes. De geweren zijn in de taveerne die zich het dichtst bevindt bij de veer over de Nemunas. Niet al de geweren zijn daar echter verborgen. Een laatste lading van ongeveer duizend geweren wordt thans overgebracht van Marijampol naar Kiduliai. Ik weet niet langs welke wegen. Ik weet dat de wagens Kiduliai zullen bereiken in vijf dagen van nu. U hebt nog net de tijd om met uw soldaten tussen te komen. Let echter op, generaal! Ik vermoed, en mijn informatie is, dat in vijf dagen de partizanen eveneens naar Kiduliai zullen komen om de geweren in ontvangst te nemen. Het is goed mogelijk dat u de geweren niet zult kunnen recupereren zonder een schermutseling.’

‘Weet je waar de geweren naartoe zullen gebracht worden, nadat de partizanen ze in hun handen zullen gekregen hebben?’

‘Naar het noorden toe, over de Nemunas. Naar het noorden, eerst naar het dorp Jurbarkas. De Pruisen noemen het Yurburg, omdat ze daar een kasteel van de Teutoonse Ridders hadden. Vandaar naar Taurage, naar de partizanen van het noorden van Litouwen.’

‘Naar die verdomde Tyszkiewicz,’ vloekte Sulyma, ‘of naar de prins en naar die gravin Plater.’

‘Dat is ook wat ik geloof, generaal. Ik wil het leven van mijn broeder. Niets meer.’

‘Je zult krijgen wat je verlangt, Asa Vincius. Maar je zult met mij mee moeten komen tot de voleinding van onze overeenkomst, tot ik de geweren in de handen heb. Ook, ik kan geen vrijgeleides uitschrijven zonder naam erop. Zeg me, welke moet de naam zijn op de tweede brief?’

Asa aarzelde niet langer, ‘de naam is Abraham Vincevicius!’

‘Een andere naam, bijna de jouwe, maar niet helemaal. Je vertelde me dat je een Russische Jood was, Vincius. Vincevicius is door en door een Litouwse naam. Juist hoe lang heb jij geleefd in Pruisen, Asa Vincius?’

‘Ongeveer drie jaar,’ biechtte Asa glimlachend op. ‘Ik werd officieel een Pruisische staatsburger. Toon ik u mijn papieren opnieuw? Ik was een Vincevicius van Vilna voorheen.’

Sulyma wierp zijn handen in de hoogte en kon zich opnieuw niet weerhouden te lachen. Hij lachte luidkeels, tot de tent ervan daverde. Hij eindigde in een reeks hoesten die met vodka moesten gestopt worden. Zelfs nadien bleef hij zijn hoofd schudden en glimlachen. De drie mannen bleven nog lang in de tent. Asa werd heel erg dronken die nacht.

Asa Vincius reed in een lichte galop op zijn paard, op de weg van Kaunas naar Sakiai, over Ritiniai, naar het dorp van Kiduliai. Asa vervloekte zichzelf gedurende de helft van de weg. De Russische generaal had anders wel zijn woord gehouden. Asa droeg twee verzegelde vrijgeleides bij zich. Hij had de inhoud gelezen en goedgekeurd. Generaal Sulyma had dan de brieven verzegeld. Ze boden Asa en zijn broeder vrijgeleide en hun leven, in Polen, Litouwen en Rusland.

Uiteindelijk werden toch geen namen vermeld. De vrijgeleides waren opgesteld op de dragers. Asa had moeten beloven de brieven slechts in uiterste omstandigheden te gebruiken. Maar dan, had de Russische generaal Asa gedwongen een uniform van een Russische Huzarenofficier te dragen. Asa reed nu, gekleed als een luitenant van het Russisch leger! Het uniform was bijzonder opvallend. Asa vermoedde dat de Huzaren van Sulyma in een elitekorps dienden, bestaande uit officieren van de Russische adel. Het zicht van Asa, rijdend in een Russisch uniform, leek Sulyma te bevallen als een goede grap. Hij hield Asa dicht bij zich, en lachte de hele weg telkens wanneer hij het gezicht van Asa zag.

Asa was niet gelukkig. Hij had nooit gedacht dat hij mee met het Russisch leger zou moeten rijden. Hij wou zo snel hij kon naar Kiduliai rijden, alleen, als een eenzame reiziger. Hij had in het dorp willen aankomen, enige tijd vóór de Russen, en dan het konvooi vinden, het konvooi geleid en georganiseerd door Abraham. Hij had een degelijk gesprek willen houden met zijn broeder. Hij wou hem slechts op het laatst ogenblik de vrijgeleidebrief van Sulyma overhandigen. Meer kon hij niet doen. Het was zijn bedoeling Abraham te overtuigen om van zijde te veranderen, het konvooi van de partizanen links te laten liggen. Asa zou dan met Abraham naar Vilna teruggekeerd zijn.

Abraham moest weten langs welke wegen de partizanen naar Kiduliai zouden komen. Samen, zouden Asa en Abraham dan een veilige weg kunnen vinden om erlangs te vluchten.

Nu, meende Asa, werd hij aan een kort touwtje gehouden. De Huzaren bewaakten hem. Hij was hun gevangene. Hij verkeerde ook in enig gevaar. De partizanen zouden misschien aarzelen om op een gewone burger te schieten, niet op Russische officieren. Een andere lijn van denken bracht Asa er wel toe ook te menen dat de Russen niet zouden aarzelen te schieten op een Litouwse burger tussen Litouwse partizanen! De Russen zouden ten minste niet schieten naar een Russische officier! Asa kon een bedreiging lijken voor de partizanen, maar niet voor de Russen. In elk geval, één van de twee zijden zou steeds het vuur willen openen op hem en hem doden! Was dat waarop Sulyma zo hartelijk bleef lachen wanneer hij naar Asa keek? Asa was eens te meer een soldatengrap van Sulyma!

Asa bracht zijn geest en gedachten naar meer rustige overwegingen. Hoe mooi was de natuur hier, in dit bijna godsverlaten land van Samogitië! Het weer was kalm en mild, niet te heet, maar toch helder, warm en droog. De harde, oosterse wind was gaan liggen. Asa reed naast Generaal Sulyma door mooie, afwisselende bossen gedurende uren, dan naast geel wordende weiden en velden. Het had niet meer geregend in deze streken gedurende meerdere weken.

‘Waarom is het,’ vroeg Asa zich nu af, ‘dat in de mooiste landschappen van onze wereld, de mensen zo wreed kunnen handelen tegen elkaar? Waarom, in de plaats van de landen van de geburen te beheren, niet in vrede profiteren van elkaars werk en handel? Waarom zijn de mannen steeds zo arrogant, zo dom om te strijden? Welk mooi leven kan iemand niet hebben in een kleine boerderij in deze delen van Litouwen, zijn eigen producten van het land doen groeien, en welvarend worden van wat de geest en de handen konden leveren? Waarom strijden, waarom anderen doden, en misschien gedood worden? Was het universum niet groot genoeg? Was de liefde dan niet een voldoende machtige kracht, machtiger voorzeker dan de afgunst en de haat?’

Asa reed. Na drie dagen begon hij de wegen te herkennen. Hij was hier voorheen al ooit geweest. De Russische Huzaren naderden het gebied van Kiduliai.

Asa zag Sulyma verkenners in alle richtingen uitsturen. Dat was verstandig, meende Asa. In deze oorlog, konden gevaar, gewapende conflicten, schermutselingen en zelfs veldslagen in regel, gebeuren op elk ogenblik. De gevechten werden gewonnen door die troepen die de beste, meest correcte informatie hadden over de vijand. Waar bevonden de Litouwse partizanen zich?

Waardig aan zijn gedecideerde en zelfverzekerde natuur, reed Generaal Sulyma met zijn soldaten in galop rechtstreeks het dorp van Kiduliai in. Hij veroorzaakte grote opschudding. Hij nam als eerste doel de taveerne waarvan Asa hem verteld had, waar hij dacht dat Abraham de meeste wapens had verborgen. Sulyma wou allereerst die wapens in beslag nemen, nog vóór hij enige mogelijke partizanen en bewakers van het dorp overweldigde. Asa geloofde niet dat er partizanen in het dorp zouden verblijven. Dat zou te veel aandacht hebben getrokken. Ze wisten ook niet waar de geweren en de munitie verborgen lagen! De partizanen zouden wellicht verkiezen het konvooi van wapens te escorteren naar waar Abraham hen zou brengen. Zou de onstuimige, opwindende en charmante Gravin Plater met die partizanen meerijden?

De Russische verkenners keerden weldra terug met nieuws van de partizanen. Een grote groep Litouwse ruiters had zich verzameld op de weg van Marijampol, komende van Bunikiai en van verder zuidelijk, van Volodino. De verkenners hadden een klein konvooi van wagens opgemerkt. De Litouwse, opstandige strijdkrachten leken die wagens op de weg te bewaken en te begeleiden.

Sulyma plaatste driehonderd van zijn Russische Huzaren, niet slechts bewapend met kromme zwaarden, doch ook met geweren, rond de weg die leidde vanuit Volodino.

Asa wist niet goed of de soldaten, de ruiters van Generaal Sulyma Huzaren dan wel Dragonders waren. Ze reden met de zwier en de snelheid van Huzaren, hun kleding was zo opzichtig als Huzaren gewoonlijk waren, en ze hadden de eerder korte sabels van verkenners, maar ze droegen ook karabijnen en zelfs de meer nauwkeurige geweren hingen aan heel wat zadels in holsters. Sulyma kon die mannen zelfs zo nodig inzetten als infanterie!

Sulyma zou het konvooi en de partizanen aanvallen vanuit een hinderlaag van zijn eigen keuze. Zijn hoofddoel waren de Joodse wagens, waarin de geweren konden verborgen liggen. Sulyma kon het weinig deren als de partizanen nu ontsnapten. De wagens echter, moesten de Huzaren veroveren! Dit moest gebeuren vóór de partizanen de stroom konden oversteken,

over de Nemunas, bij middel van de veer. De partizanen, als ze erin slaagden over de stroom te ontsnappen, konden de veerboot of het vlot aan de andere zijde houden, en zo hun ontsnapping verzekeren. De veerplaats was dus ook essentieel voor de Russische troepen en voor de reputatie van hun generaal. Ondertussen echter, thans, reden de Russische Huzaren het dorp Kiduliai in, met veel kreten van overwinning naar alle zijden schreeuwend. Ze sloten de wegen naar het dorp af.

Kiduliai was slechts een klein, arm dorp. De bewoners leefden vooral van de tol die betaald moest worden om de veer over te steken naar de andere oever van de Nemunas. Het dorp bestond uit zeer kleine huisjes, kleine boerderijen gebouwd met muren van gevlochten rijswerk opgevuld met leem en bedekt met lage, rieten daken. De twee taveernes stonden, de ene op de weg naar de veerpont, naar Jurbarkas, en de andere op de weg naar Mastaiciai langs de Nemunas, leidend naar het oosten. Een grote tabaksfabriek en een sigaarfabriek gaven eveneens werk aan enige mannen van Kiduliai. Die waren de eigendom van de broeder van Asa, maar niet de wijnfabriek, die wellicht de grootste aanbieder van werk was voor de dorpingen. Kiduliai nam zijn trots uit een grote, hoge, Christelijk Orthodoxe kerk, die vooral in hout gebouwd was. Asa verwachtte niet dat de Joden een Christelijke kerk zouden gebruiken om hun wapens in te verbergen. Slechts de grote taveerne, die ten noorden, kon min of meer veilig de gevaarlijke schat verborgen houden. Die taveerne was voor het grootste deel omring door een muur, omdat ze ontstaan was uit een grote boerderij van weleer.

De Russische Huzaren reden nu het dorp van Kiduliai in met groot zelfvertrouwen en vertoon van macht. De ganse bevolking werd op de punt van sabels naar de plaats gedreven net vóór de Christen Orthodoxe kerk. Mensen die weerstand boden werden aangepord met de uiteinden van de geweren of door vuistslagen. Kinderen riepen en weenden. Vrouwen knielden en snikten. De mannen bleven sprakeloos en enigszins verdwaasd in het plein staan. Ze hadden dit niet verwacht.

Wanneer al de dorpingen zo gevangengenomen werden, werden ook de mannen die geprobeerd hadden te ontsnappen door de snelle ruiters opgepakt, geslagen en ook in het pleintje geworpen.

Generaal Sulyma reed als een wrakende god rond de bevreesde mensen. Hij reed op een prachtig wit, steigerend paard. Twee van zijn mannen dreven de Joden vóór zich uit die in de noordelijke taveerne woonden, tot bij de generaal. De vrouwen kropen samen tussen een cirkel van karabijnen. De mannen moesten knielen aan de voeten van de generaal.

‘Jullie zullen aan mijn manschappen tonen waar de Poolse wapens verborgen liggen,’ bulderde Sulyma in het Russisch. ‘Als mijn mannen niet snel terugkeren om me te melden waar de wapens liggen, alle 6.000, dan zal ik beginnen jullie vrouwen en kinderen te doden. Daarna, vermits jullie me van geen nut meer zullen zijn, zal ik jullie allen doden. Ik geef jullie slechts weinig tijd!’

De menigte begon harder te gonzen, naarmate de woorden van de generaal vertaald werden en aan iedereen herhaald. Vier Huzaren duwden de Joodse mannen in de richting van de noordelijke taveerne. De andere troepen van Sulyma wachtten, al grijnzend, hun korte karabijnen in aanslag houdend, klaar om op de menigte te schieten.

Asa keek naar de generaal. Dit was niet de man die hij gekend had tijdens zijn bezoeken aan de hoofdkwartieren van Sulyma! Was het allemaal slechts een schouwspel, of zag hij een

heel ander aspect van de generaal? Asa zocht enige hoop in het gezicht van Sulyma. De oude soldaat bleef op zijn paard zitten met kalme vastberadenheid. Asa twijfelde er niet aan, Sulyma zou minstens een deel van zijn bedreiging zo nodig uitvoeren!

Sulyma moest geen dorpelingen terechtstellen. De Huzaren kwamen al terug. Ze trokken de Joden van de taveerne achter hen geboeid aan. Ze hadden de bergplaats al gevonden, en de gevulde houten kisten uit het arsenaal van Warschau. De stempels op de kisten waren herkend geworden. Sulyma had de geweren! De generaal was dan heel blij. Hij zuchtte goed hoorbaar van opluchting.

Sulyma liet later slechts een klein deel van zijn strijdkracht in het dorp achter. Met zijn andere ruiters, en nog steeds vergezeld van Asa, reed hij naar de bergplaats. De wapens lagen opgeslagen in een grote schuur. De kisten lagen onder stro, en hooi was rond hen geplaatst. Sulyma beval enige van de kisten te openen. Ze bevatten inderdaad geweren en munitie. Het aantal kisten liet toe het aantal geweren te schatten op 5.000. De onschatbare, zo belangrijke geweren voor de partizanen, waren in de handen van Generaal Sulyma!

Sulyma liet slechts enige mannen achter om de dorpelingen te bewaken. Hij liet een grotere groep achter om de schuur met de geweren te bewaken. Dan reed hij met Asa weg naar zijn plaats van hinderlaag.

De weg van Volodino liep naar Kiduliai tussen bossen van berkenbomen aan de beide zijden. De berken groeiden niet erg hoog hier, in de zandige grond. Hoge struiken vulden de ruimtes tussen de bomen. Dit was een ideale plaats om een klein leger in te verbergen. Sulyma en zijn staf gebruikten dit terrein om er volledig in te verdwijnen, uit het zicht van de weg. Asa verwachtte niet echt partizanen verkenners te zien, of mannen te paard van de groep van Abraham, om in deze delen van het Samogitisch platteland overal rond te kijken. Abraham zou geen verkenners ingezet hebben. Hij had daarvoor niet voldoende mannen. Trouwens, wie wist dat hij nu en hier kwam rijden met een konvooi wagens?

De wagens reden op een stoffige weg. Hun goed geoliede wielen draaiden in stilte. Niemand riep wat. Bevelen waren niet nodig. De Russische ruitery wachtte geduldig in het woud. Deze mannen wisten goed dat de oorlog voor de meeste onder hen slechts wachten betekende. Zolang de manschappen slechts wachtten, was ook hun leven niet in gevaar. Ze stonden op hun gemak. Het was geen probleem enkele karren, geleid door enkele Joden tegen te houden. Weinigen zagen vooruit naar de komende strijd met enige opwindende angst. Ze zouden wel snel een les leren aan die Joden en aan de lafhartige partizanen! Slechts hun Generaal Sulyma kon het sein tot de aanval geven. De mannen stonden dus kalm. Ze troostten hun zenuwachtige paarden met zachte strelingen van de handen in de nek. De dieren voelden en vreesden de komende schermutseling wel.

Asa had helemaal niet verwacht wat er vervolgens gebeurde! Niet een klein konvooi van wagens reed voorbij! Een groep van gewapende partizanen reed wild over het pad, afgelijnd door de dichte, prachtige bossen. Generaal Sulyma en Asa keken zenuwachtig naar die grote groep ruiters die aan hun ogen voorbijreden. Sulyma aarzelde. Hij zag nog geen wagens! Hij verwachtte wel dat de wagens met de geweren achter de partizanen ruiters zouden meegetrokken worden. Asa merkte een jong uitziende kerel op, die de partizanen leidde. Kon dit de Gravin Emilia Plater zijn die de haren naar verluid had afgesneden tot kort, als een

jongen droeg? Asa werd nu wel heel, zeer ernstig. Sulyma was erop gebrand om in de door de Russen gehate groep partizanen te rijden met luide kreten, om hen te omsingelen aan alle zijden met de Russische ruitery, en de partizanen zich te zien overgeven.

De chaos brak snel genoeg los! Generaal Sulyma hief zijn gekromde sabel uit de schede, en riep een luide kreet van actie en overwinning. Hij stormde plots vooruit, van tussen de bomen en uit de struiken, recht naar het midden van de Litouwse paardrijders.

Sulyma schreeuwde, 'geef u over! Geef u over! Voor Rusland en de tsar!'

Hij reed middenin tegen de partizanen en sloeg onmiddellijk twee vijandelijke strijders tegen de grond.

De partizanen werden uiterst verrast door de vele aanrijdende Russische Huzaren, die hen zo plots omringden, hun oorlogskreten riepen, en hen dwongen hun paarden te doen stoppen. Ze waren echter helemaal niet onder de indruk van het plots geweld. Een deel van hen, de ruiters vooraan, stootten nog enige ogenblikken door, tot ze beter begrepen dat ze in een hinderlaag gereden waren en onder de aanval bleven.

De partizanen vluchtten niet. Ze deden ook niet lang hun paarden stoppen. Ze gaven zich helemaal niet dadelijk gewonnen, zoals Asa tevergeefs had gehoopt. Ze vielen direct de vijand aan met getrokken sabels en gestrekte karabijnen. De volgende ogenblikken konden moeilijk door Asa beschreven worden. Hij zelf reed, wild schreeuwend, in een prangend gewoel van steigerende paarden, duellerende mannen, van trotse, Russische Huzaren en ruwe Litouwse meester-ruiters. Sabels flikkerden in de lucht. Karabijnen schoten. Die lieten witte en bruine rook tussen de bomen achter.

De partizanen op de weg werden samengedrukt, zodat hun paarden elkaar hinderden. De paarden dansten rond. Enkele sloegen uit met scherpe hoeven. Sabels klonken. Mannen vielen. Zuur ruikend, verbrand poeder vulde de lucht en beperkte het zicht.

Asa vond zichzelf strijdend tegen de partizanen. Hij verliet de zijde van de Russische generaal, zijn hoofd achter de nek van zijn paard, en hij duwde door naar de achterste rijen van de Litouwse groep, naar waar hij wist dat de wagens reden en wellicht ook zijn broeder. Hij kon de wagens wat verder zien staan. Het waren inderdaad mannen gekleed in wat leek op gewone, burgerlijke reiskleren, die de paarden menden. De slag raasde overal op het pad en ook tussen de berken door.

De Russen hadden van twee zijden tegelijk aangevallen. Ze reden onstuimig in, op en tussen de Litouwse ruiters. Ze hielden hun naakte zwaarden eerst glimmend voorwaarts, alsof die lansen waren, hakten dan en vielen rechtstreeks aan. De Litouwers waren erg verrast. Asa bemerkte hoe meerdere partizanen zeer snel vielen, bijna ogenblikkelijk geraakt door de sabels van de Huzaren. Sabels hadden door hun lichamen gestoten, of hun hoofden werden geraakt door lelijke sneden. De kromme sabels van de Huzaren sloegen en misten zelden. Paarden raakten elkaar met volle energie.

Asa ontweek die strijd. Hij was geen soldaat, geen krijger. Hij had nooit getraind met een sabel. Hij hield toch zijn wapen ontbloot, doch zwak in zijn handen. Hij reed verder, naar het midden van de schermutseling. Hij bereikte de wagens nadat hij onder meerdere zwaardslagen heen geraakte. Hij sloeg zwaardslagen af. Hij merkte iets vreemds op.

Asa herkende de wagenmenners niet als Joden! Deze mannen stonden in hun wagens recht en sloegen in op de vurige Russische Huzaren met evenveel bezieling. Ook stonden kisten hoog op de wagens, en canvassen waren strak over het geheel getrokken. Kisten met geweren zouden laag gestapeld moeten blijven wegens hun gewicht. Ze konden niet zo hoog samen geplaatst worden op één en dezelfde wagen!

Asa reed nog dichterbij de wagens. Hij bleef zware slagen van de zwaarden van de partizanen gewoon ontwijken of afslaan. Hij vocht niet terug. De opstandelingen moesten hem als een lafaard beschouwen. Hij sloeg de Litouwers van zich af, en reed verder.

Aangekomen aan een middelste wagen, sneed hij door de koorden die de lading bevestigden. Hij vond slechts hooi en stro en zachte zakken beneden. Hij duwde nochtans zijn sabel diep. Zijn staal drong diep door, zonder veel weerstand. Eenmaal kwam zijn sabel terug met een kool op de punt! Asa reed naar een andere wagen. Opnieuw vond hij slechts stro beneden, geen kisten van enige aard. Geen metaal! Hij reed naar een derde wagen. Hij vond daar keukenbenodigdheden, uniformen, vlees, zakken graan, zakken bloem, broden, kriskras op de planken geworpen.

Zelfs wanneer Asa een wagen vooraan nog opzocht en in de inhoud van de wagens zocht, vond hij geen kisten die met wapens konden gevuld zijn. De wagens brachten slechts de proviand mee voor de partizanen op een korte campagne! Ze hadden zelfs geen reserves van geweren bij! De menners waren ook geen Joden. Waar was zijn broeder?

De Russische verkenners hadden de grootste groep ruiters opgemerkt, de Litouwse partizanen. Ze hadden de wagens beladen met de geweren niet ontdekt! De wagens met de geweren reden ofwel ver achter deze groep partizanen, of ze kwamen aangereden vanaf de weg die leidde van Bunikiai naar Kiduliai, de andere weg vanuit het zuiden! De Russische verkenners hadden de verkeerde groep gevonden!

Asa spoorde zijn paard terug naar voren, naar de zware schermutseling toe. Hij reed tussen de berken om duels te vermijden. Hij kwam op een punt aan, waar hij meende Sulyma te weten strijden. Hij bemerkte inderdaad de generaal. Hij reed naar hem toe, en hielp hem even een grote partizaan af te weren. De mannen bevochten elkaar met sabels. Samen, zonden Asa en de generaal de man naar de andere wereld. De sabel van de generaal stootte door de borst van de partizaan terwijl Asa de sabel van de man zelf wegsloeg.

Sulyma, vermoeid, bloed gespat op zijn prachtig Huzaren uniform van een edelman, draaide zich naar Asa toe.

‘Is dit niet een mooie strijd, Jood? Ik ben blij omdat je ons hierin gegooid hebt. We zullen weldra deze groep verslagen hebben. Ze wijken al, kijk!’

‘Generaal, dit is fout,’ schreeuwde Asa. ‘Uw verkenners hebben deze grote groep partizanen ontdekt, de mannen die contact moesten zoeken met het konvooi wagens die de geweren brengen. Ze zagen wagens, en meenden dat die de wagens waren beladen met de wapens. Deze groep heeft inderdaad wagens meerijden, maar niet de wagens die beladen zijn met de geweren! Er zijn ook geen Joodse menners aan het ander eind! Ofwel zijn de wagens met de geweren ver achterin, ofwel komen die aangereden langs een andere weg van het zuiden, langs de paden vanaf Bunikiai. Ik ga naar die weg een kijkje nemen.’

Sulyma greep de teugels van het paard van Asa.

‘Wacht,’ riep hij, ‘wacht! Ben je er zeker van dat er geen wagens beladen met geweerstukken daar achteraan volgen? Heb je wel goed gekeken?’

‘Geen wapens! Geen Joodse mannen. Geen Joodse wagens! Geen kisten met geweren in die wagens! De mannen zijn partizanen die goed getraind zijn in gevechten. Geen Joden! Geen wagens beladen met geweren of munitie, slechts met proviand voor een groep van partizanen, van troepen op campagne. Ik ben er zeker van!’

Sulyma vloekte alsof hij al de duivels van de hel samen gezien had. Hij verbleekte. Hij keek naar links en naar rechts. Hij zag de chaos van de strijdende mannen. Hij moest deze strijd nu verderzetten en beëindigen! Zijn soldaten waren de strijd aan het winnen. Partizanen vluchtten al naar alle zijden weg en zochten zich in veiligheid te stellen in de bossen. De Joodse wagens konden zoveel partizanen niet bij zich hebben! Sulyma was er zeker van dat hij de leiders eerst had zien vluchten, voor wie hij slechts verachting kon opbrengen. Hij zou hen niet kunnen volgen en vatten. Waar zouden ze naartoe rijden? Om versterkingen te halen? Voor hem waren de geweren aller belangrijk. De partizanen pasten deze tactiek toe, aanvallen of zich verdedigen, maar in eender welke slag kon je niet winnen door naar de veiligheid te rijden. Hergroeperen en later aanvallen op een andere plaats, wanneer je kon verrassen en wanneer de waarschijnlijkheid een slag te winnen hoger leek, de kansen hoger aan je zijde lagen, was wat de partizanen steeds deden. Hier waren het de partizanen die verrast werden en in de hinderlaag liepen. Ze konden hier niet winnen, en daarom waren hun leiders gevlucht. Niemand had geprobeerd de wagens die ze meetrokken in veiligheid te brengen.

De ordonnans, de Russische luitenant van Sulyma, stond iets verder.

Wanneer die man even stilhield, riep Sulyma, ‘Sacha, ik moet weg! Ik neem tien mannen mee! Jij draagt vanaf nu het bevel, hier. Beëindig dit gevecht! Breng de wagens naar Kiduliai. Als je me niet in Kiduliai vindt, rijd dan naar de oversteekplaats over de Nemunas. Ik moet naar de weg van Bunikiai rijden, en dan ook naar de veerpont. Deze partizanengroep brengt de wapens niet die ik zoek! De wapens kunnen over die weg van Bunikiai gebracht worden! Beëindig dit gevecht hier, tot de partizanen dood of gevlucht zijn. Kom dan snel met iedereen naar de veer of naar de wegen van Kiduliai naar de Nemunas. Jij draagt hier nu het bevel!’ Sacha knikte. Hij begon al bevelen uit te delen aan zijn mannen. Meer karabijnen schoten. Sulyma draaide zijn paard. Hij schreeuwde naar de strijdende mannen. Snel stonden een dozijn Huzaren rond hem, allen te paard. ‘Volg me,’ schreeuwde Sulyma. Hij reed terug naar de weg die noordwaarts naar Kiduliai leidde.

Terwijl ze in galop reden, riep Sulyma naar Asa, ‘als de wagens met de geweren van de weg van Bunikiai komen, dan kunnen ze nu al het dorp voorbijgereden zijn. Ze zullen het lawaai gehoord hebben, de gewerschoten, de kreten van de strijd. Ze zullen zo snel als ze kunnen naar de veer voor Taurage rijden. We zullen eerst naar de veerplaats rijden. Als de wapens daar niet zijn, zullen we terugkeren naar Kiduliai. Verdomd, ik zei de verkenners uit te kijken naar wagens beladen met kisten. Die domoren hebben zich vergist van groep. Kun je volgen?’

Asa knikte zwakjes van ja. Hij was wel een goede paardrijder, maar geen Russische Huzaar, geen waaghals! De Huzaren waren geteeld om deel uit te maken van een paard! Asa kon nauwelijks zijn plaats naast de generaal bewaren. Sulyma reed ondanks zijn ouderdom – hij was ouder dan vijftig - met adembenemende snelheid. Hij liet het over aan zijn paard om

obstakels te vermijden zoals boomstronken om over te springen, of hangende takken om rond te rijden. De Huzaren achter hem jubelden met deze ongebreidelde galop.

Ze reden verder in volle snelheid dan, uit de bossen, de weg op naar Pervazninkiai, voorbij Kiduliai, naar de veerpont over de Nemunas. Het landschap veranderde terwijl ze losstormden. Moerassen heersten hier, dicht bij de rivier. De bomen werden lager, de struiken kleiner. Grasland en weiden van dunne struiken lagen rond de weg van Kiduliai naar Jurbarkas. Asa verlangde naar de eindstreep, naar de veerpont. Ze kon niet veraf liggen. Verder reden ze, zo snel als hun paarden hen konden dragen. Op deze snelheid, moesten ze eender welk konvooi inhalen dat naar de veer reed terwijl de partizanen naar Kiduliai kwamen aangereden. De zon stond hoog en heet in een wolkeloze hemel. Waar was de oversteekplaats? Zou een boot daar wachten, opdat de lading zou kunnen overgeheveld worden op de boot, en daarna naar de andere zijde gebracht? Asa hijgde.

Plots zag Asa een grote stofwolk uit de weg rijzen vóór hem. Ze hadden de wagens bereikt, nam Asa direct aan.

Generaal Sulyma spoorde zijn paard nog sneller vooruit. Hij riep een overwinningskreet. Hij ook meende nu de laatste zending van geweren te kunnen bereiken vóór ze de Nemunas konden oversteken. Meerdere Huzaren reden dan hels voorbij Asa. De jacht was open, met meer vuur en dringendheid. Ten slotte reed ook Generaal Sulyma zo snel, dat Asa niet meer kon volgen.

De veerpont lag nabij! De wagens konden toch nog de stroom bereiken en de Russische groep ontvluchten. Asa reed nu praktisch achter de laatste wagen van het konvooi. Hij zag een zestal wagens en enige ruiters, doch niet meer dan tien mannen in totaal. Hij merkte oorlokken op die in de wind fladderden, langs het hoofd van enkele wagenmenners. Dit, inderdaad waren de wagens, gemend door Joden!

De groep ruiters vóór Asa moest de gewerschoten van de hinderlaag op de weg naar Pervazninkiai gehoord hebben. De leider van het konvooi had zijn mannen aangepord en de wagens op volle snelheid naar de Nemunas gericht. Asa bemerkte een man vooraan, tussen de Joodse ruiters, die van achter er kon uitzien als zijn broeder. Asa was er niet zeker van, dus probeerde hij ter hoogte te geraken van die man. Zijn paard liep aan het einde van zijn krachten. Binnenkort zou het dier ineenstuiken! Het had een grotere inspanning geleverd dan alle andere paarden, die ook jonger waren, en veel beter getraind. Asa spoorde zijn paard woedend verder.

De veerplaats kwam in zicht. Het was geen grote veerpont! Asa kon ook geen boot of groot vlot in het water zien liggen, maar een platte boot of een vlot kon verborgen liggen achter de oever. Een houten structuur liep enige voeten lang het water in. Die bestond slechts uit enige dikke, houten balken, die in de oever geslagen waren en in het water, bedekt met zware houten planken om een primitieve vloer te vormen waar een boot of vlot passagieren en ladingen kon lossen of opnemen. Hekkens, ook in hout, beschermden de zijden van de vloer. Een bouwvallig veerhuisje, niet meer dan een kleine, houten hut, gebruikt door één man in de winter voor de bewaking, stond terzijde, links van de veerplaats. Aan de andere zijde daalde een grotere vloer rechtstreeks het water in. Dat was een aanlegplaats voor een groot vlot! Een vlot kon wagens houden, hier, en over de Nemunas getrokken of geduwd worden. In de

winter, wanneer de stroom bevroren lag, konden niet al te zwaarbeladen wagens van hier naar de andere zijde rijden over het ijs.

De Russische Huzaren waren bijna alle wagens voorbijgestoken. De zaak van de Joden was nu wanhopig. Nooit konden ze nog de oever bereiken vóór de Huzaren, nooit konden ze nog de wagens ontladen en op een boot plaatsen. Nooit konden de wagens nog op een vlot geraken. Toch reden de Joden zeer snel door. Waarop hoopten ze? Hun zaak was verloren! Geen boot en geen vlot lag klaar!

De Huzaren hielden hun paarden abrupt in. Ze stopten net vóór de veer, en vormden een menselijke barrage. De wagens konden in die mannen rijden. Maar die Russen, inclusief Sulyma, hadden hun karabijnen en geweren aan de schouder gebracht. Ze hadden hun geweren opnieuw geladen.

Generaal Sulyma gaf geen waarschuwing. Hij riep zeer luid, ‘vuur!’

Een wolk van verbrand poeder vulde de lucht net vóór de veerpoint, terwijl de Joodse mannen de wagens nog snel vooruitstuurd. Het hart van Asa brak bijna. Hij was iets meer links van de wagens gaan rijden. Juist vóór de Huzaren het vuur zouden openen, was hij verder naar rechts uitgeweken. Hij keek angstig naar die zijde. Het konvooi reed recht in de lijn van de kogels. Meerdere wagenmensen en ruiters, onder wie de voorste menner, zakten uit de wagens.

De wagens rolden nog verder. Paarden vielen plots. Een wagen zonder menner reed recht in op de Huzaren, stormde de mannen omver en terzijde, bleef dan rollen tot aan de houten structuur van de veer. Het was een ellendige, arme hoop, te kunnen ontsnappen aan de Russen. De wagen sloeg tegen de houten zijhekkens en dan langzaam, langzaam, kwam de houten massa tot stilstand en sloeg over met een verschrikkelijk lawaai van gebroken, versplinterd hout. Brokstukken vlogen hoog.

De tweede wagen probeerde het wrak te ontwijken. Die wagen reed dus in volle snelheid tegen het veerhuisje, brak doorheen de wankele, dunne, houten wand, gleed verder, verloor een wiel, en draaide om als een volledig gebroken voertuig. Chaos was het resultaat. De paarden waren ernstig gekwetst. Ze hinnikten van de pijn. De kar kwam eveneens tot stilstand. Weer kon een luid gekraak van brekende houten balken gehoord worden. Splinters werden hoog geslingerd en in de paarden. De dieren vielen tussen de resten van de wagen.

De derde wagen reed ook nog door. De menner was al van de bank geslagen. De wagen botste recht tegen de andere twee en dan verder het water in. Deze wagen versperde de weg naar de veerpont volledig. De wagen reed op de twee eerste karren in. De paarden poogden nog te springen, en braken hun poten. Deze wagen ook draaide om, terwijl ze insloeg tegen de andere. Weer kwam een weezinwekkend lawaai van gebroken hout. Kisten vlogen hoog naar boven, tot boven de andere wagens. Een man werd eveneens hoog gesmeten en viel zwaar neer, al schreeuwend. Hij bleef liggen en jammerde niet meer. Kisten kwamen naar beneden, vielen, rolden verder, vlogen open, en sloegen hun inhoud van geweren en bajonetten overal op de houten vloer van de veerplaats.

De laatste wagenmenners hadden het gevaar begrepen. Zij probeerden wanhopig hun wagens op tijd te doen stoppen. Ze trokken, rechtstaand en achteruit leunend, uit al hun macht aan de teugels van de paarden. Ze realiseerden zich wel dat hun rit hier in elk geval beëindigd was. Wanneer die wagens stopten, rechts van de veerplaats, gebruikten de mannen de beweging van hun wagen om in de Nemunas te springen. Het was moedig geprobeerd, maar ze ontkwamen hun lot niet. De mannen werden wel hoog in de stroom geslingerd, en ze verdwenen in de langzame golfjes van de kalme stroom. Ze doken mooi het water in, hun hoofden braken weer door het water naar de lucht, en ze begonnen te zwemmen naar de andere oever. Ze hoopten al zwemmend te kunnen ontsnappen. Twee Huzaren herlaadden hun geweren. Ze namen doel. Ze schoten. De ruggen van de mannen strekten zich even recht uit het water. Het water kleurde wat rood, en de mannen zakten onder de golven. Ze kwamen niet meer naar boven!

In die algemene chaos stapte Asa nu ook van zijn paard. Wit schuim stond rond de muil van het dier en druppelde naar de grond. Het paard hijgde zwaar. Asa bond het dier vast aan een lage boom vóór de veerpont. Hij had een ruiter zien vallen, de ruiter naar wie hij al zijn aandacht gevestigd had. Was dat zijn broeder? De man was eerst neergezonken in zijn zadel, en hij had naar zijn been gegrepen. Dan was hij gevallen en was hij van de oever gerold, maar weg van de schoten die nadien nog vielen.

Geen acht nemend van wat er nog verder bij de veer plaats vond, liep Asa naar de plaats waar hij meende Abraham te hebben zien vallen. Hij liep naar beneden, naar de stroom, naar de plaats waar de grond begon te dalen naar het donker water toe. Hij zag een man liggen, zijn gezicht in het vloeiend water. De man moest het bewustzijn verloren hebben. Asa stapte voorzichtig verder, naar beneden, zo snel hij durfde en kon. Hij herkende dan de klederen. Hij had die al voorheen gezien, gedragen door zijn broeder te Vilna. Hij draaide de man rond, zodat die niet meer met zijn gezicht in het hier modderig water lag van een kleine baai in de Nemunas. Asa keek in het bevuild gezicht van zijn broeder.

Abraham was een zware man. Asa had het zeer lastig om zijn broeder hoger op de rivieroever te trekken. Abraham kon niet langer dan een minuut in het water gelegen hebben. Hij ademde nog. Rood bloed gulpte echter uit een wonde in zijn been. Abraham was bewusteloos geslagen door de ongecontroleerde val van zijn paard, de oever af. Hij was niet dood. Asa zou geen *Kaddish* moeten prevelen over het levenloos lichaam van Abraham.

Asa gaf niet om wat er verder en hoger op rond hem gebeurde. Hij keek naar de wonde van zijn broeder. Hij gebruikte zijn mes om de broekspijpen van Abraham open te snijden rond de wonde in het linkerbeen. Asa hoorde dichtbij een verschrikkelijk, rauw geluid van een dier in pijn. Hij keek op, en zag het paard van zijn broeder wat verder ook in het gras liggen. Het dier sloeg uit met zijn poten. He gleed naar beneden, naar het water toe.

De kogel van een Huzaar was door het been van Abraham geschoten en had het paard van Abraham zwaar verwond. Het dier was aan het sterven, maar kon op Asa en Abraham nu inslaan.

Een Huzaar moet van boven af het paard in doodspijnen hebben zien uitslaan, want een nieuwe kogel dring in het hoofd van het dier. De poten stopten met slaan. Het paard lag stil.

Asa keek weer naar zijn broeder. Hij scheurde een stuk van zijn wit hemd af, en bond dat rond het been van Abraham. Hij bond het hoger dan de wonde. Hij drukte op het verband, tot

het bloed stopte en veel minder doorsijpelde. En nog het laatst, stollend bloed, zou de wonde dichten, meende Asa. De kogel die door het been was geschoten moest rood van de hitte geweest zijn. Het had de wonde van binnen moeten branden en zo reinigen, maar de wonde nog meer dichten door vuur was de beste manier om de wonde af te sluiten van de lucht. Abraham lag stil en nog steeds bewusteloos. Hij bewoog zich niet.

Asa stond recht. Hij moest Abraham wegtrekken van de Russische soldaten. Maar hoe? Hij voelde zich machteloos.

Op dat ogenblik, stopte een paardrijder naast Asa. Asa greep naar zijn sabel, klaar om het in het hoofd van de Huzaar te slaan. Op het laatste ogenblik merkte hij dat hij opkeek naar het verweerde gezicht van Generaal Sulyma.

‘Wel, Jood, ik neem aan dat je ten slotte je broeder toch hebt gevonden. Ik dacht dat ik naar de man moest gaan kijken die zoveel geweren naar de partizanen wou brengen!’

‘Ik vond hem. Ja, generaal, dit is mijn broeder. Hij is gewond. Hij kan u geen kwaad meer verrichten. Ik moet hem wegbrengen van hier. De wonde moet behandeld worden.’

Sulyma knikte. Hij keek rond. Hij sprong van zijn paard. Hij keek naar Abraham en naar wat Asa al gedaan had aan het been van zijn broeder. Sulyma knikte weer.

‘Mijn vriend,’ besliste Sulyma na enkele ogenblikken, ‘ik heb wat ik absoluut wou hebben. Ik heb de geweren. Alle geweren! Ik sta bij je in de schuld. Het zou beter zijn als slechts weinige mensen zich jou en je broeder hier zouden herinneren. Je hebt mijn vrijgeleides. Ik kan die nu van je afnemen, maar ik ben niet een eerloze man. Ik ben een soldaat. Jij en je broeder, jullie moeten hiervandaan, verdwijnen, nu. Ik stel voor dat je die broeder van je naar de taveerne aan het andere eind van het dorp zou brengen. Ik zal er mijn soldaten van weerhouden daar verder rond te neuzen. Ik zal het bevel geven dat die taveerne niet mag betreden worden. Je kunt daar blijven gedurende ten hoogste nog twee volle dagen, vanaf morgen. De derde dag mag je niet meer in Kiduliai zijn. Dat is de voorsprong die ik je kan geven. Twee dagen is alles wat ik je kan verlenen. Je zult je broeder van hier naar Kevno, naar Kaunas moeten brengen. Volg de Nemunas. Die weg zal ook vrij zijn. Je zult betere dokters vinden te Kaunas dan de herbergier is. Brand de wonde dicht in de taveerne, aan beide zijden, ongeacht hoe hard ook je broeder schreeuwt van de pijn. Dat is het beste wat kan gedaan worden!’

Sulyma stond hoger.

Hij zei nog even verder, ‘ik dank je, Asa Vincius. Je bent een ware patriot van de Russische zaak. Je bent een man die trouw is aan zijn woord. Ik zal je niet vergeten. Je zult altijd welkom zijn in mijn tent en in mijn huis. We zullen nog wel zaken doen, samen, enige tijd in de toekomst. Niet in geweren, hoop ik!’ grijnsde Sulyma.

Tot de verbazing van Asa schudde Sulyma de hand van Asa.

‘Kom goed thuis, ongekwetst, mijn vriend. Ik zal je nu helpen die man op je paard te plaatsen. Rijd langzaam! Dat paard is bijna dood van vermoeidheid. Fijn dier! Onthoud goed, Asa, twee dagen heb je! Niet meer! Daarna moet ik dit dorp afbranden. Ik zal de dorpingen niet doden. Zorg dat je uit de zuidelijke taveerne bent vóór zonsopgang de derde dag. Maak niet dat ik die vrijgeleides die ik je gaf zou willen verloochenen of er spijt van zou moeten krijgen!’

Asa knikte. Hij nam Abraham bij de schouders. Sulyma greep de benen. Samen strompelden ze even verder, de oever op, naar het paard van Asa. Ze hieven Abraham op het paard. Asa spong in het zadel achter zijn slap hangende broeder.

‘Een zware man, je broeder,’ hijgde Sulyma. ‘Eén die goed leefde. Waarom, in ‘s hemelsnaam, moest zo iemand zich mengen in onze oorlog? De Joden zouden onze oorlogen niet moeten strijden. Jullie zijn daar toch te slim voor.’

‘Hij meende een Litouwer te kunnen zijn, niet slechts een Jood,’ zei Asa. ‘Hij wil een vrije man zijn, gelijk aan alle mannen. De wapens, hoopte hij, konden van hem iemand maken die tot nog wat anders behoorde dan tot alleen maar een godsdienstige gemeenschap. Hij rekende op de dankbaarheid van de Litouwers.’

‘Reken nooit op de dankbaarheid van anderen,’ filosofeerde Sulyma al hijgend.

Asa en Generaal Sulyma duwden Abraham beter en dieper vooraan in het zadel. Asa nam de teugels over.

Hij gaf een laatste, dankbare groet.

‘Dank u,’ volstond. Ze waren mannen van weinig woorden, die Jood en die Rus.

Asa deed het paard langzaam de weg terug naar Kiduliai nemen.

Sulyma keek enige tijd Asa achterna. Asa liet zijn paard stappen, niet sneller lopen. Het dier wandelde langzaam, het hoofd gebogen, de weg terug naar Kiduliai, de wrakken van de wagens achter zich latend. Meerdere Huzaren keken naar hun generaal.

Sulyma schudde het hoofd, ‘waar kijken jullie naar? Vergeet hen! Dat waren mijn mannen! Niemand mag hen raken!’

De mannen grijsden. Hun generaal was slimmer dan de meesten. Hadden zij de geweren niet? En niemand anders!

Asa verdween achter een bocht in de weg.

Sulyma schudde zijn hoofd weer.

Hij dacht, ‘wat een sentimentele domoor ben ik soms! Ik bewonder steeds moedige mannen, of ze nu vriend of vijand zijn. Waarom moet ik zo zijn?’

Hij keerde zich om, graaide met zijn rechterhand door zijn haar en begon weer bevelen uit te delen.

Zijn mannen konden twee van de wagens recht duwen. Daarna vonden ze twee paarden die de karren konden trekken. Ze keken naar de kisten en naar de geweren. Ze laadden de wagens vol. De geweren en de kisten zouden niet ver moeten geraken, op een goede weg. Kiduliai lag nabij. Sulyma wou de geweren, de munitie en de bajonetten samenbrengen op één punt, in de schuur die de schuilplaats van Abraham Vincevicius was geweest. Die boerderij had muren van steen, zodat Sulyma ze kon verdedigen tegen meer partizanen. Sulyma moest zijn schat nu bewaken en houden tegen troepen van Litouwse partizanen. Hij moest snel boodschappers uitsturen om de rest van het Russisch leger naar Kiduliai te krijgen. Hij had andere zorgen aan zijn hoofd, nu, dan twee Joodse mannen!

Asa bracht zijn broeder naar de meest zuidelijke taveerne, aan het ander eind van het dorp.

De Joodse herbergier was meer dan verbaasd Asa te zien komen binnenrijden, onaangekondigd, met de eigenaar van zijn taveerne over het zadel van het paard hangend.

Dit was Joods territorium. De herbergier was een Jood. In vele dorpen van Samogitië en in de streken rond Marijampol, bestond de meerderheid van de bevolking uit Joden.

De herbergier bracht Abraham naar een propere kamer. Hij liet de man van Vilna gewoon op het bed vallen. Hij sprak Jiddisch met Asa. Hij legde eenvoudig uit dat er geen dokter was in Kiduliai. Asa zou het best zijn broeder naar Kaunas brengen. Asa kon hier van klederen wisselen, naar burgerlijke kledij. Een Jood in een Huzarenuniform was voorzeker een spion! De herbergier kon Asa een lichte koets geven om Abraham zo comfortabel mogelijk naar de stad te brengen.

‘Dat weet ik allemaal, en ik vind dat ook het beste,’ zei Asa. ‘Abraham zal je betalen. Maar ik kan hem niet op de weg meenemen zoals hij nu is. De wonden moeten eerst volledig gereinigd worden, gebrand en gesloten. Slechts dan kan ik hem vervoeren. Is er soms een barbier in het dorp, iemand die minstens de basis kent van chirurgie en de behandeling van wonden, om naar Abraham te kijken?’

‘Mijn vrouw bezit die kunde. Ze kan de wonde wassen, ze reinigen, ze toebranden als dat nodig mocht zijn. Ze heeft de werktuigen. Misschien slaagt ze er zelfs in de koorts te beheren, want koorts zal onvermijdelijk komen. Daarna kunt u verder rijden naar Kaunas.’ ‘Ik moet uit Kiduliai verdwijnen binnen de twee dagen,’ gaf Asa. ‘Roep uw vrouw, en zeg haar er het beste van te maken. Je zult beloond worden.’

Asa begon in een eerder wanhopig gemoed te geraken op dat ogenblik.

De echtgenote van de herbergier was een kleine, plompe vrouw met een aangenaam, vriendelijk gelaat. Haar heldere, grijze ogen priemden door Asa heen. Ze bracht een dienstertje met zich mee, een jong meisje van vijftien, haar dochter. De vrouw duwde Asa zachtjes de deur uit. Asa bleef staan in de gang, naast de kamer. De dochter van de vrouw ging de kamer in, en weer uit. Ze bracht even later water aan, dan handdoeken en zeep, een schotel met kruiden. Ze bracht nadien nog soep en andere brouwsels, en veel wit linnen. Wanneer het meisje voor de zoveelste maal met propere handdoeken voorbij Asa kwam, durfde hij te vragen, ‘is mijn broer wakker?’

Het meisje knikte en glimlachte. Asa voelde zich al wat opgelucht. Het meisje ging een andere kamer in, en sleurde met enige moeite een zetel uit. Ze toonde de zetel in de gang met een hand, daarbij Asa uitnodigend het zich wat gemakkelijker te maken. Asa gehoorzaamde.

Na een paar uren kwamen de vrouw en haar dochter samen uit de kamer. In haar beste Jiddisch zei de vrouw tot Asa, ‘hij is beter. Hij heeft het bewustzijn weergevonden. Hij sloeg wild uit in zijn slaap. Hij is een gestoorde man. Hij zou vrede moeten zoeken met zichzelf. Ik moest hem intomen. De crisis is nu over, denk ik. Hij zal leven. Ik moest hem aan de beide zijden van zijn been branden, doch slechts een beetje. De kogel vloog recht door zijn been. Weinig vlees is stuk gereten. Hij schreeuwde heel wat. Een betere dokter zou naar hem moeten kijken en uitvissen of zijn beenderen geraakt zijn. Ik meen van niet. Ik vond geen gebroken beenderen, ook geen kleine stukjes. Hij kan in de toekomst enigszins mank lopen. Dat is alles. De volgende uren zullen cruciaal zijn. Ik gaf hem kruiden te drinken en extracten van de schors van berkenbomen. Dat kan de koorts doen dalen. Hij zal nu slapen. U kunt binnen in de kamer wachten, maar raak hem niet aan. De wonde zal niet etteren, hoop ik ten minste. Als dat toch gebeurt, als zijn been begint te rotten, dan moet u zo snel mogelijk Kaunas bereiken en een goede dokter vinden. In dat geval kan hij zijn been verliezen. We kunnen niets anders doen dan het beste te verhoppen.

Als de koorts daalt tegen morgenavond, dan stel ik voor dat u vóór zonsopgang de volgende dag zou vertrekken. Het is beter hem zo snel als mogelijk bij een echte dokter te brengen. Hij

weet wat er met hem gebeurde. Hij zei me niet veel. Hij ligt in grote woede. Zijn woede vreet hem van binnen op. Er is een grote hartstocht en grote woede in deze man. U kunt met hem spreken. Niet voor lange tijd. We zullen hem nog meer soep en kippenbouillon brengen en kruiden in zowat een uur. Mijn dochter zal die brengen. Dan zou hij weer moeten slapen. De kruiden in de soep zullen dat veroorzaken.

Ik zal morgenvroeg terugkomen. Tot dan kan ik niets meer doen. Zijn been was proper, zelfs opmerkelijk proper, toen hij geraakt werd. Dat maakt een groot verschil. Ik meen dat hij dit zal overleven. Hij zal zijn been wat blijven trekken, nadien, want spieren werden geraakt. We moeten bidden.'

Asa knikte weer. Hij zei niets. Hij ging de kamer in. Abraham lag in bed met naakte, behaarde borst, één been onder de dekens, het gewond been erboven. Het been was omwonden. De windsels waren wit en proper. Asa was tevreden. Hij nam de enige stoel in de kamer, en ging naast zijn broeder zitten.

'Dat verdomde wijf brandde me! Ze deed me heel erg pijn! Het zijn altijd de vrouwen die mij het meest pijn doen!'

Abraham vloekte en klaagde. 'Ze brandde me tweemaal! Haar soep was smakelijk. Het brouwsel dat ze nadien in me goot was bitter. Wel, broeder, we moeten elkaar zo weerzien. Wat moet ik je nu noemen? Redder of verrader? Met jou weet men nooit aan wat men zich kan verwachten, nietwaar?'

'Waarschijnlijk beide, ja,' antwoordde Asa een beetje hardvochtig. 'Je weet hoe ik over de Russen en de Polen denk. Dit is niet onze oorlog. De Polen, zowel als de Russen, beschouwen ons als vreemdelingen in hun landen. Dit is hun land. Ze zijn alleen maar in dispuut over wie er zou moeten over regeren. Het is niet ons land. Kan het een Jood schelen wie hier regeert? Waarom een zijde kiezen, wanneer een zijde ons zo lange tijden geweigerd werd door beide, en ook de gewone rechtvaardigheid? Ik ben nu een Pruisische staatsburger. Ik herhaal, dit is niet mijn oorlog.'

'Waarom dan, kwam je tussen?' riep Abraham kwaad. 'We zijn niet bepaald grote vrienden! Je hebt mijn zaken gedwarsboomd. Je deed me zeer veel geld verliezen.'

'Je bent mijn broeder. Had je die wapens aan de partizanen geleverd, dan zou de oorlog in deze streken, in Samogitië, rond Vilna en in Litouwen nog veel langer kunnen duren. De Polen kunnen deze oorlog niet winnen! Jij, onder alle mannen, zou dat moeten weten! De Russische tsar heeft veel meer middelen tot zijn beschikking, veel meer manschappen, veel meer goud, veel meer wapens, en betere legerleiders. Geen enkele buitenlandse mogendheid steunt de Poolse opstandelingen. Een land zoals België kan zijn onafhankelijkheid bekomen, omdat een Duitse edelman een hoge standing geniet in Engeland. Leopold van Saksen-Coburg moest een kroon krijgen. Is hij niet getrouwd met een Engelse prinses? Niet zo voor Polen en Litouwen! Polen is te groot en te belangrijk in Europa. Rusland ook, is te machtig. Rusland is nodig als een bondgenoot tegen Duitsland voor de andere Westerse mogendheden. Niemand zal Polen steunen. Wij, Joden, zouden niet verloren zaken moeten dienen, zaken van mensen die ons nooit wilden erkennen als volledige, gelijke staatsburgers, en die hun voornaamste steden sloten voor ons. We zijn niets verschuldigd aan Polen. We zijn niets verschuldigd aan Rusland. Die twee staten hebben een groot deel van hun welvaart te danken aan de Joden. Het is beter de zijde te kiezen van de potentiële en meest waarschijnlijke overwinnaar, eerder dan de waarschijnlijke, toekomstige verliezer!'

‘Ik koos voor de verkeerde zijde, dus. Dat is wat je me verwijt. Misschien deed ik dat. Wat weet jij af van mijn motieven?’

‘Was het ten gevolge Leah en uit angst dat je naar Pruisen verhuisde?’ vroeg Abraham direct daarna.

‘Deze oorlog zal snel genoeg voorbij zijn. Dan zullen we weer Joden zijn,’ voegde Abraham na een tijdje toe.

‘Nee, geen vrees bij mij,’ wedervoer Asa. ‘Ik dacht dat het aangenaam kon zijn te zeggen, “ik ben een Pruisische burger” eerst, en slechts daarna, “ik ben een Jood,” niet andersom.’

‘Zei ik nu wel de volledige waarheid?’ vroeg Asa zich af.

Had hij ook niet een grotere afstand willen leggen tussen Leah en zijn broeder, de eeuwige verleider? Was hij naar Thorn verhuisd uit afgunst, en omdat hij vreesde dat Abraham ten slotte toch nog Leah kon veroveren? Nee, niet uit jaloersheid. Leah was van hem. Nee Leah was van niemand. Toch vond hij vrede door Leah ver van Abraham te weten.

‘Wat gebeurde er werkelijk, eerlijk nu, tussen jou en Leah?’ vroeg Abraham, alsof hij de gedachten van Asa giste. ‘Ik nam nooit wat je vroeger beweerde voor waarheid. Heb je met haar gesproken, achter mijn rug, zonder dat ik van iets wist? Hoe, eigenlijk, verleidde je haar? Nadien dacht ik, dat ik je niets meer schuldig was!’

‘Het ogenblik dat ik door de deur van onze zaal in Gaono stapte, realiseerde ik me al, dat ze het ideaal beeld was, diep verborgen in mijn geest, een beeld dat ik zelfs niet in mijn dromen gevormd had, een beeld dat voor mij volledig en onbewust moest bestaan hebben, maar waarvan ik me helemaal niet bewust was. Het beeld kwam toen naar de oppervlakte en werd realiteit. Geen woorden waren nodig. Het was het beeld van de ideale vrouw voor mij. We wisselden niet meer dan enige banale woorden uit, en toch zette de intimiteit zich toen al in tussen ons. We waren onvoorwaardelijk en onwrikbaar verbonden. Wat ik vroeger al gezegd heb was de absolute waarheid.’

‘Mijn ideale vrouw bestond uit borsten en billen,’ grijnsde Abraham. ‘Alle vier dik. Elzbieta was mijn ideaal en een zeer reëel ideaal, van bij de aanvang. Maar ik verbeterde mezelf niet met haar. Dat doe ik nog steeds niet. Leah was allemaal ogen en verstand. Ik voelde hoe het leven met haar zuiverder en waardiger en rechtschapen kon worden. Ze leek mijn enige kans op een beter leven. Wanneer ze me weigerde, was het alsof ik weer in de smerigheid geworpen werd. Ik ging terug naar Elzbieta. Ik veronderstel dat jij en Leah mijn gevoelens erg kwetsten, me verwierpen voor de man die ik was. Mijn echte natuur, wie ik was, werd aanzien als rotzooi, als afval, als iets smerigs. Ik heb nooit een groter trauma beleefd. Ik haatte je daarvoor. De tijd heelt, neem ik aan!’

Asa knikte. Hij antwoordde niet. Alles was gezegd. De dingen stonden zoals ze waren. Hij zei niet dat hij ook Vilna had willen verlaten om Leah uit het bereik van Abraham te halen. Het was beter zo. Beter voor Abraham ook.

‘Je zou moeten oppassen,’ merkte Abraham op. ‘Je bent een eerbare en een eerlijke man. Je denkt dat anderen ook eerlijk en eerbaar zijn. Ze zijn dat niet. Ik ben dat niet. Je behoort echter tot mijn familie.’

Asa keek slechts naar zijn broeder met grote, droevige ogen.

Abraham zweeg even. Dan keerde hij zijn hoofd weer naar Asa.

‘Die verdomde vrouwen! De vrouwen domineerden mijn leven. Eerst verleidde Elzbieta mij naar de Poolse zaak. Dan verleidde die andere furie, die Emilia Plater, me naar de Litouwse onafhankelijkheid. Ze is een merkwaaardige vrouw, weet je. Je zou haar moeten leren kennen. Ze zou je in geen tijd helemaal rond haar vingertje draaien. Dan was er nog Leah. Mijn Leah! Jouw Leah. Met haar, had alles zo verschillend kunnen worden. Ik zou de noodzaak niet gevoeld hebben een zijde te kiezen. Ik werd verliefd op haar bij het eerste zicht. Ze was toen ook al van mij. Je stal haar van mij. Dat was niet lief. Ik haatte je ervoor, weet je!’

‘Ja, dat wist ik,’ antwoordde Asa koel, rationeel, hoofd hoog, zoals hij altijd gehandeld had met zijn broeder. ‘Leah en ik werden dadelijk verliefd op elkaar. Het gebeurde gewoon. We berekenden niet. Er was ook niets dat we ertegen konden doen. Waarom dan onze gevoelens weigeren? Het huwelijk tussen jou en Leah was bepaald zonder dat zij er echt in betrokken werd. We volgden slechts onze gevoelens voor elkaar. We werden meegesleurd. Onze unie is een succes. We zijn gelukkig. Ik kan geen spijt tonen voor ons huwelijk, me niet verontschuldigen, aan niemand. Het mag nu wreedaardig klinken, maar ik ben slechts open en eerlijk. Je bent mijn broeder. Het spijt me wel voor jou, dat je de liefde niet gevonden hebt.’

‘Oh, maar ik vond wel mijn soort liefde,’ lachte Abraham ruw.

Hij hoestte en vroeg naar water. Asa overhandigde hem het glas dat naast Abraham op een kleine tafel stond. Hij liet zijn broeder drinken. Daarna nam hij weer het glas van hem over.

‘Alle hemels,’ riep Abraham uit. ‘Ik weet wel wat liefde is! Ik houd van Elzbieta. Ik houd van Emilia. Ik houd van Abi, van allen op een andere manier. Ik vrees dat zij ook van mij houden, allen op een andere manier. Wel, misschien niet Emilia. Ik ben niets voor Emilia, slechts een instrument dat ze tijdelijk gebruikt. Wat die vrouw allemaal niet zou doen om maar te krijgen wat ze wil! Ik weet goed wat de liefde is, broeder, en ik ook heb bemind en werd bemind door meer vrouwen dan je ooit zult weten. De liefde die ik kreeg is zeer verschillend van de liefde die jij bezit. Ik denk dat ik Leah kan beminnen op jouw wijze, broeder! Maar ik kreeg de kans niet!’

‘Moeten we dan vijanden blijven ten gevolge de liefde?’ vroeg Abraham even later.

‘Niet voor wat mij betreft,’ schudde Asa het hoofd. ‘Je bent mijn broeder. Voor mij betekent dat heel wat. Ik weet echter niet goed wat dat is en wat het betekent. Zoals ik niet goed begrijp wat alle familiebanden betekenen. Maar ze bestaan wel, heel reëel. En de liefde die mij en Leah bindt is ook zeer reëel en waar.’

‘Ik begrijp het. Passie en rede, dat is wat we zijn. Let op, broeder, passie en rede liggen in ons beider bloed. Wie weet welke van die twee het meest zal uitgedrukt worden in je kinderen? Familiebanden, ten slotte, zijn toch sterk, broeder. Dat is waarom je hier bent. Ik ben een domoor! Ik ben Abraham Vincevicius! Slim en sluw, zo erg gepassioneerd, en zo rijk. Abraham Vincevicius! Klinkt dat niet goed? En niettemin het slachtoffer en de speelbal van velen! Toch bewonderen ook velen mij. Je naam veranderen kan niet veranderen wat zich in je bloed bevindt, broeder, in mijn bloed ook, en in het bloed van onze kinderen.’

‘Je bent alles wat andere mannen willen zijn,’ gaf Asa toe, ‘maar je bent het meer hartstochtelijk en meer ijverig. Je levenskracht en de macht van je persoonlijkheid zijn sterker dan in eender welke man die ik ken. Je bent een merkwaaardige man. Je zult blijven leven, ook na Kiduliai.’

‘Jij, in een zeer speciale, rustige wijze, bent ook een merkwaardige man, Asa Vincius. Waarom in godswil, moest je tussenkomen in mijn overeenkomst betreffende de geweren? Plater en de edellieden rond haar, hadden me een fortuin beloofd voor de wapens. Nu ben ik bijna geruïneerd! Plater zal me nooit willen betalen. Je verbrandde me bij de partizanen van Litouwen, bij de Polen en bij de Russen. Wat moet ik nu doen? In het versteek gaan, me verbergen? Ik wil me niet gaan verbergen in Pruisen! Elzbieta zal me niet volgen tot in Pruisen!’

‘Als je in Vilna wilt blijven, dan kun je verder doen met wat je best deed in Litouwen!’

Asa vertelde aan Abraham betreffende de Russische vrijgeleidebrief op zijn naam.

‘Je bent veilig in Vilna. Geld zal je verliezen, ja, veel geld, maar wat is geld? Je kunt steeds nieuw en meer geld bekomen. Je zult je reserves in weinig tijd heropgebouwd hebben. Er woedt een oorlog, toch! Een oorlog brengt altijd opportuniteiten voor een handelaar. Veel geld wordt in oorlogen gemaakt!’

‘Dat is waar,’ lachte Abraham. ‘Zo erg waar! Ik ben goed in het maken van geld, nietwaar? Ik heb nog heel wat reserves. Maar dit betekende zo veel geld, Asa! Gelukkig weten Elzbieta en Abi niet hoeveel geld ik wel heb. Ze weten ook niet hoeveel je me deed verliezen!’

Het was de beurt van Asa om schamper te lachen. Leah wist tot op de laatste penning hoeveel geld hij bezat! Hij zou haar dat nooit verborgen hebben.

‘Je hebt je leven terug, en je hebt nog steeds een fortuin, Abraham,’ troostte Asa dan.

‘Waarom deed ik je schema mislukken? Misschien moet je Abi vragen je te helpen. Ik houd van Abi. Ze is een betere vrouw dan je wel denkt. Ook, op het pad waarop je aan het rijden was, daar hadden de Russen je wel uiteindelijk gevonden, en je misschien terechtgesteld in een donker bos, misschien in verbanning gezonden naar waar je niet van zou terugkomen. In geen geval was je zonder kleerscheuren uit deze oorlog geraakt, Abraham. Nu heb je ten minste een nieuwe kans. Je zult die Plater vrouw moeten laten vallen, ermee ophouden haar gewillige marionet te zijn. Je zult de Litouwse partizanen moeten laten vallen, en misschien zelfs die vrouw Elzbieta. Maar je zult je leven intact hebben, onze ouders, en je zult nog Abi hebben. Je zult nog je kinderen hebben, een eigen familie, en de familie van onze ouders en van de ouders van Abi. Dat zou iets voor je waard moeten zijn.’

‘Dat is het, dat is het,’ murmelde Abraham.

Abraham grinnikte, ‘wel, ik moet dus aannemen, dat alles voor het beste was. Ik werd verdeemoedigd. Beter door jou dan door de Polen of de Russen! Verdeemoedigd door een Pruis! Ik, Abraham Vincevicius!’

‘Spreek geen nonsens,’ protesteerde Asa. ‘Wie zou de grote, de onoverwinbare Abraham Vincevicius kunnen verdeemoedigen? Was ik niet afgunstig op je macht, op je levenskracht? Ik ben slechts een vlek op de muur, Abraham, vergeleken bij jou. De plaats is me voldoende. Ik ben tevreden met wat ik ben en met wat ik heb. Ik heb al lang geleden aanvaard wie ik ben. Jij zult nooit tevreden zijn met wat je hebt. Op een vreemde wijze bewonder ik dat zeer.’

‘Wel dan, broeder, ik bewonder je ook voor wie je bent. Dat moet je weten. En ik ook was afgunstig op jou, voor wat ik kon gekregen hebben. We waren beiden zo erg verkeerd. We kunnen beter ons lot aanvaarden!’

Nu, ik voel me een beetje zwak. Ik wil wat slapen. Wat zullen we verder doen?’

‘We moeten hier vandaan tegen morgenavond, ten laatste bij zonsopgang de volgende dag. We kunnen beter de Russen niet tarten tot op het allerlaatst ogenblik. Ik zal je naar Kaunas

brengen in een lichte koets. De reis zal niet gemakkelijk zijn voor je. Ik zal je naar een echte dokter brengen te Kaunas. Ik ken er daar één, een Joodse dokter. De vrouw van de herbergier heeft goed werk gedaan op je, denk ik. Toch moeten we naar Vilna terugkeren zo snel we kunnen. Onze vader Ezra en onze moeder moeten wat van ons horen. Ik zal naar Thorn terugkeren. Mijn leven zal in Thorn plaatsvinden, voortaan.’
‘Ja,’ fluisterde Abraham nog, maar hij sliep al.

Asa deed zoals hij aan Abraham gezegd had. De koorts van Abraham duurde nog de nacht en de volgende dag. De koorts verhoogde echter niet. Aan het eind van de dag, bleef Abraham nog liggen in een weldoende verdwazing. Hij trok zich niets nog aan. Asa verliet 's avonds al Kiduliai. Zijn broeder lag in een koets, achter hem. Asa reed de weg op naar Kaunas in het laatst licht van de dag. Hij reed eerder langzaam, want hij wou zijn broeder nog niet meer pijn doen lijden. Hij sliep in de open lucht, in de koets, slechts enkele uren, tijdens de nacht. Vóór dageraad reed hij al verder. Hij reed de ganse dag. Hij vond een andere taveerne om er de nacht door te brengen. Tegen dan kon Abraham weer op zijn benen en voeten staan. Met de hulp van Asa kon hij naar een kamer strompelen, en weer slapen. Asa gaf zijn broeder de rest van het brouwsel dat de vrouw van de herbergier van Kiduliai hem had gegeven. De koorts verminderde iets de volgende dag. Asa bereikte Kaunas een dag later. Hij zag een dokter met zijn broeder. De dokter kon niet veel meer doen dan de vrouw van Kiduliai had gedaan. Asa en Abraham bleven nog twee dagen in Kaunas. Dan reden ze verder door naar Vilna. In Vilna, leverde Asa zijn broeder Abraham af in de liefdevolle armen van Abi Abramovski. Hij hoorde van haar een deel van hoe de oorlog verlopen waas in Litouwen.

In die periode, waren de troepen van het Pools leger van Generaal Chlapowski in Litouwen aangegroeid tot 7.000 manschappen, 2 regimenten infanterie en 4 regimenten ruiters. Chlapowski had een bataljon artillerie met 5 kanonnen mee. Met die strijdkracht bedreigde Chlapowski toen Kevno, en bijgevolg ook de stad Vilna. Maar op dat ogenblik, hoorde Chlapowski van de aankomst in Litouwen van de Poolse Generaal Antoni Gielgud, beter in Litouwen gekend onder de naam van Antanas Gelgudas.

Generaal Gielgud zou de nieuwe opperbevelhebber moeten worden van de revolutionaire troepen in Litouwen. Hij was ook een Litouwer. Hij kende het land. Gielgud had Lomza in Polen verlaten om aan te komen met veel meer soldaten, met 11.000 manschappen en 24 kanonnen.

Gielgud marcheerde eerst naar de troepen van die andere Poolse Generaal Dembinski, die zich te Ravgrad bevond. Dembinski was aan het strijden tegen de Russen, tegen de Sakien Divisie. Gielgud en Dembinski samen streden een veldslag tegen de Sakien Divisie, die ze wonnen. De Polen maakten meer dan 1.200 Russische gevangenen te Ravgrad. Toch miste Gielgud een grote kans om nog meer Russische troepen te vernietigen. Hij liet de Sakien Divisie ontsnappen met de helft van haar troepen. Gielgud bewoog zich dan naar Augustow in Zuid-Samogitië. Zijn bevelen waren om naar het noorden op te trekken, om de haven van Polangen te heroveren, waar Generaal Skrzynecki hoopte nog meer wapens te bekomen die door Frankrijk verzonden werden.

De Sakien Divisie was niet helemaal verslagen. De Russische divisie was herleid geworden tot ongeveer 2.000 soldaten. Zij bezette Kevno, de strategische stad voor de wegen van midden Samogitië. De Russen hielden ook nog steeds Vilna, nu onder Generaal Chrapowicki, met 3.000 soldaten.

De Poolse generaal splitste dan zijn strijdkracht. Hij zond Dembinski met zijn brigade naar Kevno. Gielgud bouwde een brug over de Nemunas te Gielgudyszki, en beval Dembinski daarna weer zich bij hem te voegen. Dembinski had de Sakien troepen niet kunnen aanvallen.

Gielgud zond dan 1.000 soldaten en 2 kanonnen naar Noord-Samogitië. Hij marcheerde verder om een defensieve stelling aan te nemen op de rivieren Swienta en Vilya. Gielgud bewoog zich dan verder naar Szawle. Zijn strijdkracht was aangegroeid met 4.000 Litouwers. Gielgud verloor eerst 500 manschappen in een schermutseling tegen het Russisch garnizoen van Szawle, of Siauliai, en hij slaagde er niet in de overwinning te behalen. Hij probeerde later opnieuw de stad in te nemen, de grootste toen van Samogitië, en verloor nog eens 500 manschappen. In het begin ondervond hij niet veel weerstand, maar de Russen riskeerden een tegenaanval, en in die strijd verloor hij die 500 soldaten.

Gielgud gaf toen het bevel aan 11.000 Poolse soldaten en aan 11.000 Litouwse opstandelingen, 22.000 manschappen in totaal, een groot leger! Hij zond daarvan 5.000 soldaten onder Generaal Szimanowski terug naar Noord-Samogitië, om zijn eerdere bevelen uit te voeren. Gielgud zelf, viel Vilna aan en het Russisch garnizoen van die stad, met zijn Generaals Dembinski en Chlapowski.

De strijd om Vilna begon op de 15de juni van 1831.

Een derde Pools-Litouws legerkorps marcheerde naar de Poolse troepen onder Generaal Zaliwski. De Russische Generaals Tolstoi en Konroute bewogen zich naar Vilna om Chrapowski te ontzetten.

Ondertussen vormde Gielgud al een voorlopige Litouwse regering. Hij stelde de Senator Generaal Graaf Tyszkiewicz aan als President, en Prins Oginski als Vicepresident.

Wanneer het pools leger tot onder de muren van Vilna kwam, hadden de Russen hun garnizoen van Vilna al versterkt tot 21.000 manschappen!

Gielgud, Zaliwski en Chlapowski vielen Vilna aan met slechts 14.000 soldaten, van wie er echter slechts 9.000 echt goed konden strijden. Gielgud viel frontaal wel 18.000 Russische strijders aan!

Een strijdkracht van 3.000 soldaten van Russische troepen bewaakte de kern van de stad, tegen de aanrukkende troepen van Dembinski.

De Russen bezetten vooral de hoogtes rond Vilna. Diepe ravijnen lagen tussen hen en de oprukkende Polen en Litouwers.

Gielgud slaagde er niet in het Russisch garnizoen van Vilna te verslaan! Hij verloor 600 manschappen in de slag, tot hij zich terugtrok. Gielgud marcheerde gedesillusioneerd weg in de namiddag van de veldslag. Zijn troepen werden onder zijn generaals verspreid. Het leger van Gielgud zelf werd aldus herleid tot slechts 2.000 manschappen.

De autoriteit van Gielgud werd zeer sterk afgebroken door zijn nederlaag in de Slag om Vilna. Zijn stafchef, Kolonel Valentin, was verdronken in de Vilya. Het was Chlapowski die de nodige maatregelen moest nemen om de Poolse troepen te reorganiseren.

Abraham Vincevicius verloor al zijn sigaarfabrieken, zijn taveernes en de distilleerderijen rond Vilna. Al zijn gebouwen waren geplunderd, een groot deel lag platgebrand. Zijn investeringen in de pachten die hij van Asa overgenomen had, gingen praktisch alle verloren.

Aan de Russische zijde arriveerde toen de Generaal Kreutz, op de 21ste juni van 1831, om het bevel op te nemen van de Russische troepen die zich in en nabij Vilna verzamelden. Hij zond een deel van zijn troepen naar Kowno. Zijn generaals namen 700 van de 1200 Litouwse opstandelingen die zich nog in de omgeving van Vilna bevonden, gevangen. Een tweede Russische kolonne stak de Vilya over en marcheerde tot verder dan Becze. Een derde kolonne viel de troepen van de Poolse Generaal Dembinski aan nabij Wilkomiecz. Dembinski ontsnapte.

Gielgud, op diezelfde dag van de 30ste juni, bereikte de stad Keydany. De Russen vielen hem daar onverbiddeijk aan. Hij trok zich terug naar Plemburg. Hij trok nog verder achteruit! De troepen van Kolonel Szimanowski marcheerden naar hem toe, en ze bereikten Gielgud te Cytowiany.

Op de 7de juli, bevonden de troepen van Gielgud zich weer te Szawle, te Siauliai. De Poolse generaal had nog 14.000 manschappen bij zich, maar een leger dat bijna uitsluitend nog bestond uit Litouwse opstandelingen, die weinig gedisciplineerd waren en slecht georganiseerd bleven. Het Russisch garnizoen van Szawle bestond uit 4.000 soldaten. De aanval op Szawle begon de 8ste juli. Gielgud was ziek. Generaal Roland nam tijdelijk het bevel over. Het Pools-Litouws leger kon Szawle niet innemen, ondanks heroïsche aanvallen. Meer dan 2.000 Litouwse opstandelingen deserterden!

Generaal Gielgud bleef over met 11.000 manschappen. Op de 8ste juli, splitste Gielgud nogmaals zijn leger, ditmaal in 3 delen.

Eén deel, geleid door Dembinski, moest naar het noorden marcheren, naar Koerland, om de bevelen van de Opperbevelhebber Skrzynecki voor Samogitië uit te voeren.

Het tweede deel, onder generaal Chlapowski, moest naar Polen weerkeren, naar de Vistula, door de streek van Augustow. Gielgud zou met die groep meegaan.

Het derde deel, onder Generaal Roland, moest naar Polangen optrekken om de haven in te nemen.

De troepen van Gielgud en Chlapowski marcheerden onder sterke Russische druk toch naar het noorden, naar Memel. Op de 10de juli van 1831 vielen drie sterke Russische afdelingen zijn strijdkracht zwaar aan.

Chlapowski en Gielgud moesten hun heil zoeken in Pruisen, nabij het dorp Schnaugsten. Ze legden de wapens neer.

De legereenheden van Generaal Roland hoorden snel wat er gebeurd was met de hoogste bevelhebber. De eigen troepen van Roland bleven de Russen bestrijden. Ze voelden zich verraden. De troepen van Roland vorderden nog steeds noordwaarts, in het zicht van de kolonnes van Gielgud aan de andere zijde van de grens met Pruisen. Soldaten van Gielgud wilden weer de wapens opnemen, maar hun officieren beletten hen dat! Een Kapitein Prins Czertwertinski reed niettemin naar de soldaten van Roland met 6 kanonnen en de manschappen om het geschut te bedienen, en ook met enige afdelingen ruitery.

Onder de officieren van Generaal Roland bevond zich een man genaamd Skalski van het 7de Regiment van de Lijn. Hij reed vanuit de troepen van Generaal Roland naar de groep officieren van wat overbleef van het hoofdleger. Hij wist dat Gielgud zich onder die mannen bevond. Skalski bereed een wild, onstuimig paard. Hij nam een pistool in de handen. Hij brak door de officieren van Gielgud en doodde de generaal met één enkel schot. Gielgud viel neer, maar schreeuwde nog eenmaal zijn onschuld uit. Skalski kon ongedeerd terug naar de troepen van Generaal Roland rijden op zijn paard.

De soldaten van Roland bleven nog een tijd langs de Pruisische grens marcheren. Zij ook werden snel gedwongen hun leven te redden in Pruisen. De Russische autoriteiten dwongen hen de wapen sneer te leggen op de 16de juli van 1831. Die acties waren de laatste van de Poolse opstandelingen van Litouwen. Met hen eindigde de bewapende opstand in groter Litouwen.

De laatste fasen van de oorlog in Litouwen hadden plaats in Samogitië. De Vincevicius Familie, maar vooral Abraham Vincevicius, verloren daar ook de meeste van hun bezittingen, van hun ondernemingen. Abraham had veel herop te bouwen.

Het Einde van de Hoop voor Polen. 1831

Met het neerleggen van de wapens door de Generaals Chlapowski, Gielgud en Roland in Pruisen, stopte praktisch de opstand in groter Litouwen. Dit gebeurde tussen het begin en het midden van juli 1831.

Voor wat er verder gebeurde tijdens die tijd in de onafhankelijkheidsoorlog in Polen zelf, moeten we teruggaan naar de maand juni van dat jaar.

Veldmaarschalk Diebitsch beval toen nog 60.000 Russische troepen. Zijn campagne was niet bepaald een groot succes geweest. Hij stierf aan de cholera te Pultusk op de 11de juni 1831.

Een tijdje later, in dezelfde maand juni, stierf ook Groothertog Constantijn aan die ziekte.

Generaal Toll, de stafchef van het Russisch leger, nam tijdelijk het bevel over het leger waar.

Generaal Skrzynecki leidde nog steeds het Pools leger. Zijn hoofdkwartier bevond zich toen te Praga, in de omgeving van Warschau. Hij reorganiseerde het Pools leger in vier infanteriedivisies geleid door de Generaals Sierawski, Malachowski, Milberg en Rybinski, en in drie ruiterydivisies onder de bevelen van de Generaals Turno, Skarzynski en Iagmin. Skrzynecki hield nog slechts 40.000 manschappen over. Hij splitste zijn leger per divisie. Zijn doel bleef nog steeds het Russisch leger van Generaal Rudiger te verslaan, terwijl hij Diebitsch bleef bewaken en observeren, en om door te stoten naar Brzesc om het groot wapenarsenaal daar te veroveren.

Rond die tijd zond het hof van Sint-Petersburg een andere Russische generaal om Diebitsch te vervangen. Dat was de Generaal Ivan Fyodorovich Paskevich. Paskevich nam het bevel over van het overblijvend leger van Diebitsch van 60.000 manschappen. Hij was een meer vastberaden man! Hij behoorde tot de Oekraïense Kozakkenadel, had tegen Napoleon te Austerlitz gestreden, tegen de Ottomanen, en in de Russisch-Perzische oorlogen. Hij had slechts één doel: door te breken naar Warschau en de stad in te nemen. Hij meende met recht dat wie Warschau won, de oorlog en de staat gewonnen had.

Ondertussen bekende Pruisen zich tot een zijde. Het bleef massief het Russisch leger steunen en bevoorradde het via de Vistula, de Weichsel, vanuit Danzig. De Pruisische handelaars leverden alles af wat het Russisch leger nodig had, en dat in grote hoeveelheden. De handelaars van Danzig en Thorn waren het best georganiseerd om het Russisch leger te bevoorraden.

Onder deze handelaars werkten Anton Svirskius van Danzig en Asa Vincius van Thorn nauw samen. Ze werden zeer rijk. Ondanks Poolse protesten, liet het hof van Berlijn toe, en moedigde het zelfs de Pruisen van Thorn aan, om proviand naar de Russen te zenden. Asa Vincius onderhield goede betrekkingen met de Russische generaals. Hij werd één van hun meest begeerde contactpersonen aan de andere zijde van de Pools-Pruisische grens. Hij kreeg nieuwe Russische vrijgeleides om zijn goederen op Pools grondgebied te vervoeren.

De Poolse opstandelingen konden slechts genieten van enige sympathie uitgaand van de Hongaarse provincies van het Oostenrijks-Hongaars Keizerrijk. Ze kregen geen actieve steun vanuit Wenen. Polen kreeg geen enkele steun van enige Europese macht.

De Russische strijdkrachten van Generaal Paskevich bewogen zich naar de Vistula langs de Pruisische grens. De bedoeling van Paskevich was naar de regio van Warschau door te dringen. Zo veel was duidelijk. Tegen dan was het Pools leger onder Skrzynecki vooruit geraakt naar de strategische, versterkte plaats van Modlin, om de Russen daar tegen te houden. Andere Poolse troepen kwamen zich bij de Poolse opperbevelhebber voegen, zodat hij op de 7de juli met ongeveer 40.000 manschappen de Russen kon aanvallen.

Paskevich bereikte Plock. De generaal wachtte daar slechts op de aankomst van zijn bevoorrading. Hij duwde zijn soldaten vooruit. Paskevich marcheerde naar Osiek. De strijdkrachten van de Russische Generaal von Pahlen hadden daar een brug over de Vistula voor hem gebouwd, om het Russisch leger naar de linkerzijde van de Vistula te laten bewegen, de zijde waarop ook Warschau lag.

Generaal Skrzynecki viel het Russisch leger niet aan. Hij bleef te Modlin. Zijn ultieme strategie was een veldslag te geven aan Paskevich in de omgeving van Warschau zelf. Dit was een louter defensieve strategie, die het initiatief vooral overliet aan het Russisch leger. Toen de Russische troepen aan de linkerzijde van de Vistula geraakten, bevond de Poolse opperbevelhebber zich te Siedlce. Een strijdkracht, geleid door ongeveer 1.000 infanteristen van Generaal Rozycki, nam Siedlce in voor Polen op de 22ste juli. Daarna verzamelden de Poolse troepen zich weer te Modlin.

In contrast met deze oorlog, werd Prins Leopold van Saksen-Coburg-Saalfeld gekroond als Koning Leopold I van België op de 21ste juli van 1831. De Belgische opstand tegen de Nederlanden was succesvol geweest en haar onafhankelijkheid werd erkend door de machtigste naties van Europa. Leopold I had nog in het Russisch leger gediend.

Het gebrek aan actie en initiatief van Skrzynecki irriteerde het Pools Parlement. Een nieuwe, grote Raad van de Oorlog, werd samengeroepen, met ongeveer 25 leden. De Raad debatteerde, maar liet uiteindelijk Skrzynecki toe het leger te blijven leiden. De opperbevelhebber kon ongeveer 60.000 manschappen naar Warschau brengen.

Tegen het einde van de maand juli, trok Paskevich dreigend op naar Warschau in drie kolonnes, geleid door de Generaals de Witt, Szachoffskoi en von Pahlen. De Poolse troepen trokken zich terug onder hun druk. Die troepen hadden dan nog 50.000 manschappen, en ze hadden ongeveer 160 kanonnen bij zich. Paskevich zette zijn hoofdkwartier op te Lowicz. Het pools leger onder Skrzynecki zette zich toen ook in beweging. Skrzynecki marcheerde naar Skierniewice, en vandaar naar Bolimow. De eerste schermutselingen tussen de Russische troepen en de Poolse troepen van Ramorino hadden plaats nabij dit Lowicz. Girolamo Ramorino was niet geboren in Polen! Hij was een Italiaan van Piedmont. Hij had met Napoleon in Rusland gevochten, en in de opstand van Piedmont van 1821 in Italië. Hij hielp het Pools leger vanaf november 1830, tijdens het begin van de opstand. Hij was een zeer bekwame en moedige bevelhebber van troepen.

De Poolse Generaal Dembinski was nog een tijd alleen blijven opereren in Litouwen. Hij marcheerde zuidwaarts, passeerde de rivier Bug, vocht in meerdere schermutselingen, en kwam de 3de augustus eveneens aan te Praga, nabij Warschau. Zijn mars uit Litouwen werd als heroïsch beschouwd. Bij zijn aankomst in Warschau werd hij toegejuicht, maar

Dembinski wist dat hij een bittere triomf kreeg. Hij werd dadelijk benoemd tot generaal en tot gouverneur van Warschau. Met één slag werd hij een politieke macht waarmee rekening moest gehouden worden!

Het Pools Parlement zond een groep van vertegenwoordigers om Skrzynecki te ondervragen aangaande zijn dierend gebrek aan actie te Bolimow. De president van die groep, Prins Czartoryski, wist niet goed wat hij aan Skrzynecki moest vragen of verwijten. Eender welke beweging, of gebrek aan beweging, van de Poolse strijdkrachten had plausibele redenen. Op de 18de augustus bekritiseerde een meerderheid van dit comité de Generaal Skrzynecki openlijk, en ze oordeelden hem niet bekwaam genoeg om verder het bevel van het leger te houden. De delegatie onthief Skrzynecki van zijn opperbevel, en overhandigde het aan de zeer populaire Generaal Dembinski. De eer van Skrzynecki werd min of meer gered. De reservetroepen bleven onder het bevel van Skrzynecki. Dembinski begon onmiddellijk de Poolse troepen te reorganiseren.

Wanneer de paniek rijst, zet chaos zich in.

In Warschau organiseerden de vertegenwoordigers van de Beweging Partij een nieuwe rebellie. Die moest plaats hebben de 18de augustus. De gebeurtenissen smoorden echter die opstand.

Op de 14de augustus trok het Pools leger zich volledig terug naar Warschau. Eén groep Polen, onder de leiding van Skrzynecki en Uminski, bezette de grote weg naar Warschau. De tweede groep onder Ramorino, trok op naar Szymanov.

De derde groep, onder Generaal Kaski, marcheerde rechts van de weg naar Warschau.

Ramorino moest een veldslag leveren nabij Szymanov. Hij trok zich daarna terug. Ook Uminski moest een schermutseling strijden te Paportia tegen de voorhoede van de Russische troepen.

Ondertussen stelde het Pools Parlement voor het bevel van het leger te geven aan meerdere generaals, om Dembinski te vervangen. Alle generaals weigerden dit.

Op de 15de augustus kwam het gepeupel van Warschau in oproer. Meerdere politieke vergaderingen hadden plaats. Opgewonden redevoeringen werden in het Parlement gehouden. Generaal Krukowiecki voegde nog zijn intriges om de macht te grijpen toe aan de algemene paniek en verwarring. De menigte brak door de poorten van het kasteel van Warschau. Veel gevangenen, staatsvijanden, werden daar gedood. In de gevangenis van Wola, werden dertig spionnen nog van de voormalige Groothertog Constantijn vermoord. Elders ook, verloren gevangenen en werkelijke of vermeende verraders van de zaak van de Poolse onafhankelijkheid het leven.

In die chaos, aan het begin van de nacht, toonde Krukowiecki zich aan de menigte als de providentiële man die de mensen kon in toom houden. Even later, benoemden leden van de regering hem tot gouverneur van de stad.

Prins Czartoryski, de Generaals Skrzynecki en Dembinski, zaten dan samen om een oplossing voor de groeiende anarchie te zoeken. Die drie mannen beslisten tot de terugtocht van het Pools leger naar Warschau. Om de publieke opinie te sussen, zou Dembinski zijn opperbevel van het leger opgeven.

Op de 16de augustus echter, bleek nog steeds niemand bereid de leiding van het Pools leger te willen over te nemen! De menigte in Warschau bleef moorden. Mensen die verondersteld werden het goud van Rusland te hebben aangenomen, werden zonder proces terechtgesteld. Een delegatie van de *Sejm* stelde dan voor om aan Generaal Prondzynski het bevel van het leger te geven. Hij aanvaardde toen wel, doch slechts voor één enkele dag. Meerdere leden van het Parlement dienden hun ontslag in.

Op de 17de augustus reed Generaal Dembinski Warschau in, vergezeld van Prins Czartoryski en Generaal Prondzynski. Ze reden naar het Regeringspaleis, waar mannen zoals Vincent Niemoïovski, Barzykowski en Morawski in vergadering zaten. Joachim Lelewel was niet aanwezig. Deze mannen waren leden van de Poolse regering. Ze benoemden Dembinski officieel tot opperbevelhebber van het leger.

Dembinski bracht de orde weer in Warschau. Generaal Chrzanowski kreeg het bevel om meerdere leden van de Patriottische Groeperingen aan te houden. Dembinski bedreigde Lelewel, die toen ook in Warschau aangekomen was. Het Parlement, de *Sejm*, werd opgeroepen te vergaderen.

Dembinski poogde het Parlement te doen buigen voor zijn wil, maar de vertegenwoordigers schreeuwden harder dan hij. Toch bleef Dembinski de opperbevelhebber van het leger. Het Parlement besloot een wet uit te vaardigen, volgens dewelke een regering van vijf personen aangesteld werd, geleid door een president. De president zou definitief de opperbevelhebber van het leger benoemen.

In de daaropvolgende stemming werd Generaal Krukowiecki verkozen tot president van Polen. Krukowiecki had daarmee het doel van zijn intriges bereikt! Hij zou echter niet lang de eer van zijn ambt kunnen waarnemen.

Tijdens de straatgevechten in Warschau had de echtgenote van Generaal Skrzynecki veiligheid gezocht bij de ambassadeur van Oostenrijk in Polen. Generaal Skrzynecki voegde zich even later bij haar. Zijn deelname aan de onafhankelijkheidsoorlog werd daarmee praktisch beëindigd.

Op de 17de augustus was ook het leger van Generaal Paskevich aangekomen in de omgeving van Warschau. De troepen van de Russische Generaal Rudiger marcheerden nog steeds vooruit. Zij vernielden de wapenfabrieken van het Pools leger te Wonchok en te Suckedniow, zodat ze de Polen ontriefden van meer wapens en munitie.

De eerste schermutselingen tussen de Russische troepen geleid door de Duitse Prins van Württemberg en de Poolse troepen van Generaal Rozycki hadden toen plaats.

De Russen drongen door tot op een mijl afstand van Warschau.

Ondertussen overhandigde President Krukowiecki, het hoofd nu van de Poolse staat, het bevel over Warschau aan Generaal Chrzanowski, en het voorzitterschap over de stad zelf aan Bronikowski. Hij begon zijn regering te vormen. Vicepresident werd Bonaventure Niemoïowski en Théophile Morawski kreeg het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Lembowski werd Minister van Financiën. Generaal Morawski (de andere Morawski) bleef Minister van Oorlog, Garbinski werd Minister van Nationale Opvoeding en Lewinski Minister van Justitie.

Krukowiecki beloofde de leden van de Patriottische Clubs, die een resolutie gepland hadden voor de 18de augustus, niet te vervolgen. De afgesproken revolutie zou niet plaatshebben. Hij benoemde ook een generaal van meer dan 80 jaar oud, Malachowski, tot opperbevelhebber van het leger. President Krukowiecki gaf hem Prondzynski als Kwartiermeester-generaal.

Het duurde echter niet lang, tot Krukowiecki zelf het bevel van het leger overnam! Hij riep een Oorlogsraad samen om een plan te bespreken voor de verdediging van de hoofdstad. Het Pools leger kon de omgeving van de stad nog houden met 78.000 manschappen en 144 kanonnen. Het leger van Warschau beschikte nog over proviand voor ongeveer 20 dagen, voeder voor de paarden voor ongeveer 10 dagen, en 3 volledige leveringen van buskruit voor de kanonnen. De strijd zou wanhopig worden en niet lang kunnen duren.

Het Russisch leger bracht 54.000 soldaten naar Warschau, maar in de verdere omgeving bleven nog 35.000 andere manschappen, zodat Generaal Paskevich kon rekenen op 89.000 soldaten. De Russen verwachtten dat nog ongeveer 42.000 manschappen zouden aankomen vóór het einde van augustus.

De Veldslag voor Warschau begon.

Warschau had twee verdedigingslijnen. De oorlog ontwikkelde zich echter in een oorlog van bewegingen van divisies. Divisie vocht tegen divisie, tot het eigenlijk beleg van de stad begon. De Russen vernietigden eerst de bruggen over de Vistula, en ook de grote voorraden die de Polen te Brzesc verzameld hadden. De schermutselingen begonnen in werkelijkheid al rond midden augustus rond de stad, en duurden tot in de eerste twee weken van september.

De Poolse strijdkrachten van de Generaals Ramorino en Lubienski marcheerden naar de vijand toe en streden tot ver van de hoofdstad, tot meer dan 50 mijlen verwijderd van Warschau. De Russische Generaals Kreutz en Rudiger kwamen met hun troepen vanuit het binnenland van Polen om aan het beleg deel te nemen. Vóór het beleg wou Generaal Paskevich nog onderhandelen. Alle hoop op een overeenkomst vervloog snel. Paskevich besloot dan maar voor de directe aanval op de stad, voor één grote veldslag.

Paskevich plaatste Generaal von Pahlen aan zijn linkervleugel, Szachoffskoi in het centrum, de Russische Garde rechts, en hij hield Kreutz in reserve.

Paskevich viel eerst de hoogtes van Wola aan. Zijn kanonnen luidden op de 6de september. De Poolse troepen verdedigden Warschau als ware helden. De Russische artillerie demonstreerde haar overmacht. In enkele uren waren de Poolse batterijen uitgeschakeld. De Russische strijdkrachten drongen door de Poolse verdedigingslinie. De strijd werd hardnekkig geleverd.

Rond tien uur in de avond, keerde President en Opperbevelhebber Krukowiecki terug van de veldslag naar het centrum van Warschau. Hij verklaarde Wola voor verloren, en de Poolse artillerie vernietigd. Krukowiecki beschouwde het onmogelijk om Warschau te houden na de massale aanval van de Russen, en met Wola ingenomen.

Rond zes uur de volgende morgen, vroeg Krukowiecki, zonder zijn regering te raadplegen, een conferentie aan met Generaal Paskevich. Meerdere ministers, onder wie de toenmalige

Minister van Oorlog Niemoïowski, dienden hun ontslag in. De wapenstilstand werd afgekondigd.

Het Pools Parlement bleef ondertussen in debat met veel mooie woorden en zeer weinig beslissingen tot daden. Met de Russen werd geen definitieve overeenkomst bereikt. Op de morgen van de 7de september, trokken de Russen weer hun troepen samen in het centrum voor een beslissende aanval. Ze plaatsten meer dan 190 kanonnen tegen de Poolse verdediging. Het Pools leger beschikte toen nog over 45.000 soldaten om te weerstaan aan de ultieme stormaanval.

Het Russisch leger opende het vuur rond half twee in de namiddag. Alle Russische divisies traden naar voor in de massieve aanval van alle troepen. De Russen dreven na een harde strijd door de eerste Poolse verdedigingslijn heen. Rond vier uur in de namiddag, vielen de troepen van von Pahlen en Kreutz Czyste aan, een wijk van Warschau. De Poolse infanterie trok zich terug tot in de parken van die voorstad van Warschau.

Op ongeveer hetzelfde uur van die dag, besprak het Pools Parlement de nota van ontslag van President Krukowiecki. Dit gebeurde terwijl de Russische Generaal Berg de overgave van de Poolse troepen reeds aan het bespreken was met Generaal Krukowiecki! Krukowiecki geraakte tot een akkoord met Berg over de onvoorwaardelijke overgave van het Pools leger rond 6 uur in de avond. Krukowiecki ondertekende nog de overgave als generaal en president van de Poolse regering.

De andere Poolse generaals erkenden dat het onmogelijk leek de stad nog verder te houden. Ze wilden het leger redden, maar hadden nog slechts één brug over de Vistula open om te vluchten naar het binnenland.

De Poolse Generaal Prondzynski en de Russische Generaal Berg brachten naar Paskevich de brief van de overgave, ondertekend door Krukowiecki. Berg wou nog slechts onderhandelen met Krukowiecki. De Poolse regering moest Krukowiecki terugroepen voor de rest van de onderhandelingen. De nieuwe President Bonaventure Niemoïowski weigerde echter verdere besprekingen. Berg en meerdere Poolse generaals bespraken dan maar zelf de details betreffende de Wapenstilstand in de nacht van de 7de naar de 8ste september. Ostrowski, de maarschalk van het parlement en Generaal Dembinski waren aanwezig op die besprekingen. Ze beslisten Warschau over te geven. Warschau moest overgelaten worden aan het Russisch leger. Het Pools leger kreeg 48 uren om de stad te evacueren. Het moest de wapens neerleggen en dan de strijdkracht vervoegen van Generaal Ramorino te Kostrzyn. Ramorino had nog 18.000 gewapende manschappen.

Zodra de overgave ondertekend was, verzetten de Russen zich tegen de afgesproken hereniging van het gans Pools leger met Ramorino. Generaal Malachowski, de nieuwe Poolse opperbevelhebber, beval de Poolse troepen samen te trekken te Modlin, inclusief de manschappen van Ramorino.

Ramorino hoorde in zijn hoofdkwartier van Opole betreffende de overgave van de Poolse troepen in de morgen van de 9de september. Hij wou toen de troepen vervoegen van Generaal

Rozycki en de oorlog met hem verderzetten. Rozycki was ook de Russen blijven bestrijden. De Russen manoeuvreerden echter snel om die twee generaals niet te laten samenkomen! Op de 10de september stapte Ramorino met zijn manschappen de grens met Oostenrijk over, Galicië in. Hij legde de wapens neer. Ramorino gaf zich over aan de Oostenrijkers. Hij had nog slechts 1.700 manschappen bij zich.

Een strijdkracht, nog geleid door de voormalige Poolse opperbevelhebber Skrzynecki, kon zich eveneens niet voegen bij de troepen van Rozycki. Skrzynecki vluchtte naar de Republiek van Kraków.

Generaal Rozycki streed een laatste veldslag tegen de Russische troepen van Generaal Rudiger nabij Lagow. Hij moest zich terugtrekken. De Russische troepen achtervolgden dan Rozycki tot aan de grens met de Republiek Kraków. Daar legde ook Rozycki de wapens neer. De Russen bezetten Kraków.

Het Pools leger van de Opperbevelhebber Malachowski marcheerde moedig verder met 27.000 manschappen. Ze verzamelden zich te Modlin. Dit leger was totaal ontmoedigd door de overgave van Warschau. Malachowski legde het bevel neer.

Generaal Rybinski werd dan verkozen tot nieuwe opperbevelhebber. Hij was een bekwame militaire leider. Hij had nog gevochten voor Napoleon en hij had gediend onder de Groothertog Constantijn. Hij was een eervolle, moedige bevelhebber.

Het Pools hoofdleger bleef dus onder Rybinski te Modlin. Modlin stond op een strategische plaats. Ze lang niet ver van Warschau, en was degelijk versterkt. Het leger van Modlin bleef een groot gevaar voor de Russische strijdkrachten.

Het Pools Parlement, de *Sejm*, was sinds de 10de september aan het vergaderen in de kleine stad Zakroszyn. Vanaf de 20ste september vormden de legers van de Generaals Ramorino en Rozycki geen bedreiging meer voor het Russisch leger. Paskevich stelde de onvoorwaardelijke overgave voor van het gans Pools leger. De Russische en Poolse manschappen manoeuvreerden nog enkele dagen tussen Modlin en Plock. Het Pruisisch leger kwam dan tussen. Het plaatste ongeveer 20.000 manschappen aan haar grens met Polen.

Na nog enkele dagen, in de chaos van de laatste dagen van de opstand, beval Generaal Rybinski de terugtocht van het groot leger van Polen naar Pruisen. Duizenden soldaten verlieten het leger en verdwenen in het platteland. Rybinski kwam aan de Pruisische grens met de laatste resten van het roemrijk Pools opstandelingenleger. Het bedroeg nog slechts 21.000 manschappen.

Op de 5de oktober 1831 stapte Generaal Rybinski, de laatste Poolse opperbevelhebber, over de grens met Pruisen en hij legde de wapens neer. Er bestond geen Pools leger meer in Polen. De onafhankelijkheidsoorlog van 1830-1831 was definitief beëindigd!

Rusland had de oorlog gewonnen. Generaal Paskevich werd door de tsar benoemd tot Prins van Warschau en tot zijn *Namestnik*, of Viceroy van het Koninkrijk Polen. Hij zou nog in meerdere andere oorlogen strijden voor de tsar.

Wanneer Asa Vincius naar Thorn weerkeerde, na zijn broeder gered te hebben, zwoer hij een eed aan Leah Perlman, zijn echtgenote, nooit nog te zwerven gedurende lange maanden in Litouwen en in Polen.

Hij hield zijn woord slechts halvelings. Hij gaf inderdaad zijn taveernes en distilleerderijen in die landen op. Hij verkocht wat hij kon aan de mannen die zijn rentmeesters waren. Veel lag vernietigd of geplunderd. Asa stopte daarna alle handel en zijn ondernemingen in Litouwen. Hij keerde resoluut zijn aandacht naar Pruisen. Soms, bij speciale gelegenheden, bleef hij nog wel naar Vila reizen, uitsluitend om korte bezoeken te brengen aan zijn ouders. Leah en de kinderen vergezelden hem dikwijls.

Asa ontmoette ook nog Abraham en zijn schoonzuster Abi. Hij zag hen zelden nog meer dan enkele dagen per jaar. Abraham en Asa deden geen zaken meer met elkaar. Ze respecteerden hun stilzwijgende overeenkomst om elkaar niet te dikwijls terug te zien.

Asa reisde ook slechts af en toe nog in Polen. Hij woonde nu en leefde volledig in Thorn, en baatte nog slechts enkele taveernes uit ten zuiden van de Pruisische-Poolse grens, alsmede nog enkele distilleerderijen en sigaarfabrieken. Hij bouwde zijn zaken, taveernes, distilleerderijen, wijngaarden, tabakfabrieken, en zijn handel, uit in Pruisen. Heel wat goederen echter, die hij naar Danzig zond, bracht hij in vanuit Polen.

Asa Vincius bleef bedroefd over wat er gebeurd was met Polen en Litouwen in de oorlog. Hij begreep de diepgewortelde gevoelens van het Pools en Litouws volk naar onafhankelijkheid, naar vrijheid en zelfbestemming. Hij bleef echter te zeer een Jood, om te menen dat leven onder vreemde heersers onmogelijk was. Hij leefde nu in een land waar er geen streven meer heerste voor gewelddadige opstanden. Pruisen was een vrij land, verenigd onder gerespecteerde heersers. Niet alles was perfect, maar hij kon zich vrij voelen in zijn verplaatsingen en in zijn daden.

Asa Vincius en zijn familie onderhielden nauwe banden met de familie van Anton Svirskius in Danzig. Leah en Sarah reisden naar en van Danzig en Thorn met hun kinderen, dikwijls in schepen over de Weichsel. Ze vermeden te reizen gedurende de lange wintermaanden. De relaties tussen een Joodse en een Christelijke familie verminderden gevoelig hun religieuze geestdrift. De Svirskius bleven de meest belangrijke Joodse gebeurtenissen feesten, en de Vincius vonden zich samen met hen om Kerstmis te vieren in Danzig.

Asa droeg nooit de oorlokken en nooit nog de lange, zwarte mantels van de dwepende en zeer observante Joden. Hij ging in Thorn gekleed als een Germaanse Junker. Iedereen kende hem als een gerespecteerde zakenman van Thorn.

Asa leidde een gelukkig leven met Leah Perlman. Hij leerde haar temperament te respecteren en haar karakter, dat soms nogal opvliegend kon zijn. Ze waren zeer gelukkig in elkaars aanwezigheid, wanneer ze bijvoorbeeld samen in hun comfortabele zetels zaten, 's avonds in de winter, naast elkaar, en praatten en lazen. Ze bleven goede leden van de kleine Joodse gemeenschap van Thorn. Hun huis was nu zeer groot, telde veel kamers, hoewel een eenvoudige voorbijganger dat nooit zou verwachten. Asa dacht nog dikwijls aan zijn gelukkige dagen van zijn jeugd in de Gaono Straat van Vilna, maar hij had nooit enige spijt van zijn keuze voor Pruisen en voor Thorn.

Nota's

Deze roman is een werk van fictie. Zoals in de meeste van mijn historische romans mengde ik de ware gebeurtenissen met de fictie van de voorvallen van mijn eigen personages. Hopelijk heb ik de reële feiten niet te zeer verwrongen.

Voor wat betreft de Poolse Onafhankelijkheidsoorlog, de November 1830 Opstand in Polen, die ongeveer een volledig jaar duurde, steunde ik zwaar op het relaas gegeven door Graaf Roman Soltyk, op zijn origineel Frans werk van 1833-1834, en ook op de Duitse vertaling ervan. Soltyk was ooggetuige van de oorlog en streed aan de zijde van de Polen.

De paragrafen in dit boek over het conflict tussen de Russische Generaal Nikolai Sulyma en de Litouwse partizanen, is natuurlijk zuivere fictie, al bevond Sulyma zich werkelijk in de aangeduide tijd in Samogitië. Roman Soltyk meldde wel degelijk dat 6.000 geweren verdwenen uit de arsenalen van Warschau, en dat die naar verluid aan Joodse handelaars verkocht werden. Hoe ze bij Abraham Vincevicius kwamen is gans fictie. Emilia Plater was een historische figuur, een heldin van Litouwen. Haar ontmoeting met Abraham Vincevicius is echter fictie.

Het leven van de Joden in de Joodse Vestigingsgebieden werd gedocumenteerd door meerdere Joodse auteurs en geleerden in zeer goede niet-fictie boeken, waarvan er enkele in de 'Bibliografie' vermeld staan.

Hierna vindt de lezer een korte lijst van boeken die betrekking hebben op de periode en op de onderwerpen en de achtergrond van het verhaal. Ik gebruikte deze en nog veel meer, andere teksten voor het samenstellen van deze roman.

Het Geslacht Vincius wordt voortgezet in de vervolroman, getiteld 'Thorn'.

Bibliografie

The Story of the Jews. Finding the Words. 1000 BCE – 1492 CE. Simon Schama. Vintage. London. 2013.

The Story of the Jews. Belonging. 1492-1900. Simon Shama. The Bodley Head. Vintage. London. 2017.

A History of the Jews. Paul Johnson. Phoenix. Orion Books Ltd. London. 1997.

The wandering Jews. Joseph Roth. Translated by Michael Hofmann. Granta Books. London. 2001.

Quellentexte zur jüdischen Geschichte und Literatur. Julius Höxter. Herausgegeben und ergänzt von Michael Tilly. Marix Verlag GmbH. Wiesbaden. 2009.

The Kaballah. The essential texts from the Zohar. Translation by S.L. MacGregor Mathers. Watkins Publishing. London. 2005.

Judentum über die Religion hinaus. Jérôme Segal. Translated by Georg Hauptfeld. Edition Konturen. Vienna, Hamburg. 2017.

Les identités meurtrières. Amin Maalouf. Editions Grasset & Fasquelle. Paris.1998.

The Jewish Dark Continent. Life and Death in the Russian Pale of Settlement. Nathaniel Deutsch. Harvard University Press. Cambridge MA. 2011.

Life is with People. The Culture of the Shtetl. Mark Zborowski and Elizabeth Herzog. Schocken Books. New York. 1967.

Yankel's Tavern. Jews, Liquor and Life in the Kingdom of Poland. Glenn Dynner. Oxford University Press.2014.

The Golden Age Shtetl. A new history of Jewish life in East Europe. Yohanan Petrovsky-Stern. Princeton University Press. New Jersey. 2014.

The Persecution of the Jews in Russia. Issued by the Russo-Jewish Committee of London. Reprinted by the Jewish Publication Society of America. Philadelphia. 1897.

The Jews of Königsberg. 1700-1829. Jill Anita Storm. Washington University in St. Louis. Saint Louis, Missouri. 2010.

The Family Moskat. Isaac Bashevis Singer. Penguin Books Ltd. Hammondsworth (UK). 1980.

Heart of Europe. A short history of Poland. Norman Davies. Oxford University Press. Oxford. 1986.

Vanished Kingdoms. The History of half-forgotten Europe. Norman Davies. Penguin Books. London. 2012.

Poland. James A. Michener. Random House. New York. 1983.

La Pologne. Précis historique, politique et militaire de sa Révolution. Comte Roman Soltyk. Pagnerre, éditeur. Paris. 1833. Volume 1 et Volume 2.

Polen, geografisch und historisch geschildert, mit einer vollständigen Geschichte von 1830 und 1831. Von einem Augenzeugen (Roman Soltyk). J. Scheible's Buchhaltung. Stuttgart. 1834.

Iron Kingdom. The Rise and Downfall of Prussia 1600-1947. Christopher Clark. Penguin Books. London. 2007.

Jewish Literature and other Essays. Gustav Karpeles. The Jewish Publication Society of America. Philadelphia 1895.

The Jewish State. Theodor Herzl. Dover Publications Inc. New York. 1988.

Jerusalem: a treatise on ecclesiastical authority and Judaism. Moses Mendelssohn. Vol. 1 and vol. 2. Translated by M. Samuels. Longman, Orme, Brown and Longmans. London. 1838.

The Guide for the perplexed. Moses Maimonides. Translated by M. Friedländer. The Hebrew Literature Society. 2nd ed. 1904.

The Ethics. Benedict de Spinoza. Translated by R.H.M. Elwes.

Pictures of Jewish Home-life fifty years ago. Hannah Trager. Black Publishing Co. New York.

Schlossers Weltgeschichte. Fr. Chr. Schlosser. Verlag bei Neufeld und Henius. Berlin.

Sesam Nieuwe Geïllustreerde Wereldgeschiedenis. Bosch & Keunig NV. Baarn.

The History of Lithuania. Alfonsas Eidintas, Alfredas Bumblauskas, Antanas Kulakauskas, Mindaugas Tamosaitis. "Eugrimas" Publishing House. Vilnius. 2013.

History of the Jews in Russia and Poland. S. M. Dubnow. Translated from Russian by I. Friedlaender. The Jewish Publication Society of America. Philadelphia. 1916.

Europe. De 1815 à nos jours. Serge Cosseron, Philippe Faverjon. La Manufacture. Besançon. 1991.